

PROEVE
OVER DE
VOORNAAMSTE
LANGDURIGE
GEZWELLEN.

PROEVE

OVER DE

VOORNAAMSTE

LANGDUURIGE

GEZWELLEN.

PROEVE
OVER DE
VOORNAAMSTE
LANGDUURIGE
GEZWELLEN,

DOOR

DAVID VAN *GESSCHER*,
CHIRURGYN TE *AMSTERDAM.*

Te AMSTERDAM,
By JAN MORTERRE,
MDCCLXVII.

OPDRAGT

AAN DEN

EDELEN HOOGGELEERDEN

HEERE

PETRUS CAMPER,

MEESTER IN DE VRYE KONSTEN, DOCTOR IN DE WYSBEGEERTE EN GENEESKUNDE; HONORAIR PROFESSOR DER GENEESKONST, ONTLEEDKUNDE, EN HEELKONST, AAN HET DOORLUCHTE SCHOOL TE AMSTERDAM: LID VAN DE KONINGLYKE MAATSCHAPPYE DER WETENSCHAPPEN TE LONDEN, VAN DE HOLLANDSCHE TE HAARLEM, EN VAN HET GENOODSCHAP TE EDENBURG &c. &c. &c.

THANS

HOOGLEERAAR IN HET BESCHOUWEND GEDEELTE DER GENEESKONST, DE ONTLEEDKUNDE, HEELKONST, EN KRUIDKUNDE, AAN DE AKADEMIE VAN DE PROVINCIE STAD EN LANDE, TE GRONINGEN.

EDELE HOOGGELEERDE HEER,

HET zy my geoorloofd deeze korte Verhandeling over de voornaamste Langduurige Gezwellen,

 als

als een gewrogt van uwen eigen arbeid, en een onmiddelyk gevolg uwer zeer geleerde Onderwyzingen, met den mogelykſten eerbied aan UED. HOOGGELEERDE te moogen opdraagen.

AL het goede immers, welk in deeze Bladen mogte bevat zyn, alleen aan UED. HOOGGELEERDE verſchuldigt zynde, is het niet meer dan billyk, dat ik hetzelve wederom aan uw, als aan deszelfs Oorſprong toewyde; en, geenen anderen Lof begeere voor my zelve, dan dien, van UED. HOOGGE-

LEER-

LEERDENS uitmuntende Voorleezingen, zoo veel in myn vermoogen ware, in agt genoomen te hebben.

GEVOELIG voor de menigvuldige en onverdiende gunſtbewyzen, welken ik altoos van UED. HOOGGELEERDE genooten hebbe; zoude ik my van deeze gelegenheid konnen bedienen, om door eene openbaare Lofreede, van de Dankbaarheid zelve my ingeboezemd, uwe uitmuntende Verdienſten, en alles overtreffende Hoedanigheden, hulde te doen. Uwe afkeerigheid egter,

van dergelyke pligtplegingen, aan de eene, de algemeene toeſtemming, en myn onvermoogen ten dien opzigte, aan de andere zyde; zyn zoo veele biezondere beweegredenen, welken my liever doen verkiezen, daar geheel niets van te zeggen, dan my te behelpen met uitdrukkingen, welken, op zyn meeſt genoomen, niet dan eene zeer flaauwe ſchets myner waare Gevoelens zouden open leggen.

Is het mogelyk, Ed. Hooggeleerde Heer! dat ik u, die my op zulk eene

eene Edelmoedige wyze, en met ter zyden ſtelling van uwe Grootheid, als ik my zoo mag uitdrukken, met uwe Vriendſchap vereerd hebt, eene voldoende Dankbaarheid betuige? Is het mogelyk, dat ik zoo veele onwaardeerbaare onderrigtingen, als UED. HOOGGELEERDE my in het ſtuk der Weetenſchappen, tot de Heelkonſt behoorende, en in de Heelkunde zelve gegeeven hebt: zoo veele belanglooze deelneemingen in myn geluk, met eene evenreedige erkentenis be-

ant-

antwoorde? Konnen zoo veele door-ſlaande blyken eener voorbeeldige E-delmoedigheid, als ik in alle opzigten in UED. HOOGGELEERDE ontmoet hebbe, door iemand, welks verſtandelyke vermoogens zoo bepaald zyn als de myne, in overeenkomſt met hunne weezenlyke waarde, beſchouwd worden? Neen MYN HEER: alle deeze grootze uitwerkzelen eener waare Verhevenheid, moogen myne Eerbied, zoo wel als de Verwondering van anderen tot zig trekken; maar, nimmer

zal

zal ik in ſtaat zyn, om, of door gepaſte dankbetuigingen, of, door een met dezelven overeenſtemmend gedrag van erkentenis, my van mynen pligt te kwyten.

INDERDAAD: alles wat ik ter gedeeltelyke voldoening aan myne veelvuldige Verpligtingen hebbe konnen uitdenken, was, deeze geringe Vrugt myner Letteroeffeningen, het gewrogt van eenige leedige oogenblikken, UED. HOOGGELEERDE met eene ongeveinsde hoogagting, aan te bieden. Myn geluk

luk waarlyk, agte ik geveſtigd, indien UED. HOOGGELEERDE, een geſchenk, van zoo weinig waarde als dit, met deszelfs goedkeuring gelieve te verwaardigen: en, niets zal my immer zoo aangenaam zyn, dan, dat hetzelve ſtrekken mooge, om den band eener Vriendſchap (vergeef my dat ik deeze uitdrukking gebruike) welke my in alle opzigten dierbaar is, onverbreekbaar te doen ſtand houden.

VOOR het overige ED. HOOGGELEERDE HEER, leef! Leef gelukkig in

den

den gewigtigen poſt, welke de Voorzienigheid aan UEd. Hooggeleerde heeft toevertrouwd: gelukkig, in den meeſt wenſchlyken toeſtand te beſchouwen van uwe zeer Aanzienlyke Famille: gelukkig, in de Verwondering zoo wel, als eerbied derzulken, welken het genoegen hebben, uwe groote Hoedanigheden te kennen, en derzelver uitwerkzelen te genieten: gelukkig, in het aanwenden uwer onnavolglyke poogingen, om den Luister eener Academie, welke zig in uw

Licht

Licht verblyden mooge, te vergrooten: gelukkig eindelyk, in alles, welk in ſtaat zy, uwen Naam en Roem, tot in het laatſte Nageſlagt te vereeuwigen!

Ik hebbe de eer, my met de volſtrektſte onderwerping te noemen.

EDELE HOOGGELEERDE HEER.

UED. HOOGGEL.

Zeer Ootmoedigen Dienaar.

Amſterdam den
9. Juny 1767.

DAVID VAN GESSCHER.

VOORREDE.

Het Leerſtuk der Langduurige Gezwellen, is een zeer voornaam gedeelte der Heelkunde. Onder zulk een aantal van Gebreken immers, aan dewelken ons Lighaam onderworpen is, zyn 'er byna geene welken meermaalen voorkomen; en, in 't algemeen, met zoo weinig naaukeurigheid beſchreeven zyn, dan deezen.

Deeze Aanmerking, welkers wettigheid ik onderſtelle, dat door niemand, die kundig is, zal in twyffel getrokken worden; heeft my aanleiding gegeeven, tot het ſaamenſtellen der Proeve, welke ik de eer hebbe,

aan het Oordeel der Heelkundigen, te onderwerpen. Gelukkig inderdaad zal ik zyn, indien dezelve, al was het ſlegts voor een gedeelte, de genegen goedkeuring van Verſtandigen, verdienen mooge: dubbel gelukkig, wanneer deeze mynen arbeid, nevens de Werken van zoo veele uitmuntende en vermaarde Mannen, als deeze gewigtige Stof behandeld hebben; een niet geheel onwaardig Voorwerp mooge zyn, van hunne Beſpiegelingen.

Ik vleije my geenzints, dat ik eenig nieuw Licht, over de Stof, welke het Onderwerp deezer Verhandeling is, verſpreid hebbe. Overtuigd zynde,

dat dusdanig eene uitvoering, alleen het werk is van verheevener Verſtanden, zullen dergelyke Gevoelens, nimmer by my plaats grypen. Miſſchien zelfs is het waar, dat ik niet gedaan hebbe, dan de Denkbeelden van anderen, verſpreid in een oneindig getal van verſchillende Saamenſtelzels, in een kort beſtek by een brengen, en te verzaamelen in eene Orde, welke het Verſtand der eerſtbeginnende, in het onderzoek van deeze voornaame Tak der Heelkundige Weetenſchap, eenigermaaten konde te gemoete komen.

Myn Oogmerk ware, om ten einde deezer Proeve, by wyze van Aan-

hangzel te voegen, eene Verhandeling over de Natuur en Behandeling van die Ziekten des Piswegs, welken voornaamlyk door het gebruik van zoogenaamde Ettermaakende Kaarsjes, moeten geneezen worden. Gelyk de Verklaaring deezer Ziekten, zoo als dezelve by de meeste Schryvers voorkomt, vry oppervlakkig is: de Kaarsjes, van dewelken men zig gewoonlyk bediend, in verscheiden Omstandigheden derzelver, uit hoofde van hunne noodwendige dikte, by geene mogelykheid konnen worden ingebragt: en het my gelukt zy, eene Soort van dergelyke Werktuigen saa-

men te ſtellen, welken, ſchoon niet dikker zynde, dan eene dunne Braainaalde, egter ſtevigheid genoeg hebben, om eenen aanmerkelyken tegenſtand te overwinnen, en daarenboven, door eene ligte uitzetting, de vernaauwde Holte deezer Buis, op eene zagte wyze verwyden; ſcheen het my toe, dat dusdanig eene Verhandeling, niet van alle nut zoude verſteeken zyn, en mogelyk met genoegen ontvangen worden. Andere bezigheden egter, hebben my voor als nog, van dit voorneemen doen afzien; en eene gunſtiger tyd en gelegenheid zal beſliſſen moeten, of, en in hoe verre, ik aan dit Ontwerp voldoen konne.

Welk een Lot, voor het overige, deeze Bladen ook wedervaaren mooge; altoos zal ik het genoegen hebben, dat derzelver ſaamenſtelling, my verſcheiden, anderzints leedige Uuren, met vermaak, zoo wel, als met een weezenlyk nut voor my zelven, heeft doen doorbrengen. Of dit ſlegts de uitwerkzels geweeſt zyn eener bedrieglyke Eigeliefde, die ons niet zelden in dergelyke Omſtandigheden het Verſtand beneveld, is inzonderheid de zaak van anderen, om te beoordeelen. Zeeker ondertuſſchen, is het, dat ik alles wat in myn vermoogen ware, hebbe toegebragt, om dezelven niet geheel nutteloos te doen zyn, voor allen.

INHOUD DER AFDEELINGEN.

ZESDE AFDEELING.

ZEVENDE AFDEELING.

AGTSTE AFDEELING.

PROE-

PROEVE
OVER DE
VOORNAAMSTE
LANGDUURIGE GEZWELLEN.

OM de Stof, welke het Onderwerp deezer Verhandeling uitmaakt, op eene geregelde wyze voor te draagen; zal ik dezelve in agt affonderlyke Verdeelingen begrypen.

In de eerste, zal ik eenige voorberydende Aanmerkingen, betreffende de Gezwellen in het algemeen, ter neder stellen. In de tweede, zal ik spreeken van de Kliergezwellen: in de derde, van de Beursgezwellen: in de vierde, van het Vetgezwel: en in de vyfde, over Gezwellen uit eene vaste zelfstandigheid bestaande. In de zesde zal ik handelen over de biezondere Verzaamelingen van Water in verscheiden Deelen; voor zoo verre naamlyk dezelven, tot den Rang der Gezwellen gebragt worden: in de zevende, over de Gezwellen der Bloedvaten: en in de agtste, over eenige biezondere Gezwellen, welken niet wel tot eenige der voorigen konnen betrokken worden; en die ik om deeze reeden, onder den Naam van Twyffelagtige zal voordraagen.

EERSTE AFDEELING.

Behelzende eenige voorberydende Aanmerkingen, betreklyk tot de Leer der Gezwellen, in het algemeen.

ONDER den Naam van GEZWEL, begrype ik alle tegennatuurlyke vermeerdering van de eige uitgeſtrektheid eenes Deels; gepaard met vermindering, of geheele vernietiging van deszelfs natuurlyke Werkingen.

BY de meeſte Schryvers word het woord *Gezwel* in eene ruimer betekenis genoomen; en daar onder verſtaan; *alle vermeerdering van de uitgeſtrektheid der Deelen*, zonder onderſcheid. Dusdaanig eene Bepaaling egter, die inderdaad zeer algemeen is, ſchynd my toe, dat om die reeden behoord vermyd te worden, datze ons in de noodzaaklykheid brengt, tot het maaken van Onderdeelingen, alleenlyk dienende om het geheugen der Leerlingen te bezwaaren.

ALLE Gezwellen, tot welk een ſoort zy ook moogen betrokken worden, behooren of tot de Harde, of tot de Zagte Deelen; en, het is onmooglyk, eenig Gezwel te begrypen, dat niet in één deezer beiden, zyne zitplaats hebbe.

DE Gezwellen welken in de Harde Deelen ſtand grypen, behooren niet tot ons oogmerk. Deezen worden in de Verhandelingen van de Ziekten der Beenderen geleeraart; en het is daar in, dat men zig aangaande dezelven, onderrigten moete.

DE byna algemeene zitplaats van de Gezwellen der Zag-

Zagte Deelen, is het Celwyze Weeffel: en, veelen dier Gezwellen zelve, welken doorgaans aan andere Deelen worden toegeëigent, zyn alleenlyk in dit Vlies gehuisveft. Ik zegge, dat byna alle Gezwellen der Zagte Deelen, in dit Weeffel haare zitplaats hebben; om dat 'er eenige, dog weinige gevonden worden, welken men hier van moet uitzonderen. Het Kropgezwel by voorbeeld, de Slagaderfpat, en de Aderfpatten, behooren niet dan oneigenlyk, tot hetzelve. Dat alle overige Gezwellen ondertusfchen, inderdaad in dit Vlies geplaatft zyn, zal voor zoo veel de *Langduurige* betreft, uit het geheel beloop deezer Verhandeling blyken: en, wat de *Haaftige Gezwellen* aangaat, hier van kan men zig, uit meeft alle Heelkundige Saamenftelzels, verzeekeren. Men moet aanmerken, dat ik, fpreekende van het Celwyze Weeffel, daar onder tevens de zoogenaamde Vetrok begrype, die van fommige Ontleedkundige, als iets, onderfcheiden van dit Weeffel, word aangemerkt.

DE Gemeene Tekenen der Gezwellen, zyn uit de gegeeven Bepaaling deezer Ziekte blykbaar. Geen Gezwel is 'er, dat zig niet door eene vermeerdering van de Natuurlyke grootte der Deelen; vergezeld van eene vermindering, of vernietiging van derzelver Werkingen, kenbaar maakt. Door *Gemeene Tekenen*, ziet men ligtelyk dat ik dezulken verftaa, welken onaffchydelyk behooren, tot allerley Gezwellen zonder onderfcheid; en die niet meer het een, dan het ander foort derzelver, aanduiden. Deezen zyn gegrond, in het Denkbeeld des Gezwels zelve; en verfchillen daar in van biezondere Tekenen; dat deeze laatften, van anderen, en niet zelden toevallige Omftandigheden, ontleend zynde, ieder verfchillend foort van Gezwellen, in het biezonder aanwyzen.

ONDER de Oorzaaken der Gezwellen, zyn eenige

Naaſte, andere, *Afgelegenen. Naaſte Oorzaak*, word die genaamt, welke eenigerhande Gezwel, op eene onmiddelyke wyze voortbrengt; en onafſchydelyk met hetzelve verknogt is. Dus, by voorbeeld; is de overgang der roode Bloedbolletjes in de Weyvaten van het Bindvlies, de Naaſte Oorzaak der Oogontſteking; en is zoo onafſchydelyk aan dezelve, dat, het eene geſteld zynde, het ander van gelyke moet plaats hebben. Eene *afgelegen Oorzaak* integendeel, is, die niet anders een Gezwel maakt, dan, door behulp eener Naaſte Oorzaak, welke gelyktydig medewerkt. Van deezen aart, by voorbeeld, zyn alle die dingen, welken, om my tot het onderſtelde geval te bepaalen, door eenigerhande prikkeling, het Bloed in de voorzegde Vaatjes doet overgaan.

SOMMIGE deezer Oorzaaken, zyn uitwendig; anderen Inwendig. De eerſten moeten meeſtal als bepaalende worden aangemerkt; dat is te zeggen, niet anders doende, dan een Gezwel eerder op de eene plaats, dan op de ander, en meer in het een, dan in het ander Deel voortbrengen. De laatſten zyn weezenlyk; en men kan zelfs zeggen, dat zonder deezen, nimmer eenig Gezwel zal voortkomen.

ONDER de inwendige Oorzaaken, zyn eenige alleen betreklyk tot de Vaſte, anderen tot de Vloeibaare Deelen, ſommigen tot beiden te gelyk.

DIE der Vaſte Deelen, behooren, of tot de vermeerdering, en vermindering van derzelver Veerkragt; of, tot de verbreeking van derzelver onderlingen Saamenhang. Alle deeze verſchillende veranderingen, konnen veelerhande Gezwellen voortbrengen.

OM te beter van het gene ik hier gezegt hebbe overtuigt

tuigt te zyn, zal ik my in eenige biezonderheden uitlaaten, welken de verſcheidenerley uitwerkzels van een ieder deezer Oorzaaken, aanwyzen. De vermeerderde Veerkragt der Vaſte Deelen, niet veel verſchillende van ſterkte van Saamentrekking; veroorzaakt zeer dikmaalen, eene verſtikte doorvloed der Vogten, door de Vaten; en, door middel van deeze, alle die Gezwellen, welken van eenen verhinderden Omloop afhanglyk zyn; de Ontſtekingen, by voorbeeld, en de Verſtervingen. Eene verminderde Veerkragt, ten naaſten by gelyk, aan het gene Slapheid genaamt word; maakt eene gebreklyke werking der Vaſte Deelen, op de Vloeibaare, en hier door eene Ophooping der Vogten, in de Vaten zelve; welke, naar den verſchillenden aart derzelver, verſcheiden Gezwellen, als Aderſpatten, Zugtgezwellen, en dergelyken voortbrengen. De verbreeking eindelyk, van den onderlingen Saamenhang der Deelen, doet de Vogten, in de Vaten anderſints bevat blyvende, in het Weefſel der Deelen zelve, of, in aanzienlyke Holten uitſtorten; en veroorzaakt indervoegen, Gezwellen door uitſtorting gemaakt; by voorbeeld onwaare Slagaderbreuken, biezondere ſoorten van Waterzugt, en wat dergelyken meer zyn.

DIE Oorzaaken, welken alleenlyk tot de Vloeibaare Deelen behoorende, als zuivere Vogtoorzaaken moeten worden aangemerkt; zyn betreklyk, of, tot de veranderde Hoeveelheid, of, tot de gebreklyke Hoedanigheid derzelver, of, tot de verdwaaling van Plaats.

DE Hoeveelheid der Vogten, is aan eene tweevoudige verandering onderworpen: eene vermindering naamlyk, en vermeerdering. De eerſte deezer veranderingen, komt ten opzigte der Gezwellen, zelden in aanmerking; als uit zig zelve meer geſchikt zynde, om de natuurlyke grootte der Deelen, te doen afneemen, dan

te vermeerderen. De tweede, maakt door eene te groote opvulling der Vaten, eene belemmering in den Omloop; en is eene zeer gewoone Oorzaak der Gezwellen, vooral derzulken, welken onder de Haaſtige gereekent worden. Als ik zegge, dat eene verminderde Hoeveelheid der Vogten, niet zeer geſchikt zy om een Gezwel te doen voortkomen, verſtaa ik zulks alleen van eene vermindering der geheele Vogthoop; en niet van eenige biezondere Vogten: want, in dit laatſte geval, komt de vermindering derzelver, ten opzigte deezer Ziekten, wel degelyk in aanmerking; en moet als eene zeer voornaame Oorzaak zelve, worden aangemerkt. Dus, by voorbeeld, is eene te kleine Hoeveelheid van goed Bloed, eene zeer gemeene Oorzaak van Wateragtige Gezwellen.

De gebrekige Hoedanigheid der Vogten, beſtaat in derzelver Verdikking, Verdunning, Scherpte van allerley aart, en dergelyken; die verſchillende Gezwellen voortbrengen, agtervolgens de verſcheiden Natuur der Vogten zelve, welken deeze veranderingen ondergaan hebben. De gebreken der Vogten, van dewelken hier geſprooken word; en die men als één der voornaamſte Oorzaaken der Gezwellen moet aanmerken; zyn ten opzigte van hunnen oorſprong, zoo wel, als ten aanzien hunner uitwerkzels, zeer bezwaarlyk te verklaaren. Alles wat wy daar van weeten, is tot nog toe bepaald aan deeze kundigheden.; 1. Datze gebrekkig worden door bymenging van vreemde Zelfſtandigheden. 2. Datze aan zig zelve overgelaaten zynde, aanmerkelyke veranderingen onderhevig zyn. 3. Datze door eene veranderde werking der Vaten, op dezelven, in verſcheiden opzigten verandert worden. Maar, welk eene biezondere verandering, word 'er in dezelven, door ieder biezondere Oorzaak, daarop werkende, voortgebragt? En, welk eenen invloed, hebben de dus veranderde Vog-

ten,

ten, op de Vaste Deelen? Dit, inderdaad, zyn biezonderheden, welkers Verklaaring, als men zig niet met enkele Onderstellingen behelpen wil, aan zeer veele moeilykheden onderworpen is.

DE Afdwaaling van Plaats, is eene zeer gewoone Oorzaak der Gezwellen. Alle Vogten immers, welker Deeltjes eene grooter Middenlyn hebben, dan de Middenlyn is van het Vat, in hetwelke zy by toeval indringen; konnen niet nalaaten, daar in Verstoppingen te maaken, welken van Opzwellingen zullen agtervolgt worden. Men ziet een overtuigend bewys van de wezenlykheid deezer Oorzaak, in de Oogontsteking; waar in de doorschynende Vaatjes van het Bindvlies, dikmaalen zoo zeer met rood Bloed zyn opgevuld, dat het zig byna als eene enkele, en doorgaande Bloedvlek opdoet.

DAT de gebrekige Hoedanigheid, en tegennatuurlyke Hoeveelheid der Vloeibaare, gepaart, met eene veranderde gesteltheid der Vaste Deelen, zeer geschikt zy, om Gezwellen te doen voortkomen; is gemaklyk te begrypen, wanneer men aanmerkt dat in dit Geval de Oorzaaken vermenigvuldigt worden, en 'er derhalven, sterker uitwerkingen te verwagten zyn, dan wanneer slegts één deezer veranderingen, op zig zelve voorhanden is.

UIT het gene tot hier toe, over de inwendige Oorzaaken der Gezwellen gezegt is, kan men opmaaken, dat dezelven eenvoudiglyk tot drie Hoofdsoorten konnen gebragt worden: tot de verandering naamlyk, der Vaste Deelen; tot die der Vogten; en tot den saamenloop van beiden. Onder deezen egter, is 'er geene zoo gemeen, dan de laatste; en, het is byna onmooglyk, dat ieder der twee voorigen, op zig zelve genoomen, plaats hebbe. Geene verandering waarlyk, geschied 'er in de Vaste

Deelen, welke niet onmiddelyk van eene verandering der Vogten gevolgt worde; en aan den anderen kant, word de Hoedanigheid der Vogten nimmer verandert; of, derzelver werking op de Vaste Deelen, doet daar in byna oogenbliklyk, veranderingen voortkomen, welken tot verschillende Ziekten den grondslag leggen.

ONDER de uitwendige Oorzaaken der Gezwellen, behooren voornaamlyk uiterlyke geweldige Aandoeningen; te sterk sluitende omgelegde Bindzels; de aandoening van kwaadaartige Zelfstandigheden; de beet van venynige Dieren; en het misbruik van de zoogenaamde niet natuurlyke dingen. Om de wezenlykheid deezer Oorzaaken, te blykbaarder te doen zyn, zie hier eenige Voorbeelden van een ieder derzelver in het biezonder. Geweldige Aandoeningen van buiten ons bestaande Lighaamen, maaken eene merkelyke vermindering, of geheele vernietiging van de Veerkragt des Deels, op hetwelke zy worden toegepast; en somwylen zelfs, eene geheele verbreeking van derzelver Saamenhang: welke noodzaaklyk, of van eene Ophooping der Vogten, of van eene Uitstorting derzelver, moet agtervolgt worden. Te sterk sluitende omgelegde Bindzels, vernaauwen de Middenlynen der Vaten, en onderscheppen tegelyk de Omloop der Vogten: omstandigheden, welken by geene mooglykheid konnen plaats grypen, zonder dat 'er Verstoppingen, Ophoopingen, en Uitstortingen der Vogten voortkomen. De aandoening van kwaadaartige Zelfstandigheden; van een besmette Lugt, by voorbeeld; en de aanraaking van iemand, aan eene besmettende Ziekte lydende, maakt verscheiden nadeelige veranderingen in de gesteltheden der Vogten, welken verschillende, en dikmaalen zelfs, zeer kwaadaartige Gezwellen, ten gevolge hebben. De beet van venynige Dieren, veroorzaakt eene prikkeling in de Vaste Deelen, en hier door eene vernaauwing der Vaten: ook maaktze, door eene

ver-

vermenging der giftige Stof met onze Vogten, Verdikkingen en Stollingen derzelver; welken beiden, Verstoppingen en Opzwellingen naar zig sleepen. Het misbruik, en de kwaade hoedanigheid der niet natuurlyke dingen; der Lugt, by voorbeeld, der Voedzelen, der Rust en Beweeging, der Gemoeds Beweegingen, en van de Uitwerpelyke Stoffen, veroorzaaken zulke menigvuldige veranderingen, in de Vogten zoo wel, als in de Vaste Deelen, dat het niet te verwonderen zy, dat dezelven zoo dikmaalen, allerley soort van Gezwellen, doen stand grypen.

IK zegge niets van de Tyden, Eindwyzen, Voorzegging, en Geneezing der Gezwellen, in het algemeen; om dat alle deeze Omstandigheden, met betrekking tot verschillende Gezwellen, verscheiden zyn; en niet gevoeglyk onder algemeene regelen konnen gebragt worden. De meeste Schryvers, wel is waar, zyn ten opzigte van sommige deezer biezonderheden, van geheel tegenstrydige gedagten; en, het is hier aan, dat men de zoo gewoone Onderscheiding van de verschillende staaten eens Gezwels, in het Begin, Aanwas, Hoogte, en Afneeming; als ook van deszelfs verscheiden Uitgangen, door den weg van Oplossing, Verzweering, Verharding, en Versterving, moet toeschryven. Onderscheidingen waarlyk, welken met betrekking tot sommige Gezwellen konnen gedult worden, maar die niet toepasselyk zyn op allen.

ALLE Gezwellen der Zagte Deelen, worden gemaakt, of door eene Verplaatsing der Deelen zelve; of, door Ophooping van eenigerhanden Vogten; of door eene ontaarting van het Weefsel der Deelen. Die der eerste Soort, worden gemeenlyk onder den Naam van *Breuken;* die der twee laatsten integendeel, onder den naam van *Vogtgezwellen*, begreepen. In het laatste geval egter,

ſchynd het my toe dat deeze benaaming vry oneigen is, vermits 'er alsdan, geene Ophooping van Vogten, in den gemeenen zin van dit Woord, genoomen; maar alleen, eenen verhinderden, of ten minſten veranderden doorvloed derzelver door de Vaten, plaats hebbe. Wil men nogtans, den naam van *Vogtgezwel*, ook op deezen toepaſſen; zoo behoord men in agt te neemen, dat men geene afſonderlyke Verzaameling van Vogten daar aan toeſchryve: en, dit Woord derhalven, moet niet anders dan in dien Zin verſtaan worden, als of 'er gezegt ware, *dat deeze Gezwellen voor een gedeelte door eenigerhanden Vogt gemaakt werden*. Onder deeze voorwaarde, zal ik my dan ook in het vervolg van het woord *Vogtgezwel* bedienen; en, om niet al te zeer van den gewoonen weg af te wyken, beide deeze ſoorten van Gezwellen, onder die gemeene uitdrukking begrypen.

DE Vogtgezwellen, zyn in 't algemeen van twee ſoorten: *Haaſtige* naamlyk, en *Langduurige*.

DOOR Haaſtige Gezwellen, verſtaa ik dezulken, welken alle mooglyke Veranderingen, voor dewelken zy vatbaar zyn, in eenen korten Tyd doorloopen. Hier onder behooren allerley ſoorten van Ontſteeking, het Ettergezwel, en de Verſtervingen. Het is ditzelfde Soort van Gezwellen, welken door veele Heelkundige Schryvers, onder den Naam van *Heete Gezwellen*, verhandelt worden.

LANGDUURIGE Gezwellen zyn, welken, in tegenſtelling der Haaſtige, alle hunne mooglyke Veranderingen, of nimmer, of, ten minſten niet, dan in eenen zeer uitgeſtrekten Tyd afloopen. Deeze Gezwellen zyn het, welken het voornaame Onderwerp deezer Verhandeling uitmaaken. Ik hebbe liever verkooren, om dezelven Langduurige, dan Koude Gezwellen te noemen,

om

om dat 'er eenigen onder zyn, welken ſtreng genoomen, tot de zoogenaamde Heete Gezwellen zouden moeten gebragt worden; als alleenlyk in derzelver begin tot de Koude behoorende, en vervolgens voldoende, aan alle kenmerken, welken men aan de zoogenaamde Heete Gezwellen heeft toegeëigend.

ALS ik zegge, dat deeze Gezwellen, of nimmer, of niet dan in eenen zeer uitgeſtrekten Tyd, hunne mooglyke veranderingen doorloopen; verſtaa ik zulks alleen van dezulken, welken geheel aan de werking der Natuur overgelaaten zynde, niet door verkeerde Behandelingen getergd worden; nog, door bykomende Toevallen, van Hoedanigheid veranderen. Men begrypt derhalven ligtelyk, dat het in denzelfden zin moet verſtaan worden, als of ik gezegt hadde, *datze uit hunnen eigen aart, niet tot eene ſchielyke voortgang geneigd waren:* Want, dat 'er gevallen zyn, waar in dezelven hunne mooglyke Hoogte, op eene ſchielyke wyze berykken konnen, is onbetwiſtelyk: maar, dit geſchied niet, dan, gelyk ik gezegt hebbe, by Toeval; en behoord geenſints, tot den aart deezer Gezwellen.

VAN alle deeze Gezwellen is het waar, datze, of ten uiterſten bezwaarlyk, of, geheel niet geneezen worden; en dit ſchynd meerendeels daar van af te hangen, dat, in 't algemeen genoomen, eene biezondere kwaade geſteltheid der Vogten, de overhand heeft; en de werking der Vaten van het lydend Deel, in deeze gevallen zoo gering is. Men kan hier nog byvoegen, dat de Stof welke verſcheiden van dezelven maakt, geen de minſte gemeenſchap heeft met den Omloop; en dus geheel en al, aan de werking der Vaten onttrokken is.

TWEEDE AFDEELING,

Bevattende de Kliergezwellen.

KLIERGEZWELLEN, noeme ik dezulken, welken zoo wel de Enkele, als de Saamengestelde Klieren aantasten; derzelver Natuurlyke grootte vermeerderen; en de Afschyding der Vogten, welken eigen zyn aan dezelven, verhinderen. Door deeze Bepaaling, ziet men ligtelyk, dat ik niet onder de Kliergezwellen begrype, dat soort van Langduurige Gezwellen, welken zoo dikmaalen in Holle Klieren, of Klierbeursjes gevormd worden. Deezen, schoon van de meeste Heelkundigen, tot de Kliergezwellen betrokken zynde, behooren eerder tot de Beursgezwellen gebragt te worden; en, het is onder het Opschrift van deezen, dat ik alle de verschillende Soorten derzelver, zal voordraagen.

IN 't algemeen genoomen, konnen dezelven in twee Soorten onderschyden worden. In die der eerste Soort, zyn de eigen Vaten der Klieren aangedaan, en als opgevuld met eene Vloeistof, welke het geheele Lighaam der Klieren, doet uitzetten. In de tweede Soort, is het Gezwel oorspronglyk, uit het Celwyze Weefsel, welk de Vaten deezer Werktuigen met elkanderen verbind; en, het is niet dan in deszelfs voortgang, dat het Vaatagtig Weefsel zelve, daar in deel neemt. Deeze Verdeeling is gegrond, niet alleen op het Ontleedkundig Denkbeeld van het saamenstel eener Klier, dat niet meer dan eene omwinding van Vaten, door een Celwys Weefsel vereenigt, toelaat; maar ook, op de meest waarschynlyke Oorsprong van een ieder deezer Gezwellen; agtervolgens het

het gevoelen van één der Oordeelkundigste Schryvers, welken dit Onderwerp behandelt hebben. (*a*).

HET Kropgezwel is het eenige, 't welk tot die der eerste Soort kan gebragt worden. Tot de tweede behoord voornaamlyk, het Knoestgezwel, en de Kanker.

DEEZE drieërlye Gezwellen, zullen de Stof van drie naastvolgende Onderdeelingen uitmaaken. Ik begin met de Kropgezwellen.

§. I.

DE KROPGEZWELLEN.

HET *Kropgezwel* is een hard, omschreeven, onpynlyk, en wederstreevend Gezwel; zyne zitplaats hebbende, of in de Enkele, of in de Saamengevoegde Klieren.

DE Grieken noemen deeze Gezwellen *Choirades*, en de Latynen *Scrofulæ, à Scrofâ*, om dat men in 't algemeen van gedagten is, dat de Varkens zeer aan dezelven onderhevig zyn. De laatsten, noemenze ook somwylen *Strumæ:* een Woord, dat waarschynlyk ontleend is van *Struo*, *Struere*, en eigentlyk niet anders beteekent, dan *Verzaamelingen*, *Ophoopingen*. ASTRUC, die voor den Schryver gehouden word van zekere Verhandeling over de Gezwellen en Zweeren, in den Jaare 1759. te Parys uitgegee-

(*a*) GRASHUIS. Verhand. van het Knoest en Kreeftgezw. 7. Hoofdd. §. 10. P. 179.

gegeeven (*a*) beweerd uit CELSUS, *De Re Medica. Lib.* V. *Cap.* 28. N°. 7. dat het Woord *Strumæ* by de Romynen eerder gebruikt werd, om de zoogenaamde *Bronchocele*, dan de Kropgezwellen, te betekenen: doch, wanneer men de gezegden van CELSUS ter dier plaatze, vergelykt, met het gene hy zegt van de *Bronchocele*, *Lib.* VII. *Cap.* 13. schynt het my geheel niet bewysbaar, dat men daar uit dusdanig een gevolg kan afleiden.

NIMMER koomenze op andere plaatzen dan dezulken, in dewelken eenige deezer beide Soorten van Klieren gelegen zyn: aan den Hals by voorbeeld, de Oxels, de Liesschen, in de Borsten der Vrouwen, en dergelyken. In het Darmschyl daarenboven, dat met zulk een aanzienlyk getal van Klieragtige Lighaamtjes doorzaaid is, wordenze somwylen in een groot aantal waargenoomen (*b*).

DE Kropgezwellen zyn zeer gemeen aan Kinderen; en worden zeldzaamer by Volwassenen waargenoomen. Enkele ryzen egter, gebeurd het, datze by de laatsten zelve, in een groot aantal gevonden worden. By een Man van 35 Jaaren, heb ik 'er één gezien, ter groote van een Ganzen Ey; zittende aan de linker zyde van den Hals, onmiddelyk boven het Sleutelbeen, langs den buitenrand der *Musculus Clydo Mastoideus;* en nog twee anderen, welken kleiner waaren, aan de tegenovergestelde zyde.

IN het algemeen genoomen, konnen de Kropgezwellen in twee Soorten, in goedaartige naamlyk, en kwaadaar-

(*a*) Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 96.
(*b*) INGRASSIAS De Tum. præt. nat. Tom. I. Lib. I. Cap. I. PARE Liv. VII. Chap. 21.

aartige, onderſchyden worden. De eerſten, voldoen in allen opzigte aan de gegeeven Bepaaling: zy zyn wit, onpynlyk, en zonder Ontſteking: zy houden een geruimen Tyd aan, zonder Toevallen te veroorzaaken; en wyken ſomwylen zeer gemaklyk, voor de werking der aangewende Heelmiddelen. Die der tweede Soort integendeel, zyn rood, Ontſteken, loodverwig, en pynlyk: zy weerſtreeven een geruimen Tyd, allen, en zelfs de meeſt vermoogende Hulpmiddelen. De veranderingen egter, welken in dit laatſte geval plaats hebben, behooren niet tot den eigen aart des Gëzwels. Zy zyn altoos afhanglyk van toevallige Omſtandigheden: en het is niet zeldzaam, datze hetzelve, anderzints van eenen oneindigen duur zynde, vaardig doen eindigen. Het Woord *Kwaadaartig* derhalven, dat men op de Gezwellen van dit ſoort heeft toegepaſt, moet alleen in dien zin verſtaan worden, als of 'er gezegt ware, *datze meerder ongemak veroorzaaken aan den Lyder, dan de voorigen.*

UIT het gene tot hier toe gezegt is, konnen de eigenaartige kenmerken deezer Gezwellen, gemaklyk ontleent worden. De naaſte Oorzaak derzelver, is eene Verſtopping van de eigen Vaten der Klieren; en eene ontaarting der Vogten, anderzints door dezelven bewoogen wordende. De wezenlykheid deezer Oorzaak blykt onder anderen daar uit, dat dezelven in Kinderen, by dewelken eene raauwheid der Chyl in de eerſte wegen de overhand heeft, zoo dikmaalen voorkomen. De vaardige Geneezing daarenboven van ſommige deezer Gezwellen, door inwendige Hulpmiddelen, welken die raauwheid verbeteren; de gemaklyke verdryving derzelver, door uiterlyk aangelegde, verwarmende, en oploſſende Geneesmiddelen; gelyk ook, de menigerhanden Stoffen welken zy, alsze geopent worden, uitleveren;

zyn

zyn zoo veele overtuigende bewyzen, welken allen de daadelykheid daar van aantoonen. (*a*).

TOT de afgelegen Oorzaaken, behoort voornaamlyk eene raauwheid der Vogten, voortgebragt door kwaalyk verteerbaare Voedzelen, wateragtige Dranken, en natuurlyke Zwakheid des Lighaams; welkers werking op biezondere Deelen, door toevallige Omstandigheden bepaald worden. Somwylen is de Ziekte Erffelyk, en alsdan afhanglyk, van eene gebreklyke gesteltheid in de Vogten der Ouders.

HET is een zeer gewoon verschynzel in deeze Gezwellen, dat in den beginne, niet meer dan ééne enkele Klier word aangedaan: naderhand, wanneer de verandering der Vogten toeneemt, worden ook anderen, en dikmaalen zelfs, zeer verre van elkander afgelegen Klieren, aan eene zelfde ongesteltheid deelagtig: eindelyk gaat het somwylen zoo verre, dat verscheiden Klieren tevens, met eene gelyke Zwelling bezet zynde, by wyze van Druivetrossen van elkanderen afhangen. Ik heb gezien, dat in één en denzelfden Lyder, de Onderkaaksklieren, de Lieschklieren, de Klieren welken de Dyevaten aan het bovenste gedeelte der Dye vergezellen; gelyk ook die Klieragtige aaneenschakeling, als ik my zoo mag uitdrukken; welke nevens de Halsvaten, gelegen is, door eene gelyke Zwelling waren aangedaan. Gelukkig waarlyk voor den Lyder, een jongen van dertien Jaaren, dat de uitzetting deezer laatsten niet zeer groot ware: want, in dit geval was het ontwyffelbaar, dat de toevallige toedrukking der Halsvaten, zoo wel, als de vernaauwing en sluiting der Lugtpyp,

(*a*) GRASHUIS, Verh. van het Knoest en Kreeftgezwel p. 180.

pyp, denzelven aan eene onmybaare Dood zouden onderworpen hebben.

IN 't algemeen genoomen, is de Geneezing aan zeer veele verdrietelykheden onderworpen. Het is eene zeer gemeene Waarneeming, dat een aanhoudend gebruik van de beſt uitgekoozen Geneesmiddelen, in veele gevallen niets uitwerkt, dan eene geringe verbetering. Jongens egter, worden 'er veelmaalen van ontheven, als zy de Jaaren van Huuwbaarheid berykt hebben: by Mysjes verdwynen zy dikmaalen, zoo dra zig de Natuur, door den weg der Maandſtonden, eene geregelde Ontlaſting bezorgt hebbe. Als zy doorbreeken, maakenze afſchuuwlyke Lidteekens; en zyn alsdan zeer verwytende Gedenktekenen van het vermoogen der Heelkunde. „ Zy zyn gewoon (zegt CELSUS (*a*)) den „ Geneesmeeſter uitermaaten te vermoeijen; om dat ze „ veeltyds vergezeld zyn met Koorts, en niet dan zeer „ moeilyk, tot Verzweering komen. Dikmaalen, na „ datze, of met het Mes, of door Geneesmiddelen, „ zyn weggenoomen, komen zy weerom, op de plaats „ zelve van het Lidteken; en dit gebeurd te meermaalen, alsze alleen met Heelende Middelen behandelt „ worden. Voegt hier by, datze van eenen zeer langen duur zyn."

OM in de Geneezing deezer Gezwellen op eene regelmaatige wyze te werk te gaan, moeten derzelver biezondere Omſtandigheden, wel in agt genoomen worden. Zoo lang zy nog onpynlyk, niet miskleurig, en zonder Ontſteking zyn, kan de Oploſſing beproeft worden: maar, wanneer het tegengeſtelde plaats heeft, moetenze, of met het Mes weggenoomen, of, door den weg van Verzweering gered worden.

TER

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. 28. N. 7.

TER beryking van het eerste Oogmerk, de Oplossing naamlyk; onderwerpt men den Lyder, aan eene maatige tevens, en verdunnende Eetregel. Alle taaije Spyzen worden in dit geval veroordeeld; en, men moet geene andere verkiezen, dan die ligt te verteeren zyn, en een goed Voedzel aanbrengen. Eene meer dan gemeene Lighaamsbeweeging, is ten uitersten voordeelig. De inwendige Hulpmiddelen, welken altoos ter verbetering van de heerschende raauwheid der Vogten dienen moeten, laat men over ter verkiezing der Geneeskundigen. Uitwendig worden geene andere dan Oplossende Hulpmiddelen aangewend, onder dewelken het *Emplastrum é Cicuta*, *Ammoniacum*, *é Cumino*, en dergelyken, met het *Sal Ammoniac* vermengt, uitmunten. Smeeringen, uit Oplossende Zalven, met Kwikmiddelen bedeeld, worden zeer dikmaalen aangepreezen. In het gebruik deezer laatsten, egter, moet men met de uiterste zorgvuldigheid te werk gaan: veele gevallen zyn 'er, waar in eene bestendige aanwendige derzelver, eene hardnekkige Kwyling, veroorzaakt hebbe.

DE Moeilykheid der Oplossing, die in veelen deezer gevallen bespeurd word, heeft de Heelkundigen, niet alleen tot verschillende, maar zelfs tot ongerymde middelen doen den toevlugt neemen. CELSUS, pryst het herhaald gebruik van witte Nieswortel by uitstek; en voegt 'er by, dat verscheiden Landlieden, door het eeten van Slangen geneezen zyn (*a*). HERCULES SAXONIUS, en JOANNES PREVOTIUS, hebben het *Electuarium* van Haagdissen, inwendig genoomen, als een onfylbaar middel, opgegeeven. (*b*). De Sponssteen, word van veelen als een Hulpmiddel, dat zelden verlegen

(*a*) Ibid.
(*b*) MUNNIKS. Heelk. Pag. 141.

gen laat, aangepreezen. BOYLE zegt, dat een Jongeling door de *Paronychea cum folio Rutaceo* (die by C. BAUHINUS, *Sedum tridactilites tectorum* genaamt word,) op Bier getrokken, op eene treflyke wyze geneezen zy (*a*). Ik zwyge van de zoogenaamde Koninglyke aanraaking, welke zoo beuzelagtig, als onvermoogend is.

KROPGEZWELLEN, welken of te veel veroudert zyn, dan dat derzelver Oplossing kan gehoopt worden; of, in dewelken het onvermoogen der aangepreezen Oplossende Middelen gebleeken zy; moeten door den weg van Verzweering geneezen, of, door behulp van het Mes worden weggenoomen. De langdraadigheid egter der behandeling, welke onvermydelyk is, verpligt ons in het eerste deezer gevallen, tot het aanleggen van Ettermaakende Middelen, onder de gedaante van Pleisters. Men moet zig niet verhaasten met de opening deezer Gezwellen, ingevalle dezelven niet van zelfs doorbreeken. Hoe langer de Stof, welke het Gezwel maakt, besloten blyft, hoe vaardiger geschied naderhand, de Geneezing der Verzweering. In sommige gevallen egter, kan het ongeduld des Lyders ons noodzaaken, om eenen uitgang te bezorgen voor het ingeslooten Vogt: en alsdan, wanneer het Gezwel klein is, doet men zulks door eene insnyding; maar groot zynde, door het aanleggen van eenig Vermoogend Brandmiddel. Het gestadig warm houden van het lydend Deel, is ter bevordering der Verzweering, ten uitersten noodzaaklyk. Als zy doorbreeken, verbind menze met Zuiverende, dog niet zeer scherpe Geneesmiddelen.

IK hebbe gezegt, dat Gezwellen van dit Soort, als zy tot Verzweering neigen, niet schielyk moeten geopent wor-

(*a*) BOYLE. Tract. de Util. Philos. Exper. Part. I. Sect. 4.

worden; en men begrypt gemaklyk de reeden. Het ſaamenweefſel der Klieren, is zeer vaſt in één gedrongen; derzelver geheele Zelfſtandigheid, is, in het geval waar van wy ſpreeken, gelykelyk bezet met eene Zwelling, welke door eene toevallige Ontſteking verandert zynde, tot Verzweering neigd: de werking der Vogten, die geen groote aanpersſing van het van agteren aanvlietend Vogt ondergaan, op de verſtopte Vaten der aangedaane Klier, is gering: en, alle deeze ſaamenloopende Omſtandigheden, zyn zoo veele verſchillende Oorzaaken, welken niet alleen, eene traage Verettering te wege brengen; maar ook maaken, dat 'er geene zeekere Geneezing kan verwagt worden, ten zy het geheele Lighaam der aangedaane Klier verteerd worde: eene Verteering waarlyk, welke volleediger geſchied, als de Stof die het Gezwel vormd, een geruimen tyd beſlooten blyft; dan ze geſchieden zoude, wanneer men eene te vroegtydige uitloozing voor dezelve bezorgt hadde.

DE wegneeming deezer Gezwellen door het Mes, die alleen te pas komt, als de beſmetting der Vogten niet algemeen is, en 'er niet meer, dan één enkele, of ten minſten, niet zeer veele dergelyke uitzettingen plaats hebben, verkort de Geneezing van dit Ongemak merkelyk. De beſte wyze derzelver is, dat men de Huid welke het Gezwel dekt, tot op het Lighaam der Klier, in eene regtlynige ſtrekking doorſnyde; en alsdan eene kromme Naalde die in een handvat gezet is, door de Klier heen geſteken zynde, dezelve tot buiten de lippen der Schyding opligte, en met eene Biſtourie tot aan den grond toe afſnyde. In dit geval egter, als men op plaatzen werkt, alwaar eenige aanzienlyke Bloedvaten gelegen zyn, moeten dezelven zorgvuldiglyk gemyd, of afgebonden worden; dewylze anders, by derzelver doorſnyding, zeer gevaarlyke Bloedſtortingen zouden konnen veroor-

zaa-

zaaken. Sommige Schryvers hebben voorgesteld, om de wegneeming der Klier te verrigten door Brandmiddelen; dog, dit is eene zeer verdrietige handelwys, en die ten opzigte van groote Gezwellen deezer Soort, zeer onzeeker is.

UIT alles wat tot hier toe van de Kropgezwellen gezegt is, ziet men ligtelyk, dat ik alleen het Oog hebbe op dezulken, welken zig aan de uiterlyke Oppervlakte des Lighaams voordoen. Die genen, welken of het Darmschyl, of eenige andere innerlyke Deelen aandoen, behooren geheel tot de Geneeskunde; en eisschen geenerhanden hulp van de zyde des Heelmeesters. Ik zegge niets van de zoogenaamde Knoest- en Kreeftagtige Kropgezwellen, welken by veele Heelkundige Schryvers voorkomen. Het schynd my toe, dat deeze allen geen ander bestaan hebben dan in de Inbeelding; en dat alle dusdanige onderscheidingen, alleen daar uit oorspronglyk zyn, dat men geen volleedig Denkbeeld van de verschillende Natuur deezer gebreken gehad, en hier van den een met den anderen verward hebbe. Ik weet wel, dat veelen deezer Gezwellen, alsze doorbreeken eene Verzweering uitleveren, welke oogschynlyk, en met zeer schielyke vorderingen toeneemt: welkers kanten zwellen, verdikken, en omkrullen: die zelfs Vleeschagtige uitspattingen maaken: en, met één Woord, vertoonzelen aanbieden, welken aan verscheiden verschynzelen van geopende Kreeftgezwellen schynen gelyk te zyn: maar, ik ben ook aan den anderen kant, uit verscheiden Waarneemingen verzeekert; dat zy alsdan zelve, nimmer van zulke beklaaglyke Omstandigheden agtervolgt worden, als men zoo bestendiglyk in het doorgebrooken Kreeftgezwel waarneemt.

§. II.

HET KNOESTGEZWEL.

HET Knoeſtgezwel is een Gezwel dat hard is; vaſt van Weezen; in een Klier voortkomende; van een klein beginzel langzaam grooter wordende; uit eigen aart Onoplosbaar; en zeer ligt overgaande tot een Kreeftgezwel.

DEEZE Bepaaling, die ik met eene geringe verandering uit het voortreflyk Werk van den Heer GRASHUIS (*a*) ontleend hebbe; ſchynd my toe, alle de ſoort onderſcheidende Omſtandigheden deezer Gezwellen, met de mooglykſte netheid aan te wyzen. De Grieken, agt ſlaande op de alles overtreffende hardheid deezes Gezwels, hebben aan hetzelve den Naam van *Skirrhos* toegeëigent: een Woord, dat in een engen Zin genoomen zynde, niet anders dan een Stuk Marmer, *Fragmentum Marmoris*, te kennen geeft. De Arabieren noemen het om dezelfde reeden *Sephiros*, Steengezwel (*b*). En de Latynen, hebben de Griekſche benaaming van dit Ongemak overgenoomen, dezelve alleenlyk veranderende, in die van *Scirrhoma* en *Scirrhus*.

IN de Werken van HIPPOCRATES, word het Knoeſtgezwel, onder deszelfs eigen benaaming niet gevonden. Deeze doorlugtige Schryver egter, ſpreekt niet zelden van verharde Gezwellen, op zulk eene wyze, dat het meer dan waarſchynlyk zy, dat hy geene anderen dan dit ſoort van Gezwellen daar mede beoogt hebbe.

(*a*) GRASHUIS. Verh. van het Knoeſt en Kreeftgezw. P. 166.

(*b*) AVICENNA. Tom. II. Lib. IV. F. 3. Cap. 12.

be (*a*). ARETÆUS misschien, is de eerste, welke onder die benaaming daar van gesprooken heeft; en het is niet onwaarschynlyk, dat laatere Geneeskundigen hem in dit opzigt zyn nagevolgt (*b*). By CELSUS, word het Woord *Knoestgezwel* even zoo min gevonden, als by HIPPOCRATES: spreekende egter van het *Kreeftgezwel*, zegt hy, „ Dit Gezwel is van eenen zeer kwaaden Aart: het begind byna altoos met dat, 't welk de „ Grieken *Cacoëthes* (kwaadaartig) genaamt hebben: „ deeze ontaart vervolgens in een beslooten, dan in een „ geopende Kanker; en eindelyk in het Tymgezwel (*c*). In deeze plaats derhalven, is het ten uitersten waarschynlyk, dat hy, door het gene de Grieken *Cacoëthes* genaamt hebben, niets anders verstaan heeft, dan het Knoestgezwel; en, deeze waarschynlykheid vermeerdert; wanneer men 'er byvoegt, het gene onmiddelyk daar na door hem gezegt word, te weeten, „ dat, 't „ welk *Cacoëthes* word geheeten, is het eenige welk „ kan weggenoomen worden.

UIT de gegeeven Bepaaling der Knoestgezwellen, konnen derzelver Kentekenen gemaklyk ontleend worden. Ik zal 'er alleenlyk byvoegen, dat de kleur der Huid, welke het Gezwel dekt, natuurlyk is; als ook, datze voor het meeste gedeelte van alle Gevoel verstеken zyn, en niet zelden eene geringe ongelyke Oppervlakte aanbieden.

DAT alle deeze biezonderheden, in een waar Knoestgezwel moeten saamenloopen, is onbetwistelyk. Dikmaa-

(*a*) HIPPOCRATES. De Morb. Mul. L. II.
(*b*) ARETÆUS. CAPPAD. De Morb. Diut. Lib. I. Cap. XIII. & XIV.
(*c*) CELSUS Lib. V. Cap 28. N. 2.

maalen gebeurd het, dat eenige deezer Verſchynzelen, en zelfs de meeſten, ook in andere Gezwellen plaats hebben, welken door den weg van Oploſſing, of van Verettering, konnen geneezen worden: maar, wanneer zy allen, te gelyk voorhanden zyn, is 'er niets dan het Knoeſtgezwel, 't welk zy aanwyzen. Men werpe my niet tegen, dat de gewoone Verſchynzelen der zoogenaamde Vleeſchgezwellen; gebreken, welken door ſommigen tot den rang der Kreeftgezwellen betrokken worden, zeer na, indien niet geheel, met de zoo even gemelde biezonderheden overeenkomen; want, wy zullen in het vervolg doen zien, dat 'er verſcheiden ongelykheden ten deezen opzigte, in dezelven gevonden worden. By deeze gelegenheid, kan ik niet voorby eene Aanmerking te maaken, welke ik denke, dat van zeer veel nut in de Practyk zal konnen zyn. Het gebeurt naamlyk, ſomwylen, vooral in de Borſten der Vrouwen, dat 'er zig een bepaald, en omſchreeven Gezwel voordoet; welkers hardheid zoo naby komt aan die van het Knoeſtgezwel, dat het door de kundigſte zelfs, niet dan met moeite daar van kan onderſcheiden worden. Byna alle overige Verſchynzelen deezer Verhardingen, zyn daarenboven dezelfde als die der Knoeſtgezwellen; en, ik weet geen ander onderſcheidend Kenmerk ten deezen opzigte, dan, dat de Vaſtheid van hetzelve minder is, dan die van het Knoeſtgezwel; 't 't welk alleen door een buitengemeen naaukeurig onderzoek kan ontdekt worden. Dit Gezwel, welk misſchien al te dikmaalen voor een Knoeſtgezwel gehouden word; en waarſchynlyk niet behoord, dan tot dat ſoort van Kropgezwellen, van dewelke CELSUS (*a*) aanmerkt, dat door den Heelmeeſter MEGES zyn waargenoomen; is niet alleen vatbaar voor Oploſſing, maar ook

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. 28. No. 7.

ook voor eene goedaartige Verëttering: en, het is nog niet lang geleden, dat eene dergelyke Verharding, in de Borst eener Vrouw van middenmaatige Jaaren zittende, niettegenstaande ze reeds van verscheiden Heelkundigen veroordeelt ware; alleen door het inwendig gebruik van het *Verdikte Sap der dulle Kervel*, gedeeltelyk door Oplossing, gedeeltelyk door eene zeer goedaartige Verzweering, geneezen is.

DE naaste Oorzaak deezer Ziekte, is waarschynlyk eene biezondere ontaarting van het Celwyze Weefsel eener Klier: eene ontaarting, welke de dikte, vastheid, en uitgebreidheid van hetzelve vermeerderd; de eigen Vaten der Klier saamendrukt; de Afscheiding, en Opneeming van de Vetstof verhindert; en, zo wel dit Weefsel, als de Zelfstandigheid der Klier zelve, tot een vast en hard Lighaam saamen smelt.

IN dit opzigt voornaamlyk, verschild het Knoestgezwel, van de Kropgezwellen. By deezen immers hebbenwe gezien, dat oorspronglyk niet anders, dan de eigen Vaten der Klier, door eene raauwheid der Vogten verstopt werden: en, men kan hier uit by wyze van gevolgtrekking afleiden, dat de veranderingen welken het Celwyze Weefsel in het vervolg ondergaat, enkel toevallig zyn; en geheel verschillend, van het gene in de Knoestgezwellen plaats hebbe. Sommige Geneeskundigen wel is waar, en voor al ETTMULLER, HEISTER, BOERHAAVE en VAN ZWIETEN, zyn omtrent dit Onderwerp, van geheel tegenstrydige gedagten; en erkennen de Verstopping van de eigen Vaten der Klieren, alleenlyk, als de eenige en voornaame Oorzaak der Knoestgezwellen (*a*). De Fransche Akademisten,

(*a*) ETTMULLER. Chir. Med. Art. III. No. 3. HEISTER. Heelk.

miſten, integendeel, welkers naaukeurige Proefneemingen, op de Vogten der Vet- Knoeſt- en Kreeftgezwellen, inderdaad ten uiterſten pryswaardig zyn; ſtellen als Oorzaak der Knoeſtgezwellen, eene verdikking van de Lymphatieke en Geleyagtige Vogten, anderſints door de Vaten van het lydend Deel omloopende (*b*). Van dezelfde gedagten, is ook ASTRUC; die 'er nog byvoegt, dat de veranderde, zoo Afgeſcheiden als Uitwerpelyke Vogten, in verſcheiden Bewaarplaatzen, hetzelfde uitwerken (*c*). In weerwil van dit alles egter, ſchynd het my toe, dat te vooren onderſtelde Ontaarting van de eigen Zelfſtandigheid des Celwyze Weefſel eener Klier, het allerbeſt overeenkomt met de gewoone verſchynzelen der Knoeſtgezwellen; en, het is hierom, dat ik dezelve, als de naaſte Oorzaak deezer gebreken hebbe opgegeeven. Men moet ondertuſſchen niet begrypen, dat ik, ſchoon met den Heer GRASHUIS het Celwyze Weefſel als de zitplaats der Knoeſtgezwellen onderſtellende; van gedagten ben, dat de Vetſtof zelve, als de Stoffelyke Oorzaak daarvan moet worden aangemerkt. Ik ben al te wel overtuigd van de bepaaldheid onzer Kundigheden ten deezen opzigte, dan, dat ik de veranderingen welken het Celwyze Weefſel in deeze Gevallen ondergaat, aan eene voorafgaande ontaarting, of ophooping der Vetſtof zoude toeſchryven. Miſſchien is het waar, dat de veranderde hoedanigheid der meergemelde Vetſtof, in alle deeze gevallen, enkel toevallig is, en een gevolg van de ontaarting des Celwyze Weefſel zelve. Miſſchien ook, moet het eerſte beginzel der Knoeſt-

Heelk. Onderw. Ned. Vert. 1ſte Deel. VAN ZWIETEN. Verklaar. der korte ſtell. van BOERHAAVE. 2de Deel. P. 589.

(*b*) Verhand. van de Koningl. Akadem. der Heelk. 1. D. 1. St. P. 102—118.

(*c*) Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 5.

Knoeſtgezwellen, niet zo zeer in eenige verbaſterde, of opgehouden Vloeiſtof, als wel, in eenen vermeerderden aanwaſch van de eigen Zelfſtandigheid des Vetvlies, ingevolge eener biezondere bepaaling van den Vloed der Vogten derwaarts, gezogt worden (*a*).

ONDER de afgelegen Oorzaaken deezer Gezwellen, voor zoo veel zulks uit getrouwe Waarneemingen blykbaar zy, behooren voornaamlyk allerley geweldige Aandoeningen, van welk eene Natuur dezelven ook zyn moogen: veranderde hoedanigheid der Vogten, door Kwaadſappigheid, en Droefgeeſtigheid te wege gebragt: verandering in de Omloopende Beweeging der Vogten door de Vaten: hevige Gemoedsbeweegingen: en ophouding van de Maandelykſche Ontlaſtingen. De Ontſteking, welke van verſcheiden Schryvers, onder de afgelegen Oorzaaken der Knoeſtgezwellen geſteld word, behoord myns bedunkens, niet tot dezelve; en het is om die reeden, dat ik ze van het getal deezer Oorzaaken uitſluite. Sedert de Leeftyd van HIPPOCRATES egter, die, voor zoo verre ik heb konnen naſpooren, nimmer onder de Oorzaaken van het Knoeſtgezwel, de Ontſteking geſteld heeft; zyn 'er weinig Schryvers geweeſt, welken dezelve niet, als eene zeer vermoogende Oorzaak, aanmerken. ARETÆUS, om alleen van de voornaamſten te ſpreeken, GALENUS, ÆTIUS, ÆGINETA, BOERHAAVE, HEISTER, VAN ZWIETEN, DE GORTER, en anderen, ſpreeken daar van, als van eene Waarheid, in 't algemeen aangenoomen. CELSUS, die, gelyk ik reeds heb aangemerkt, van het Knoeſtgezwel, onder deszelfs eigen naam niets gemeld heeft; gebruikt in deszelfs Verklaaring van de Kanker, voor zoo veel deeze Oorzaak aan-

(*a*) VAN DER HAAR. Verhand. van de Klier, Knoeſt, en Kreeftgezw. Pag. 8 en 9.

aangaat, een diep ſtilzwygen; en, om ſtilzwygen voor ontkennen te neemen, is het hier uit niet ongereimd te beſluiten, dat hy dezelve met betrekking tot het Knoeſtgezwel, indien men aanneemt, dat hy dit, door het gene hy *Cacoëthes* noemt, verſtaan heeft, niet erkend hebbe. CELSUS, derhalven, zoo wel als HIPPOCRATES, ſchynen van dusdanig eene Oorzaak niets geweeten te hebben; en, het is miſſchien niet dan op het voorbeeld van ARETÆUS, dat men in 't vervolg zoo algemeen daar van geſprooken heeft. Onder de Hedendaagſchen, zyn 'er byna geene dan de Heeren GRASHUIS en SHARP (*a*), welken zig tegen deeze onderſtelde Oorzaak der Knoeſtgezwellen, hebben aangekant; en, ik mag het waagen te zeggen, dat de vermenging deezes gebreks, met een zeker ſoort van goedaartige Verhardingen, den eerſten grondſlag tot het onderſtellen deezer Oorzaak zal gelegt hebben. Zeeker is het ten minſten, dat ik onder een oneindig getal van Waarneemingen, welken met betrekking tot de Knoeſtgezwellen, in verſcheiden Schryvers verſpreid zyn, maar zeer weinigen gevonden hebbe, welken als een gevolg der Ontſteking beſchreeven worden. En, wanneer men deeze gevallen zelve, met genoegzaame naaukeurigheid nagaat, zal men altoos bevinden, dat 'er omſtandigheden mede vergezeld gaan, welken, als zy al de wezenlykheid deezer Oorzaak niet regtſtreeks tegenſpreeken, dezelve voor het minſt, ten uiterſten betwiſtbaar maaken. Een enkel Voorbeeld zal genoeg zyn, om de Waarheid van het gene ik hier gezegt hebbe, te doen blyken. HILDANUS, die onder zes Hondert Genees en Heelkundige Geſchiedverhaalen, niet meer dan drie of vier gevallen opgeeft, in dewelken hy het

(*a*) GRASHUIS. Verhand. van het Knoeſt, en Kreeftgezw. P. 169. SHARP. Oordeelk. Aanm. over de Heelk. P. 7.

het Knoeſtgezwel, als het gevolg eener Ontſteking aanmerkt; zegt in één derzelver (a); dat eene Edele Vrouw te *Bern*, ingevolge eener Kneuzing van den Hand, eene Ontſteking kreeg, welke na het vrugtloos gebruik van verſcheiden Hulpmiddelen, een groot Knoeſtgezwel liet nablyven. Dit Gezwel, van hetwelke hy vervolgens zegt, dat omtrent de Voorhand geplaatſt ware, werd van veele Geleerden voor ongeneeslyk gehouden; verhinderde de buiging der Vingeren; en werd door hem met een Brandmiddel geopent; gevende alstoen eene Stof uit, welke van een taaije en Lymagtige Aart was, een geelagtige Kleur hadde, en, aan de Lugt bloot geſteld zynde, eene ſteenagtige hardheid aannam. In hoe verre, en met welk regt, dit geval een Knoeſtgezwel moet genaamd worden, beken ik gaarne niet te konnen begrypen: en, men mag met reeden hier uit beſluiten, dat HILDANUS, zoo wel als veele anderen, het Woord *Knoeſtgezwel*, in eenen zeer uitgeſtrekten, en onbepaalden zin genoomen hebbe.

IK zegge niets van de gewoone onderſcheiding deezer Gezwellen, in Volkoomen, en Onvolkoomen, in Ontſtekene, Zugtige en Kankeragtige, welken by de meeſte Schryvers voorkomen. Ik ben verzeekerd, dat dit alles meerder dient om het Geheugen te bezwaaren, dan het Verſtand te verlichten; en de wezenlyke Kennis, zoo wel als Behandeling deezer Ongemakken, in geenen deelen door hetzelve verbeterd worde.

GELYK het Knoeſtgezwel in de Klieren, vooral in de Saamengevoegde zyne zitplaats hebbe; zyn 'er weinig Deelen, welken met zulke Werktuigen bedeeld, of, geheel en al van eenen Klieragtigen aart zyn, welken

(a) HILDANUS. Obſerv. Chir. Cent. III. Obſ. 79.

ken men niet, als voor hetzelve vatbaar zynde, moet aanmerken. De gemeenfte Zitplaatzen derzelver egter zyn de Borften: dog dit fluit niet uit datze in den omtrek der Mond, alwaar zeer veele Klieren gelegen zyn, veelmaalen voorkomen. In dit Soort van Deelen verfchynen zy fomwylen in allerley Leeftyden: Kinderen ondertusfchen zyn 'er veel minder aan onderworpen dan Bejaarden: en, het is eene doorgaande Waarneeming, datze het allermeeft gezien worden by Vrouwen, welkers Natuurlyke Zuiveringen geftremd zyn.

TEN opzigte van de laatfte deezer biezonderheden, is aanmerkelyk het zeggen van HIPPOCRATES (*a*), „ Beflooten Lyfmoeders, doen de Maandftonden naar de Mammen gaan: en, in de Borften komen, (te „ weeten alsdan,) harde knobbeltjes, fommigen groote, anderen kleiner: deezen verzweeren niet, maar „ worden altyd harder; en daar komen eindelyk, beflooten Kreeftgezwellen uit voort." VESALIUS, heeft aangemerkt; dat Vrouwen, in een Kloofter leevende, het Knoeftgezwel meer onderworpen zyn dan anderen, om datze meerder aan eene opftopping der Stonden lyden (*b*). DIONIS, daarenboven, heeft uit zyne eigen Ondervindingen beflooten, dat van twintig Vrouwen die de Kanker hebben, vyftien met dezelve worden aangetaft, tusfchen haar vyf en veertigfte, en vyftigfte Jaar: en hy voegt 'er by, dat hy in zyne ryzen door de biezondere Provincien van Frankryk, in byna alle Steden, verfcheiden met die Kwaal heeft aangetaft gezien, in de Kloofters, omtrent den voorgemelden Leeftyd: of, indien dit gebrek in Jonger Maagden voorkwam,

(*a*) HIPPOCRATES. De Morb. Mulier. L. II. Cap. 20. Charter. Tom. VII. Pag. 807. 808.

(*b*) VESALIUS. Chir. Magn. Lib. V. Cap. XVI.

kwam, dat 'er alsdan, altoos eene opſtopping der Maandelykſche Ontlaſtingen mede vergezeld ging (c). Hetzelfde nu, welk hier gezegt word van de Kanker, moet men ook begrypen dat waar is, omtrent het Knoeſtgezwel; dat in de meeſte deezer gevallen immers, de voorlooper is van het Kreeftgezwel.

WANNEER men agt geeft, op alles wat ik tot hier toe, aangaande de Natuur der Knoeſtgezwellen gezegt hebbe; begrypt men ligtelyk hoe ongunſtig de Voorzegging, in de meeſte omſtandigheden derzelver zyn moete. Zeeker is het ondertuſſchen, dat dezelve zeer verſcheiden is, naar den verſchillenden Ouderdom des Lyders; verſchillende toeſtand, en duuring van het Knoeſtgezwel; als ook, naar de verſcheidenheid der Oorzaaken, van dewelken zy voortkomen. In 't algemeen, kan men zeggen; dat alle Knoeſtgezwellen, welken onlangs voortgekomen, en derhalven nog verſch zyn; gemaklyker dan de reeds verouderde, *Geneezen* worden. Dezulken die los, dat is te zeggen, niet aan de naaſtliggende Deelen zyn aangehegt, worden met meerder hoop behandelt, dan, daar het tegengeſtelde plaats hebbe. Zy, die van uitwendige Oorzaaken, van een ſlag, by voorbeeld, een ſtoot, en dergelyken, afhangen; zyn minder zorgelyk, dan die door eenigerhande innerlyke Oorzaak zyn voortgebragt. Die in een anderſints gezond Onderwerp voorkomen, zyn op verre na zo hooploos niet, dan die in een Kwaadſappig, Droefgeeſtig, of in een Scheurbuikig geſtel voorvallen.

HET Woord *Geneezen*, van hetwelke ik my zoo even bediend hebbe, wil ik niet, dat in eenen engen Zin, zal verſtaan worden. Menigvuldige Voorbeelden hebben my

(c) DIONIS. Cours d'Oper. de Chir. Dem. IX. Pag. 314.

my geleerd, dat dusdanig eene Geneezing; in allerley trappen en Omſtandigheden der Knoeſtgezwellen, onmooglyk zy. Ik verſta ter deezer plaatze door *Geneezen*, niets anders dan de Uitſnyding; die men ligt begrypt, dat alleen in een oneigen Zin, eene Geneezing kan genaamt worden.

HET Knoeſtgezwel, zelfs het allerkleinſte, is niet vatbaar, nog voor Oploſſing, nog voor eene goedaartige Verëttering. Hulpmiddelen derhalven, welken van eenen Oploſſenden, of Ettermaakenden aart zyn, moeten in dit geval geenſints gebruikt worden. De eenige toevlugt ter geneezing, in deeze Ziekte, is de wegneeming: en, al wat 'er door ſommige Schryvers om het tegendeel te beweeren, is bygebragt; verdient niet, dat daar op eenige agt geſlaagen worde.

OM de wegneeming deezer Gezwellen, met eenigen hoop van goeden uitſlag te werk te ſtellen; moet het Knoeſtgezwel enkel, en afhanglyk zyn van eene uitwendige Oorzaak: het moet, of geheel niet, of ten minsten zeer weinig gehegt zyn, aan de naaſtliggende Deelen: de Zieke, als het eene Vrouw is, moeten haare Maandelykſche Zuiveringen niet geſtremd; en, in 't algemeen, moet dezelve niet aan eene heblyke Ongeſteltheid onderworpen zyn: het Knoeſtgezwel zelve daarenboven, moet geenſints van Natuur reeds verandert, maar volſtrekt vry zyn, van alle kwaadaartigheid. Met opzigt ondertuſſchen, tot de laatſte deezer biezonderheden, ware het te wenſchen, dat men een vaſt, en ontwyffelbaar Kenmerk konde opgeeven. In deeze omſtandigheid, welke het wel of kwaalyk ſlaagen der Bewerking, tot een onmiddelyk gevolg heeft, is het juiſt, datwe door de grootſte duiſterheid omringd worden. Meermaalen, zyde my eens den zeer Beroemden CAMPER, heeft men geſtemd tot het wegneemen eener Borſt,

Borst, welke men onderstelde, dat niet anders, dan met een waar Knoestgezwel bezet wäre; terwyl het onderzoek van het afgezette Deel leeraarde, dat het Knoestgezwel, of in deszelfs middenpunt, of aan de agterkant Verzweering gemaakt, en reeds eene Kankeragtige Natuur hadde aangenoomen.

ALS het tegengestelde van alle deeze biezonderheden plaats heeft, behoord 'er nimmer tot de wegneeming gestemd te worden. Het eenige dat 'er als dan in aanmerking komt, is de afwending en verzagting der Toevallen: en, op welk eene wyze, aan deeze Oogmerken best voldaan word, zal in de behandeling van het Kreeftgezwel zelve, worden aangeweezen. In gevallen waarlyk. als ik hier ondersteld hebbe, tot de wegneeming te besluiten; is niet alleen de eer der Heelkonst, maar het leeven zelve van den Lyder, in de waagschaal stellen. Billyk mag men zeggen van deezen, het gene CELSUS met zoo veel nadruk gezegt heeft van zekere Kreeftgezwellen (*a*): „ Zy woeden te meerder, hoe „ geweldiger de Middelen zyn, welken men ter hunner „ geneezinge aanwent.

IK zegge niets van de wyze, op dewelke de wegneeming der Knoestgezwellen geschieden moete. Deeze is, met betrekking tot verscheiden Deelen, verschillend; en kan derhalven niet onder algemeene Regelen begreepen worden. Alles wat ik hier omtrent zal aanmerken, is, dat Knoestgezwellen, welken klein zyn, op zig zelven moeten uitgesneeden; maar, groot zynde, en de meeste uitgestrektheid van een Deel beslaande, met het aangedaane Deel zelve, indien zulks mooglyk zy; moeten weggenoomen worden. De overige omstandigheden dee-

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. XXVIII. N. 2.

deezer Bewerkingen, worden in de meeste Heelkundige Saamenstelzels aangeweezen; en het is daar in, dat men zig aangaande dezelve onderrigten konne.

§. III.

HET KREEFTGEZWEL.

DE Woorden *Kanker*, en *Kreeftgezwel*, welken thans weerkeerig ter benoeming van een zelfde gebrek, gebeezigt worden; zyn waarschynlyk ontleend, van het Grieksch *Carcinos*, en *Carcinoma*, of wel van het Woord *Cancer*, 't welk de Latynen, in eene zelfde betekenis genoomen hebben. GALENUS, die meer dan alle zyne voorgangers, en misschien niet minder dan alle die hem gevolgd zyn, daar van gezegt heeft; is van gedagten, dat men dien Naam daar aan gegeeven hebbe, uit kragt der uiterlyke gelykheid, die 'er tusschen dit Gezwel, en een Kreeft is (*a*). ÆGINETA, die hier omtrent van een zelfde gevoelen is, en met GALENUS, de gelykheid der uitgespatte Bloedvaten, aan de Oppervlakte deezer Gezwellen, met de Schaaren der Rivierkreeften, als de Oorsprong van den Naam derzelver, aanmerkt; voegt 'er daarenboven by; dat de zeer vaste hegting der Kanker, aan de naastliggende Deelen, als eene andere reede dier benaaming moet beschouwd worden (*b*). CELSUS, in tegenstelling van alle andere Latynsche Schryvers, heeft zoo het my toeschynd, het Woord *Kanker* en *Heetvuur*, in eenen zelfden Zin genoomen; en *Kreeftgezwel*, alleen dat gene genaamt, op hetwelke thans deeze beide benaamingen tevens, worden toegepast. Zie hier de aanmerkelyke plaats, van dee-

(*a*) GALENUS. Method. Med. ad Glaucon. Lib. II. Cap. 12.
(*b*) ÆGINETA. Lib. IV. Cap. 26. Pag. 66.

deezen voortreflyken Schryver. „ Somwylen ook, (hy spreekt van Verzweeringen welken by de Wonden komen), doet de hevigheid der Ontsteking, onmaati-
„ ge Hette of Koude, een te vast sluitend Verband, te
„ ver gevorderde Ouderdom, en de kwaade gesteltheid
„ des Lyders, het gebrek in *Kanker* veranderen. Alle
„ *Kanker*, verwoest niet alleen het Weefsel des Deels,
„ 't welk zy aangrypt; maar strekt zig ook uit, tot de
„ naastgelegenen. Verscheiden tekenen doen dezelve
„ kennen: want, somwylen zyn de randen der Zweer,
„ zeer rood, Ontsteken, en Pynlyk, het gene de Grie-
„ ken *Erysipelas* noemen: somwylen, is de grond der
„ Zweer zwart, om dat het Vleesch zelve bedorven is:
„ deeze Kwaal is erger dan de eerste, en verkrygt een
„ grooten trap van Kwaadaartigheid, als de Wond vog-
„ tig is; als deszelfs grond, die Zwart is, een witagtige
„ *Sanies* uitgeeft; en, als het Vleesch van binnen be-
„ dorven, en kwaalyk riekend is. Dikmaalen zelfs,
„ worden de Zenuwen, en Ledemaaten verlamd; en,
„ als men een Onderzoek yzer in de Zweer brengt,
„ wend zig hetzelve gemaklyk, of ter zyden, of naar
„ agteren: 'er zyn ook gevallen, waar in de Kwaal tot
„ op het Been toe doorgaat; en 'er zyn anderen, waar
„ in zy van *Versterving* agtervolgt word. De eerste
„ Ziekten van dewelken wy gesprooken hebben, belee-
„ digen onverschillig alle Deelen van het Lighaam: de
„ *Versterving* daarentegen, tast gewoonlyk de uiterste
„ Deelen aan; dat is te zeggen, tusschen de Nagelen,
„ de Oxels, en de Liesschen, en zulks geschied vooral
„ by Bejaarden, en in dezulken welken van eene
„ kwaade Gesteltheid zyn (*a*)." Deeze Omschry-
ving dunkt my, doet klaarblyklyk zien, dat CELSUS, een en hetzelfde Ongemak, dan eens *Kanker*, en

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. 26. N. 31.

en dan eens *Verſterving*, genoemd heeft; en dat het niet is, dan de verſchydenheid van Plaats, welke hem tot één deezer beiden bepaald hebbe. Dit blykt nog klaarder, als men het geheel beloop zyner Beſchryving nagaat; op welkers einde hy zegt: „ Het gebeurd ſomwy„ len dat alle aangewende Hulpmiddelen vrugtloos zyn, „ en de Kanker niet ophoud, zig uit te bryden. In dit „ geval ſchiet 'er een Hulpmiddel over, beklaaglyk in „ waarheid, maar eenig: dit is de Afzetting van het „ verſtorven Deel, om het overige des Lighaams te be„ houden (*a*)." Want, men ziet ligtelyk, dat de Schryver hier ſpreekt van de afzetting der uiterſte Deelen, door Verſterving aangegreepen; en, dat het nogtans in dit geval is, waar in hy zig van het Woord *Kanker* bediend hebbe. Dat dezelfde CELSUS egter, onder het Woord *Carcinoma*, naderhand het gene wy *Kanker* noemen, beſchreeven heeft; zal vervolgens, uit verſcheiden aanhaalingen van dien voortreflyken Schryver blyken. Wy konnen 'er by voorraad uit opmaaken, dat hy de Woorden *Kanker*, en *Kreeftgezwel*, of, laat ik liever zeggen, *Cancer*, en *Carcinoma*, wel degelyk van elkanderen onderſcheiden hebbe.

WANNEER het *Knoeſtgezwel*, eenen geruimen Tyd geduurd hebbende, gevolgd word van Jeuking, Pyn, die ſomtyds doof, ſomtyds kloppend, en dikmaalen als met ſcheuten ſteekend is; wanneer het zyne ronde gedaante verlieſt, eene onregelmaatige aanneemt, en de Huid die hetzelve dekt, vervuld word met Aderſpatten, welken de gedaante van Kreeftenpooten naboetſen; alsdan zegge ik, verandert hetzelve, gelyk van hoedaanigheid, zoo ook van Naam, en word ſomwylen *Kanker*, ſomwylen *Kreeftgezwel*, geheeten.

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. 26. N. 34.

ZOO lang dit Gezwel by de gemelde Kenmerken bepaald blyft, word het of een *Beslooten*, of een *Verborgen Kanker* genaamd. Zoo haast het daarentegen, van vertoonzelen verandert, met doode Korsten bezet raakt, open breekt, by wyze van een Uitwas, boven de natuurlyke Oppervlakte des Deels uitspat; en eene voortknaagende Zweer maakt, welke door openbarsting der Bloedvaten, somwylen doodelyke Bloedstortingen veroorzaakt; en naar geene Geneesmiddelen luisterd; verandert deezen Naam, in dien van *Geopende* en *Verzwooren Kanker*: en deeze allereisselykste Verzweering, is het mooglykste toppunt van kwaadaartigheid, welke deeze Ziekte immer verkrygen konne.

DEEZE Verdeeling van het Kreeftgezwel, is gewettigd door het algemeen gebruik by meest alle Heelkundige Schryvers. HIPPOCRATES zelve, heeft het Woord *Beslooten*, in eenen zelfden Zin genoomen: en het is hierom dat hy, spreekende van het Knoestgezwel dat in de Borsten der Vrouwen, ingevolge eener opstopping der Maandstonden voortkomt, zegt; „ daar uit komen vervolgens Beslooten Kreeftgezwellen (*a*).” Dit niettegenstaande leest men by ÆTIUS, dat PHILOXENUS, die *Kanker* alleen, *Beslooten* genaamd heeft, welke in verhoolen Deelen des Lighaams; in de Lyfmoeder by voorbeeld, in de Darmen, en dergelyken, zyne zitplaats hadde (*b*).

NA alles wat ik tot hier toe van het Kreeftgezwel gezegt hebbe, behoef ik my met geene biezondere optelling van deszelfs eigenaartige Kentekenen op te houden. Ik zal alleenlyk aanmerken, dat men geenerhanden

(*a*) HIPPOCRATES. De Morb. Mulier. Lib. II. Cap. 20.
(*b*) ÆTIUS. Tetrab. IV. Serm. IV. Cap. 43.

den Gezwel, ſchoon met alle deeze Omſtandigheden vergezeld, voor een Kreeftgezwel moet aanzien, ten zy men verzeekerd zy, dat het uit een voorafgaand Knoeſtgezwel oorſpronglyk, en derhalven in een Klieragtig Deel geplaatſt zy.

HET is eene algemeene Waarheid, dat het Kreeftgezwel, in deszelfs eerſte Beginzelen bezwaarlyk gekend worde. De grootſte Heelkundigen zelve, zyn ten deezen opzigte, dikmaalen misleid geweeſt in hun Oordeel; en, het is in veele gevallen, niet dan te laat, dat men van deszelfs daadelyk beſtaan overtuigd worde. De uitdrukkingen van GALENUS, zyn met betrekking tot deeze biezonderheid, ten uiterſten aanmerklyk. „ Als „ alles (zegt hy) groot is, twyffeld niemand aan den „ Naam; maar allen noemen dergelyk Ongemak, met „ gemeene toeſtemming, Kanker: maar, dat een be- „ ginnende, veelen onbekend zy, is niet meer onvoeg- „ zaam, dan van uit de Aarde ſpruitende Kruitjes; „ want ook deezen, worden maar alleen van zeer kun- „ dige Boeren gekend (*a*)."

IK hebbe gezegd, dat men geenerhande Gezwel voor een Kreeftgezwel moet aanzien; dan alleen dat, welk uit een voorafgaand Knoeſtgezwel oorſpronglyk, en derhalven in een Klieragtig Deel, geplaatſt zy. Dit ſtemd overeen, niet alleen met het zeggen van HIPPOCRATES, die het Kreeftgezwel altoos uit een voorafgaand Knoeſtgezwel, van dewelke hy zulks naaukeurig onderſcheid, ſteld voort te komen: maar, het ſchynd my toe, dat ook CELSUS, om van anderen niet te ſpreeken, van een zelfde gevoelen geweeſt zy als HIPPOCRATES. Het is wel waar, dat de laaſtgemelde Schryver, aangaande dit onder-

(*a*) GALENUS. Method. Med. Lib. XIV. Cap. 9.

derwerp, by ongeluk wat duifter is: dog, ditniettegenftaande komt het my uit het gene ik by gelegenheid van het Knoeftgezwel, Pag. 23. van denzelven ontleend hebbe, niet onwaarfchynlyk voor, dat hy inderdaad het Kreeftgezwel, als een enkel gevolg van het Knoeftgezwel hebbe aangemerkt. Ik weet wel, dat fommige der laatere Schryvers, niet flegts, het Knoeft en Kreeftgezwel, als twee op zig zelfs beftaande Ongemakken, onder biezondere Opfchriften verhandelt hebben; maar, dat 'er ook gevonden worden, die zeggen, (vergeef my het aanhaalen van zulke fpoorlooze Stellingen) dat duizende Kreeftgezwellen, zonder dat 'er een Knoeftgezwel is voorafgegaan, gezien worden. In weerwil egter, van dusdaanige Verzeekeringen, welken ik denke, dat, als zy alleen op Ondervindingen, gelyk zulks wel behoorde, gegrond waren, nimmer zouden plaats hebben; verklaare ik het Kreeftgezwel, altoos, en in alle Opzigten, als een gevolg der Knoeftgezwellen; en, ik meene reeden genoeg te hebben om te onderftellen, dat Schryvers, welken zoo volmondig van het tegendeel fpreeken, in veele gevallen een Vleefchgezwel, voor een Kreeftgezwel gehouden hebben. Gaarne voor het overige, wil ik toeftaan, dat 'er dikmaalen kwaadaartige Verzweeringen voortkomen, zonder dat 'er eenig Kenmerk van Knoeftgezwel, is voorafgegaan. Ik voege 'er zelfs by, dat deezen zoo naby konnen komen in kwaadaartigheid, aan die van een doorgebrooken Kreeftgezwel, datze niet, dan door zeer kundige lieden, van hetzelve konnen onderfcheiden worden: dog, dit betwift geenzints de Waarheid, van het gene, welk ik hier zoo aanftonds gezegt hebbe; en, de allerkwaadaartigfte zelve van deezen, moeten niet dan ten meeften Kankeragtig, en geenzints Kanker zelve, geheeten worden.

DEZELFDE Oorzaaken, welken het Knoeftgezwel

voortbrengen, zyn ook betreklyk tot de Kanker. In dit geval egter, moet de Werking derzelver zoo vermoogend zyn, datze de Stof des Knoestgezwels tot bederving brenge; en eene allerkwaadaartigste scherpte doed aanneemen. Knoestgezwellen, welken Jaaren zelve gedraagen zyn, zonder eenig schynbaar Ongemak te veroorzaaken; ontaarten dikmaalen schielyk in Kanker, alsze door de hevige Werking van eenige uiterlyke Oorzaak getergd, door eene haastige toevloed van Bloed, ten tyde als de Natuurlyke Ontlastingen agterblyven, opgespannen; of, door eene opgekomen Kwaade gesteltheid en Scherpte der Vogten, tot het lydend Deel bepaald, ontsteeken worden.

DE Ontaarting der Stof, welke het Knoestgezwel maakt; en die, zoo lang hetzelve een Knoestgezwel moet genaamd worden, aan geenerhande Scherpte deelagtig is; hebbe ik, op het voorbeeld der meest beroemdste Heelkundigen, als de onmiddelyke Oorzaak van den overgang der Knoestgezwellen, in het Kreestgezwel, opgegeeven. Men begrypt ligt, dat dit ondersteld, dat het bestaan van zulk eene Scherpte, met opzigt tot de Stof der Kreestgezwellen, weezenlyk zy; en niet slegts op betwistbaare Grondbeginzelen word aangenoomen. Zie hier derhalven, twee Waarneemingen, welken, gelykze door twee Schryvers van eene beproefde trouw worden voorgedraagen; genoeg zullen zyn om dezulken, welken hier nog aan twyffelen mogten, te overtuigen. De zeer beroemde VAN ZWIETEN naamlyk, spreekende over de hoedaanigheid van het Vogt, 't welk uit een verzwooren Kreestgezwel uitvloeid; zegt (*a*) „ Ik heb „ gezien dat Linnen, op eene Kankeragtige plaats gelegt, „ met

(*a*) VAN ZWIETEN. Verklaar. der korte stell. van BOERHAAVE. 2de Deel. P. 671.

„ met dit Stinkvogt bevogtigt, ten eenenmaale verteerd „ was, even of het door Sterkwater ware aangedaan. LE DRAN, welkers Waarneeming ten deezen Opzigte, niet minder beslissend is; zegt (*a*): „ Wylen myn Vader, goeder gedagtenis; uit de Borst van eene Juffrouw „ een Kankeragtig Gezwel hebbende weggenoomen, in „ welks midden een Zak was met Vogt vervuld, opende ik dien Zak, en een Deel van het Vogt daar in bevat, sprong op myn Kleed. De kleur werd daar van „ verbeeten, gelyk of dit Vogt sterkwater was geweest: „ een ander Deel sprong my in het Aangezigt, waar in „ ik eenige Uuren lang onophoudelyke schryningen „ voelde, of schoon ik het terstond had afgewasschen." De Waarneemingen daarenboven van den onvergelyken CAMPER, wiens naaukeurigheid in alle zaaken, de Heelkunde betreffende, uitmunt; zyn met betrekking tot deeze omstandigheid, immer zoo overtuigend als de voorgaanden. „ Alle Beslooten Kankers (zegt hy) hebben my gebleeken, in haar Middenpunt eene daadelyke Verzweering, of eene zeer scherpe Ichor te bevatten, omvangen van een zeer sterk, en byna Kraakbeenig Bekleedzel. ——— Ik hebbe dikmaalen Verzweeringen gezien in de Ballen, door eene Vleeschbreuk ontaart; en ik bewaare 'er zelfs eenige in myn „ Cabinet (*b*)." Het verwondert my hierom ten hoogsten, dat ASTRUC, die zeekerlyk van alle deeze Waarneemingen, zoo wel als van veele anderen, in verscheiden Werken bevat, niet onkundig geweest zy, tot zulk een uiterste heeft konnen vervallen, dat hy het bestaan van een Scherp en knaagend Vogt, in de Kreeftgezwellen, ontkend; en, als eene Onderstelling, die hy zelfs

(*a*) LE DRAN. Handw. der Heelk. Ned. Vert. P. 275.
(*b*) CAMPER. Dem. Anat. Pathol. Lib. I. Cap. 2.

zelfs *Valsch* noemd, aangemerkt hebbe (*a*). Ik zal my niet inlaaten, met het onderzoek der Beginzelen, welken door deezen zelfden Schryver, ter verklaaring van de Oorzaak der verandering van de Knoestgezwellen in het Kreeftgezwel gesteld worden; en die alleenlyk dienen om te bewyzen, dat de Veerkragt der Stof welke het Knoestgezwel maakt, en die in hetzelve, zoo als hy zig uitdrukt, opgehoopt, en zeer vast in een gedrongen is, op de wyze eener Spons, of van een hairen Bal, welke gedrukt, en weder los gelaaten is, de uitgestrektheid des Gezwels doet toeneemen; en alle die verschynzelen vormd, welken men zoo bestendiglyk, by de Kreeftgezwellen waarneemt. Onderstellingen immers, van natuur als deezen, en die tegen alle Ondervindingen regtstreeks aanloopen, verdienen niet zeer dat men dezelven wederlegge: en, het is misschien niet dan te veel, dat ik reeds tot hier toe, daar van gezegt hebbe.

De gewoone Zitplaats deezer Gezwellen, is dezelfde als die van het Knoestgezwel. Allerhande kwaadaartige Gezwellen, onder de Huid, of op plaatzen zittende, alwaar geene Vaste Klieren gelegen zyn, Kankers te noemen; is, het Leerstuk der Gezwellen te verwarren, en niet bestaanbaar met de Wetten eener gezonde Oordeelkunde.

De gemeenste Zitplaatzen van het Kreeftgezwel, zegt HIPPOCRATES, zyn de Borsten (*b*). Hy spreekt egter ook van Verhardingen der Milt, en Lever; en van Kreeftgezwellen in den Mond, en de Lyfmoeder, op eene

(*a*) Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Chap. 2. Pag. 76.

(*b*) HIPPOCRATES. De Morb. Mul. Lib. II.

eene wyze, die geen twyffel overlaat, of hy heeft alle deeze Deelen, als daar voor vatbaar zynde, aangemerkt. CELSUS zegt, „deeze Ziekte taft voornaamlyk de bovenfte Deelen aan; het Aangezigt, de Neus, de Lippen, en de Borften der Vrouwen (*a*)." Van het Kreeftgezwel der Lyfmoeder; gelyk ook, van het gene op andere plaatzen zoude voortkomen, word by hem niets gevonden. CELSUS derhalven, heeft de Zitplaats deezes Gezwels, naauwer bepaald dan HIPPOCRATES, en, mag ik 'er by voegen, veel meer overeenkomende met de Waarheid, dan de meeften welken na hem gefchreeven hebben.

DE gevolgen van het Kreeftgezwel, zyn verfchillend; dog kunnen in het algemeen genoomen, tot deezen gebragt worden. Somwylen naamlyk, en dit is wel het gemeenft, breidenze zig uit, als ze doorgebrooken zyn, by wyze van een Uitwas; verwoeften de naaftliggende Deelen, door verfcheiden voortknaagende Zweeren; en eindigen het Leeven van den Lyder, door eene zeer heevige Bloedftorting. Dikmaalen ook, word het Vogt, in dezelven beflooten, gedeelteyk door terugvoerende Vaten opgenoomen; en, of uitgeworpen door de natuurlyke Ontlaftplaatzen; of, gebragt naar Deelen, welkers ongefchondenheid volftrekt noodzaaklyk is, tot het Leeven: in het eerfte geval, kunnen het de Zieken eenen geruimen Tyd uithouden; in het laatfte daarentegen, is niet zelden eenen zeer fchielyken Dood, het gevolg dier verplaatzing. Zeldzaamer gebeurd het, dat het geheele Lighaam des Gezwels, als ik my dus mag uitdrukken, veranderd in eene bloedige *Lympha;* welke, na datze het gantfche aangedaane Deel heeft ingenoomen, zig van zelve eenen weg baand, door de Bekleedzelen; en het Lee-

(*a*) CELSUS. Lib. V. Cap. 28. N. 2.

Leeven des Lyders, op eene onverwagte wyze doet eindigen. Deeze verandering zegge ik, gebeurd zeer zeldzaam; en, ik zoude naaulyks hebben konnen gelooven datze immer plaats hadde; indien niet de Waarneemingen van den zeer beroemden MONRO (*a*) zulks op eene onbetwiſtbaare wyze aantoonden. Eenige Kreeftgezwellen eindelyk, als zy in de Borſt plaats grypen, hebben de hardheid van een Steen; zyn onbeweeglyk; vaſtgehegt aan de ſaamenſtellende Deelen der Borſtholte; en deezen, behalven de gewoone Toevallen aan alle Kankers zonder onderſcheid eigen, hebben dit biezonder; datze, zig uitſtrekkende tot onder den Oxel, de Armvaten, zoo wel, als de Zenuwen, welken door de bovenſte Ledemaaten zig uitſpreiden, toedrukken: en dezelven dreigen met eene onverwinlyke Verſterving (*b*).

UIT het gene wy zoo even, aangaande de verſchillende gevolgen der Kreeftgezwellen gezegt hebben; kan men afleiden, hoe ongunſtig de Voorzegging in alle verſcheiden Trappen en Omſtandigheden deezer Gebreken zyn moete. Dit egter, is vooral waar, wanneer dezelven van eenigerhande inwendige Oorzaak afhanglyk zyn, en op plaatſen voortkomen, welken geene geheele uitroeijing toelaaten. Zoo lang zy nog beſlooten zyn, niet zeer pynlyk, en de ſtof derzelver geene bovenmatige ſcherpte heeft aangenoomen, konnenze een geruimen tyd dikmaalen gedraagen worden, zonder het beginzel des Leevens merkelyk te benadeelen. Als ze doorbreeken, maakenze in korten Tyd aanmerkelyke vorderingen: en het is biezonder in dit geval, dat het Leeven des Lyders, op eene zigtbaare wyze gevaar loopt.

HET

(*a*) Medical. Eſſays. Vol. v.

(*b*) CAMPER. Demonſtr. Anatom. Pathol. Lib. I. Cap. 2.

HET is waarſchynlyk het ſlegte gevolg der Kreeftgezwellen, onder alle ſoorten van Behandelingen; welken HIPPOCRATES, zelfs ten opzigte der Beſlootenen dit verſchrikkend vonnis heeft doen uitſpreeken. „ Het is „ beſt dezulken, welken beſlooten Kankers hebben, „ niet te geneezen: want, alsze onder de geneezing gebragt worden, ſtervenze haaſtig; maar, zoo zy niet „ worden aangeraakt, konnen zy het een geruimen Tyd „ uithouden (*a*)." CELSUS, is naar zyne gewoonte, in dit opzigt nadruklyk. „ Men vind Geneeskundigen „ (zegt hy) (*b*) welken den toevlugt genoomen hebben tot Brandmiddelen; eenigen hebben zig gewend „ tot het Vuur; anderen hebben de uitſnyding beproeft: maar, nog de een nog de ander deezer Geneeswyzen, heeft ooit voordeel toegebragt: want, als „ men de Kanker brand, verſchyndze wel haaſt op „ nieuws, en houd niet op met voort te gaan, voor „ datze hem die daar van aangetaſt is, heeft doen ſterven. Als menze met het Mes uitſnyd, komt ze byna zoo haaſt weerom, als het Lidteken gemaakt is, „ en eindigt alsdan het Leeven van den Zieken. Wanneer men integendeel, geenerhanden ſterk werkend „ Hulpmiddel aanwend; en 'er niets op de Kanker gelegt word, dan Verzagtende Middelen, die het Gebrek op zekere wyze ſtreelen, verhindert het geenſints, dat men eenen zeer hoogen Ouderdom beryke." Dusdaanige uitdrukkingen, hoe ſterk dezelven ook moogen toeſchynen, worden maar al te veel door de dagelykſche Ondervinding bewaarheid. Men kan 'er met reeden uit opmaaken, dat de Kundigheden, welken de Ouden bezaten van dit Ongemak, in geenen deele minder waren dan die der Hedendaagſchen: en, mag ik het waagen te zeggen, het ware te wenſchen,

(*a*) HIPPOCRATES. Aphor. 38. Sect. VI.

(*b*) CELSUS. Lib. V. Cap. 2. N. 28.

ſchen, dat men dezelven in veel gevallen, wat meerder in het Oog gehouden hadde.

GEENERHANDE Geneezing moet 'er in eene Ziekte, zoo wanhoopend als deeze beproeft worden, welke niet tot deszelfs geheele uitroeijing, betreklyk zy. Deeze egter, ſchoon de eenige toevlugt, waar op men eenigermaaten vertrouwen konne, is nog maar alleen geoorlooft, in beſlooten Kankers; die niet aan de naaſtliggende Deelen zyn aangehegt; van geene anderen vergezeld worden; een bepaald beſtek hebben; van uiterlyke Oorzaaken afhanglyk zyn; en in een Onderwerp voorvallen, dat voor het overige, van eene gezonde geſteltheid is.

WY hebben zoo even, uit HIPPOCRATES en CELSUS gezien, welke ſlegte gevolgen het Kreeftgezwel, onder alle ſoorten van Behandelingen gehad hebbe: en, men zoude dit nog nader konnen aantoonen, uit eene menigte van Geſchiedverhaalen, welken in de Werken der bekwaamſte Waarneemers gevonden worden. Dit niettegenſtaande moet men toeſtemmen, en byna alle Heelkundige Schryvers hebben zulks verzeekert, dat 'er aan den anderen kant veele Voorbeelden te vinden zyn, waar in de wegneeming des Gezwels door het Mes, een allergewenſt gevolg gehad hebbe. In alle deeze gevallen egter, was de Ziekte vergezeld met Omſtandigheden, welken ik, als zoo veele vereiſchten, om de wegneeming wel te doen ſlaagen, hebbe voorgeſteld: en, niet meer dan één Voorbeeld weete ik, waar uit blykt, dat de Bewerking in een verdergevorderden trap van Kwaadaartigheid, immer met een goeden uitſlag beproeft is. Het geval waar van ik ſpreeke, betreft een zeer groot, door bytende middelen getergd, en verzwooren Kreeftgezwel; zittende in de Borſt eener Juffrouw, welke reeds den Ouderdom van Vyf en Seſtig Jaaren berykt had-

hadde. De Oxel Klieren, de geheele Schyf der Borst, een gedeelte van de onderliggende Spieren, als mede een gedeelte eener Rib, waren gelykelyk door het Kankeragtig Gif aangegreepen; en, men was in 't algemeen van gedagten, dat, de Zaak volstrekt hooploos zynde, niets, dan eene onderhoudende Behandeling in aanmerking kwaame. De Heer LE CAT ondertusschen, ziende, dat het Gezwel aan de onderliggende Deelen, niet zeer vast gehegt ware, bediende zig van de onvergelykelyke Moed der Lyderes, die nu aan zyne zorg werd toevertrouwd, om hetzelve in alle zyne Schuilhoeken, met het Mes aan te tasten: en deed inderdaad de Bewerking, met zulk een voortreflyken uitslag, dat, na verloop van omtrent Vier Maanden, de Wonde niet alleen met een Lidteken gedekt werd, maar de Zieke naderhand, eene allergewenschte Gezondheid genooten hebbe. (*a*). Eene gebeurtenis waarlyk, waar in Natuur en Konst, saamen tot een zelfde Oogmerk medewerkende, wonderen gedaan hebben. Het ware te wenschen, dat men veele dergelyke Voorbeelden konde aantoonen. Maar, gelyk de meeste Bewerkingen, op Kreeftgezwellen, welken eenige aanmerkelyke vorderingen gemaakt hadden, van eenen beklaaglyken uitslag agtervolgt zyn, word door dit enkele geval, de Waarheid niet tegengesprooken van dien Zetregel, welke leerd: *dat eene Operatie, gedaan in een Kreeftgezwel, 't welk veroudert, verzwooren, of aan eenige schadelyke hoedanigheid van eene andere Natuur, deelagtig is; in 't algemeen genoomen, doodelyk zy.*

IN alle andere gevallen, als ik ondersteld hebbe, moet den Lyder van Tyd tot Tyd zagtelyk den Buik gezuiverd,

(*a*) Journal de Medicin. Chir. & Mars, 1761. Tom. XIV. P. 257.

verd, en, als denzelven Bloedryk is, nu en dan eene Ader geopend worden. Uiterlyk beſchermd men het lydend Deel voor allerley geweldige Aandoeningen. Als de Pynen zeer groot zyn, geeft men ſomwylen, eene kleine Gift van *Opiata*, en bedekt het Gezwel zelve met zagte Pynſtillende Middelen. Verzwooren Kankers, worden, of alleen met droog Plukzel, of met daar over heen gelegde Verkoelende, en zagtelyk Saamentrekkende Stoovingen en Pleiſters, verbonden; onder welken laatſten, dezulken, die uit Loodſtoffen zyn toebereid, de voorkeur hebben. Om de Vleeſchagtige uitſpattingen, in verzwooren Kankers voortſpruitende, te beteugelen, en het Kankeragtige Gif te beſtryden, is 'er miſſchien niets zoo vermoogend, dan het in-en uitwendig gebruik der *Alluminoſa* (*a*): zeeker is het ten minſten, dat de Waarneeming van den Heer QUESNAY met betrekking tot het gebruik der *Sedum vermiculare flore albo*, niet verre af is van te bewyzen, dat dit middel van een uitſtekend nut zy, in rotte Veretteringen; en zelfs niet ongeſchikt ſchynd, om de ſcherpte van het Kankeragtig Gif, te verzagten. De Levenswys, in dit geval, moet ten uiterſten verzagtend, en verkoelend zyn; en alle ſcherpe, heete, ſpezeryagtige en geeſtryke dingen, gelyk ook overmaatige Lighaams en Gemoedsbeweegingen, moeten met de grootſte zorgvuldigheid vermyd worden. Eene algemeene Waarneeming in dit ſoort van gevallen, is, dat de Hulpmiddelen, welken men ter verzagting der Toevallen, uiterlyk aanlegt, dikmaalen met andere ſoortgelyken moeten verwiſſeld worden, indien men wil, datze eenige hulp zullen toebrengen.

MEN

(*a*) LOUIS. Obſerv. & Remarq. ſur les effets du virus Cancer. &c.

MEN heeft voorgesteld, om het Kreeftgezwel, of door Oplossing, of, door den weg van Verzweering, tot geneezing te brengen. Dikmaalen ook, heeft men getragt, om hetzelve door vermoogende Brandmiddelen uit te roeijen: en, men leest zelfs by LE DRAN, (*a*) dat door het aanleggen van Bytmiddelen, werkzaam genoeg, om het Gezwel in ééne rys weg te knaagen, verscheiden kleine Kankers, in het Aangezigt plaats grypende, geneezen zyn. Zeeker is het ondertusschen, en denzelfden Schryver heeft zulks met ronde Woorden te kennen gegeeven; dat, als de uitgestrektheid dier Kankers niet toelaat, dat dezelven door eene enkele aanleg daar van, worden weggenoomen; die zelfde Hulpmiddelen niets anders uitwerken, dan het Gebrek te doen toeneemen, en deszelfs kwaadaartigheid te vermeerderen. Het eenige derhalven, en allerzeekerste Geneesmiddel, is het Mes; en, zoo lang men nog geene andere Specifieke Hulpmiddelen voor die Kwaal ontdekt hebbe, waar aan ik met reeden twyffele dat immer geschieden zal; agte ik het niet geoorlooft, eenige dergelyke Behandelingen te beproeven.

TERWYL ik hier sprecke van zoogenaamde Soortelyke hulpmiddelen; en daar van zegge, dat men die met opzigt tot de Kreeftgezwellen, waarschynlyk nimmer ontdekken zal; schynd het my toe, niet onnut te zullen zyn, als ik met weinig Woorden voordraage, welke vrugtlooze Proeven men ten deezen opzigte reeds genoomen hebbe. Ik zal my egter, in dit onderzoek alleenlyk bepaalen tot dezulken, welken, gelykze het meeste gerugt gemaakt hebben, zoo ook de meeste aanmerking verdienen: en niet spreeken van de overigen, welkers aantal byna oneindig is.

IN

(*a*) Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. VII. P. 227. &c.

IN den Jaare 1739. werd door den Heer OETINGER te Halle, eene Verhandeling verdeedigt van den Hoogleeraar ALBERTI (*a*); waar in de *Dolmaakende Nagtſchade*, inwendig gebruikt, ter geneezing van het Kreeftgezwel, by uitſtek gepreezen werd. Schoon de Schryver deezer Verhandeling, het bovengemelde Middel, zoo het ſchynd, zelve niet gebruikt, maar deszelfs onderſtelde kragten van den Heer JUNCKER gehoord, en op het gezag van deeze verbreid hebbe; werden de verſcheiden berydingen deezes Kruids, byna door geheel *Duitſchland* herhaalde ryzen beproeft; dog; ziende dat men 'er bykans niets, of ten minſten niets goeds mede konde uitregten; naderhand met eene vry algemeene toeſtemming wederom verworpen. De Heer LAMBERGEN ondertuſſchen, onderſteunde de Kragten der *Nagtſchade*, naderhand, in het Dagverhaal eener Geneezing van een dusdanig Kreeftgezwel, zoo men zyde, door het inwendig gebruik deezes Hulpmiddels, verkreegen (*b*). Het geval, waar van in deeze Verhandeling geſprooken werd, was in het Jaar 1754. toen dezelve het Licht zag, reeds tien Jaaren geleeden; en, niettegenſtaande in al dien tyd, geen één nadere Proefneeming, nog door den Schryver, nog, door iemand anders, ter meerder beveſtiging van de vermoogens der *Nagtſchade*, ware bygebragt; verkreeg dezelve hier te Lande wel haaſt zulk eene agting, dat men beſloot om ze in menigvuldige gevallen ter proeve te brengen: en, uit Waarneemingen zelve te beſluiten, wat men van de Werking deezes Middels, in de opgegeeven Ziekte te denken hadde. Jammer inderdaad ware het, dat de uitſlag daar van, in dit Land,

zoo

(*a*) De Belladonn. tanq. ſpecif. in Cancr. in Prim. Occult.

(*b*) LAMBERGEN. Lect. in augur. ſiſt. ephem. perſan. Carcinom.

zoo min als in *Duitschland*, in geenen deele beantwoorde, aan de hoop en verwagting der Proefneemers; en, dat dit Middel, hoe ook door zyne begunstigers verheeven; byna terzelfder tyd geroemd, en verworpen werd. Uit *Holland*, scheen de *Nagtschade* overgebragt te zyn, naar *Engeland;* en GATAKER, gaf in den Jaare 1757, een Werkje dienaangaande in het Licht, waar in niet zoo zeer de *Belladonna* alleen, als wel alle biezondere Soorten van *Nagtschade* tevens, op eenen gelyken prys gesteld werden *(a)*. Naderhand zyn 'er door de Heeren AMOREUX, COLLIGNON, VAN DEN BLOCK, MARTEAU, en anderen in biezondere Fransche Nieuwspapieren; verscheiden Waarneemingen, betreffende het nuttig gebruik der *Belladonna* opgegeeven; en, het is niet dan allengskens, dat men het vertrouwen op dit middel, in *Frankryk* zoo wel, als elders, verlooren hebbe. In den Jaare 1760, toen men door geheel *Duitschland*, het gebruik der *Belladonna* byna vergeeten hadde, werd in *Oostenryk* en elders, het Uit en Inwendig gebruik der *Dulle Kervel*, als iets dat op eene onfylbaare wyze werkte, ter geneezing van het Knoest en Kreeftgezwel, aangepreezen. Dit, 't welk ten opzigte van ons, in den eersten opslag, niet dan een enkel gerugt ware; werd wel haast beveftigt door een klein Latynsch Werkje, van den Heer STORCK, onder den Tytel van *Libellus quo demonstratur Cicutam, usu interno tutissime adhibere &c.* uitgegeeven. Een Werkje, 't welk byna onmiddelyk daar op, in het Nederduitsch vertaald werd; en eene aaneenschakeling behelst van Waarneemingen, in dewelken men zegt dat de goede diensten, welken de *Cicuta* in de Knoest en Kreeftgezwellen doet, gebleeken zy. Wel haast, werd de aandagt der

(a) GATAKER. Observ. on the internal use of the Solanum.

der Genees- en Heelkundigen, zoo hier als in andere Landen, alleen tot dit middel bepaald: en, menigvuldige Proefneemingen, door de grootste Mannen zelve te werk gesteld, waren het gevolg eener verzeekering, die men wel draa ontdekte, dat met te veel verhaasting geschied ware. Het zal niet noodig zyn, dat ik by de stukken aantoone, hoe zeer men zig ten opzigte van de Werking deezes Geneesmiddels vergist hebbe: de geheele Wereld bykans, is 'er thans ten vollen van overtuigd: en, het zal genoeg zyn als ik aanmerke, dat dezelve met betrekking tot geenerhande Knoest of Kreeftgezwel, ooit van eenig gevolg geweest zy; en, in 't algemeen genoomen, meerder gedient hebbe om het geval te doen toeneemen, dan te verbeteren. Dit laatste egter, is meer afhanglyk van de veroudering des Gebreks zelve, die onder eene lange vrugtlooze Behandeling, noodwendig moet toeneemen; dan wel van eenige schaadelyke Hoedanigheid in dit Geneesmiddel; en, hier in derhalven, verschild de *Cicuta*, eeniglyk van de *Belladonna*, die, behalven deszelfs nutloosheid in de gemelde Gebreken, somwylen nog verscheiden schaadelyke gevolgen veroorzaakt.

ALLES, wat ik tot dus verre over de Kreeftgezwellen gezegt hebbe, is hoofdzaaklyk en alleen betreklyk tot dezulken, welken, zig aan de uiterlyke Oppervlakte des Lighaams opdoende, door behulp der Handen moeten gered worden. Dezulken, welken de innerlyke Deelen des Lighaams beledigen; of, die hunne Zitplaats neemen in Deelen, tot dewelken den toegang der Handen onmooglyk zy; moeten, in welke Omstandigheden zy zig ook bevinden, geheel aan het bestier der Natuur worden overgelaaten. De Kreeftgezwellen der Lyfmoeder, gelykze naaulyks, dan na datze zeer verre gevorderd zyn, gekend worden, zyn by uitstek gevaarlyk;

en

en konnen in de meeste gevallen niet, dan op eene streelende wyze behandelt worden.

IK hebbe my in deeze geheele Verhandeling der Kreeftgezwellen, niet uitgelaaten in het onderzoek van verscheiden biezondere Verschynzelen deezer Gebreken, welkers Verklaaring aan tegenzeglykheden onderworpen is. Ik hebbe dus by voorbeeld, niets gezegt van de reedenen, waarom een Kreeftgezwel, in een bepaald Deel plaats grypende, zig, by wyze van gemeenmaaking, eerder tot het eene, dan tot het andere Deel uitstrekt: nog ook, waarom in sommige soorten van Kreeftgezwellen, het Kankeragtig Gif, de gesteltheid der Beenderen doet veranderen; terwyl deszelfs invloed op de overige Zagte Deelen naaulyks kenbaar zy. Omstandigheden waarlyk, van Natuur als deezen, schynen my toe, niet zeer gemaklyk te konnen begreepen worden: en, ik verkieze liever daar geheel niet van te zeggen, dan my te behelpen met Onderstellingen, welken op zyn best genoomen, eenen zeer geringen trap van Waarschynlykheid hebben. Gaarne wil ik ondertusschen bekennen, dat, indien ik ten opzigte van de eerste deezer biezonderheden, genoodzaakt ware eene zyde te kiezen, ik my liever tot het Gevoelen van den Heer CAMPER, dan tot eenig ander bepaalen zoude; en, dat derhalven de Stelling; dat deeze gemeenmaaking door middel der Zenuwen geschiede, my waarschynlyker voorkomt dan alle andere Stellingen, welken men tot hier toe dienaangaande hebbe voorgedraagen (*a*). De beste Oplossing misschien van de tweede deezer Zwaarigheden, vind men in deeze Woorden van SEVERINUS: „ wan„ neer de Vogten bedorven zyn, konnenze haare On„ ge-

(*a*) CAMPER. Dem. Anatom. Pathol. Lib. 1. Cap. 2.

„ gesteltheid, aan de Deelen welken zy voeden, mede „ deelen; maar, de Zagte Deelen zyn het meest daar „ voor beschermd, om datze geduurig werken op de „ ontaarte Vogten, en deezen, niet alleen daar door „ verdund en omwonden, maar zelfs uitgedreeven wor- „ den. Dus is het niet gelegen met de Beenderen, die, „ als de minst Bloedige, Zwakste en Stevigste van al- „ len, door haare Werkeloosheid, dat gene ophouden, „ van hetwelke de Zagte Deelen zig door uitwerping „ ontheffen (*a*)."

(*a*) SEVERINUS. De Recondit. Abscess. natur. Libr. de Pædarthrocace. Cap. 9.

DER-

DERDE AFDEELING.

Behelzende de Beursgezwellen.

BEURSGEZWELLEN, noeme ik dezulken, welkers Stof, in een biezonder vliesagtig Zakje beslooten zynde, geheel geene, of ten minsten weinig gemeenschap heeft, met den Omloop.

DE Grieken noemen deeze Gezwellen *Kustikoi;* van *Kustis,* een Blaasje, of Beursje. De Latynen, op hetzelfde zinspeelende, hebbenze *Tumores Tunicati*, Rokgezwellen genaamd. De Franschen integendeel, die wel somwylen het Woord *Enkisté*, in navolging der Grieken gebruiken; noemen dezelven meermaalen met den Naam van *Loupes:* en, weinigen inderdaad zyn 'er, welken dit laatste Woord, alleenlyk op de zoogenaamde Vetgezwellen, willen hebben toegepast (*a*). De Hoogduitschen, gelyk blykt uit HEISTER, PLATNER, en anderen, noemenze *Balgleins Geschwulste*, dat vry wel overeenkomt met het Neerduitsch Woord *Beursgezwel;* en eigentlyk *Dop*, *Zak*, of *Beursgezwellen*, moet vertaald worden. Sommige onzer Heelmeesters, noemenze *Blaasgezwellen;* andere *Omkleede*; en eenigen, *Gezwellen, in hun eigen Vlies besloten.* Ik hebbe my bediend van het Woord *Beursgezwel*, om dat de uitdrukking kort is; en zoo het my toeschynd, zeer wel overeenkomt met de gegeeven Bepaling deezer Gezwellen.

GE-

(*a*) Zie onder anderen, de aankondiging van de Fransche Akademie der Heelk. met betrekking tot het Vraagstuk, door dezelve voor den Jaare 1767. opgegeeven; in de Genees- en Heelk. Biblioth. 1. D. 3 St. Pag. 539.

GEMEENLYK onderſcheid men dezelven in drie Soorten: in het *Papgezwel* naamlyk; het *Hooniggezwel;* en het *Vetgezwel.* Dog, ik verkieze liever, dezelven te brengen tot vier; tot het *Papgezwel*, by voorbeeld; het *Boongezwel;* de *Peesknoop;* en het *Vorſchgezwel:* welk laatſte ik egter toeſtaa, dat niet dan in eenen ruimen zin, tot dezelven kan betrokken worden.

DUSDAANIG eene Verdeeling ondertuſſchen; twyffele ik geenzints, of zal aan veelen, niet alleen vreemd; maar miſſchien zelfs, ongereimd toeſchynen. Zie hier derhalven de reede, welke my daar toe bepaald hebbe. Het Pap en Hoonig gezwel, gelyk in het vervolg nader zal blyken; zyn niet anders, dan verſchillende trappen van een zelfde Gebrek: hebben eenen gelyken Oorſprong: zyn voor het meeſte gedeelte van dezelfde Omſtandigheden vergezeld; eiſſchen eene gelyke Behandeling: en konnen dus, in geenen deele, als biezondere Gezwellen worden aangemerkt. Het Vetgezwel, verſchild oneindig van het ſoort onderſcheidend Kenmerk der Beursgezwellen. In deezen immers, is de Stof, welke het Gezwel maakt, in een afſonderlyk vliesagtig Beursje, als in eene biezondere holte beſlooten: en, in het Vetgezwel, welkers Stof daarenboven van eene geheel andere Natuur is, ligt dezelve verſpreid, in verſcheiden Celletjes van het Vetvlies. Meer andere weezenlyke verſcheidenheden, welken ten opzigte van het Vetgezwel, en een eigenlyk dus genaamd Beursgezwel plaats hebben, zal ik hier met ſtilzwygen voorby gaan; om datze uit de biezondere Beſchryving van een ieder deezer Gebreken, wanneer men dezelven naamlyk, met elkanderen vergelykt, gemaklyk zullen konnen begreepen worden.

IK zal de Verklaaring van alle de zoo evengemelde

Ge-

Gezwellen, in dezelfde Orde als zy hier zyn opgeteld, in even zoo veele Onderdeelingen begrypen.

§. I.

HET PAPGEZWEL.

HET *Papgezwel*, dus genaamd naar de gelykheid van deszelfs ingehouden Stof met een Bryagtig Saamenmengzel, hebben de Grieken beschreeven onder den Naam van *Atheroma*: een Woord, afgeleid van *Athara*, door hetwelke zy gewoon waren, dat gene uit te drukken, welk by ons onder de benaaming van Pap, Bry, en dergelyken, bekend is.

DRIE Soorten van Papgezwellen zyn 'er, welken, gelykze in biezondere Deelen plaats grypen, zig met verschillende Merktekenen kenbaar maaken.

DIE der eerste Soort, welken altoos aan de uiterlyke Oppervlakte des Lighaams zig opdoen, hebben hunne Zitplaats in dat Soort van *Huidkliertjes*, welken met hunne grootste Oppervlakte, in zekere maazen van het Weefsel der Huid, zyn ingekast (*a*). Deezen zyn rond, meestendeels niet zeer groot, aan de Huid zelve aangehegt, en konnen zonder deeze, by geene mooglykheid, door drukking verplaatst worden.

DIE van het tweede Soort, welken een weinig dieper liggen dan de voorigen; zyn oorspronglyk uit eene veranderde gesteltheid dier *Huidkliertjes*, welken niet zoo zeer aan de Zelfstandigheid der Huid zyn vastgehegt, als de voorgaanden; maar, met hunne geheele uitgestrekt-

(*a*) DU VERNEI. Oeuvres. Anat. Tom. I. Pag. 293.

ſtrektheid, in de Vakjes van het Celwyze Weeſſel beſlooten zyn (*a*). Deezen, op welk eene plaats zy ook voortkomen, zyn gemeenlyk grooter dan die der eerſte Soort; en, niet dan toevallig aan de bedekkende Huid zynde vaſtgehegt, konnenze zonder deeze, vryelyk naar alle kanten verſchooven worden.

HET derde Soort van Papgezwellen eindelyk, heeft zyne zitplaats in de *Waterklieren.* De uitgeſtrektheid van deezen, die in de meeſte gevallen zeer aanzienlyk is; de diepe ligging derzelver in de tuſſchenruimten der Spierén; gelyk ook de zeer groote verſchuifbaarheid, voor dewelkeze vatbaar zyn; doen dezelve vry duidelyk, van alle andere Soorten deezer Gezwellen onderſcheiden.

EENE Verdeeling ondertuſſchen als deeze; gelykze geheel niet overeenkomt, met de gemeene Gevoelens der Heelkundigen; die de zitplaats dier Gezwellen altoos tot één enkel Soort van Deelen bepaalen; twyflele ik met reede of zal aangenoomen worden, zonder dat derzelver wettigheid, door zeer zeekere Waarneemingen betoogd worde. Zie hier derhalven eenigen, welken, dewylze byna dagelyks voorkomen, onder het beryk zyn van alle Oeffenaars der Heelkunde; en, aan hunne eigen Ondervlndingen konnen getoetſt worden.

1. MEN heeft aan het onderſte Ooglid een witagtig Gezwel gezien, welks meeſt uitpuilende gedeelte, met eene kleine, dog natuurlyke Opening voorzien ware. Dit Gezwel, met eenige kragt gedrukt zynde, werd 'er eene zeer dikke Stof uitgeperſt; en, na dat deeze geheel ontlaſt ware, ontdektte men door het onderzoek met

(*a*) Ibid.

met een Sondeer Yzer, in de voorgemelde Opening zelve ingebragt, eene rondagtige Holte, welkers Zyden uitermaaten verhard waren (*a*).

2. Een dergelyk Gezwel, aan den top der Neus voortkomende; werd, na dat al de Stof daar was uitgedrukt, op nieuws vervuld; en vertoonde zig veel harder dan te vooren. Deeze Stof was beſlooten in eene gelyke vliesagtige Holte, welkers uitloozende Opening men zeer duidelyk onderſcheiden konde (*b*).

3. IN het zoogenaamde *Molgezwel*, heeft men een vliesagtig Beursje gevonden, dat met eene dikke Stof vervuld ware; en in deszelfs midden eene Opening hadde, in alle opzigten gelyk, aan een natuurlyk Ontlaſt buisje (*c*).

4. EEN ander Papgezwel, even voor den ingang der uiterlyke Gehoorweg zittende, had in deszelfs midden eene kleine dog natuurlyke Opening, vervuld met eene gelyke Stof als door het Gemeen met den naam van *Worm* beſtempeld word. Het Gezwel toeneemende, verwydde zig deeze Opening allengskens: en ik ontlaſte door drukking, een aanzienlyk gedeelte van eene bryagtige Stof, welke in een vliezig Zakje behouden ware. Het overige, hebbe ik door een aangelegd Bytmiddel verteerd.

5. AAN het Hoofd van een Geeſtelyke, werd door den zeer ervaarene LA MOTTE, een Gezwel, by wyze van uit-

(*a*) SENAC. l'Anatom. d'HEISTER Tom. III. Pag. 257.
(*b*) Ibid.
(*c*) Ibid. Pag. 256.

uitpelling weggenoomen, 't welk de grootte hadde van een Hoender Ey. Dit bevatte eene Stof in zig, welke de gedaante hadde van Wyn Moer (*a*).

6. BY een ander Geestelyke, werd door denzelfden Heelmeester, een Gezwel, dat de grootte hadde van een Ganzen Ey, van het middenste des Borstbeens, op gelyke wyze weggenoomen; niettegenstaande een gedeelte der Stof daar in beslooten, en welke, als van eenen kaasagtigen aart ware, zig reeds eenen weg had beginnen te baanen door de Bekleedzelen (*b*).

7. IN eene Jonge Dogter, die aan het onderste gedeelte van de linker zyde des Hals, een onpynlyk, diep liggend, en vry groot Gezwel hadde; heeft men ontdekt, dat de Stof welke het Gezwel maakte, en een geelagtig Vogt was, dat op het Vuur gezet zynde stolde, beslooten ware in eene vliesagtige Zak, welke de dikte van zes Lynen hadde (*c*).

8. IN het doode Lighaam van een uitermaaten vermagerd Man, vond ik voor omtrent drie Jaaren, een Gezwel, zittende in het Celwyze Weefsel dat den Slokdarm omvangt, aan de linkerzyde, ter plaatse alwaar dezelve langs den eersten Rugwervel naar beneden gaat. Dit Gezwel, door hetwelke de Slokdarm merkelyk gedrukt werd, had de uitgestrektheid van een groot Hoender Ey; en was omvangen van een zeer dun, en byna onhandelbaar Bekleedzel: zynde deszelfs geheele Holte vervuld met eene Stof, welke zeer veel overeenkomst met

(*a*) LA MOTTE. Traité Comp. de Chir. Tom. II. Pag. 19. Obs. 90.

(*b*) Ibid. Pag. 21. Observ. 91.

(*c*) SENAC. L'Anat. d'HEISTER. Tom. III. Pag. 258.

met verdunde bruine Hoonig hadde. Afgescheiden zynde van alles, 't welk het in zynen Omtrek aanraaktte, konde ik 'er niets in ontdekken, dat naar eene Ontlast Opening geleek: en, in weerwil van de zoo groote tederheid des omvangende Bekleedzel, geschiede deeze afscheiding, uit hoofde van de losse hegting des Gezwels, aan de nabuurige Deelen, zeer gemaklyk.

IK bedriege my ten uitersten, of de vier eersten deezer Waarneemingen, doen op eene overtuigende wyze zien, dat het niet anders dan het eerst beschreeven soort van Huidkliertjes waren, welken in deeze gevallen, de voornaame Zitplaats dier Gebreken uitmaakten. De Opening immers, die men in het midden dier Gezwellen waarnam, de eigen Ontlast opening zynde van het Klierbeursje; gelyk ook de zakwyze Holte, in dewelke de Stof deezer Gezwellen beslooten ware; zyn zoo veele spreekende bewyzen, welken gezaamentlyk het bestaan van het eerste Soort der Papgezwellen aantoonen. Door de vyfde en zesde deezer Waarneemingen daarentegen, gelyk de Gezwellen welken het Onderwerp daar van uitmaaken, langs den weg van Uitpelling zyn weg genoomen; word vry duidelyk beweezen, dat niet anders dan het tweede Soort van Huidkliertjes, in beide deeze gevallen waren aangedaan: want, indien ze in die van het eerste Soort hunne zitplaats gehad hadden, zoude ontwyffelbaar, de zeer vaste hegting derzelver aan de binnenste Oppervlakte der Huid, dusdanig eene Uitpelling volstrekt ondoenlyk gemaakt hebben. Door de zevende eindelyk, zoo wel als door de laatste deezer Waarneemingen; vermits de Gezwellen, daar in beschreeven, grooter, dieper gelegen, en, met geene Onlastopening voorzien waren; zal men ligtelyk overtuigd zyn, dat in die gevallen geene eigentlyk dus genaamde Klierbeursjes, waren aangedaan: en, wanneer men hier byvoegt, dat in het zevende

ge-

geval, de Stof, welke het Gezwel maaktte, aan alle Kenmerken van een Lymphatiek, dog verandert Vogt, beantwoordde; is het besluit zeer natuurlyk, dat men geene anderen dan de Waterklieren, als de eigen zitplaats deezer beide Beursgezwellen moet aanmerken.

DE naaste Oorzaak der Papgezwellen, is zoo wel, als de Zitplaats derzelver verschillend. Die der eerste, en tweede Soort, by voorbeeld; is eene ophooping der Stof welke natuurlyker wyze in één der meergemelde Beurskliertjes word afgescheiden; in gevolge eener belette uitloozing derzelver, door het Ontlastbuisjé. Die der derde Soort integendeel, bestaat in eene byeenzaameling, en ontaarting van het Vogt in de zoogenaamde Waterklieren bevat: en hier toe kan, zoo wel door eene ongesteltheid van het *Lympha* zelve, als door eenigerhande Verstopping van de daar uit voortspruitende *Watervaten*, gelegenheid gegeeven worden.

SOMMIGEN der Hedendaagsche, onderstellende dat alle Papgezwellen uit een zelfde beginzel voortspruiten; beschouwen als naaste Oorzaak derzelver, eene Verstopping der Watervaten; en zyn van gedagten, dat de Stof welke zy bevatten, niet anders is dan een veranderd Lympha, dat te vooren door deeze zelfde Vaten bewoogen werd. ASTRUC egter, die misschien meer dan iemand, ter bevestiging van dit gevoelen, zig in nutlooze Onderzoekingen heeft uitgelaaten; is ten deezen opzigte, zoo ontstandvastig, en wankelbaar in zyne uitdrukkingen, dat, het gene hy op de eene plaats daar van gezegt heeft, volstrekt word om verre geworpen, door dat, welk hy op eene andere plaats, daar omtrent aanmerkt (*a*). ULHOORN, die zoo het my toeschynd, de

(*a*) Men vergelyke in deszelfs Trait. des Tum. & des Ulcer. Tom. II. P. 129. met P. 153.

de Papgezwellen, en het Vetgezwel, als gelykſoortige Gebreken aanmerkt; onderſteld als naaſte Oorzaak derzelver, eene ophooping en ontaarting van de Vetſtof, in één of meer Celletjes van het Vetvlies (*a*). Een der Schryvers daarenboven, van zeker Periodiek Werkje; daar in overeenkomende met de voorigen, dat hy niet meer dan ééne enkele Zitplaats deezer Gezwellen toeſtaat; verſchild nogtans hier in van deezen, dat hy de onmiddelyke Oorzaak derzelver niet toeſchryft, dan aan eene Ophooping der Stof, welke natuurlykerwyze in de zoogenaamde Klierbeursjes der Huid word afgeſcheiden; en geen ander Soort van Papgezwellen wil hebben aangenoomen, dan alleen die, welken in deeze meergemelde Beursjes huisveſten (*b*). Uit het gene wy zoo even, aangaande de verſchillende Zitplaatſen deezer Gezwellen gezegt hebbe, kan men afleiden wat men van ieder deezer Stellingen te denken hebbe.

DE biezondere Kentekenen der Papgezwellen, zyn voor het meeſte gedeelte uit de bovenſtaande Beſchryving derzelver blykbaar. Men kan hier nog byvoegen, datze meeſt altoos, eene naaukeurig bepaalde Omſchryving hebben; en, met zeer langzaame vorderingen, agtervolgens de verſcheidenheid hunner Zitplaats, van een byna onmerkbaar beginzel, tot eene verſchillende grootte aanwaſſen.

GELYK het Papgezwel, eene verandering, en ophooping der Stof, in de Klierbeursjes zoo wel, als in de Waterklieren, tot oorſprong hebbe: en deeze Stof, met opzigt tot verſcheiden deezer Beursjes, en Klieren, in den ſtaat der Natuur zelfs, verſchillend zy; is het niet

(*a*) HEISTER. Heelk. Onderw. 2. Deel. Pag. 557.
(*b*) Vaderl. Letteroeff. 1. D. N°. 10. P. 761.

niet te verwonderen, dat 'er by het openen deezer Gezwellen, zoo veele verscheiden Soorten van Stoffen, ontlast worden. In 't algemeen egter, genoomen zynde, konnen dezelven tot twee Soorten gebragt worden; tot een Papagtige naamlyk, en een Hoonigagtige: en, het is waarschynlyk hierom, dat verscheiden Schryvers, een Pap en een Hooniggezwel, als twee afsonderlyke en van elkander verschillende Gezwellen hebben aangemerkt. Van het laatste deezer Gezwellen ondertusschen, hebben wy reeds in het voorbygaan aangemerkt, dat het inderdaad niet anders, dan als een Soort van Papgezwel, en geenzints, als een Gezwel op zig zelve moest beschouwd worden. Ik behoeve my derhalven, ter deezer plaatse niet verder daar over uit te bryden: en, het zal genoeg zyn als ik aanmerke, dat al de verscheidenheid welke in de Stof deezes Gezwels, vergeleeken met die van het Papgezwel, plaats hebbe; alleenlyk schynd af te hangen van de verschillende Natuur van het Vogt, in het aangedaane Klierdeel begreepen; en, van de meer of minder ontaarting derzelver, in verscheiden Omstandigheden.

DE Gevolgen deezer Gezwellen, zyn zeer ongelyk. Somwylen wordenze het geheele Leeven door gedraagen, zonder eenig merkelyk Ongemak te veroorzaaken: of, aan eenigerhande Verandering, anders dan eene meer of min aanzienlyke vergrooting onderworpen te zyn. Veelmaalen egter gebeurd het, datze door eene toevallige Oorzaak, ontsteken geraakt zynde, van zelfs doorbreeken; en eene Verzweering maaken, welke, als de Zelfstandigheid van het omvangend Bekleedzel tevens daar in deel neemt, dezelven geheel doen eindigen.

HET is eene Aanmerking van CELSUS (*a*), dat men voor

(*a*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 6.

voor de opening deezer Gezwellen, wel giſſen konne, welk eene Stof daar in huisveſte; maar, dat men daar van nimmer volkoomen zeker zy, dan na dat menze werkelyk geopent hebbe. De meer of minder zagtheid ondertuſſchen, welke men daar in waarneemt; gelyk ook, de bekende Natuur van het Vogt 't welk gewoonlyk in het aangedaane Klierdeel bevat zy; ſtellen ons vry zeeker in ſtaat, om daar omtrent een meer dan waarſchynlyk beſluit te konnen opmaaken. Dus by voorbeeld, zal het zelden miſſen, of een Papgezwel, 't welk zeer zagt op het gevoel is, zal een Hoonigagtige; en dat vaſter is, eene Papagtige Stof uitleveren: onderſteld naamlyk zynde, dat de uitgeſtrektheid van beiden gelyk zy. Een dergelyk Gezwel, daarenboven, aan den rand der Oogleden voortkomende, bevat meeſt altoos eene zeer vaſte Zelfſtandigheid: die van het Hoofd, integendeel, zyn den meeſten tyd van de Natuur der zoogenaamde Hooniggezwellen. Het Papgezwel, in één der Waterklieren plaats grypende, bevat ſomwylen eene geelagtige Wey; ſomwylen eene dunne Hoonigagtige Stof; en dikmaalen, als een Soort van Eywit, door eenen zekeren trap van Warmte verdikt zynde.

EENE vry algemeene Waarneeming ten opzigte der Papgezwellen, is deeze: dat, naar maate het Gezwel ouder is, en deszelfs grootte toeneemt, de dikte van de Zelfſtandigheid des Klierbeursje, of van het Waterkliertje, dat alleen het eigen Bekleedzel van het Gezwel uitmaakt, vermeerdert word; en, dat het niet is, dan by een allergrootſte trap van uitſpanning, dat dezelfde dikte zoo afneeme, dat het zig niet meerder tegen de werking van het ingeſlooten Vogt kan aankanten.

DE behandeling deezer Gezwellen, in 't algemeen genoomen, is verſchillend; agtervolgens de verſcheiden-

heid van derzelver Zitplaatzen, en de verſchillende Omſtandigheden in dewelken dezelven zig bevinden. Het is niet onmooglyk dat een beginnend Papgezwel, oppervlakkig gelegen zynde, door den weg van Oplosſing geneezen worde: maar, zulks te verwagten van een diep liggend, of van een reeds veroudert Papgezwel, betekend even hetzelfde, als onkundig te zyn van het gene 'er in dusdanig een geval plaats grypt.

ONDERSTELD derhalven zynde, dat het Papgezwel uit een veranderd Beursklier tje der Huid van het eerſte Soort oorſpronglyk zy; en de zooevengemelde vereiſchten ter Oploſſing plaats hebben: alsdan kan men dezelve beproeven door het aanleggen van Gomagtige Pleiſters, of alleen, of bedeeld met eene taamlyke hoeveelheid van *Ammoniak Zout*. De *Ammoniak Gom* daarenboven, de *Galbanum*, de *Bdellium*, en dergelyken, uit de *Ferula* genoomen, door Wyn Azyn verzagt, en op Leder geſtreeken, onder de gedaante van een Pleiſter aangelegt, konnen tot dit Oogmerk gebruikt worden

INDIEN een dergelyk Papgezwel, te veel veroudert is dan dat men deszelfs Oplosſinge verwagten konne, moet het, of in den ſtaat waar in het is gelaaten, of, deszelfs bedekzelen moeten door eene enkele insnyding geopent, de ingehouden Stof uitgedrukt, en het Klierbeursje zelve, door bytende Middelen vernield worden. De laatſte deezer biezonderheden, niet behoorlyk in agt genoomen zynde, verkrygt men niets dan eene ſlegts ſchynbaare Geneezing; en het Gezwel zal niet nalaaten, om, binnen eenen zeer korten Tyd, wederom te komen. Men kan ook de Opening deezer Gezwellen verrigten door een Brandmiddel; maar dit is eene verdrietige handelwys, en men moet altoos de insnyding de voorkeur geven.

HET

HET Handwerk 't welk ik hier ter wegneeming van het zoo even bepaalde Soort van Papgezwel hebbe voorgesteld, is hetzelfde als waar van CELSUS gesprooken heeft in deeze uitdrukkingen (*a*) „Om deeze Gezwel„len weg te neemen, begint men met het wegschee„ren der Hairen welken dezelven bedekken, als zy „niet van zelve reeds zyn uitgevallen" (men moet naamlyk aanmerken, dat hy het Papgezwel, zoo wel als het Hooniggezwel, ondersteld, meestendeels op het gehairde deel des Hoofds gezeeten te zyn) „vervol„gens opent men dezelven in hun midden, om de Stof „die daar in is opgehouden, te ontlasten." Laatere Schryvers, schoon niet meer dan dit eene Soort van Papgezwellen toestaande, hebben deeze Bewerking voorgesteld te doen by wyze van Uitpelling: en, veele Heelkundigen zelfs, hebben die Bewerkingen ongelukkig genoemd, in dewelken zy tegen hunne verwagting, aan dit Oogmerk niet voldoen konden. Het schynd my om deeze reeden zeer bewyslyk, dat CELSUS, wat men ook van de bepaalde Kundigheden der Ouden zeggen mooge, de waare Natuur deezer Ongemakken, beter begreepen heeft dan veelen der Hedendaagschen: en, het zy my geoorloofd te zeggen, dat ASTRUC, als hy dit Hoofdstuk van CELSUS, wat meer in het oog gehouden hadde, niet zoude gezegt hebben, „dat de aan„hegting van de Huid, aan de Oppervlakte des Ge„zwels," ('t welk nogtans het eenige is dat in dit geval de uitpelling ondoenlyk maakt,) „een zeldzaam „geval zy (*b*)." De dagelyksche Voorbeelden immers, van mislukte Uitpellingen; zoo wel, als het Ontleedkundig Denkbeeld aangaande de plaatzing deezer Klierbeursjes in het Weeffel van de Huid zelve, zyn beide overtui-

(*a*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 6.
(*b*) Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 150.

tuigende bewyzen, dat de Hegting der Papgezwellen, in 't geval waarvan wy nu fpreeken, iets wezenlyks is, en geenzints als eene toevallige gebeurtenis moet aangemerkt worden.

PAPGEZWELLEN, in één der Huidkliertjes van het tweede Soort, of, in de Waterklieren voorkomende, gelykze meeft al dieper gelegen zyn, konnen niet wel door Oplosfing geneezen worden. Deeze egter, niet dan zeer zelden aan de Huid zynde aangehegt, laaten de Uitpelling toe: en, ten deezen opzigte, is derzelver Geneezing gemaklyker dan die der voorige. Gevallen ondertusfchen, als waar van ik hier voor in de agtfte Waarneeming, Pag. 60. een Voorbeeld hebbe opgegeeven; dewylze buiten het beryk zyn der Handen, moeten geheel aan het beftier der Natuur worden overgelaaten, en geenerhanden Hulpmiddelen, konnen daar in gebruikt worden.

DE Papgezwellen, fchoon overal van dezelfde Natuur zynde, krygen verfcheiden Naamen, naar de verfchillende gedaante welke zy hebben; gelyk ook naar de verfcheidenheid der Plaatzen, welken dezelven beflaan: en dit is de laatfte aanmerking, welke ik, ten opzigte derzelver, te maaken hebbe. Deeze benaamingen, welken den aart dier Gezwellen, even zoo min, als derzelver Geneeswyze doen veranderen, zal ik op het voorbeeld van CELSUS, met ftilzwygen voorbygaan; en, ik raade zelfs de Leerlingen, hun geheugen nimmer met dergelyke overtollige en niets betekenende onderfcheidingen, te vermoeijen. Een Papgezwel immers, op het Hoofd, of in een ander Deel, is dezelfde Ziekte, en moet op dezelfde wyze behandelt worden. De vergezogte gedaante te hebben, van een *Mol*, of van een *Schildpad;* wat vafter of zagter te zyn op het aanraaken; en hierom of *Talpa*, of *Teftudo*, of *Grando*, ge-

genaamd te worden, doet niets het minſte tot de zaak zelve; en de kennis van alle deeze nutlooze bezonderheden, kan even zoo wel ontbeerd als bezeeten worden. Niets is 'er met één Woord, 't welk ons tot het kennen dier Naamen noodzaakt, dan de begeerte om Schryvers te konnen verſtaan, welken dezelven gebruikt hebben; en voor zoo verre, is dezelve inderdaad niet geheel verwerpelyk.

§. II.

HET BOONGEZWEL.

HET *Boongezwel*, dat ook, en miſſchien beter *Wolfgezwel* genaamt word; is een wit, eenigermaten veerkragtig, en uit zyn eigen aart onpynlyk Gezwel; hebbende den meeſtentyd eene lensvormige gedaante, en voornaamlyk zittende in de nabyheid van zekere Gewrigten.

HET Woord *Boongezwel*, van hetwelke wy ons, ter benoeminge van het zoo even bepaalde Gezwel bediend hebben, meend men dat overeenſtemd met het Latynſch Woord *Lupia*, welks voornaame betekenis, met geen de minſte zeekerheid kan geſteld worden.

VAN *Lupinus*, (Boksboon) zegt den Heer GRASHUIS, of van *Lupulus* (Hoppe), ſchynd het niet gemaklyk te konnen worden afgeleid; om dat men geen de minſte overeenkomſt, tuſſchen een eenige dier Gezwellen, en de zoo evengemelde dingen kan aanwyzen (*a*).

NIET

(*a*) GRASHUIS. Verh. van het Knoeſt en Kreeftgezw. P. 175. in Nota.

NIET waarſchynlyker is het, dat hetzelve afkomſtig zy van *Lupus*, (een Wolf, of *Lupa*, (eene Wolvin): want, welk eene overeenkomſt is 'er, tuſſchen de gedaante, en hoedaanigheid deezer Dieren; en die van de Gezwellen, welken het Onderwerp des geſchils zyn?

AFLEIDINGEN ondertuſſchen, van natuur als deezen, hoe onbeſtaanbaar dezelven ook zyn moogen; zyn de eenige welken men in de Schriften der beroemdſte Heelkundigen zal aantreffen. De eerſte bron van Dwaaling waarlyk, door dewelke de Theorie deezer Gezwellen verduiſterd is.

DIT egter, is niet de eenige misgreep, aan dewelke men zig, ten opzigte van dit Woord ſchuldig gemaakt hebbe. Zoo verſchillend als de gevoelens zyn omtrent den oorſprong van hetzelve, zoo verſcheiden zyn ook de biezondere beteekeniſſen, welken men daar aan gegeeven heeft. In 't algemeen wel is waar, ſtemd men daar in over een, dat het niet anders is, dan een Soort onderſcheidend Naamwoord, tot zekere biezondere Gezwellen, by uitſtek betreklyk. Maar, wanneer het 'er op aan komt, om de juiſte hoeveelheid, zoo wel, als hoedaanigheid derzelver, voor zoo verreze hier toe behooren, aan te wyzen, zyn 'er naaulyks twee, welken in alles met elkanderen overeenkomen,

SOMMIGEN inderdaad, hetzelve neemende in eenen zelfden Zin, als men de Woorden *Tumores Tunicati* gebruikt hebbe; bepaalen het geheel, tot dat Soort van Langduurige Gezwellen, welkers ingehouden Stof, in eene affonderlyke vliesagtige Beurs begreepen zy; zonder uitzondering zelfs, van één eenige derzelver (*a*).

An-

(*a*) PARE'. Liv. VII. Chap. 20. ASTRUC. Trait. des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 126.

Anderen daarentegen, van geheel verſchillende gedagten zynde, ſtrekken het uit tot verre de meeſte Langduurige Gezwellen zonder onderſcheid; en betrekken daar onder zelfs, de Papgezwellen, het Vetgezwel, de Vleeſchgezwellen, en dergelyken (*a*) SISMUS, GUIDO en RUFFIUS, hebben onder dien Naam een ſoort van Kliergezwel beſchreeven, 't welk of in de Wenkbraauwen, of in eenig ander by de Ouden dus genaamd Zenuwagtig Deel, zyne zitplaats hebbende, de grootte van eene gemeene Turkſche Boon, evenaarde (*b*). HEISTER, naderhand, gelyk ook veele anderen, hebben denzelfden naam toegepaſt op het zoogenaamde *Schildpad*-of *Molgezwel*, dat niet anders zyn dan Soorten van Papgezwellen, aan den Omtrek des Bekkeneels voorkomende (*c*) DE GORTER, geeft den naam van *Lupia*, aan een zeker onder de Huid beweeglyk Kliergezwel, 't welk hy wil dat in alle Deelen des Lighaams, zonder onderſcheid kan plaats grypen (*d*). Jammer is het dat CELSUS, die met betrekking tot andere Heelkundige Ziekten by uitſtek naaukeurig is, niets het allerminſte van het Boongezwel gezegt hebbe; en deeze nalaatigheid miſſchien, is oorzaak, dat men in vervolg van Tyd, zig biezonderlyk aan de Kundigheden van deezen voortreflyken Schryver bepaalende, in het onzeekere heeft omgezworven; en dan eens het een, dan eens het ander, agtervolgens de verſcheidenheid van Denkbeelden, voor eene *Lupia* genoomen hebbe.

DE eigen Zitplaats deezer Gezwellen, is een zeker ſoort van Slymbeurzen, welken aan het voorſte gedeel-

te

(*a*) E. C. DE VILLARS. Cours de Chir. Tom 11. Pag. 323.
(*b*) VAN WYK. Verh. van de Spier-Band-en Peesgezw. P. 80.
(*c*) HEISTER. Heelk. Onderw. 2. Deel. P. 552.
(*d*) DE GORTER. N. Gez. Heelk. P. 667.

te van het Kniegewrigt, aan het bovenſte en zydelyke deel der Dye, aan het begin van den Voorvoet, aan het bovenſte des Schouders, en aan het uitſtekende gedeelte van den Elleboog, geplaatſt zyn. Buiten ALBINUS, heeft geene der Ontleedkundigen, voor zoo veel my bekend is, van deeze Slymbeurzen geſprooken: en, het is niet onwaarſchynlyk, dat men hierom tot heden toe, aangaande de waare Zitplaats van het Boongezwel zoo algemeen gedwaald hebbe. Het zy my derhalven geoorloofd, dat gene aan te wyzen, 't welk my herhaalde Ontleedingen, met betrekking tot de Zitplaats deezer Beurzen geleerd hebbe; en men zal hier uit konnen afleiden, in hoe verre door dergelyke Ontleedkundige navorſchingen het Leerſtuk der Gezwellen zelve opgeheldert worde.

AAN de Knie, ligt dergelyk eene Beurs, onmiddelyk onder de Huid; dat is te zeggen, tuſſchen deeze en de voorſte Oppervlakte van de Knieſchyf. Aan het bovenſte gedeelte van den Dye, vind men 'er een onder de groote Bilſpier, ter plaatze alwaar dezelve over den grooten draaijer van het Dyebeen heen gaat. Aan den Voorvoet word 'er een gevonden, aan het voorſte gedeelte van het Hielbeen; ter plaatze, alwaar hetzelve, tegen de buitenſte Oppervlakte van het Kootbeen aan ligt; dat is, onmiddelyk beneden de buitenſte Enklaauw, een weinig naar vooren. Aan den Schouder, ontdekt men dergelyk eene Beurs, onder het Lighaam der Driepuntige Armſpier, tuſſchen deeze, en het bovenſte gedeelte van den Beursband des Gewrigts: en, aan den Elleboog eindelyk, word 'er een gevonden, liggende op het *Olecranum*, onmiddelyk onder de Algemeene Bekleedzelen. Alle deeze Beurzen, welkers weefſel op verſcheiden plaatzen van eene verſchillende Natuur is, zyn voorzien met eene taamlyke hoeveelheid van Slymklieren, gelyk aan die der Gewrigten; welken in derzelver Holte eene dergelyke Stof als het zoogenaamde Lidvogt is, uitſtorten.

Het

Het overige welk tot deeze Slymbeurzen behoort, en niet volstrekt tot ons Onderwerp betreklyk is, zal ik met stilzwygen voorbygaan: ik hebbe genoeg daarvan gemeld, om te doen begrypen, dat alles wat ik tot dus verre van het Boongezwel gezegt hebbe, en, in 't vervolg nog zal zeggen, met het grootste regt op deeze meergemelde Beurzen kan worden toegepast.

DE naaste Oorzaak van het Boongezwel, is eene ophooping van een Slymagtig Vogt, in de Beurzen zelve, van dewelken ik zoo aanstonds gesprooken hebbe. Tot de afgelegenen kan men brengen, alle die dingen, welken door eene geweldige werking op plaatzen alwaar dergelyken Slymbeurzen gelegen zyn, de Veerkragt derzelver vernietigen. Hevige Slagen derhalven, Vallen, en andere dergelyke Aandoeningen, moeten als zoo veele vermoogende Oorzaaken deezer Gezwellen worden aangemerkt. De gemeenste Oorzaak van het Boongezwel, dat aan de Knie voorkomt, is het menigvuldig knielen: hierom is hetzelve zoo gemeen aan Menschen, welken, of uit hoofde van hunne biezondere Godsdienst pligten, of, uit aanmerking hunner Tydelyke bezigheden, tot eene dusdaanige houding genoodzaakt zyn. WOUTER SCHOUTEN, (*a*) die de Zitplaats deezer Gezwellen, tot alle Gewrigten zonder onderscheid uitstrekt; beschouwd als naaste Oorzaak derzelver, de Ophooping van eenig Lymphatiek Vogt, in de Pees en Bandagtige Bedekzelen der Gewrigten zelve. MUNNIKS is van dezelfde gedagten; en deeze houd het Boongezwel en de Peesknoop, niettegenstaande dezelven in verscheiden opzigten van elkanderen verschillen, voor gelyksoortige Gezwellen (*b*).

GE-

(*a*) SCHOUTEN. Verh. der Tegennat. Gezwellen 2. Deel. Pag. 551.

(*b*) MUNNIKS. Heelk. 1. Boek, x. Hoofddeel.

GELYK het Kniegewrigt, onder alle Deelen het meest aan deeze Ziekte onderworpen is, zal ik voornaamlyk de Kenmerken van deeze voordraagen; en hier uit zal men al de overigen, op andere plaatzen voorkomende, gemaklyk onderscheiden konnen. In dit geval naamlyk, bespeurd men benevens de algemeene hoedanigheden deezer Gezwellen, in de Bepaaling derzelver gemeld; eene meer of min groote Zwelling op het midden der Knieschyf, welke van een gering beginzel, allengskens toegenoomen zynde, en, tot eene zekere hoogte gekomen, of by toeval Ontsteken geraakt, pynlyk word; een duister gevoel van Vogtgolving aanbied; en de Beweeging van het Been, vooral deszelfs buiging, op eene zeer merkbaare wyze verhindert.

IN het Boongezwel, dat aan het bovenste gedeelte van den Dye plaats grypt, zyn de Kentekenen duister: de plaatzing van hetzelve onder de groote Bilspier, welkers Vezelen zeer dik zyn, maakt dat we niet volstrekt zeeker, op het Gevoel alleen, daar van konnen Oordeelen. De nette kennis ondertusschen, van de ligging der meergemelde Slymbeurs; de diepe plaatzing en Omschryving van het Gezwel; gelyk ook het in agt neemen van de voorafgaande Oorzaaken; konnen ons in de meeste gevallen, een meer dan waarschynlyk besluit doen opmaaken. Aan den Voet, is het zeer gemaklyk te kennen; alle Kenmerken van hetzelve, zyn in dit geval duidelyk; en, wanneer men de juiste plaatzing daar van, te vooren opgegeeven, wel in agt neemt, zal men niet ligt gevaar loopen, van hetzelve met eene ophooping van Vogt, in de Banden des Gewrigts, het gevolg eener Verstuiking, te verwarren. Aan den Schouder, is het zeer bezwaarlyk te kennen: de verhinderde Opligting van den Arm; de traage toeneeming der Uitzetting; het afzyn van de Tekenen eener Ontwrigting; en de duistere vertoonzelen van de algemeene hoedaanigheden deezer

Ge-

Gezwellen; zyn de eenige biezonderheden, naar dewelken wy ons Oordeel in dit geval moeten inrigten. Het Boongezwel dat aan den Elleboog zig opdoet, tekent niet minder duidelyk dan dat van den Voet, en het Kniegewrigt. Het is geplaatst juist op het *Olecranum*, dat, gelyk men weet, niet dan met de Huid overdekt is; en het is derhalven vry gemaklyk, om hetzelve van alle andere Gezwellen te onderscheiden.

HET Boongezwel, in 't algemeen genoomen, maakt zeer langzaame vorderingen. Maanden niet alleen, maar Jaaren verloopen 'er dikmaalen, eer het tot eenige aanzienlyke grootte gekomen zy. Het Ongemak dat het aan den Lyder in deeze gevallen veroorzaakt, is gering; en bestaat meestentyds alleen, in eene minder gemaklyke beweeging van het aangedaane Deel, nu en dan verzeld met een ligt gevoel van Pyn, als het Lid by uitstek bewoogen word. In sommige gevallen egter, vooral wanneer de voortbrengende Oorzaak uitermaaten hevig, of het Gezwel by toeval ontsteken is, zyn deszelfs voortgangen haastiger; en alsdan word het aangedaane Deel zeer pynlyk, het Gezwel zelve verzweerd, en ontlast, doorgebrooken zynde, eene Stof, welke niet alleen zeer taai en Slymig is, maar welkers geduurige uitloozing daarenboven, niet dan met zeer veel moeite overwonnen word. Enkele gevallen wat meer is, zyn 'er, waarin de grootte deezes Gezwels, aan de Dye zoo wel, als aan het Kniegewrigt, aan de uitgestrektheid eener Vrouwen Borst, en zelfs aan het Hoofd eenes tien jaarig Kind, heeft geëvenaard (*a*). Aan den Voet egter, komt het zelden tot eene aanzienlyke hoogte.

DE

(*a*) W. SCHOUTEN. Verh. der tegennat. Gezwellen. 2. Deel. P. 561. & 565.

De Geneezing in alle deeze gevallen, is ten uiterſten verdrietig. Het geduld der Lyders word daar in meer dan te veel op de proef geſteld. Men kan dezelve in den beginne bezoeken door den weg van Oplosſing: maar, als het gebrek reeds veroudert is, ſchiet 'er niets anders over dan de Opſnyding, of het uitpellen Zoo lang het geval egter draaglyk is, en 'er geene dringende Toevallen by zyn, zoude ik nimmer raaden tot de Opſnyding te beſluiten; en, wanneer men agt geeft op het gene ik te vooren aangaande het doorbreeken gezegt hebbe, begrypt men gemaklyk de reede.

Om aan het eerſte Oogmerk, de Oploſſing naamlyk, te voldoen; moeten alle verſlappende dingen gemyd, en geene anderen, dan die van eenen Verdeelenden aart zyn, gemengd met Verſterkende, gebruikt worden. Gommen, van aart als de *Ammoniak Gom*, de *Galbanum*, en dergelyken, door Wyn Azyn verzagt, en onder de gedaante van Pleiſters aangelegt, zyn in dit geval by uitſtek voordeelig. Van denzelfden dienſt zyn ook, het *Emplaſtrum é Cumino*, *Gummatum*, *de Melilote*, en de *Chavonne*; vooral, wanneer dezelven, met eene ruime hoeveelheid van *Ammoniak Zout* bedeeld zyn. Een Hulpmiddel, dat zelden nalaat van een goeden uitſlag te zyn, is een Pap, ſaamengeſteld uit *Lynmeel*, *Wyn Azyn*, en *Ammoniak Zout:* als alle andere Hulpmiddelen vrugtloos waren, hebbe ik gezien, dat deeze eene vry ſchielyke Oploſſing uitwerkte.

Wanneer de Oploſſing, op geenerhande wyze kan bewerkt worden; of, als 'er Omſtandigheden by zyn, welken eene onmybaare Verzweering aanwyzen, moet men den toevlugt neemen tot Pappen, welken Verſlappend, en Prikkelend tevens zyn; om de dreigende doorbraak des Gezwels, zoo veel mooglyk zy, te verhaasten. Men kan ook in dit geval, de Stof eenen uitgang bezor-

bezorgen door eene insnyding; welke, tot de grootte des Gezwels evenreedig zynde, verkieslyk is voor eene van zelfs komende doorbraak, die niet dan op eene zeer traage wyze zyn beslag krygt. In het doen deezer insnyding egter, moet men niet te voorbaarig zyn; maar dezelve tot zoo lange uitstellen, dat, de Huid reeds gevoelig verdund zynde, de Stof zig door eene duidelyke Golving aanbied. Op welk eene wyze het Gezwel ook geopend worde; dat is te zeggen, of van zelfs, of door eene insnyding, altoos verbinde men hetzelve, met Versterkende en Saamentrekkende Hulpmiddelen; onder dewelken Stovingen, saamengesteld uit *Witte* of *Roode Wyn*, waar in *Eykenbast*, en *Granaat Schellen* gekookt zyn, uitmunten. Een welsluitend Verband, en de Rust van het lydend Deel, zyn in dit geval, zoo wel als by de Oplossing, ten uitersten noodzaaklyk. Door eene behandeling, zoo eenvoudig als deeze, heb ik onder meer anderen, eene *Lupia*, welke ruim zes Jaaren oud was; eene aanmerkelyke grootte hadde; en, door eene toevallige Oorzaak Ontsteken geraakt zynde van zelfs doorbrak; aan de Knie eener Dienstmaagd, in den tyd van vier Weeken geneezen; in weerwil zelfs der geduurige Beweegingen, tot dewelken zy by aanhoudenheid verpligt ware.

§. III.

DE PEESKNOOP.

GAGGLION, *Gagglia*, en *Ganglion*, gelyk blykt uit ÆTIUS en ÆGINETA, betekende by de Grieken *eene saamengroeijing der Zenuwen*, zoo als zy zig uitdrukten, *spruitende uit een Slag, of uit zwaaren Arbeid* (*a*). In weer-

(*a*) ÆTIUS. De Re Med. Lib. XV. Cap. 15. ÆGINETA Lib. VII. Cap. 15.

weerwil egter, van dusdanig eene Beſchryving, is het waarſchynlyk, datze geen ander gebrek daar mede bedoelde, dan het gene thans onder den Naam van *Peesknoop*, by meeſt alle Heelkundige Schryvers voorkomt: Want het is eene bekende waarheid, dat het Woord *Neuron*, (Zenuw) by hun even zoo wel gebruikt werd, om een *Pees*, *Band*, en *Peesagtig uitbreidzel*, dan eene eigenlyk dusgenaamde *Zenuw* te beteekenen; en dat het niet dan zeer zelden ware, dat zy zig van de Woorden *Tendon* en *Syndesmos* (*Tendo* en *Ligamentum*) bediende. Het Woord *Aponeuroſis* wat meer is, dat by hun zoo wel als by ons, een *Peesagtig uitbreidzel* te kennen gave, is van hetzelfde Woord *Neuron* ontleend; en *Galenus* zelve heeft aangemerkt, dat by zyne voorgangers, de woorden *Zenuw*, *Band*, *Pees*, en dergelyken, Woorden waren van een en dezelfde beteekenis; en dat zy, ſchoon deeze drie Deelen naaukeurig van elkander onderſcheidende, meeſtentyds het Woord *Zenuw* alleen gebruikte, om zoo wel het een, als het ander deezer Deelen uit te drukken (*a*).

IK zal onder den Naam van *Ganglion*, tweederley Gebreken bevatten, welken niet alleen ten opzigte van hunne Zitplaats, Kenmerken en Gevolgen, maar ook met betrekking tot derzelver Behandeling verſchillend zyn, en niet dan in Naam overeenkomen.

HET eerſte deezer Gebreken, is eene Ziekte der Huid Zenuwen, en beſtaat in een klein hard Gezwelletje, 't welk zelden de grootte van een Erwt te boven gaat, en door zeer ſcherpe Pynen, die Nagt en Dag aanhouden, den Lyder afmat. Dit, aan hetwelke alleen den Naam van *Ganglion* toekomt, word in het Neërduitſch

(*a*) GALENUS. De Oſſib Lib. III. De Art.

duitſch *Zenuw Knoop* genoemd; en moet wel onderſcheiden worden van zekere vaſte, vleeſchkleurige, en Eironde Lighaamen, welken, zelfs in den ſtaat der Natuur, aan verſcheiden Zenuwen eigen zynde, onder eene zelfde Benaaming voorkomen.

De zeer Beroemde CAMPER, die verſcheiden deezer Gezwellen zegt weggenoomen te hebben; heeft waargenoomen, dat dezelve van binnen beſtonden uit eene zeer witte Zelfſtandigheid: en datze, eene Kraakbeenige hardheid hebbende, ten uiterſten weërſtreevig op het Gevoel, en tuſſchen de Bekleedzels der Zenuwen gezeeten waren (*a*). Men begrypt hier uit ligtelyk, welk de Oorzaak zy der Pynen, door dewelken de Lyders, aan dit Gebrek onderworpen, zoo onophoudelyk gekweld worden; als ook, hoe moeilyk, om niet te zeggen onmooglyk het zyn moete, om dezelve anders, dan door den weg van Uitſnyding, ter Geneezinge te brengen.

De gewoone Verſchynzelen deezer Gezwellen, en die dezelven van alle anderen doen onderſcheiden, zyn deezen: Pyn, naamlyk, Slaaploosheid, Koorts, Onvermoogen in de Beweeging van het Deel, daar de lydende Zenuw naar toe gaat; gepaard met alle die plaatzelyke veranderingen, welken wy zoo even in de Bepaaling deezes Gebreks, hebben aangeweezen.

GEENERHANDEN Plaatzelyke Geneesmiddelen, van welk eene Natuur dezelven ook zyn moogen, verdienen in dit geval eenige de minſte aanmerking. Niets, dat van eenen Oploſſenden aart is, kan men hier aanwenden, zonder eene vermeerdering van Toevallen te ver-

(*a*) CAMPER. Dem. Anat. Pathol. Lib. Prim. Cap. 2.

veroorzaaaken. De eenige toevlugt derhalven in deeze Ziekte, is de uitſnyding des Gezwels zelve; die Oogenbliklyk alle voorgemelde Wanordes weg neemt. Zie hier in weinig Woorden, hoe dezelve geſchieden moete. Men doorſnyd de Huid, ter plaatze van het Gezwel met eene langwerpige inſnyding, uitgeſtrekt genoeg om een behoorlyk gedeelte van de lydende Zenuw te ontblooten. Vervolgens ſnyd men de Zenuw zelve, zoo wel boven, als beneden het Gezwel, met een klein krom Snymesje, of met een Schaar welkers eene Blad onder dezelve heen gebragt is, af; en neemt alles weg wat tuſſchen deeze beide Sneeden begreepen is. Hier na word de gemaakte Wonde op eene eenvoudige wyze verbonden; en men vermyd zorgvuldig alles, wat de einden der doorgeſneeden Zenuw, door eenigerhanden Prikkeling zoude konnen benadeelen.

HET tweede Gebrek, welk hoewel oneigen, onder den Naam van *Ganglion*, in alle Heelkundige Saamenſtelzels voorkomt, is hetzelfde, van hetwelke wy te vooren zyden, dat de Ouden onder die bewoording verſtaan hadden, dat is te zeggen, de *Peesknoop*. Dit Gezwel is hard, langwerpig, of Eirond, ſomtyds een weinig ongelyk van Oppervlakte, Onpynlyk, zonder verandering van de Kleur der Huid die hetzelve dekt, beweeglyk ter zyden, onbeweeglyk naar andere kanten; en heeft de grootte ſomwylen, van eene gemeene Olyf.

DE Neërduitſche Naam deezer Gezwellen zelve is genoeg, om te doen zien, in welke Deelen zy hunne Zitplaats hebben. De naaſte Oorzaak derzelver, is eene ophooping van een Geleiagtig Vogt in de Scheede der Peezen; die, gelyk men weet, even als alle andere Holten in ons Lighaam, geduuriglyk door een dergelyke Stof beſproeid worden.

DE

DE Kentekenen van hetzelve, zyn in de gegeeven Bepaaling aangeweezen; en konnen daar uit gemaklyk ontleend worden. Haare gemeenſte Zitplaats is het bovenſte gedeelte van den Hand; in de Peezen naamlyk, van de gemeene uitſtrekker der Vingeren. Op andere Plaatzen, worden zy niet dan zeer zeldzaam waargenoomen. CELSUS beſchryft een *Ganglion*, onder de Gezwellen welken hy voornaamlyk aan het Hoofd toeëigend: en, alles wat hy daar van zegt, is, *dat het byna altoos zeer hard zy* (*a*). Het is derhalven by my zeer onzeeker, welk een Gezwel dien uitmuntenden Schryver hier door verſtaan hebbe; en het ſchynd my zelfs niet bewyslyk dat hy, onder dien Naam, ter deezer plaatze, eene *Peesknoop* bedoeld hebbe. PLATERUS ſpreekt van een Peesknoop op beide de Kniën, welke de grootte van een Vuiſt hadden (*b*); dog het is niet waarſchynlyk, dat dezelven iets anders dan *Boongezwellen* geweeſt zyn. PLATNER beſchryft onder den naam van *Peesknoop*, een Gezwel onder de Pees van *Achilles*, 't welk, van eene ongemeene grootte zynde, den Lyder de Dood veroorzaakte (*c*). Wanneer men egter, de Omſtandigheden van hetzelve nagaat, is het myns bedunkens bezwaarlyk te begrypen dat het onder den Rang der Peesknoopen, tot dewelken het geheel geene betrekking ſchynd te hebben, gebragt worde.

GEENE deezer Gezwellen is gevaarlyk. Zy konnen het geheele Leeven door gedraagen worden, zonder eenig merkelyk Ongemak, anders dan eene geringe vertraaging in de ſchuivende Beweeging der aangedaane Pees,

(*a*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 6.

(*b*) PLATERUS. Obſerv. Lib. III.

(*c*) PLATNER. Heelk. Ned. Vert. 2. Deel. Pag. 36. in Nota.

Pees, te veroorzaaken. Als zy egter, tot eene meer dan gemeene grootte gekomen zyn, verwekken zy eene wanſtalligheid, die den Lyder aanzet, om de noodige hulp daar aan te laaten toebrengen; en het is juiſt in dit geval, wanneer deszelfs Geneezing het allerbezwaarlykſt is.

IN den beginne zegt men, konnenze door het aanleggen van Oploſſende Pleiſters, met het *Sal Ammoniac* bedeeld, worden weggenoomen. Zeeker ondertuſſchen is het, dat deezen zeer zelden aan de verwagting beantwoorden. De verbryzeling derzelver door een Vuiſtſlag, of met een Looden of Houten Hamertje, en het geſtadig drukken met een Looden Plaatje, zyn in dit geval veel meer vermoogende Hulpmiddelen. Als zy zeer verouderd, hard, en by uitſtek groot zyn; en de werking des Deels, uitermaaten door dezelven verhindert worde; is 'er geen ander middel dan de Afſcheiding: eene Bewerking ondertuſſchen, die, hoe gemaklyk ze ook kan gedaan worden, eene nog grootere wangeſtalte veroorzaakt, dan het Ongemak zelve. Eenige Voorbeelden zyn 'er, dat de enkele Opſnyding des Gezwels; en het uitperſſen der Stof in hetzelve bevat, een allergewenſt gevolg gehad hebbe. In beide deeze gevallen egter, dat is te zeggen, by de Afſcheiding zoo wel, als in de Opſnyding, moet de Wonde met Droogende, en Balſemagtige Middelen verbonden, en het Deel zelve, met een welſluitend Verband omvangen worden.

§. IV.

HET VORSCHGEZWEL.

VORSCHGEZWEL, noemt men een zagt, ſlap, meer of min groot, en in 't algemeen, niet zeer pynlyk Gezwel; zyne Zitplaats hebbende, onder, en aan het voor-

voorste gedeelte van de Tong, aan de een of ander, of wel aan beide Zyden van het Tongriemtje.

DE Grieken gaven aan hetzelve den Naam van *Batrachos:* de Latynen noemen het *Ranula:* en het is niet ten vollen zeeker, of men deeze benaamingen, die volstrekt gelykformig zyn, daar aan gegeeven hebbe om dat het in de nabyheid der zoogenaamde Kikvorsch Aderen gelegen zy; dan wel om dat dezulken, welken daar aan onderhevig zyn, hunne gedagten eerder door een soort van gekwaak, als ik my zoo mag uitdrukken, dan wel, door eene geregelde Spreektrant, te kennen geeven. CELSUS, beschryft hetzelve onder den Naam van *Abscessus sub Lingua*, en, misschien is het waar, dat men eerst na den Leeftyd van deezen voortreflyken Schryver, den Naam van *Ranula*, daar aan gegeeven hebbe (*a*).

KINDEREN zyn aan dit Gebrek het meest onderworpen. Het word somwylen gemaakt, door eene Ophooping van Kwyl in de Ontlastbuis van de Ondertongsche-somwylen, door eene dergelyke ophooping in de uitloozende Buis van de Onderkaak-klier. In het eerste geval, zit het Gezwel juist onder de Tong, en is rond. In het laatste is het meer langwerpig, en zit eenigermaaten ter zyden dezelve (*b*). Wanneer het niet veroudert is, schynd de Stof daar in beslooten, en die niet anders dan veranderd Speekzel is, zeer gelyk te zyn aan de Natuur van het Eywit. Zy is dikker, als ze een geruimen Tyd is opgehouden: en, niet zelden gebeurd het in dit geval, datze niet alleen Plysteragtig, maar zelfs Steenagtig worde (*c*).

HEIS-

(*a*) CELSUS. Lib. VII. Cap. XII. N. 5.
(*b*) LA FAYE. Princip. de Chir. Tom. II. P. 261.
(*c*) LOUIS. Mem. de l'Acad. Royal. de Chir. Tom. III. Pag. 463.

HEISTER schynd niet onduidelyk te kennen te geeven, dat het Gezwel waar van wy spreeken, eene Kankeragtige Natuur kan aanneemen (*a*). Het zy my geoorloofd, aan de daadelykheid van dusdanig eene Verandering te twyffelen; om dat ik, in weerwil van alle aangewende moeite, geen één enkel Voorbeeld van zulk eene Ontaarting heb konnen aantreffen; en de Natuur van het Gezwel zelve, daarenboven, niet toelaat, dat het voor eene Verandering, zoo kwaadaartig als deeze, vatbaar zy. HEISTER zelve, wat meer is, heeft in eene Verzaameling van Zes Hondert en Tagtig Genees en Heelkundige Waarneemingen, niet één eenig Voorbeeld van een Kankeragtig Vorschgezwel opgegeeven (*b*): en, mag men hier uit niet met reeden besluiten, dat zyne gezegden aangaande dit Onderwerp, op niet anders dan bloote Onderstellingen, en misschien op het gezag van MUNNIKS, die ten naasten by dezelfde Woorden gebruikt (*c*); gegrond zyn?

SCHOON het niet zeer gemeen zy, dat het Kikvorsch Gezwel, tot eene zeer groote uitgestrektheid aanwassche, vind men egter Voorbeelden, waar uit blykt, dat dit somwylen geschieden konne (*d*). Het is derhalven noodzaaklyk, dat men hetzelve in zyne eerste Beginzelen aantaste, en niet uitstelle met deszelfs Geneezing te beproeven, tot het zyne mooglyke grootte verkreegen hebbe.

DE

(*a*) HEISTER. Heelk. Onderwyz. 2. Deel. Pag. 801. Ned. Vert.

(*b*) Ibid. Medicin. Chir. und. Anatom. Wahrnehm.

(*c*) MUNNIKS. Heelk. Pag. mihi. 141.

(*d*) MARCHETTE. Observ. Med. Chir. XXXI. P. 73.
TULP. Geneesk. Waarn. LII. Hoofdd. 1. Boek. Pag. 136.
PALFYN. Anat. Chir. Paris. 1753. Tom. II. Pag. 491.

De Oorzaak deezer Ziekte, die ten onregte in eene verdikking van het Speekzel zoude konnen gezogt worden, als men niet in agt nam dat dit Vogt niet verdikt, dan door ſtilſtand, is waarſchynlyk, gelyk den Heer Louis wel aanmerkt (*a*), eene kwaade geſteltheid der Vaſte Deelen; eene Verſtopping der Ontlaſtbuis, door dewelke het afgeſcheiden Vogt moet worden uitgeworpen.

Het eenige Geneesmiddel in alle Trappen en Omſtandigheden van het Kikvorſch Gezwel, is het Staal. Men kan het openen door eene enkele inſnyding, welke aan de grootte des Gezwels evenreedig is. Men kan het ook doen door middel van een Dadelyk Brand Yzer, op het verſt van het voorſte des Monds afſtandig gedeelte des Gezwels, toegepaſt; en miſſchien is dit wel de vyligſte handelwys van allen. Het eenige Oogmerk immers der Behandeling van dit Ongemak is, dat de Stof welke daar in is opgehouden, eenen vryen uitgang bezorgd worde; en aan dit Oogmerk, voldoet men beter, en met meer gemak voor den Lyder, door de laatſte, dan door de eerſte deezer Handelwyzen.

Celsus, heeft ten opzigte van het Kikvorſch Gezwel, eene Bewerking voorgeſteld, welke naderhand, onder de Handen van verſcheiden volgende Genees- en Heelkundigen, aanmerkelyke veranderingen ondergaan heeft. „ Als het Gezwel klein is, (zegt hy), is het genoeg „ eene inſnyding daar in te doen met het Lancet: maar, „ als het groot is, moet men alle de Bekleedzelen tot op „ de Beurs toe, doorſnyden; de beide randen der in- „ ſnyding met Haakjes vaſt houden; en de Beurs zelve, „ die

(*a*) Mem. de l'Acad. Royal. de Chir. Tom. III. Pag. 464.

„ die over al is aangehegt, afscheiden.” (*a*). Bewerkingen ondertusschen van Natuur als deezen, zyn in dit geval niet alleen zeer moeilyk; maar ook geheel niet overeenkomstig met den aart des Gebreks; dat, schoon eenigermaaten tot de Beursgezwellen behoorende, daar in egter verschild van deezen, dat men, met het wegneemen der Beurs welke het Gezwel maakt, niet, dan een Gedeelte der aangedaane Klier, dat is te zeggen, deszelfs Ontlast buis wegneemt; terwyl de Klier zelve overblyft, en, door eene geduurige Afscheiding van hetzelfde Vogt, eene tegenwillige uitvloeijing des Speeekzels veroorzaakt, welke zeer hinderlyk is aan den Lyder. Ik hebbe hierom de Branding, als waarschynlyk, de gemaklykste tevens, en vyligste manier, op het voorbeeld van PARÉ (*b*) aangepreezen: en, het is ook deeze; welke den zeer Beroemden LOUIS, een der eerste Heelmeesters van Frankryk, de voorkeur geeft (*c*).

IK zegge niets van de wyze van Behandelen, welke, als de laatste deezer Operatien voltrokken is, moet plaats hebben. Deeze is volmaakt gelyk aan die, welke byna alle Schryvers ten opzigte der Doorsnyding hebben aanbevoolen; en, het is genoeg, den Mond nu en dan met een weinig Witte Wyn, waar mede wat Hoonig van Roozen vermengt is, te doen uitspoelen.

(*a*) CELSUS: Lib. VII. Cap. XII. N. 5.
(*b*) PARE'. Liv. VIII. Chap. 5.
(*c*) Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. III. Pag. 467.

VIER-

VIERDE AFDEELING.

Bevattende het Vetgezwel.

HET *Vetgezwel*, van hetwelke wy te vooren hebben aangemerkt, dat zeer dikmaalen met een *Beursgezwel* verward werd; is een Gezwel, dat meer of min groot, eenigermaaten platagtig, in de lengte en breedte uitgebreid, Onpynlyk, harder dan een Papgezwel, weerstandbiedend, en Veerkragtig is. Men kan hier nog byvoegen, dat de Kleur der Huid, die hetzelve dekt, onverandert is; en het Gezwel zelve, zoo los onder het weeffel van dit Bekleedzel ligt, dat men hetzelve zeer gemaklyk, naar alle kanten verfchuiven konne.

DE Grieken hebben dit Gebrek *Steatoma* (Smeergezwel) genaamt, van *Steas*, *Steatos* (Smeer), en *Steatoo*, waar mede zy *eene verandering in Smeer*, te kennen gaven. Wanneer men agt geeft op het gene ik hier zoo aanftonds omtrent het Vetgezwel hebbe aangemerkt; en hetzelve vergelykt, met dat, 't welk door CELSUS, en de meefte laatere Schryvers, daar van gezegt is; zal men gereedelyk befluiten, dat de waare Natuur van dit Ongemak, hem immer zoo goed bekend geweeft zy, dan zyne Navolgers; en dat men, in 't algemeen genoomen, hetzelve op verre na zoo naaukeurig niet dan hy, van alle andere foortgelyke Gezwellen onderfcheiden hebbe (*a*).

ALLE de zoo even gemelde hoedanigheden zyn onaffcheidelyk aan het Vetgezwel, 't welk aan de uiterlyke

(*a*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 6.

lyke Oppervlakte des Lighaams, zig opdoet: en, wanneer men deezen vergelykt, met de te vooren beſchreeven Kenmerken van een ieder der zoogenaamde Beursgezwellen in het biezonder, zal men ligtelyk overtuigd zyn, dat hetzelve van dat ſoort van Gezwellen, in verſcheiden opzigten onderſcheiden is, en niet dan zeer oneigen, tot dezelven kan gebragt worden.

De waare Zitplaats van dit Gezwel, is het Celwyze Weeffel: en, gelyk dit gemeen is, aan de innerlyke Deelen, zoo wel, als aan de uiterlyke; konnen ook de Vetgezwellen, niet alleen aan de uiterlyke Oppervlakte des Lighaams, maar, in de inwendige Deelen van hetzelve plaats grypen. Dit laatſte waarlyk, word door zeer zeekere Waarneemingen beweezen. BONETUS (*a*) ſpreekt van een Vetgezwel ter grootte van een Vuiſt, dat tuſſchen de groote en kleine Herſſenen geplaatſt ware, en eerſt Blindheid, daar na de Dood veroorzaakte. BOERHAAVE haalde uit de Borſt van den Markgraaf DE S. AUBAN, een Vetgezwel, 't welk omtrent de Zwaarte hadde van Zeven Ponden; en dat, na een groot aantal van allerley Toevallen veroorzaakt te hebben, van eenen verſtikkenden Dood agtervolgt werd (*b*). In den Buik van een overleeden Soldaat, omtrent Vyftig Jaaren Oud, heeft men een dergelyk Gezwel gevonden, welkers Zwaarte byna Veertig Ponden evenaarde (*c*).

De naaſte Oorzaaak van hetzelve, is niet anders dan eene verzaameling, opeenpakking, en verharding der Vetſtof, in de Vakjes zelve van het Celwyze Weeffel. Tot de

(*a*) BONETUS. Sepulchret. Anat. Pag. 422.
(*b*) BOERHAAVE. Atrocis & Rariſſim. Morb. Hiſt. Alter.
(*c*) Nov. Act. Phiſ. Med. Ephem. Natur. Curioſ. Tom. I. Pag. 366.

de afgelegene worden betrokken, alle die door ſaamendrukking, en Kneuzing, de Natuurlyke Veerkragt deezes Weeffels, die uit zig zelfs niet zeer groot is, verminderen; gelyk ook eene Ziekelyke geſteltheid der Afvoerende Vaten.

WANNEER men in agt neemt, 't gene ik hier, aangaande de eerſte Oorzaak van het Vetgezwel gezegt hebbe; en daar by aanmerkt, op welk eene wyze, het Celwyze Weeffel gemaakt zy; zal men gemaklyk konnen begrypen, dat de Stof deezer Gezwellen, in verſcheiden Vakjes tevens van dit Weeffel verſpreid zynde, niet kan gezegt worden in eene afſonderlyke Beurs, op de wyze der Beursgezwellen bevat te zyn; ten zy men het allerbuitenſte deezer Vakjes, of, laat ik liever zeggen, het Vlies, dat het buitenſte deezer Vakjes ſaamenſteld, voor dat gene wil aanneemen, 't welk als de omvangende Beurs derzelver, moet worden aangemerkt.

DE Kentekenen deezer Gezwellen, konnen uit de gegeeven Beſchryving derzelver ontleend worden. Als zy in eenig Deel geplaatſt zyn, 't welk voor een Zintuiglyk Onderzoek niet vatbaar zy, begrypt men gemaklyk, dat derzelver Kennis zeer bezwaarlyk is; en, in dit geval is het voornaamlyk, dat men uit de veranderde Werking van het aangedaane Deel zelve; vergeleeken met deszelfs Natuurlyk Saamenſtel, en de traage vermeerdering der byzynde Toevallen, een giſſend, en derhalven zeer ligt misleidend beſluit, kan opmaaken.

HET Vetgezwel, dat gewoonlyk met een zeer klein beginzel een aanvang neemt, kan tot eene onbepaalde, en dikwyls zeer aanzienlyke grootte aanwasſen. Zelden egter gebeurd het, dat deszelfs voortgangen haaſtig zyn; en het is niet ongewoon Vetgezwellen te ontmoeten, welken Jaaren zelve van nooden hebben, eer zy

door hunne uitgeſtrektheid, eenig merkelyk Ongemak veroorzaaken. Zoo langze klein, of ten minſten, niet zeer groot zyn, ziet men naaulyks Voorbeelden, datze uit zig zelven tot verandering neigen: maar, alsze door eenig bykomend Toeval, Ontſteken worden, of, door eene buitengemeene uitrekking der bedekkende Huid, ingevolge hunner bovenmaatige vergrooting, eene Ontſteking daar in veroorzaaken, kan het gebeuren datze doorbreeken; en in dit geval verwekkenze niet zelden eene Verzweering, die ten naaſten by aan ſoortgelyke kwaadaartigheid deelagtig is, als eene Kankeragtige. Vetgezwellen, welken door hunne zwaarte, de omloop der vogten door het Beénvlies van eenig ondergelegen beendeel verhinderen; geeven niet zelden gelegenheid, tot de voortkomſt van Beenbederf.

HET is inderdaad te verwonderen, als men geen agt ſlaat op de zeer groote rekbaarheid van het Celwyze Weeffel, dat het Vetgezwel tot zulk eene yſſelyke grootte kan aanwaſſen, als de te vooren bygebragte Voorbeelden leeraaren. Zie hier ondertuſſchen nog eenige anderen, waar door de mooglykheid van dusdanig eene bovenmaatige vergrooting, niet minder beweezen word. Op den Rug van een Man van Seſtig Jaaren, zat een Vetgezwel, 't welk toen het was weggenoomen, de Zwaarte hadde van Zeven Ponden (*a*). In het Darmſchyl van een Jongeling, was een dergelyk Gezwel, binnen den Tyd van Twee Jaaren, tot die grootte gekomen, dat het denzelven den Dood veroorzaakte, en, op de Schaal gelegt zynde, het Gewigt van ruim Agttien Ponden evenaarde (*b*). Van een Vetgezwel van Twintig Ponden, dat aan het onderſte van den Rug ge-

(*a*) HILDANUS. Cent. VI. Obſerv. 16.
(*b*) TULP. Obſervat. Med. Lib. II. Cap. 32.

gegroeid ware, vind men de Beſchryving by HALLER (*a*). In een Jongen van Zeſtien Jaaren, werd 'er een gevonden aan het Schouderblad, 't welk, door verkeerde Behandelingen getergt, den Dood veroorzaakte; en, van het Lighaam afgeſcheiden, en al het Vogt daar uit gedrukt zynde, aan de Zwaarte van Elf Ponden, gelyk ware (*b*).

DE eenige Geneeswys in deeze Ziekte, is de Wegneeming. Deeze egter, verſchild daar in van die der eerſte Soort van Papgezwellen, dat men in dit geval, de Huid alleen doorſnyde; het Gezwel zelve van de doorſneeden Bekleedzelen, waar aan het niet dan oppervlakkig, en met eenige geringe afzetzels van het Celwyze Weeſſel gehegt is, zoo wel, als van de onderliggende Deelen, voorzigtiglyk afſcheide; en geenerhande Bytmiddelen behoeven gebruikt te worden, om het eigen Bekleedzel van het Gezwel, dat hier niet anders is, dan de Zelfſtandigheid van het Vetvlies, te vernietigen.

VETGEZWELLEN, die op Plaatzen liggen, welken de Wegneeming verbieden, moeten met alle omzigtigheid voor doorbraak bevyligt worden. Gebeurd het by Toeval, datze zig geopend hebben; en men, om de voorgemelde reeden, de geheele uitroeijing niet beproeven konne, alsdan behoorenze alleen met Droogende en Verkoelende Middelen verbonden te worden; en men moet alles wat Vet, Prikkelend, of van eenen heeten Aart is, vermyden.

IK eindige deeze Verhandeling van het Vetgezwel; met

(*a*) HALLER. Diſp. Chir. Tom. v. Pag. 383.
(*b*) PLATNER. Heelk. 2. Deel. Pag. 31. Ned. Vert.

met het verhaal eener Gebeurtenis, in allen opzigte aanmerkelyk.

EEN Man van aanzien, overleed den 20 September van den Jaare 1762, aan de gevolgen van een Vetgezwel, zoo men meende, voor omtrent Twintig Jaaren, door een val van een Paard veroorzaakt. Gelyk dit Gezwel, in den beginne zeer gering in uitgeſtrektheid, onpynlyk, en uit hoofde van deszelfs plaatzing omtrent den bovenrand van het Voorhoofdsbeen, buiten het beryk van het Gezigt ware, heeft den Lyder het der moeite niet waardig geagt, om door eene kundige hand, de noodige hulp daar aan te laaten toebrengen. Na verloop van eenige Jaaren egter, door deszelfs meer en meer aanwinnende grootte, daar toe genoodzaakt zynde, heeft hy den raad ingenoomen van verſcheiden Genees- en Heelkundigen, zoo hier, als in andere Steden. Eene ongelukkige verſchydenheid ondertuſſchen, in de gevoelens van deezen, bragten den Lyder in eene tweeſtryd, welke oorzaak was, dat 'er geheel niets ter herſtelling werde aangewend. In den Jaare 1761. toen alles reeds van gedaante verandert, en ten uiterſten kwaadaartig ware, verzogt hy op nieuws den byſtand van verſcheiden vermaarde Mannen; dog keerde weder, met de zoo weinig voldoende voorſpelling van een doodelyk uiteinde. En inderdaad; het Gezwel was nu indervoegen toegenoomen, dat niet alleen het gantſche Voorhoofdsbeen, maar ook het linker Slaapbeen, en het meeſte gedeelte der beide Opperhoofdsbeenderen, door hetzelve beſlaagen werd. Deszelfs uitſtrekking naar vooren over de bovenranden der Oogkuilen, belettede niet ſlegts het gezigt der uiterlyke Voorwerpen, als het gezwel met de hand niet wat opgeligt werd, maar drukte ook by aanhoudenheid het Hoofd zoo verre voor over, als hetzelve by mooglykheid konde toelaaten. Verſcheiden Kramptrekkende Beweegingen, aan de Regterzyde des Lighaams,

haams, deeden hem fomwylen op eene verfchriklyke wyze lyden. Agter het voornaame Gezwel zelve, naar de zyde van het Agterhoofdsbeen, openbaarde zig vervolgens in den Winter van het Jaar 1762. een ander; dat, na eene ligte Ontvelling, en ontlafting, eerft van een dun en Wateragtig Vogt; en naderhand van eenen welgeftelden Etter, binnen korten tyd geneezen is, zonder egter, eenige de minfte verandering in het eerfte geval te veroorzaaken. In deezen toeftand bleef alles, onder eene geduurige toeneeming van de grootte des Gezwels, gepaard met vermeerdering van Pyn, Kramptrekkingen, geheel verlies van Eetluft, Koorts, Slaaplooshcid, Uitdrooging, en verlies van het Gezigt niet alleen maar ook van den Reuk, tot op den bovengemelden Dag van September deezes zelfde Jaars, als wanneer het Leeven deezes elendige, door eenen voor hem zeer gewenfchten Dood werd afgewiffeld.

KORT na het overlyden, werd het geval Ontleedkundig onderzogt door de Heeren F. . . S. . . . . en W. . . . . . . de gewoone Geneesheeren, en Heelmeefter van den Lyder. Zie hier, wat men by dit Onderzoek heeft waargenoomen.

HET Gezwel, met deszelfs omvangend Bekleedzel, dat voor een gedeelte aan de onderkant verfmolten ware, van de Bekkeneelsbeenderen zynde afgefcheiden, had de zwaarte van omtrent zes Ponden. Deszelfs geheele Zelfftandigheid, beftond uit eene Stof, welke zeer vaft, wit, en over het geheel gelyk was aan Vet, welk na eene voorafgaande Smelting, door Koude geftold ware. Deeze Stof, was op verfcheiden plaatfen doormengt met een oneindig getal kleine Beenfchilfers, welken van het Voorhoofdsbeen waren afgefcheiden. Dit Been, welkers dikte aan één en een vierde Duim gelyk ware,

had

had geen het minfte bewys van eenig Taaffelfcheidzel. Omtrent twee Duimen boven het linker Ooghol, vond men in hetzelve een rond Gat, van omtrent een Duim middenlyn. De Hersfenen waren ter deezer plaatze van verrotting aangegreepen; en tot op eene aanmerkelyke diepte, bedorven. De Gezigtzenuwen niet alleen, maar ook de Reukzenuwen, en die van het vyfde Paar, bevond men uitermaaten verdroogt, en vermindert te zyn in Zelfftandigheid: de waarfchynlyke Oorzaak der vernietiging van het gebruik der te vooren gemelde Zintuigen. Het overige gedeelte der Groote, zoo wel als de kleine Herffenen, waren onbefchaadigt: maar de middenlyn van de inwendige Kropflagaderen, was meer dans ééns zoo groot, als natuurlyk.

VYF-

VYFDE AFDEELING.

Behelzende de Gezwellen uit eene Vaste Zelfstandigheid bestaande.

GEZWELLEN, uit eene Vaste Zelfstandigheid bestaande, noeme ik dezulken, welken, gemaakt zynde door eene Ontaarting van het Weeffel der Zagte Deelen zelve, geen de allerminste Holte hebben, in dewelke eenige aanmerkelyke Verzaameling van Vogten, zoude konnen plaats grypen. Onder den Rang van deezen, begrype ik het *Vleeschgezwel*, de *Neusprop*, de *Vleezige Uitgroeijingen aan het Tandvleesch*, de *Vleeschbreuk*, de *Vleeschproppen der Vrouwelyke Teeldeelen*; en de *Sponsagtige uitzetting der Gewrigten.* Alle deezen, zal ik in dezelfde Orde, als zy hier zyn opgenoemd, in even zoo veele Onderdeelingen verhandelen.

ALS ik zegge, dat deeze Gezwellen geene Holte hebben, in dewelke eenigerhande Vogten bevat zy, wil ik niet, dat zulks indervoegen zal verstaan worden, als of dusdanig eene verzaameling, met opzigt tot dezelven volstrekt onmooglyk ware. Menigvuldige gevallen waarlyk, daaglyks voorkomende, toonen het tegendeel: en, niet zelden gebeurd het, dat toevallige Omstandigheden, door derzelver hoedanigheid te veranderen, Verzaamelingen daar in veroorzaaken, welken tot aanmerkelyke Omkeeringen den weg baanen. Dit egter, behoord niet tot den eigen aart deezer Gezwellen: en zulk eene toevallige Verzaameling van Vogt derhalven, moet uit de Algemeene Omschryving deezer Gezwellen, worden uitgesloten.

§. 1.

§. I.

HET VLEESCHGEZWEL.

HET Vleeſchgezwel, dat zeer dikmaalen, met verſcheiden andere Soorten van Gezwellen verward word, is een vaſt en hard Gezwel, in het Celwyze Weefſel plaats grypende, niet ten eenemaal zonder Gevoel, maar onpynlyk. De Grieken, die den waaren aart deezer Gezwellen, zeekerlyk niet gekend hebben, naamen dezelven voor eene *uitgroejing van Vleeſch*, en gaven daar aan den Naam van *Sarcomata*. De Franſchen hedendaags, gelyk blykt uit ASTRUC (*a*) en anderen, noemenze *Tumeurs Graiſſeuſes*, en *Tumeurs de la Graiſſe*, (Vetgezwellen): eene Benaaming zeeker, die taamelyk Dubbelzinnig is, of ten minſten beter geſchikt, om een eigentlyk zoogenaamde *Steatoma*, dan wel een *Vleeſchgezwel* uit te drukken. Sommigen verwiſſelen het Woord *Sarcoma*, met het Latynſch *Fungus*, dat een *Kampernoelje* betekend, en door *Uitwas* vertaald word: dog ik zoude liever verkiezen, dit laatſte Woord alleen te gebruiken, ter benoeming van een biezonder Soort van Uitgroeijing, welke, of uit eene kwaadaartige Verzweering voortſpruit, of in de Gewrigten plaats grypt, of als een gevolg van een hevig Beenbederf moet beſchouwd worden.

HIPPOCRATES ſpreekt van dit Ongemak niet; maar, over de Neusprop, dat ſomwylen een ſoort derzelver is, handeld hy uitvoerig (*b*). CELSUS, ſpreekt voornaamlyk alleen van het Uitwas des Endeldarms; van het Vyggezwel, in Deelen die met Hair gedekt zyn; en van de Vleeſch-

(*a*) Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 217.
(*b*) HIPPOCRATES. De Morb. Lib. II.

Vleeschagtige uitgroeijingen aan het Tandvleesch (*a*). GALENUS, ORIBASIUS, ÆTIUS, en ÆGINETA, zyn allen, aangaande dit Onderwerp, zeer onvolkoomen; en het Woord *Vleeschgezwel*, word naaulyks in de Werken van deezen gevonden. PARÉ egter (*b*) PIGRÆUS (*c*), HILDANUS (*d*), HEISTER (*e*), en TITSINGH (*f*); geeven daar van, meer of min goede Beschryvingen; welken allen nogtans, overtroffen worden, door de zeer fraaije Verhandeling van den Beroemden GRASHUIS, (*g*) die wy in verscheiden Opzigten zullen navolgen.

DE eigen Kentekenen van het Vleeschgezwel, zyn deezen. Men verneemt eene vaste, weêrstreevende, in den beginne onpynlyke Zwelling; welkers hardheid minder is dan die van het Knoestgezwel, maar meerder, dan van alle andere Gezwellen. De kleur der Huid, die hetzelve dekt, is onverandert; het heeft niet zelden een dunnen Hals, en groeit onverschillig in alle Deelen des Lighaams, niet bepaald zynde aan de Klieren, gelyk het Knoestgezwel. Deszelfs aangroei daarenboven, die wel traaglyk voortgaat, geschied egter vaardiger dan die der Knoestgezwellen; en, het is veel meer, dan alle andere Gezwellen; van eene ongelyke gedaan-

(*a*) CELSUS. Lib. VI. Cap. 3. 13 & 18.
(*b*) PARE'. Liv. VII. Chap. 23.
(*c*) PIGRÆUS. Van de Gezwellen. 1. Boek. 23. Hoofddeel.
(*d*) HILDANUS. Cent. III. Obs. 36. Cent. II. Observ. 37. & 89.
(*e*) HEISTER. Heelk. Onderw. 2. Deel. 1. Afd. 27. Hoofddeel &c.
(*f*) TITSINGH. Heelk. Pag. 536.
(*g*) GRASHUIS. Verh. van het Knoest en Kreeftgezw. Hoofddeel. V. & VI.

daante, maakende hier en daar verſcheiden uitbultingen. Deeze Kentekenen, dunkt my, dat het Vleeſchgezwel vry duidelyk van alle andere Gezwellen, met dewelken hetzelve dikmaalen verward word, doen onderſcheiden. Men zal hier te beter van overtuigt zyn, wanneer men de moeite gelieft te neemen, van dezelven met de aangeweezen Kenmerken dier Gezwellen, vooral, van het Knoeſtgezwel, te vergelyken: en, ik ben zelfs van gedagten, dat dusdanig eene Vergelyking, die veel Licht, aan dit Onderwerp kan byzetten, volſtrekt noodzaaklyk zy, om ons in een geval van zoo veel gewigt als dit, niet te doen mistaſten.

DUS verre, hebbe ik het Vleeſchgezwel alleen aangemerkt, in zyne beginzelen, en zoo lang het niet, tot eenen grooten trap van kwaadaartigheid, gekomen zy. Een verouderd Vleeſchgezwel, daar wy nu van ſpreeken moeten, ondergaat dezelfde veranderingen, en word gevolgt van even dezelfde toevallen, als het veranderd Knoeſtgezwel. Doorgebrooken zynde, is het niet minder kwaadaartig, dan het geopend Kreeftgezwel; en doet de Lyders, even gelyk deeze, na het doorſtaan van de allergruuwlykſte Pynen, geheel uitgeteerd, en vermaagerd ſterven. Meer dan waarſchynlyk is het, dat deeze laatſte vertoonzelen, daar men nog de verandering van de Natuurlyke Kleur der Huid, in een loodverwige; en het verſchynen van Aderſpatten op de oppervlakte des Gezwels kan byvoegen, de reede geweeſt zy, welke hetzelve zoo dikmaalen, als een waar Kreeftgezwel, heeft doen aanmerken.

IN 't algemeen genoomen, konnen de Vleeſchgezwellen, in twee ſoorten, in *aangebooren*, naamlyk, en *verkreegen*, onderſcheiden worden. Dikmaalen hebbe ik gedagt; en, uit de uitdrukkingen van verſcheiden Schryvers daaromtrent, ſcheen zulks niet geheel oneigen, dat

dat men aan die der eerste Soort alleen, den naam van *Sarcomata* moest toevoegen; en de laatste daarentegen, onder het Soort der Kreeftgezwellen behoorde gebragt te worden. Maar, wanneer ik alle Verschynzelen deezer Gezwellen, met wat meerder Oplettenheid hadde nagegaan; en dezelven vergeleeken, met elkanderen niet alleen, maar ook met die van het Kreeftgezwel, veranderde ik wel haast van gedagten; en, het schynd my nu meer dan klaarblyklyk, dat een eigenlyk dus genaamd, en *aangebooren Vleeschgezwel*, niet dan in Oorsprong verschild, van een *verkreegen*, en dat dit laatste, als men naaukeurig wil spreeken, geenzints onder het getal der Kreeftgezwellen, moet gereekend worden. Ik behoeve niet te zeggen, wat men door de Woorden *aangebooren* en *verkreegen* te verstaan hebbe; vermits ik onderstelle, dat uitdrukkingen van natuur als deezen, wanneerze tegen over elkanderen gesteld worden, hunne Verklaaring zelve medebrengen, en aan geen de minste duisterheid onderworpen zyn.

BEIDE deeze Soorten van *Vleeschgezwellen*, komen daar in overeen, datze in hetzelfde Celwyze Weefsel geplaatst, van eene zelfde Oorzaak afhanglyk zyn, en van gelyke Toevallen gevolgd worden. Het voornaame verschil 't welk 'er in dezelven gevonden word, is betreklyk tot de wyze van voortkomst, die men ligtelyk begrypt, dat niet als eene wezenlyke verscheidenheid kan beschouwd worden. In het *aangebooren Vleeschgezwel* naamlyk, bespeurt men in den eersten opslag, niets, dan eene roode, Paarsche, of andere Vlek, die gemeenlyk *Moedervlek* genaamd, en ten onregte, aan de grillige Verbeelding der Zwangeren toegeschreeven word. Deeze Vlek verheft zig vervolgens meer en meer boven de oppervlakte der Huid; neemt dezelfde vertoonzelen aan, als wy onder de gemeene kenmerken van het Vleeschgezwel beschreeven hebben, en

kan ook alleen, op de wyze van deeze, geneezen worden. Het *verkreegen Vleeſchgezwel*, daarentegen, vertoond zig van den beginne af, met eene meer of min groote uitzetting, welkers hardheid daarenboven, altoos eenigermaaten grooter is, dan die van een aangebooren.

DE naaſte Oorzaak deezer Ziekte, is eene ontaarting, en uitbreiding van de Zelfſtandigheid des Celwyze Weeſſel, afhanglyk miſſchien, van eene uitrekking der Vaten zelve, welken door deeze Zelfſtandigheid, zyn uitgeſpreid. Tot de afgelegene, behooren alle die genen gebragt te worden, welken wy te vooren als Oorzaaken van het Knoeſtgezwel hebben opgegeeven: en, deezen derhalven, behoeven hier niet herhaald te worden. Ik zegge niets omtrent het vermoogen van de inbeelding der Zwangeren, nog, van de ongemaklyke ligging der Vrugt in de Lyfmoeder, welke door ſommigen, als de Oorzaak van het aangebooren Vleeſchgezwel, word aangemerkt. Het ſchynd my toe, dat onze kundigheden in dit ſtuk, tot nog toe, al te bepaald zyn, om dien aangaande, iets met zeekerheid te konnen vaſt ſtellen. Miſſchien egter is het waar, dat de werking van eenigerhande toevallige Oorzaak, welke ons voor als nog onbekend, en mooglyk van eenen zeer verſchillenden aart is, op de zeer tedere Beginzelen van de Vrugt, voor het oogenblik der Bevrugting, of, onmiddelyk na dezelve, dat is te zeggen, zoo lang ze nog in het Ey beſlooten is, eene plaatzelyke wanorde in het één of ander Deel te wege brengt, welke als den eerſten grondſlag tot de voortkomſt van dusdanig een gebrek, moet beſchouwd worden. Zeeker ten minſten is het, dat in dit Tydſtip, waar in alles bykans gelyagtig is, en de allerminſte indruk aanneemt, veel gemaklyker eene dusdanige verandering kan verwekt worden, dan in het vervolg,

volg, wanneer de vaſtheid der Deelen grooter zynde, dezelven meerder tegenſtand konnen bieden aan de daar op werkende Oorzaaken. Is het ook daarenboven onmooglyk, dat werktuigige Ziekten zelve, by eene Vrugt zoo wel als in alle verſcheiden Leeftyden, eene verandering in het Celwyze Weefſel doen plaats grypen, overeenkomſtig met den biezonderen aart van dit Ongemak? Waarom eindelyk, zoekt men in dit geval meerder naar verborgen Oorzaaken, dan in alle andere dergelyke wanſtalligheden, welken na de Geboorte eerſt te voorſchyn komen? Indien het Kind, van hetwelke in de *Transactions Philoſophiques* (*a*) gezegt word, dat omtrend den Ouderdom van drie Jaaren, op verſcheiden Plaatzen des Lighaams, biezonder omtrent de Gewrigten, met Hoornagtige Uitwaſſen bedekt werd, dus ter Wereld gekomen ware, zoude dan ook de Oorzaak derzelver, van eene andere Natuur geweeſt zyn dan nu, en, of in eene beleedigende werking van de Hartstogten der zwangere, of, in eene kwaade plaatzing der Vrugt in de Lyfmoeder, moeten gezogt worden?

HET Vleeſchgezwel, ſchoon van een klein beginzel, allengskens toeneemende, kan tot eene bovenmaatige grootte aanwaſſen. By HILDANUS (*b*) leeſt men, dat een dergelyk Gezwel, boven de uitwendige Enklaauw zittende, toen het van de afgezette Voet was afgeſcheiden, de zwaarte van omtrent vier Ponden evenaarde. Het komt ſomwylen, zoo wel in een Klieragtig Deel als de Knoeſtgezwellen; en in dit geval, zyn deszelfs beginzelen, zeer bezwaarlyk van dezelven te onder-

(*a*) Année 1685. Obſerv. Curieuſ. ſur toutes les Parties de la Phyſ. Tom. I. Pag. 330.

(*b*) HILDANUS, Cent. II. Obſerv. 35.

derſcheiden. Derzelver gemeenſte zitplaatzen egter, zyn de Schouders, de Wangen, en de Schaamdeelen. Die aan het Aangezigt voorkomen, beginnen gemeenlyk met een Wrat; en dit is iets, waar op wel moet gelet worden.

WY hebben zoo even gezien, dat de naaſte Oorzaak van het Vleeſchgezwel, in eene ontaarting van het Celwyze Weefſel moet geſteld worden: eene Ontaarting, welke miſſchien afhanglyk is, van eene uitbreiding der vaten zelve van dit Weefſel. Men begrypt hier uit ligtelyk, dat de veranderingen, welken de Vetſtof zelve, in deeze gevallen ondergaat, door my als een enkel gevolg van de ontaarting des Celwyze Weefſel, beſchouwd worde; en dat het Vleeſchgezwel, derhalven, in Natuur zeer onderſcheiden is van het Vetgezwel, in hetwelke deeze Vetſtof zelve, als de Stoffelyke en voornaame Oorzaak, moet onderſteld worden.

HET gene ik hier gezegd hebbe, word zoo het my toeſchynd, door het Ontleedkundig onderzoek der Vleeſchgezwellen, beveſtigd. In deezen immers, vind men niet anders, dan eene vaſte Zelfſtandigheid, zonder Holte, en welke gemaakt is, door eene inwikkeling van Pees- en Vliesagtige Vezelen, welkers tuſſchenruimten wel vervuld zyn met eene vetagtige Stof, maar die veel vaſter, vezelagtiger, en, op verre na, in zulk eene groote veelheid niet is, als in een Vetgezwel; onderſteld zelfs zynde, dat de uitgeſtrektheid van beiden, gelyk zy. Alle de Vaten daarenboven, welken door een Vleeſchgezwel zyn uitgeſpreid, zyn veel grooter van Middenlyn, en meer verlengd, dan in het Vetgezwel; en het Vliesagtige zelfs, dat in een Vleeſchgezwel plaats heeft, is zoo uitgebreid, niet alleen, maar ook zoo ſponsagtig, dat men van de ſchynbaare uitgeſtrektheid deezer Gezwellen, niet dan met zeer veel onzeekerheid

heid, tot derzelver wezenlyke Zwaarte besluiten konne (*a*).

De gevolgen deezer Gezwellen, tot welk eene soort zy ook moogen betrokken worden, zyn den meesten tyd zoo ongunstig, dat men niet te bedagtzaam kan zyn, in zyne voorzegging. Dezulken, welken aan de Oogleden, den Neus, in den grooten Ooghoek, en andere naastliggende Deelen van het Aangezigt plaats grypen, worden wel in het algemeen voor ongeneeslyk gehouden; dog konnen volgens de Waarneemingen van de Heeren Le Dran (*b*) en Daviel (*c*), zelfs, als zy reeds merkelyk verzwooren zyn, door uitsnyding geneezen worden.

In de Geneesaanwyzing der Vleeschgezwellen, moeten de verscheiden Staaten derzelver, wel in agt genoomen worden. Als een Verkreegen Vleeschgezwel, in zyn begin, onpynlyk, en derhalven nog goedaartig is, gebruikt men de algemeene Ontlastende Middelen, gepaard met het aanleggen van Oplossende, Verdryvende, en maatiglyk Saamentrekkende. In een verouderd Vleeschgezwel, moet de doorbraak, door het aanwenden van Saamentrekkende Middelen, en een behoorlyke dekking, verhoed worden: en, als het beryds doorgebrooken is, komen zulke dingen alleen te pas, welken uit de lyst der Verrotting wederstaande, Verdroogen-

(*a*) Vergelyk hier mede Tulp. Observ. Med. Lib. III. Cap. 51. Schligting. Wond Heelk. Pag. 260. &c. Astruc. Traité des Tum. & des Ulcer. Tom. II. Pag. 216.

(*b*) Mem. de l'Academ. Roy. de Chir. Tom. VII. P. 236. &c.

(*c*) Philosoph. Transact. Vol. XLIX. Part. I. Pag. 186.

gende, en Pynſtillende, genoomen zyn. De eenige nogtans, en vyligſte Geneezing, is de Wegneeming; die altoos, zoo ſpoedig als mooglyk zy, moet gedaan worden; om dat anders, door het bykomen van Toevallen, welken meer of min gevaarlyk zyn, dezelve in 't vervolg ondoenlyk gemaakt worde.

DE Wegneeming geſchied, of door het Mes, of 't gene dikmaalen moet voorgetrokken worden, door Daadelyke Brandmiddelen. Nimmer moet dezelve gedaan worden, als 'er bezettingen van Klieren, in naby gelegen Deelen plaats hebben. De nabyheid daarenboven van groote Vaten, welken niet konnen gemyd, of welkers Bloedvliet, indien ze by Toeval geopend werden, niet gemaklyk zoude konnen geſtuit worden; zeer diepe Verzweeringen; Kwaadſappigheid; en dergelyken, zyn alle zoo veele biezondere Omſtandigheden, welken de Wegneeming verbieden.

SCHOON wy gezegt hebben, dat eene der zeekerſte Geneeswyzen in deeze Ziekte, de uitſnyding ware; gebeurd het egter meer dan te dikmaalen, dat dezelve niet in ſtaat zy, om eene geheele uitroeijing te wege te brengen. Hierom neemt men, na de Affnyding, voor al indien de grond van het Gezwel, niet zeer uitgeſtrekt is, gemeenlyk den toevlugt, tot Daadelyke Brandmiddelen; door dewelken den Oorſprong derzelver, zoo veel mooglyk zy verteerd worde. Jammer ondertuſſchen is het, dat dit middel zelve, ſchoon het vermoogendſt van allen zynde, in ſommige gevallen, de wederkomſt des Gebreks niet verhoeden konne; en, dat de uitgeſtrektheid der Ontaarting van het Celwyze Weeſſel, dikmaalen zoo verre gaat, dat in een meer of min nabyliggend Deel, of, op eene plaats, niet verre van de eerſte, wederom een nieuw Vleeſchgezwel te voorſchyn kome.

MEN

MEN heeft voorgesteld, om een Vleeschgezwel, dat met een Smallen Voet aan de onderliggende Deelen gehegt ware, door afbindinge te geneezen. Deeze behandeling kan plaats hebben, wanneer het beginzel des Gezwels zoo dun is, dat 'er in het doen der afbinding, volstrekt geen geweld behoeft gebruikt te worden; maar, in gevallen waar in de dikte derzelver eenigermaaten aanzienlyk is, ben ik met ULHOORN (*a*) van gedagten, dat men nimmer tot dezelve besluiten moete, en altoos aan de uitsnyding de voorkeur behoord gegeeven te worden. In omstandigheden immers, als ik hier ondersteld hebbe, veroorzaakt een omgelegd Bindzel, eer het Gezwel genoegzaam verstikt zy, dikmaalen afgryslelyke Pynen: en, het is daarenboven, zoo weinig in staat, om hetzelve tot den grond toe weg te neemen, dat men altoos zig verpligt vinde, om het overblyvende, door het Mes uit te snyden, of, met een Brandyzer uit te roeijen; in welk geval men ligtelyk begrypt, dat het getal der Bewerkingen vermeerdert zynde, de Pynen zelve, ook verdubbeld worden.

IN het aangebooren Vleeschgezwel, dat uit een enkel beginzel van onkunde, veeltyds voor volstrekt ongeneeslyk word opgegeeven, moeten alle die dingen worden aangewend, en alle dezelfde Omstandigheden in agt genoomen, als ik ten opzigte van het verkreegen hebbe aangemerkt. Geene biezondere behandeling word 'er in dit geval vereischt, en, niets anders ook dan deeze, is in staat, om daar aan eenige hulp te konnen toebrengen.

(*a*) ULHOORN. by HEISTER. Heelk. Onderw. 2. Deel. P. 550. in Nota.

§. II.

DE NEUSPROP.

ONDER den Naam van *Neusprop*, bevat men alle uitwassende verhevenheden der Neusholten, welken, uit deszelfs binnenste Bekleedzel voortspruitende, of enkel, of, in verscheiden afzonderlyke verlengzelen verdeeld zyn.

HET Gezwel waar van wy hier spreeken, en dat wy onder den Naam van *Neusprop* omschreeven hebben; word van sommigen, naar het Latynsch Woord *Polypus*, (Veelvoet) geheeten. GALENUS, over den Oorsprong van de zoo evengemelde Naam spreekende, zegt (*a*): „ daar is eene tegennatuurlyke vermeerdering van „ Vleesch, in den Neus; en de Veelvoetige Prop, is „ ook een zeker Vleeschgezwel. De Veelvoetige Prop, „ is dus genaamd naar de Visschen met veele Voeten; „ want, gelyk die veele Afzetsels hebben, zagt zyn, „ en grooter worden, zoo ook dit Gezwel." GALENUS derhalven, steld de Oorsprong dier benaaming in de overeenkomst deezes gebreks, met de zagtheid, afzetzels, en aanwas, eener *Polypus*. De Heer LEVRET, ondertusschen, wiens uitmuntende Verhandeling over alle Soorten van *Polypi*, eene algemeene agting verworven heeft, maakt omtrent deeze vergelyking der Ouden, eene Aanmerking, die derzelver ongerymdheid zeer wel aanwyst. „ Hunne dwaaling (zegt hy (*b*)) in dit opzigt, was zeer groot: want, als het Gezwel enkel „ is, heeft het nooit meer dan één eenig beginzel; en, „ als

(*a*) GALENUS. Definit. Med.

(*b*) LEVRET. Observ. sur la Cure Radical. de plus Polyp. de la Matric. de la Gorge, & du Nez. Pag. 3,

„ als 'er verſcheiden tevens plaats hebben, die naaukeu-
„ rig van elkander onderſcheiden zyn, hebbenze ieder
„ op zig zelfs één beginzel, en niet meer. Het is niet-
„ temin waar, en de Ondervinding beveſtigd zulks, dat
„ een eenig dergelyk Gezwel, ſomwylen verſcheiden
„ aanhangzels heeft: maar, wanneer men geduurig dee-
„ ze Waarneeming vervolgt, zullen wy altoos zien, dat
„ die aanhangzels, alle uit één zelfde beginzel voort-
„ ſpruiten; dat zy voor hun allen, niet meer dan een
„ zelfden Oorſprong hebben; en dat zy gemeenlyk eene
„ gedaante aanneemen, overeenkomſtig met die der
„ Holte, in dewelke zy begreepen zyn."

ZEER waarſchynlyk is het, dat het Woord *Polypus*, by de Ouden eene veel meer bepaalde betekenis hadde dan by de Hedendaagſchen. Dezelfde uitdrukkingen van GALENUS, welken ik zoo even hebbe aangehaald, ſchynen niet duiſter te kennen te geeven, dat ten zynen tyde, dien Naam alleen werd toegepaſt op dat biezonder Soort van Neusprop, 't welk met verſcheiden affonderlyke verlengzelen, zig door de Holten der Neus uitſpreiden. CELSUS, wat meer is, die zulk een geruimen tyd voor GALENUS geleeft heeft, komt ten deezen opzigte, zoo wel met denzelven overeen, dat ik my verpligt agte, om de gezegden van deezen, welken by uitſtek nadruklyk zyn, hier by te voegen.
„ Somwylen, zegt hy, (*a*), komen 'er in de Neushol-
„ ten, zekere Vleeſchheuveltjes, (*Carunculæ*) welken
„ aan de Tepels der Vrouwen gelykvormig zyn: deeze
„ zyn gehegt aan het onderſte der Neusgaten, dat Kraak-
„ beenig is. —— De Veelvoet, (*Polypus*), is een
„ Vleeſch heuvel, die ſomtyds wit, ſomwylen rood is,
„ en aan de Beenderen zelve van den Neus, vaſt zit".

CEL-

(*a*) CELSUS. Lib. VI. Cap. 8. N. 2.

CELSUS derhalven, zoo wel als GALENUS, ſtellen een duidelyk verſchil ten opzigte der benaaming van de onderſcheiden Soorten van Neusproppen. Dit blykt nog klaarder, als men agt geeft op het gene door GALENUS, onmiddelyk na de hier voorgemelde uitdrukkingen gezegt word: te weeten: „ Het Vleeſchgezwel, verſchild „ van een veelvoetige Prop, in grootte, en Maakzel.” HIPPOCRATES, egter, heeft alle verſchilllende Soorten van Neusproppen, onder den gemeenen Naam van *Polypi*, begreepen: en, het is miſſchien op het Voorbeeld van deeze, dat de meeſte laatere Schryvers, eenen zelfden weg zyn ingeſlaagen. Het zy my geoorloofd, de zeer aanmerkelyke plaats deezes doorlugtige Geneeskundige hier nevens te voegen, om de waarheid van het gene ik daar van gezegt hebbe, te beveſtigen. „ Als „ 'er, zegt hy (*a*), een *Polypus* in den Neus groeid, „ vertoond het zig, als of 'er uit het midden van de „ Kraakbeenderen, een Lel afhing: als de Lugt uitge- „ ademt word, gaat hy naar buiten, en is zagt; maar, „ als dezelve word ingehaald, keert hy te rug. De „ Spraak word onverſtaanbaar, en onder het Slaapen, „ een geronk gehoord. ——— Een ander beſchryft hy dus. „ De Neus, is vervuld met Vleeſch, 't welk op „ het aanraaken hard bevonden word; en daar kan geen „ Adem, door den Neus gehaald worden.” ——— Een ander. „ Van binnen uit het Kraakbeen, puild een „ rond ſtuk Vleeſch uit, dat zagt is op het Gevoel.” ——— Een vierde is, „ Als 'er van binnen, uit zekere „ Oorzaak, omtrent het Kraakbeen, iets dat hard is „ aangroeid, 't welk Vleeſch ſchynd te weezen, maar, „ als men het aanraakt, een Geluid maakt als een „ Steen.” ——— Eindelyk van een vyfde Soort ſpreekende, voegt hy 'er by. „ Aan het bovenſte gedeelte „ van

(*a*) HIPPOCRATES. De Morb. Lib. II. Cap. II.

„ van het Kraakbeen, groeijen schuins als het ware, klei-
„ ne Kankers uit." JOB VAN MEKEREN, geeft aan deeze Ziekte den Naam van *Slymprop*: eene benaaming zeeker, welke zeer wel met de gewoone Omstandigheden derzelver, overeenkomt; vermits zy, en de Slym in de Holten der Neus, doed ophoopen; en niet zelden daarenboven, eene zeer slymige gedaante hebbe (*a*).

DE gewoone Kenmerken der Neusproppen, zyn deezen. Uit het Vlies, waar mede de Neusholten van binnen bekleed zyn, en dat in den staat der Natuur zelve, niet alleen vry dik, maar ook sponsagtig is; aan de een of ander zyde van het Neusschot, of, aan beide zyden tegelyk, groeid een sponsagtig, meestentyds zagt, somwylen hard, roodagtig, wit, pynlyk, of onpynlyk Gezwel; dat dan eens klein, dan eens groot, somwylen aan het voorste, meermaalen diep in den Neus vastgehegt is; en, of binnen de bevatting van dit Deel zelve, bepaald blyft, of, niet alleen voor, maar ook agter, uit dezelve, tot eene meer of min aanzienlyke grootte uitspat.

SCHOON de Neusprop, den meestentyd van de Natuur is, der Vleeschgezwellen; en niet onvoegzaam, door verscheiden Heelkundigen, met den Naam van *Vleeschprop*, bestempeld word; moet men egter niet begrypen, datze altoos tot deezen, moet betrokken worden. Somwylen waarlyk, is dezelve van den aart der *Uitwassen*, uit Beenbederf oorspronglyk. Meermaalen, zyn zy niet dan een soort van Slymgezwellen, uit eene ophooping van het natuurlyk Slym, dat de Neusholten besmeerd, in de Slymbeursjes zelve voort-
sprui-

(*a*) J. VAN MEKEREN. Heelk. Aanmerk. Hoofdd. 10, 11. & 13.

ſpruitende. In enkele gevallen, hebbenze de vaſtheid zelve, van Kraakbeen, en ſchynen als eene enkele verlenging van een der Kraakbeenige ſtukken van den Neus, te moeten beſchouwd worden. Men begrypt ligt, dat dit alles een merkelyk verſchil maakt, in derzelver Kentekenen niet alleen, maar ook in derzelver beoordeeling, en Geneezing; en, dat het gene, welk van den een deezer Gebreken gezegt word, niet toepaslyk kan gemaakt worden, op allen. Deeze Aanmerking, welkers wettigheid niemand in twyffel zal trekken, verpligt my tot eene meer biezondere beſchouwing van een ieder deezer gevallen, op zig zelven.

EEN *Vleeſchagtige Neusprop*, die de ergſte van allen is, vertoond zig onder de gedaante van een rood, hard, en ſponsagtig Uitwas; dat ſomwylen onpynlyk is, vooral in den beginne; maar vervolgens door toeneeming in uitgeſtrektheid, pynlyk word, loodverwig, en aan deszelfs Oppervlakte bezet raakt met Aderſpatten, welken eene zeer groote kwaadaartigheid te kennen geeven. Deeze Soort, is minder gemeen dan de overigen: en van deezen is het waar, datze niet zelden eene Kankeragtige geſteltheid hebben.

DIE Neusproppen, welken behooren tot den aart der *Uitwaſſen*, grypen meeſt plaats, by Menſchen, in dewelken eene Pokkige, Scheurbuikige, of Kropzeerige ongeſteltheid der Vogten, de overhand heeft; en is het enkel gevolg van een Beenbederf, dat het Zeefbeen, de Neusbeenderen, de Sponsbeentjes, het Opperkaaksbeen, het Wiggebeen, of de Verheemeltens Beenderen heeft aangegreepen. De gewoone kenmerken, aan deeze Ziekten eigen; het voorafgaan ſomwylen, eener *Neuszweer*; gepaard met de zagtheid, ligt roode kleur, en ſchielyke toeneeming der uitzetting; doen dit Soort van Neusprop, van alle andere onderſcheiden.

De

De zagtheid egter, welke wy aan deeze toeëigenen, heeft alleen plaats, als het geval enkel is, en niet met eene *Beenuitgroeijing*, gelyk somwylen gebeurd, vergezeld gaat; want in dit geval, kan de hardheid van een groot gedeelte derzelven, vry aanmerkelyk zyn.

SLYMAGTIGE Neusproppen, bezetten somwylen, een klein, somwylen, een zeer uitgestrekt gedeelte van het Snotvlies. Deezen, gelykze uit eene ophooping van een Slymagtig Vogt, in de Klierbeursjes, en Sponsholletjes zelve, van dit Vlies, oorspronglyk zyn; vertoonen zig in den beginne, onder eene zeer zagte en slappe gedaante. In 't vervolg egter, wanneer de Stof door eene langduurige ophouding verandert, en meer of min vast geworden zy, verkrygen zy niet zelden eene zeer aanmerkelyke hardheid; en, het is biezonderlyk in dit geval, datze de vastheid van Kraakbeen, dikmaalen, zeer naby komen. Een Neusprop van dit soort, welkers vastheid naaulyks toeliet, dat ik dezelve zonder verbreeking met een onderzoek Yzer aanraakte, hebbe ik voor weinig Maanden, in een Man van Vier en Zeventig Jaaren, waargenoomen.

DE *Kraakbeenige Neusprop*, schynd my toe onder de Speelingen der Natuur, te moeten gesteld worden. Niemand, als SEVERINUS, (*a*) heeft voor zoo veel my bekend is, van deeze gesprooken. Voor omtrend vyf Jaaren, heb ik 'er één gezien in de linker Neusholte van een bejaard Man, die de grootte van eene gemeene witte Boon hadde. Deeze was gehegt, of liever, was een verlenging, van het voorste Kraakbeen, dat de linker zyde der Neus van onderen bepaald. Zy was eenigermaaten platagtig, en bedeeld met eene zeer groote Veerkragt.

(a) M. A. SEVERINUS. de efficac. Medicin. Part. II. Cap. 37.

kragt. Het binnenste Bekleedzel der Neus, voor zoo verre het deeze uitgroeijing bedekte, scheen zeer dun; en de witheid van het Kraakbeen, konde men zeer duidelyk door hetzelve waarneemen. Pyn, miskleurigheid, en wat dies meer is, waren geheel niet met hetzelve vergezeld; en den Lyder getuigde, dat, zoo lang hem heugde, geen de minste verandering daar aan bespeurd ware, en hetzelve reeds, van zyne Geboorte af aan, gedraagen hadde.

De naaste Oorzaak van de eerste deezer gebreken, is daar in gelyk aan die der Vleeschgezwellen in 't algemeen, datze bestaat in eene zelfde ontaarting van het Celwyze Weefsel, 't welk zoo wel een gedeelte van de eigen Zelfstandigheid van het Snotvlies saamenstelt, als het dit Vlies vereenigd, met de Beenderen niet alleen, maar ook met de verscheiden Kraakbeenige stukken, welken den geheelen Omtrek der Neusholten bepaalen. Die der tweede Soort, verschild niets van deeze; en moet van gelyke in eene verandering van hetzelfde Celwyze Weefsel gesteld worden. Die der derde Soort eindelyk, hebben wy reeds in het voorbygaan gezegt te bestaan, in eene ophooping van een slymagtig Vogt, in de Klierbeursjes zoo wel, als in de Sponsholletjes ven het Snotvlies. Onder de afgelegen Oorzaken van deeze drie soorten van Neusproppen in 't algemeen, moet alles gereekend worden, wat in staat is, eene verstopping, in de Klierbeursjes en Vaten van het Snotvlies zelve of van het Celwyze Weefsel dat deszelfs agterste Oppervlakte bekleed, te verwekken; gelyk ook, dat door eenigerhande Kwetsing, eene verbreeking, of wegneeming van den tegenstand veroorzaakende, de te vooren bepaalde Deelen, buiten haare natuurlyke Oppervlakte, doet uitspatten. De Wonden der Neus, by voorbeeld, zoo wel als de Breuken der Neusbeenderen, geeven 'er aanleiding toe. Somwylen heeft het Neuspeuteren, de door-

doorbooring van het Nagelbeen, en bovenste Sponsbeentje, by het behandelen der Traanfistel; en het Beenbederf der laastgemelde Beenderen, dergelyk een Ongemak te wege gebragt. Eene Verzweering in een der zoogenaamde Beenboezems, de Venusziekte, het Scheurbuik, en eene Kropzeerige Ongesteltheid der Vogten, kan insgelyks den grond leggen, tot de voortkomst eener Neusprop.

DE gevolgen deezer Ziekten, wanneerze eenige aanzienlyke grootte gekreegen hebben, zyn deezen. Eene verhindering der Ademhaaling: wegdrukking van het Neusschot, naar de gezonde zyde; ondersteld zynde, datze maar in één der Neusholten plaats hebbe: toesluiting der Neusbuis, die zig van den grooten Ooghoek, tot agter het afwykend Deel, of Schelpje van het onderste Sponsbeentje, uitstrekt; en hier door eene zeer lastige Traanvloed: nederdrukking der Verhemeltens Beenderen, naar de zyde van den Mond; en wel somwylen tot zoo verre, datze in deszelfs Holte, by wyze van een Bult uitpuilen: hier kan men nog in eenige gevallen byvoegen, hevige Pynen, Bloedstortingen, en eenen, door verstikking veroorzaakten Dood. CELSUS, altoos gewoon, in weinig Woorden veele Zaaken te bevatten, is met betrekking tot sommige deezer biezonderheden, nadruklyk tevens, en aanmerklyk. „ De „ Neusprop (zegt hy (*a*), strekt zig somwylen uit „ tot over de Lippen, en sluit geheel het Neusgat, in „ hetwelke zy voortkomt. Somtyds daald zy neder langs „ de Neuskuilen, naar den Mond; en vergroot dusdanig, dat menze agter de Lel kan waarneemen. Menschen by dewelken dit plaats grypt, sterven dikmaalen door Verstikking; voor al wanneer de Wind Zuiden of Oostelyk is."

DE

(*a*) CELSUS. Lib. VI. Cap. VIII. N. 2.

De Voorzegging, in alle verſchillende Soorten van Neusproppen, word uit derzelver verſcheiden Natuur; veel of weinig veranderde kleur, grootte, ouderdom, trap van vaſtheid, byzynde Toevallen, de plaats hunner oorſprong, als mede uit de Jaaren, en biezondere geſteltheid des Lyders, afgeleid. De gemaklykſte Neusproppen, by voorbeeld, zyn, die een ſlymagtigen aart hebben, en uit de Holten van den Neus zelve, oorſpronglyk zyn. Moeilyker zynze, wanneerze, gelyk dikmaalen gebeurd, van den aart zyn der Uitwaſſen; en van de Haakjes der Vleugelwyze Uitſteekzels haaren Oorſprong neemen. Allermoeilykſt, alsze van de Natuur zyn der Vleeſchgezwellen; en uit één der Holten van de Bovenkaak voortkomen. Voeg hier by, dat de verouderde, die zeer hard van Zelfſtandigheid zyn, de loodverwige, die met Aderſpatten bezet zyn, en dezulken, die van eene ſcherpe Pyn vergezeld worden, den meeſtentyd zoo gevaarlyk zyn, dat men het voorzigtigſt doet, met 'er geheel niet aan te raaken. Die Neusproppen zelve, welken zig aan het Oog, als zeer goedaartig voordeeden, zyn ſomwylen, uit kragt eener biezondere en verhoolen ontaarting, van zulke ſlegte gevolgen geweeſt, dat men nooit te omzigtig kan zyn, in zyne Voorzegging (*a*).

Een Vraagſtuk van zeer veel gewigt, ten opzigte van de behandeling der Neusproppen, is deeze. *Of ze altoos met niet meer dan één Pedunculus, aan de plaats hunner Oorſprong zyn aangehegt; dan of 'er gevallen voorkomen, in dewelken het getal dier Pedunculi vermenigvuldigt worde?* Verſcheiden Schryvers, ſchynen in hunne Bepaalingen, aangaande de Neusproppen, niet onduidelyk te kennen te geeven, datze de veelheid deezer *Pedunculi*, als iets

'twelk

(*a*) Tulp. Obſerv. Med. Lib. 1. Cap. 26.

't welk zeer gemeen is in deeze Ziekte, aanmerken. PAULUS ÆGINETA zegt (*a*), „gelyk de *Polypus* de Handen „ der Visschers met zyne Pooten aangrypt; dus hegt zig „ dit Uitwas, met één of meer Pooten, als met zoo vee- „ le Wortelen, in de Holten der Neus." HEISTER, is omtrent deeze biezonderheid kort, en merkt alleenlyk aan „ dat veele niet meer dan één, maar andere ver- „ scheiden Wortelen hebben (*b*)." PLATNER zegt, „ Het voerd den Naam van *Polypus*, als 't ware wegens „ de menigte van Takken of Wortelen met dewelken „ het is vastgehegt (*c*)." In 't vervolg daarenboven, spreekende van het onderscheid welk 'er is, tusschen een *Polypus*, uit een verharde Klier onrstaande, die hy *Sarcoma* noemd; en een ander, welke van den aart is der Uitwassen, voegt hy 'er nog by: „ de laatste heeft vee- „ le kleine, dog dunnere Wortelen, of Takken (*d*)." Soortgelyke uitdrukkingen als deezen, zal men in de Werken van meer andere Heelkundigen aantreffen. DIONIS egter (*e*), zoo wel, als deszelfs voortreflyke verklaarder, den Heer DE LA FAYE (*f*), GARENGEOT (*g*), LE DRAN (*h*), DE GORTER, (*i*) SHARP. enz. (*k*) spreeken of geheel niet van dusdanig eene veelheid van Oorsprongen, of ontkennen dezelven.

In

(*a*) ÆGINETA. Lib. VI. Cap. 8.

(*b*) HEISTER. Heelk. Onderw. 2. Deel. Pag. 742. Ned. Vert.

(*c*) PLATNER. Heelk. 2. Deel. Pag. 40. Ned. Vert.

(*d*) Ibid. Pag. 41.

(*e*) DIONIS. Trait. d'Operat. de Chir. Quat. Edit. Pag. 582.

(*f*) Ibid.

(*g*) GARENGEOT. Trait. d'Oper. de Chir. 2. Vol. Chap. 35.

(*h*) LE DRAN. Handw. der Heelk. Pag. 331.

(*i*) DE GORTER. Nieuwe Gezuiv. Heelk. Pag. 389. §. 886.

(*k*) SHARP. Oordeelkund. Aanm. Hoofdd. 33. Pag. 447.

In verſcheiden verzaamelingen daarenboven van Heelkundige Waarneemingen, vind men wel Voorbeelden, dat eene enkele Neusprop, in verſcheiden afzetzels verdeeld ware; maar, in geene derzelver word zoo veel my bekend is gezegt, datze met meer dan één derzelver, aan de ſaamenſtellende Deelen der Neusholten, gehegt ware (*a*). De veelheid derhalven van de zoogenaamde *Pedunculi* der Neusproppen, ſchynd meer te beruſten op enkele Onderſtellingen, dan wezenlyke Waarneemingen; en, indien het ooit waar zy, dat één en dezelfde Neusprop, verſcheiden beginzelen tevens gehad hebbe, zal het miſſchien betreklyk zyn geweeſt, tot dat biezonder Soort derzelver, welken van den aart zynde der Uitwaſſen, uit een zeer verſpreid Beenbederf, zynen oorſprong genoomen hebbe. In dit geval waarlyk, beſchouw ik de vermenigvuldiging deezer *Pedunculi* als zeer mooglyk; en, gelyk men uit deeze oorzaak, verſcheiden afzonderlyke, en op zig zelfs beſtaande Neusproppen, in eene en dezelfde Holte gezien hebbe; zoude het ook konnen zyn, dat verſcheiden derzelver, door onderlinge aanraaking, met elkander vereenigende, tot één Lighaam werden; en derhalven met even zo veele beginzelen, als het getal der te vooren geſcheiden Neusproppen, aan de omliggende Deelen gehegt ware.

DE Geneesaanwyzing, ten opzigte der Neusproppen, in 't algemeen, moet geſchikt zyn naar de verſchillende Oorzaaken van dewelken dezelven afhangen; de verſcheiden Natuur, aan dewelke ze deelagtig zyn; gelyk ook, naar de verſchillende Omſtandigheden, waar in de Ziek-

(*a*) TULP. Obſerv. Med. Lib. 1. Cap. 26. LE DRAN. Recueil. d'Obſervat. Tom. 1. Pag. 55. LEVRET. Obſerv. ſur la Cure Radicale de plus. Polyp. &c. Pag. 244. 288. &c.

Ziekte zelve zig bevind. Indien de Venusziekte, of het Scheurbuik, de oorzaak derzelver zyn mogte, moet men op geenerhanden plaatzelyke Hulpmiddelen denken, voor en aleer die Ziekten zelve, of geheel weggenoomen, of genoegzaam verbeterd zyn. Wanneer een Neusprop voorkomt, by Menſchen, in dewelken eene Kropzeerige ongeſteltheid der Vogten, de overhand heeft, moeten die Hulpmiddelen worden aangewend, welken de Geneeskunde, in dit geval aanbied. Dikmaalen, heeft men in deeze omſtandigheid eene goede uitwerking gezien van *Halsdragten*, *Fontenellen*, en meer andere ontlaſtende Middelen. Indien het Bederf der Sponsbeenderen, of van eenig ander Beendeel, 't welk tot de ſaamenſtelling der Neusholten medewerkt, aanleiding tot de voortkomſt deezes Gebreks gegeeven hebbe, begind men met het wegneemen der Neusprop; en alsdan behooren 'er zulke Middelen te worden aangelegt, welken de afſcheiding van het bedorven gedeelte des Beens konnen verhaaſten. Zeer kwaadaartige Neusproppen, moeten alleen met zagtelyk droogende, verkoelende, en Pynſtillende Middelen behandelt worden: men moet den Lyder, van tyd tot tyd open lyf bezorgen, en met de grootſte zorgvuldigheid, allerley prikkelende, en heete dingen vermyden.

IN de Slymagtige Neusprop, kan men de geneezing beproeven, door het gebruik van Saamentrekkende en zagte Korſtmaakende Hulpmiddelen. Dikmaalen egter, voldoen dezelven niet aan de verwagting des Heelmeesters; en in dit geval, is 'er geen anderen toevlugt dan het Handwerk. In alle andere Soorten van Neusproppen, onderſteld zynde dat 'er geene Omſtandigheden by zyn, welken zulks verbieden, moet niets dan het Handwerk alleen, ondernoomen worden.

IK zal my niet uitlaaten, in eene omſtandige Beſchry-

ving der Konſtbewerking, welke ten opzigte der Neusproppen, moet verkooren worden. Dit immers, behoord tot de Verhandeling der Heelkundige Operatien: en men kan in verſcheiden Heelkundige Saamenſtelzels, hier omtrent, zeer goede onderrigtingen bekomen. Alles wat ik dienaangaande zal aanmerken, is, dat het afknaagen der Neusprop, door Bytmiddelen; het vernielen derzelver, door daadelyke Brandyzers; de uitſnyding met het Mes; het uittrekken derzelver door ſtaale Haaken en Tangen of alleen, of, onderſteund met een Seton; en de verſtikking der Neusprop, door een omgelegd Bindzel; zoo veele biezondere Handelwyzen zyn, welken door de meeſt beroemde Genees- en Heelkundigen, worden aangepreezen (a). Eene Aanmerking egter, zy het my geoorlooft hier by te voegen; te weeten: dat de verſchillende Natuur, Plaatzing, grootte, en oorzaak der Neusprop, ons tot de keuze van den een of ander deezer behandelingen bepaalen moete; en, dat eene Bewerking die goed is, in eenige gevallen, niet toepaslyk moet gemaakt worden op allen.

§. III.

HET UITWAS DES TANDVLEESCH.

DE Uitwaſſen aan het Tandvleeſch komen zeer dikmaalen voor. Het zyn meer of min groote, vaſte, niet ontſtekene, dog ſomwylen pynlyke Gezwellen, uit de Zelfſtandigheid van het Tandvleeſch voortſpruitende.

DEE-

(a) HIPPOCRATES. Lib. De Affectib. CELSUS. Lib. VII. Cap. 10. P. ÆGINETA. Lib. VII. Cap. 25. AQUAPENDENTE. Oper. Chir. Cap. 24. LE DRAN. Handw. Pag. 335. SHARP. Oordeelk. Aanm. Hoofdd. 33. LEVRET. Obſerv. ſur les Polyp. P. 244. &c.

DEEZE Bepaling ſtemd over een met de gewoone Natuur en Verſchynzelen deezer Uitwaſſen, op zig zelven aangemerkt. Ik weet wel, dat 'er gevallen voorkomen, waar in dezelven aan de hardheid van Been evenaaren; en dus, van de gegeeven Beſchryving eenigermaaten verſchillen: maar, alsdan behooren zy niet tot de eigenlyk zoogenaamde *Uitwaſſen van het Tandvleeſch*, en moeten als eene *Uitgroeijing van Been* zelve, beſchouwd worden. De Grieken noemen het Gebrek waar van wy ſpreeken, *Epulis*, van *Epi* (op) en *Oulon* (Tandvleeſch); bewoordingen, welken niet onduidelyk te kennen geeven, dat zy hetzelve als iets, dat tot de Zelfſtandigheid des Tandvleeſch word toegevoegd, beſchouwd hebben. CELSUS, beſchryft het, zoo het my toeſchynd, onder den Naam van *Parulis* (*a*): een Gezwel, 't welk door ÆTIUS (*b*) en ÆGINETA (*c*), van hetzelve zeer wel onderſcheiden is; maar van CELSUS, in één dat tot Verettering overgaat, en een ander 't welk uitgeſneeden moet worden, verdeeld word.

SOMMIGE deezer Uitwaſſen, zyn pynlyk, anderen niet: de pynlyke hebben een kenmerk van kwaadaartigheid, en verhinderen niet zelden, de werking der naaſt by gelegen Deelen. In 't algemeen, wordenze daar uit gekend, datze byna altoos, by één der Maaltanden zig opdoen, en van eenen Sponsagtigen aart zyn.

HET Tandvleeſch, welkers eigen Zelfſtandigheid eene biezondere vaſtheid heeft, is, zoo wel als alle andere Deelen, voorzien met een Celwys Weefſel, door hetwel-

(*a*) CELSUS. Lib. VI. Cap. 13.
(*b*) ÆTIUS. Tetrab. II. Serm. IV. Cap. XXV.
(*c*) ÆGINETA. Lib. III. Cap. 26. &c. Lib. VI. Cap. 27.

welke de Vaten, die een voornaam gedeelte deezer Zelfſtandigheid uitmaaken, met elkanderen verbonden worden. Wanneer in dit Weefſel, door eene Scheurbuikige, of andere ſcherpte, eene Ontaarting plaats grypt; of, dat zulks gebeurd door een Beenbederf, aan één der Tandkaſſen, geſchied 'er eene ontwikkeling en uitſpatting van derzelver ſaamenſtellende Vezelen; eene verandering der Vaten; en eene ophooping der Vogten in dezelven, welken dikmaalen tot eenen zeer grooten trap van hoogte aanwaſt, en een Gezwel vormd, welkers geneezing in veele gevallen, aan geene geringe verdrietelykheden, onderworpen is.

UIT het gene wy zoo aanſtonds gezegt hebben, kan men afleiden, dat de Uitwaſſen welken aan het Tandvleeſch voorkomen, ſomtyds van den aart zyn der *Vleeſchgezwellen;* en ſomwylen, tot de eigenlyk zoogenaamde *Uitwaſſen*, moeten betrokken worden. Onder de eerſten, begrype ik dezulken, welken van het Scheurbuik, of van eenige andere ongeſteltheid der Vogten voortkomende, niet dan toevallig van Beenbederf vergezeld zyn. Tot de laatſten moeten die genen gebragt worden, welken uit het Bederf der Tandkaſſen, als uit eene Oorzaak voortſpruiten, en in de meeſte gevallen, zagter en grooter zyn dan de voorigen.

DEEZE uitwaſſen, als zy verouderen, verkrygen ſomwylen eene zeer aanzienlyke grootte. In eene Vrouw van Vyftig Jaaren, is 'er een gezien ter grootte van een Granaat Appel (*a*). By eene andere Vrouw, die van een zeer droefgeeſtigen Aart was, groeide 'er eèn in den tyd van een Jaar, tot de uitgeſtrektheid van een klein Hoender Ey (*b*). In zeker Periodiek Werkje, vind men de

(*a*) RONSSEUS. Epiſt. Med. 7. Pag. 19.
(*b*) LUCITANUS. in Pr. Med. Admir. Lib. 1. Obſerv. 87. P. 70.

de Beſchryving van een derde, 't welk de dikte van twee, de breedte van drie en een half, en, buiten den Mond gereekend, de lengte van zes Duimen hadde (*a*). Het is derhalven de pligt van den Heelmeeſter, om, zoo haaſt immer mooglyk zy de noodige hulp daar aan toe te brengen.

SOMWYLEN worden dezelven door den tyd Kraakbeenig: en, het is zelfs niet onmooglyk, datze zulks van den beginne af aan, zyn konnen (*b*). De zeer groote vaſtheid van het Tandvleeſch, dat uit zyn eigen aart zeer naby komt aan die van een Peesagtig Saamenweefſel maakt de reede deezer veranderingen ten uiterſten bevatbaar.

ZOO lang deeze Gezwellen nog niet uitgeſtrekt zyn; en vooral als zy zyn van de Natuur der Vleeſchgezwellen; konnenze dikmaalen door een omgelegd Bindzel, zoo wel als door enkele afſnyding, gevolgd van het gebruik van ſterk ſaamentrekkende Middelen, gered worden. Een veroudert Uitwas egter, van dit Soort; en dat van een toevallig Beenbederf vergezeld gaat, word zelden, indien ooit, door een deezer handelwyzen geneezen; en moet in de meeſte gevallen, door een daadelyk Brandmiddel worden uitgeroeid. Die Uitwasſen, welken het gevolg zyn van een Beenbederf, dat de Tandkaſſen heeft aangegreepen, worden zonder Branding, nimmer geneezen. Als deezen, door afbinding, of uitſnyding alleen, zyn weggenoomen, komenze wel haaſt weerom, op de plaats zelve der uitſny-

(*a*) Uitgeleezen Heelk. Verhandel. en Waarn. No. 111. Pag. 369.

(*b*) STALP. VAN DER WIEL, Zeldzaam. Aanmerk. 1. Deel. XVII. Aanm. Pag. 2. PARÉ. Liv. VII. Chap. 4.

ſnyding; en, niet zelden gebeurd het in dit geval, datze nog meerder uitſpatten, dan te vooren (*a*).

VERSCHEIDEN Schryvers, ſtellen de Geneezing deezer Uitwaſſen, vry gemaklyk. ORIBASIUS pryſt daar toe alleenlyk aan, een mengzel van *Schoenmaakers Inkt*, *Myrrhe*, en *Splytbaare Aluin* (*b*). ÆTIUS wil, dat eerſt de Ontſteking, als eene Oorzaak derzelver, weggenoomen, en alsdan het Uitwas moet behandelt worden met een Middel, uit natuurlyk *Kooper rood*, of *Kalmyn Steen* bereid. Als het Vleeſch egter, hier door te langzaam verteerd word, pryſt hy het *Spaans groen*, of alleen, of vermengd met een gelyk gedeelte *Galnooten*: dog, indien het ook hier na niet luiſterd, gebied hy, dat het met een dun Mesje, of Zwaardje afgeſneeden, en de nablyvende Zweer met opdroogende Middelen, behandelt worde (*c*). ÆGINETA egter (*d*), ALBUCASIS (*e*), PARÉ (*f*), en anderen, ſchynen het onvermoogen van dusdanige Behandelingen, wel gekend te hebben; want, het is buiten twyffel om deeze reeden, dat zy de Branding, als het uiterſte en zeekerſte Hulpmiddel aanpryzen. Veele, en wel de allerberoemdſte Schryvers van volgende Eeuwen, zyn de zoo even gemelde, in dit opzigt, nagevolgd; en, het is inderdaad ook de Branding, welke ons in de minſte gevallen, verlegen laat.

IK zegge niets, van dat Soort van Uitwaſſen, welken by

(*a*) Uitgeleezen Heelk. Verhand. en Waarn. No. III. Pag. 369.
(*b*) ORIBASIUS. De Loc. Affect. Cur. Lib. IV. Cap. 66.
(*c*) ÆTIUS. Tetrab. II. Serm. IV. Cap. 25.
(*d*) P. ÆGINETA. Lib. VI. Cap. 27.
(*e*) ALBUCASIS. Lib. II. Cap. 28.
(*f*) PARÉ. Liv. VII. Chap. 4.

by fommige Heelkundigen, onder den Naam van Kankeragtige voorkomen. Ik ben overtuigd, dat men deezen Naam daar aan zeer oneigen gegeeven hebbe; en, dat geene deezer Uitwaffen, hoe kwaadaartig zy ook zyn moogen, om datze in geen vafte Klieren hunne zitplaats hebben, immer in een ftrekten Zin, tot den Rang der Kreeftgezwellen, konnen gebragt worden.

§. IV.

DE VLEESCHBREUK.

DE *Vleefchbreuk*, die de Grieken *Sarcocele*, de Latynen, *Hernia Carnofa* noemen, is fomwylen eene Ziekte der *Epididymis*, en fomwylen, eene ontaarting van de Zelfstandigheid der Ballen zelve. In het eerfte geval, is ze van dezelfde Natuur als de Vleefchgezwellen; in het laatfte daarentegen, is ze in allen opzigte gelyk aan het Knoeftgezwel; en moet tot den rang van deezen gebragt worden.

DE Vleefchbreuk, aangemerkt als eene Ziekte der *Epididymis*, begind gemeenlyk, met eene ligte verharding van dat gedeelte derzelver, 't welk het naafte is, aan de gemeene ftreng der Zaadvaten. Deeze Omftandigheid, miffchien is het, welke de Heer FREIND heeft doen zeggen: „datze den meeften tyd zynen Oorfprong „ neemt, van het uiteinde der Zaadvaten zelve (*a*)." Dusdanig eene verharding, die allengskens veld wind, neemt wel haaft de gantfche uitgeftrektheid der *Epididymis* in; breid zig uit over den geheelen Omtrek des Bals zelve; en vergroot fomwylen tot zoo verre, datze het Hoofd eens volwaffchen Menfch, niet alleen evenaard, maar zelfs overtreft (*b*). Deeze befchreeven Oorfprong

(*a*) FREIND. Hift. Med. ad G. DE SALICET.
(*b*) Ibid.

ſprong van dit Soort van Vleeſchbreuk, is byna het eenige kenmerk, door hetwelke dezelve van een Knoeſtgezwel des Bals onderſcheiden word: de vaardiger aangroei, nogtans, minder hardheid, en meerder ongelykheid van oppervlakte, konnen ook eenig licht geeven, om dezelve van het zoo even gemelde Knoeſtgezwel te onderſcheiden.

DE *Epididymis*, weet men, is niet anders dan een ſaamenſtel van vaten, door een ſlap Celwys Weeſſel met elkanderen vereenigt. Wanneer derhalven, in de Zelfſtandigheid van dit Weeſſel; of, laat ik liever zeggen, in de Vaten, welken door hetzelve zyn uitgeſpreid, eene dergelyke verandering ſtand grypt, als wy te vooren, by gelegenheid van het Vleeſchgezwel hebben aangemerkt, worden de Vogten opgehoopt, de Vaten verlengd, de vaſtheid zoo wel, als de uitgebreidheid deezes Weeſſel vermeerdert; en, dit alles ſaamengenoomen, moet als de naaſte Oorzaak deezer Vleeſchbreuk worden aangemerkt. De afgelegen Oorzaaken derzelver, konnen uit die van het Vleeſchgezwel ontleend worden: zy zyn volmaakt dezelfden, en behoeven dus, hier ter plaatze niet herhaald te worden. Ik zal alleenlyk aanmerken, dat zwaare Kneuzingen, en de belette uitſchieting des Zaads in een teder Oogenblik, ſomwylen gelegenheid, tot de voortkomſt deezer Ziekte gegeeven hebben (*a*).

IN den beginne, is dit Soort van Vleeſchbreuk meerendeels onpynlyk; en vry van alle aanhegting, ten opzigte der naaſtliggende Deelen. In 't vervolg egter, en vooral wanneer dezelve zeer veroudert, en uitermaaten groot geworden is, hegtze zig ſomwylen aan de omliggende Bekleedzelen, en aan het Balzakje. De Scheederok

(*a*) HILDANUS. Cent. IV. Obſerv. 64.

rok der Zaadvaten, word van eene gelyke ongesteltheid aangedaan, die zig in eenige gevallen tot binnen de Ringen der Buikspieren, en tot aan de Lendenen zelve, uitstrekt. De eigen Zelfstandigheid des Bals, word door de onophoudelyke drukking van het omvangend Gezwel, van Natuur verandert, en ontaart. Het Gezwel zelve, nu pynlyk geworden zynde, word geopend, en maakt eene zeer kwaadaartige Verzweering. Met één Woord, de Lyder is in eene haglyke Omstandigheid, en kan door geenerhanden Hulpmiddelen gered worden. Enkele ryzen ondertusschen gebeurd het, en wel biezonder, als den Zieke eene zeer gezonde Lighaamsgesteltheid hebbe, dat het Gebrek, zonder veel nadeel te veroorzaaken, Jaaren gedraagen word; maar meermaalen, dat alle de zo evengemelde gevolgen stand grypen.

DIE Vleeschbreuk, welke als eene Knoestagtige ontaarting van het Celwyze Weefsel des Bals zelve, moet aangemerkt worden, is veelmaalen moeilyker te kennen, dan die der *Epididymis*. Het beginzel dier ontaarting, somwylen in het Middenpunt des Bals plaats grypende, zonder dat deszelfs buitenste gedeelte verandert is (*a*), belet ons niet zelden, om over deszelfs bestaan te konnen oordeelen. Gemaklyker is het, wanneer de gantsche Zelfstandigheid des Bals, te gelyk word aangedaan; of, dat de verandering welke 'er gebeurd, van de uitwendige Oppervlakte derzelver een aanvang neemt; vermits alsdan, alle kenmerken van het Knoestgezwel, te vooren beschreeven, hier blykbaar zyn; en men dus ligtelyk aangaande deszelfs aanzyn besluiten konne.

IN

(*a*) H. F. AB AQUAPEND. Oper. Chir. Pag. 275. CAMPER. Dem. Anat. Pathol. Lib. Prim. Cap. 2.

IN deeze ongesteltheid der Zaadballen, die niet dan ten onregte, een *Vleeschbreuk* genaamd word, geschieden alle dezelfde veranderingen, als in het Knoestgezwel, dat op andere plaatzen voortkomt. De hardheid egter, welke zoo uitermaaten groot is, in een Knoestgezwel dat eenig ander Deel beleedigt; is in dit geval minder, en komt naader aan die van een Vleeschgezwel: Dit is afhanglyk van de minder vastheid der Ballen zelve, in vergelyking van andere afscheidende Werktuigen. Eene zelfde verspreiding der Ziekte, langs de strekking der Zaadvaten, als wy in het voorgaande geval hebben aangemerkt, gebeurd ook hier, en is even zoo gevaarlyk als by deeze. Veroudert, of door eenigerhande toevallige Oorzaak 'getergd zynde, ontaartze in een Kreeftgezwel, dat ten uitersten gevaarlyk is. Heevige Pynen, miskleurigheid, Aderspatten, en opzetting der Lieschklieren, zyn de gewoone Toevallen, en Kenmerken, deezer beklaaglyke verandering. Doorbreekende maaktze eene zeer afschuuwlyke Verzweering: en, in deeze Omstandigheid daarenboven, is al de hulp welke de Heelkunde kan aanbieden, vrugtloos; stervende den Lyder niet zelden, in eene alleruiterste elende.

BEIDE deeze Soorten van Vleeschbreuken, zyn niet vatbaar, nog voor Oplossing, nog, voor eene goedaartige Verzweering. Het is derhalven de pligt van den Heelmeester, om, zoo haast immer mooglyk zy, door het Handwerk den Lyder te ontheffen van zulk eene aaneenschaakeling van Toevallen, als waar door deszelfs Leeven alle Oogenblikken met eenen gewissen ondergang gedreigd worde. Deeze nogtans, schoon de eenige toevlugt zynde, op dewelke men iets met zeekerheid vertrouwen kan, moet niet gedaan worden, als de Ziekte van eene innerlyke Oorzaak afhanglyk is, en van hevige Pynen, groote miskleurigheid, opzetting der Lieschklieren, kwaadaartige Verzweeringen, of geheele ont-

aar-

aarting van den Streng der Zaadvaten, vergezeld worde: want, in alle deeze gevallen, verhaaſt dezelve den Dood des Lyders onvermydelyk.

HET Handwerk, dat in de beginzelen van het eerſte Soort van Vleeſchbreuk, te pas komt, is verſchillend van dat, 't welk moet plaats grypen als die Ziekte tot eenen vergevorderden trap van grootte gekomen zy; gelyk ook van dat gene, welke in het Knoeſtgezwel der Ballen, moet te werk geſteld worden. In het eerſte geval naamlyk, kan men volſtaan met het afſcheiden der ontaarte *Epididymis*, zonder de Bal zelve, in de Operatie te betrekken. In de twee laatſte gevallen daarentegen, moet de Bal worden weggenoomen; en als een gedeelte der Zaadſtreng Deel genoomen heeft in de ongeſteltheid dier Werktuigen, behoord deeze tevens, zoo hoog immer mooglyk zy, te worden afgeſneeden.

VERSCHEIDEN Schryvers, niet meer dan één eenige Soort van Vleeſchbreuk aanneemende, hebben de Konſtbewerking die daar toe betreklyk ware, overeenkomſtig met het biezonder Denkbeeld dat zy van de Ziekte zelve hadden, dan eens bepaald, tot het wegneemen des Uitwas alleenlyk; dan eens tot de geheele uitſnyding der Zaadballen; en, men vind 'er waarlyk weinigen, welken dit ſtuk met eene genoegzaame naaukeurigheid behandelt hebben. SHARP, die de verſchillende Natuur deezer Gebreken, beter begreepen heeft dan iemand zyner Voorgangers, ſchynd zoo overtuigd te zyn van het weinige gevaar dat 'er in de ontaarting der *Epididymis* gelegen is, dat hy dezelve altoos met lydzaamheid wil behandelt hebben, en niet ſpreekt van het Handwerk, dan, voor zoo verre dezelve, door anderen word voorgeſchreeven (*a*). Ik zal my niet inlaaten,

(*a*) SHARP. Oordeelk. Aanmerk Pag. 172.

ten, in het onderzoek der Beginzelen, welken waarschynlyk tot eene Stelling als deeze, aanleiding gegeeven hebbe: het is genoeg als ik aanmerke, dat dien uitmuntenden Heelmeester, wel verre van zyne gezegden door eenigerhanden Waarneemingen te bevestigen; zig alleenlyk bediend van zekere beschouwelyke redeneeringen, van dewelken ik met reede dugte, dat niet bestaanbaar zullen zyn, als ze aan de Ondervinding getoetst worden.

VLEESCHBREUKEN, tot welk eene Soort zy ook behooren, zoo draa zy met Omstandigheden vergezeld zyn welken de Bewerking verbieden; moeten niet, dan op eene streelende wyze behandelt worden. De opschorting van den Balzak, door een gepast Verband; het aanleggen van Verzagtende en Verkoelende Hulpmiddelen; behoorlyke Buikzuiveringen; en eene strenge Leefregel; zyn de eenige Omstandigheden, welken in dit geval in aanmerking komen.

SOMWYLEN, is de Vleeschbreuk met eene Verzaameling van Water, of in den Scheederok der Zaadvaten, of, in dien van den Bal zelve, vergezeld. In dit geval, gelyk de Ziekte, zoo is ook het Handwerk dubbel; moetende eerst het Water door aftapping weggenoomen, en alsdan de Vleeschbreuk naar eisch zyner biezondere Omstandigheden behandelt worden. De kennis ondertusschen deezer beide Ongesteltheden, wanneerze te gelyk plaats hebben, baart niet weinig moeite aan den Heelmeester: en, zelden is men volkoomen zeeker van het daadelyk bestaan derzelver, dan, na dat men werkelyk de aftapping van het Water gedaan hebbe. Dit egter, is vooral waar, ingevalle het Water, in den Scheederok des Bals zelve huisveste; want, in dien van den Zaadstreng beslooten zynde, eindigt gemeenlyk de Zwelling op de hoogte der *Epididymis*: deeze derhalven, zoo wel

wel als de Bal, liggen beneden dezelve, en het is vry gemaklyk om over derzelver Ongesteltheid te oordeelen.

HILDANUS maakt omtrent de gewoone zitplaats der Vleeschbreuk, in tegenstelling van die der Waterbreuk, eene Aanmerking, welke maar al te zeer geschikt is, om dezulken die niet genoeg de Ondervinding raadpleegen, te misleiden. Hy beweerd naamlyk, dat de Vleeschbreuk meest altoos aan de regter zyde des Lighaams voortkomt; en voegt 'er by, dat hy geduurende zyn gantsche Leeven, maar één gezien hadde aan de linker zyde; niettegenstaande het getal dier Gebreken, welken hy behandelt hadde, zeer groot ware. (*a*). Van de Waterbreuk, daarentegen, verzeekerd hy het tegendeel, zeggende; „ Deeze komt meest altoos aan de „ linker zyde (*b*)." Hoewel ik toestaa, dat het gezag deezes voortreflyke Schryver, in Zaaken welken de Oeffening der Heelkunde betreffen, zeer groot zy; en men niet te veel zyne Waarneemingen, die hy zeer getrouw heeft opgegeeven, kan raadpleegen; zy het my egter geoorlooft, om ten deezen opzigte met hem van gevoelen te verschillen; en, daar menigvuldige andere Ondervindingen, de zoo groote zeldzaamheid der Vleeschbreuk aan de linker zyde, tegen spreeken, den jongen Heelmeester te waarschouwen, dat hy zig niet te zeer, door eene Stelling als deeze, in gevaar van Dwaaling brenge.

(*a*) HILDANUS. Cent. IV. Observ. 64.
(*b*) Ibid. Observ. 66.

§. V.

DE VLEESCHPROP DER VROUWELYKE TEELDEELEN.

De Teeldeelen der Vrouwen, zyn onderworpen aan één Soort van Vleeſchgezwel, dat door ſommigen *Cercoſis* (a), door LEVRET (b), en anderen, *Polypus* genaamd word.

Dit Gezwel, dat dan eens binnen de bepaaling der Scheede beſlooten blyft; dan eens tot buiten de Lippen der Schaamelheid zig uitſtrekt; is ſomwylen oorſpronglyk van den grond der Lyfmoeder; ſomwylen uit de binnenſte Oppervlakte van derzelver Hals; ſomwylen van den Omtrek der Moedermond; en dikmaalen van de binnenſte Oppervlakte der Scheede. Dit maakt derhalven, vier biezondere Soorten van *Polypi;* welken, gelykze van verſcheiden Plaatzen hunnen Oorſprong neemen, zig ook door verſchillende Kenmerken aanwyzen.

In het eerſte geval naamlyk, is de Ziekte, zoo langze nog geene groote vorderingen gemaakt heeft, en binnen de Holte der Lyfmoeder beſlooten blyft, zeer bezwaarlyk te kennen. De overeenkomſt der Toevallen, indien 'er al eenige plaats hebben, met verſcheiden andere Ongeſteltheden deezes Werktuigs, neemt alle zeekerheid ten deezen opzigte weg. Gemaklyker is het, wanneer dezelve, door de eenigzints verwyde Mond der Lyfmoeder in de Scheede dringende, een zintuiglyk on-

(a) ÆTIUS. Lib. IV. Serm. 4. Cap. 114. P. ÆGINETA. Lib. VI. Cap. 7.

(b) LEVRET. Obſerv. ſur les Polyp. Pag. 9.

onderzoek toelaat; en men door het onderflaan met één of meer Vingeren, zig van derzelver aanzyn verzeekeren konne. Dit egter, van welk eene nuttigheid hetzelve ook zyn mooge; is geenzints voldoende, om dezelve van de overige Soorten deezer Ziekten te onderſcheiden. Alles wat men kan zeggen dat dusdanig een onderzoek ons aanwyſt, is alleen bepaald tot het beſtaan eener uitzetting in de Holte der Scheede; hebbende men nog geen de minſte zeekerheid, of die uitzetting aan den grond der Lyfmoeder zelve, of, aan de binnenſte Oppervlakte van derzelver Hals, is aangehegt. De Bloedſtorting alleenlyk, welke altoos met dit Soort gepaard gaat, is het voornaame Kenmerk, naar hetwelke wy ons Oordeel moeten inrigten.

IN het tweede Geval, zyn de Kentekenen van den beginne af aan, duidelyker. Het gevoel van een meer of min vaſt, vleeſchagtig Uitwas, in de Holte der Scheede, langs welkers geheelen Omtrek men den Vinger vryelyk beweegen kan; de tegenſtand welke men gewaar word een weinig hooger dan den rand is van den Mond der Lyfmoeder; het afzyn der Bloedvliet, aan die der voorgaande Soort eigen; gelyk ook eene merkbaare omvouwing van den zoo evengemelden rand der Moedermond naar agteren; zyn zoo veele biezondere Omſtandigheden, welken derzelver beſtaan op eene onbetwiſtbaare wyze aantoonen.

DE kennis van het derde Soort deezer gebreken, is niet minder gemaklyk, dan die der voorige. Niets dan het Gezigt en Gevoel zyn noodig, om ons te verzeekeren van derzelver aanweezen. Het Gezwel naamlyk, is geheel geplaatſt in de Scheede; of hangt voor een gedeelte buiten de Lippen der Schaamelheid: het is langs deszelfs geheelen Omtrek volſtrekt vry van alle aanhegting ten opzigte der Scheede: de Mond der Lyfmoeder,

is of niet, of niet dan zeer weinig verwyd, en derzelver plaatzing is eenigermaaten schuinser dan natuurlyk: hier komt nog by, dat men de oorspronglyke hegting des Uitwas, aan den rand van den Mond der Lyfmoeder, zeer wel met den Vinger onderscheiden konne; en de plaats deezer aanhegting, altoos iets laager is, dan het overige dier Omtrek.

IN het laatste geval, eindelyk; dat is te zeggen, als het Gezwel uit de Scheede zelve oorspronglyk zy; is het naauwlyks mooglyk, zig aangaande derzelver bestaan, te vergissen. Het onderzoek met den Vinger, die men rondom de plaats der aanhegting met veel vryheid beweegen kan, zoo wel, als de natuurlyke gesteltheid van den Mond der Lyfmoeder: zyn alleen genoeg, om ons in een geval als dit, niet te doen mistasten.

ALLES wat ik tot dus verre, aangaande de Kentekenen deezer Vleeschproppen gezegt hebbe, hoe overeenkomstig hetzelve met de gewoone verschynzelen dier Gebreken, ook zyn mooge; is niet genoeg om dezelven te onderscheiden van zekere andere Ongesteltheden, welken in de Lyfmoeder niet alleen, maar ook in de Scheede plaats grypen. Beide deeze Deelen naamlyk, zyn onderworpen aan eene Uitzakking, welke, zig dikmaalen tot buiten de opening der Scheede uitstrekkende, in verscheiden opzigten gelyk is aan de zoo evengemelde Uitwassen; en, by gebrek van genoegzaame Kundigheid, voor de zoodaanige zoude konnen gehouden worden. Het is derhalven noodzaaklyk, dat ik de soort onderscheidende verschynzelen van een ieder deezer Ongesteltheden, in Aanmerking neeme; en niet spreeke van het gene verder betreklyk is tot de meergemelde Vleeschproppen, dan, na dat men dezelven, van de

Uit-

Uitzakkingen der innerlyke Teeldelen, met genoegzaame zeekerheid heeft leeren onderſcheiden.

De Uitzakkingen der Lyfmoeder, zyn ſomtyds met, ſomtyds zonder omkeering van derzelver Bodem. In het eerſte geval, is die omkeering of gedeeltelyk of geheel; en dikmaalen zelfs is de Hals van dit Werktuig gelyktydig op eene zelfde wyze verandert. Men begrypt ligtelyk, dat dit alles eene zeer groote verandering maakt, in de uiterlyke vertoonzelen deezer Ongeſteltheden. Wanneer de Lyfmoeder met eene gedeeltelyke Omkeering van deszelfs Bodem, in de Holte der Scheede is neërgezakt, word die uitzakking daar door van een Vleeſchprop der Lyfmoeder onderſcheiden, datze aan deszelfs benedenſte gedeelte merkelyk ſmaller is dan ter plaatze van de opening der Lyfmoeder: dat, de vaſtheid van beiden gelyk zynde, de Moedermond veel meer verwyd is by eene Uitzakking, dan in gevalle zelfs van eene zeer groote Vleeſchprop deezes Werktuigs: de Uitzakking daarenboven, met de Vinger gedrukt wordende, is meer of min vatbaar voor inbrenging, de Vleeſchprop niet: en, de laatſte vertoond altoos een bepaald beginzel ten opzigte van deszelfs Omtrek, daar de Uitzakking integendeel geheel van verſtooken is. Als de Bodem der Lyfmoeder, te gelyk met deszelfs Hals omgekeerd zynde, de uitzakking vergezeld, laat zy niet toe, dat men den Vinger of eene Sonde op de wyze der Vleeſchproppen, rondom dezelve beweege; en het bovenſte gedeelte des Gezwels, dat voor het overige vry gelyk is aan de gedaante der Vleeſchproppen, word omboord als ik my zoo mag uitdrukken, door eene zeer merkbaare Wrong, die niet anders is, dan den omtrek van den Mond der Lyfmoeder. In de Uitzakking der Lyfmoeder eindelyk, zonder Omkeering van derzelver Bodem, is de Mond van dit Ingewand zeer

 zigt-

zigtbaar, en men kan geen de minſte vreemde Zelfſtandigheid daar in waarneemen: onderſteld daarenboven zynde, dat het Gezwel tot aan of buiten de Lippen der Schaamelheid zig uitſtrekt, ſchynd het zoo naauw vereenigt te zyn met de binnenſte Oppervlakte van den ingang der Scheede, dat men by geene mooglykheid, iets tuſſchen dezelven kan inbrengen. Omſtandigheden waarlyk, welken by geene der verſchillende Soorten van Vleeſchproppen, ſtand grypen.

De Uitzakking der Scheede, dat het tweede geval is, van hetwelke ik te vooren zyde, dat van de Vleeſchproppen der Teeldeelen naauwkeurig moeſte onderſcheiden worden; is ſomtyds niet anders, dan eene afwyking van deszelfs binnenſte Bekleedzel; ſomwylen egter eene Uitzakking van derzelver gantſche Zelfſtandigheid ingevolge eener verplaatzing, van het een of ander Ingewand des Onderbuiks. Zie hier de Kenmerken door dewelken men dezelven, van de meergenoemde vleeſchagtige Uitwaſſen, onderſcheiden konne. In de enkele uitzakking van het binnenſte Bekleedzel der Scheede, word het Gezwel gemaakt door verſcheiden plooijen of wrongen, die in geene der Vleeſchproppen gezien worden; en, aan deszelfs onderſte gedeelte is eene Opening, door dewelke men den Mond der Lyfmoeder met het uiteinde des Vingers kan waarneemen. De Uitzakking der Scheede, gemaakt door verplaatzing der Ingewanden van den Onderbuik, wykt den meeſtentyd voor het drukken der Vingeren; en is in 't algemeen genoomen, pynlyker dan de Vleeſchproppen. Deeze twee biezonderheden derhalven, zyn genoeg, om ons Oordeel in het onderſcheiden dier Gebreken te beſtieren,

Alle deeze Gezwellen, zyn oorſpronglyk uit de eigen zelfſtandigheid der Deelen, indewelken zy voortko-

komen. Men weet naamlyk, dat de Lyfmoeder, zoo wel als de Scheede, behalven de twee vliesagtige Bekleedzelen, met dewelken zy uit en inwendig overtrokken zyn, bestaan uit een Sponsagtig Saamenweefsel, dat in de Scheede bedeelt is met eenige Spiervezelen, en in beiden, met eene ontallyke menigte Bloedvaten besproeid word, Deeze Sponsagtige Zelfstandigheid derhalven, even gelyk het Celwyze Weefsel in andere Deelen, door eenigerhande Oorzaak, plaatslyk daar op werkende, beleedigt zynde, is onderworpen aan eene dergelyke ontaarting, als wy ten opzigte van het Vleeschgezwel hebben aangemerkt; en, het is inderdaad, niet dan deeze, welke, als de naaste Oorzaak deezer Ziekten moet beschouwd worden. Tot de afgelegene behooren, allerley uiterlyke Beleedigingen; eene onmaatige vloeijing der Maandstonden; moeilyke Verlossingen; Venus Ziekte; en dergelyken.

SCHOON alle deeze Uitwassen, voor zoo verre derzelver innerlyk saamenstel en oorsprong aangaat, van denzelfden aart zyn als de Vleeschgezwellen; zynze egter, in 't algemeen genoomen, minder kwaadaartig dan deezen. Die van het eerste Soort ondertusschen, voor zoo veel zy zig, door het toestoppen van den Mond der Lyfmoeder, tegen de ontlasting der Maandelyksche Zuiveringen aankanten, baaren verscheiden wanordes in de natuurlyke werkingen des Lighaams. De Bloedstorting, daarenboven, aan dewelke deezen, zoo draa zy zig tot in de Scheede uitstrekken, ingevolge eener ligte wurging, ter plaatze van de opening der Lyfmoeder, onderworpen zyn, kan verscheiden nadeelige gevolgen veroorzaaken: en, niet zelden gebeurd het in dit geval, dat de Lyderes, door alle deeze Ontlastingen zynde afgemat, na het doorstaan van de alleruiterste elenden, word weggerukt. De overigen, gelyk ze min-

der den Mond der Lyfmoeder toefluiten; en niet zoo zeer aan dergelyk eene wurging zyn bloot gefteld, zyn minder gevaarlyk; en konnen dikmaalen een geruimen tyd gedraagen worden, zonder veel ongemak te veroorzaaken.

HET is eene niet zeer zeldzaame Waarneeming, dat de Vleefchproppen van het eerfte Soort, wanneer dezelven, zig tot in de Scheede uitftrekkende, eene aanzienlyke grootte gekreegen hebben, van zelfs afvallen. De drukking naamlyk, welke zy in dit geval, van den Mond der Lyfmoeder ondergaan, verhindert de terugkeering der Vogten door de aderlyke Vaten des Gezwels; en veroorzaakt eene verftikking in hetzelve, die zig wel haaft tot het punt alwaar de drukking gefchied, uitftrekt, en aldaar het verftorvene van het levende doet afzonderen. Gelukkig inderdaad, zoude het zyn, indien deeze Verfterving, zig tot den Oorfprong van het Uitwas zelve uitfpreidende, in alle gevallen de geheele affcheiding daar van bewerkte. Maar, gelyk dit laatfte, niet dan zeer zeldzaam plaats hebbe; de verftikking, zig zelden verder dan tot aan den Mond der Lyfmoeder uitftrekke; en, in de meefte gevallen, alleen dat gedeelte 't welk in de Scheede bevat is, affcheide; is de uitkomft byna altoos onzeeker; de Geneezing bedrieglyk; en den meeftentyd gebeurd het, dat uit het overblyvende gedeelte, wederom eene nieuwe Uitfpatting te voorfchyn kome. Dusdanig eene verandering derhalven, doet in 't algemeen genoomen, niets, dan het geval voor eenigen Tyd draaglyk maaken.

ALLE Vleefchproppen der Lyfmoeder, hebben dit met elkanderen gemeen, datze, hoe uitgebreid ook de omtrek van derzelver voornaamfte gedeelte zyn mooge, met een taamelyk dun Beginzel, uit de Zelfftan-

dig-

digheid van dit Werktuig voortſpruiten. Die der Scheede integendeel, hoewel zeer dikmaalen, zyn niet altoos hier in gelyk aan deezen. Somwylen immers, gebeurd het, dat derzelver beginzel zoo uitgeſtrekt zy, dat het een voornaam gedeelte deezer Buis inneemt; en het overige van derzelver Lighaam, in omtrek niet alleen evenaard, maar zelfs overtreft. Deeze aanmerking is van zeer veel invloed ten opzigte der Konſtbewerking, welke in alle deeze gevallen moet te werk geſteld worden.

MET betrekking tot een ieder deezer Gebreken zonder onderſcheid, is het waar, datze volſtrekt ongeneeslyk zyn door eenigerhanden zoogenaamde Plaatzelyke Heelmiddelen. Het Handwerk alleen, is de eenige toevlugt, op dewelke men met zeekerheid vertrouwen kan. Deeze egter, in deszelfs lotgevallen gelyk aan meeſt alle andere Heelkundige Konſtbewerkingen, is in verſcheiden tyden, onder verſchillende gedaanten voorgeſchreeven; en dan eens verrigt door afbinding; dan eens door uitſnyding; en ſomwylen door uittrekking, op de wyze der Neusproppen. Die egter, welke altoos de meeſte toejuiching verworven heeft, is de afbinding: en, het is inderdaad ook deeze, die, alsze te werk geſteld word, agtervolgens de verbeteringen door den Heer LEVRET daar aan toe gebragt, voor alle anderen moet worden voorgetrokken. Myn Oogmerk niet zynde, om in de Beſchryving der Operatien uit te weiden, gaa ik met ſtilzwygen voorby, hoe en op welk eene wyze dezelve gedaan worde; wyzende dezulken die hier van begeeren onderrigt te zyn, naar het Werk zelve van dien uitmuntenden Heelmeeſter; in hetwelke men zeer veele voortreflyke Leerregelen dien aangaande, zal aantreffen (a).

(a) LEVRET. Obſerv. ſur la Cure Radicale des Polypes.

§. VI.

HET UITWAS DER GEWRIGTEN.

UITZETTING, *Uitwas*, *Sponsgezwel*, en *Witte zwelling* der Gewrigten; zyn zoo veele biezondere Benaamingen, welken, agtervolgens de verſchillende Denkbeelden der Schryvers, op een en dezelfde Ziekte zyn toegepaſt. Men verſtaat 'er naamlyk door, zulk een Gezwel, 't welk, uit het binnenſte der Gewrigten zelve zynen oorſprong neemende, den tegenſtand van alle omvangende Deelen des Gewrigts overwind; de beweeging van hetzelve verhindert; en zig uiterlyk, naar deszelfs biezondere Omſtandigheden, met verſchillende vertoonzelen voordoet.

IN den beginne, is de kleur der Huid die het Gezwel dekt onverandert; de Zwelling is zagt, onpynlyk, dog een weinig veerkragtig, zig onmiddelyk na dat men het gedrukt heeft, herſtellende: de beweeging egter, van het Gewrigt, is meer of min verhindert. Naderhand, als de Ziekte toeneemd, vermeerderen ook de Toevallen. De Zwelling word van tyd tot tyd grooter, vaſter, en pynlyker. De Beweeging gaat geheel verlooren. 'Er koomen meer dergelyke Gezwellen, in andere nabyliggende Geleedingen. Het Gezwel zelve, breekt door, en ontlaſt eene zeer kwaadaartige ſtinkvogt. Vleeſchagtige uitſpattingen, verheffen zig allengskens uit de opening der Verzweering. Den Lyder word van eene uitteerende Koorts overvallen: en ſterft eindelyk, na eene geheele vermaagering des Lighaams, in de alleruiterſte elenden.

DE natuur deezer Ziekte, derhalven, gelyk blykt

uit

uit alle voorgemelde Toevallen, is zeer na verwand aan die der *Knoest* of *Vleeschgezwellen*. De naaste Oorzaak derzelver, is waarschynlyk eene ontaarting der Vogten in het Celwyze Weessel, dat de Vaten, welken de Slymklieren der Geleedingen saamenstellen, met elkanderen verbind. Deeze ontaarting, welke die Klieren zelve doet opzwellen, verharden, en, als de Ziekte door de geduurige wryving welke zy ondergaan, toeneemd, tot Verzweering doet overgaan; maakt, door de uitstorting van een scherp en bedorven Vogt, in de holte des Gewrigts, eene dergelyke ontaarting der Mergagtige Olie, welke door de uiteinden der Gewrigte Beenderen door zweet; gelyk ook van het Vogt, dat door de zeer kleine einden der Slagaderlyke Vaten, in de Geleeding zelve word afgescheiden; en veroorzaakt dus alle die Toevallen, welken als zoo veele Kentekenen der Ziekte, moeten aangemerkt worden. Tot de afgelegene behooren, eene Ontsteking, en opzwelling der Slymklieren; vooral derzulken, welken in voornaame Gewrigten, ter plaatze alwaar de beweeging inzonderheid op aankomt, gelegen zyn: gelyk ook eene beleediging derzelver, door onvolkoomen Ontwrigtingen, vallen, hevige schokkingen des Gewrigts, kneuzingen, en dergelyken.

GEEN Gewrigt van Armen of Beenen is 'er, in dewelke hetzelve niet kan plaats grypen. Allergemeenst egter, ziet men het in de geleding der Elleboog, en het Kniegewrigt.

De Geneezing, is ten uitersten bezwaarlyk, om niet te zeggen, onmooglyk. Uiterlyk aangelegde Hulpmiddelen, hoe wel ook uitgekoozen, zyn bykans altoos onvermoogend om eenige de minste verbetering daar in uit te werken. Het opsnyden des Gezwels, is bedrieglyk, en

en maakt den meeſtentyd vleeſchagtige uitſpattingen, welken van allerverderflykſte Toevallen agtervolgd worden. Met één Woord; de afzetting van het aangedaane Deel, is het eenige Hulpmiddel, op hetwelke men eenigermaaten vertrouwen kan. Als de Ziekte egter, tot eene alleruiterſte kwaadaartigheid gekomen zy; de ingehouden Stof, zig een weg gebaand heeft door de Bekleedzelen; en naby gelegen, of zelfs afſtandige Gewrigten tevens zyn aangedaan, is het geval wanhoopend; en alsdan behoord 'er niets gedaan te worden, dat naar eene Operatie gelykt; maar het gebrek moet alleen met droogende, verkoelende, en pynſtillende Middelen behandelt, en den Lyder aan eene ſtrenge Levenswys onderworpen worden.

VAN dit beſchreeven Gebrek, moet wel onderſcheiden worden, eene andere witte, zagte, en onpynlyke Zwelling der Gewrigten, welke ik te vooren onder den Naam van *Boongezwel*, verklaard hebbe. De Waterzugt der Gewrigten, daarenboven, die maar al te dikwyls met het *Uitwas* derzelver verward worde, is in verſcheiden opzigten van hetzelve onderſcheiden; en, het is in veele gevallen, niet dan ten nadeele geweeſt des Lyders, dat men het eene deezer gebreken, niet zorgvuldig genoeg onderſcheiden heeft van het ander. Wy zullen in het vervolg aantoonen, welke weezenlyke verſcheidenheden, 'er tuſſchen deeze beide ongeſteltheden der Gewrigten, plaats hebbe.

EENE ſoortgelyke Ziekte der Gewrigten, als deeze, is ſomwylen het uitwerkzel van een Beenbederf, 't welk de einden der gewrigte Beenderen heeft aangegreepen. Deeze, in deszelfs vertoonzelen byna volmaakt gelyk aan de voorige; moet, zoo wel als alle andere Uitwasſen,

ſen, uit Beenbederf oorſpronglyk, in de Verhandeling van de eigen Ziekten der Beenderen, worden aangeweezen: en, het is voornaamlyk om deeze reede, dat ik my in deszelfs biezondere beſchouwing niet zal inlaaten.

WEINIG Schryvers zyn 'er, welken dit Onderwerp met genoegzaame naaukeurigheid behandelt hebben. HEISTER verward hetzelve met de Waterzugt der Gewrigten, en is daarenboven, aangaande deszelfs waaren oorſprong zeer onvolkoomen (*a*). Anderen ſpreeken of geheel niet van hetzelve, of geeven 'er Beſchryvingen van, welken met deszelfs eigenaartige hoedaanigheden geen de minſte overeenkomſt hebben. Niemand met één Woord, heeft deeze Ziekte met zoo veel naaukeurigheid beſchreeven dan den Heer GRASHUIS (*b*); en het is ook deeze, welke wy in de meeſte omſtandigheden hebben nagevolgd. De zeer beroemde MONRO daarenboven, heeft eene Waarneeming van een dergelyk gebrek in de *Edenburger Handelingen* opgegeeven, uit dewelke deszelfs verwoeſtende gevolgen, meer dan uit eenige andere blykbaar zyn (*c*).

NA alles wat ik tot hier toe, aangaande het Uitwas der Gewrigten gezegt hebbe, zal men my miſſchien tegenwerpen, dat hetzelve in zoo weinig opzigten voldoet aan de hoedaanigheden der Gezwellen uit eene Vaſte Zelfſtandigheid beſtaande, dat men naaulyks reeden ſchyne te hebben, omze onder het algemeene opſchrift van dee-

(*a*) HEISTER. Heelk. Onderw. I. Deel. 4. Boek. XIX. Hoofddeel.

(*b*) GRASHUIS. Verhand. van het Knoeſt-en Kreeftgezw. Pag. 155.

(*c*) Geneesk. Proev. van Edenb. 4. Deel. P. 186.

deezen te begrypen. De oorſpronglyke verbaſtering egter, van het Kliergeſtel der Gewrigten, die zoo naauw overeenkomt met de verandering van het Celwyze Weefſel, in de Knoeſt en Vleeſchgezwellen; zoo wel, als de verwoeſtende gevolgen van dit Uitwas, in alle opzigten gelyk aan die der zoo evengemelde gebreken; zyn zoo veele biezondere omſtandigheden, welken niet toelaaten datze onder eene andere Claſſe van Gezwellen gebragt worden.

ZES-

ZESDE AFDEELING.

Bevattende de Wateragtige Gezwellen.

TOT den rang der *Wateragtige Gezwellen*, betrekke ik alle die verzaamelingen van Water, welken, in het Celwyze Weeffel plaats grypende, een bepaald gedeelte van den Omtrek eenes Deels doen uitzetten; gelyk ook, die in eene der voornaamfte Holten van het Lighaam voortkomende, niet zoo zeer de gantfche uitgeftrektheid dier Holte, als wel een meer of min aanzienlyk gedeelte derzelver, inneemende, niet anders dan door eenigerhanden Heelkundige hulpmiddelen konnen gered worden.

ONDER deezen derhalven, behooren het *Zugtgezwel*, de *Watergezwellen*, *zoo van het Hoofd*, *als van de Ruggegraad;* de *Waterzugt in een beflooten Zak;* de *Waterbreuk;* en de *Waterzugt der Gewrigten.*

ALLE andere verzaamelingen van Water, in afzonderlyke Holten van het Lighaam; gelyk ook dat Soort van Waterzugt door hetwelke den geheelen Omtrek van hetzelve vermeerdert word, zyn voornaamlyk het Onderwerp der Geneeskunde, en moeten niet tot den rang der Gezwellen gebragt worden.

IK gaa over tot ieder der bovengemelde Gebreken in het biezonder.

§. 1

§. 1.

HET ZUGTGEZWEL.

ZUGTGEZWEL en *Zwelling*, beteekende by de Ouden, volgens de aanmerking van GALENUS (*a*) hetzelfde. „ Alle tegennatuurlyke Gezwellen, (zegt hy) „ werden van HIPPOCRATES *Oedemata* genaamd", en hy voegt 'er by (*b*), dat de nieuwer Schryvers in dit opzigt van de Ouden zyn afgeweeken, en alle verſchillende Soorten van Gezwellen, met onderſcheiden Naamen genoemd hebben; wordende het Woord *Zugtgezwel*, alleen toegepaſt, op dat biezonder Soort derzelver, welke, gelykze zagt op het gevoel zyn, zoo ook, van geen de minſte pyn, vergezeld ware. De zeer Beroemde VAN ZWIETEN ondertuſſchen, heeft hier tegen aangemerkt; dat die zagte, pynlooze Gezwellen, welken by GALENUS gemeld worden, van HIPPOCRATES niet enkel *Oedemata* genaamd werden; maar dat 'er door denzelven, altoos eenig ander Woord werd bygevoegd, omze van alle andere Gezwellen te onderſcheiden (*c*). Voor het tegenwoordige word dien Naam alleen gegeeven, aan *een zagt, ſlap, wit, onpynlyk Gezwel; dat zelden vergezeld is met Ontſteking; toegeeft aan de drukking der vingeren; en, welk het kenmerk dier indrukking, een geruimen tyd behoud.* In deezen laatſten zin derhalven, is het, dat ik het Woord *Zugtgezwel*, ter deezer plaatze wil verſtaan hebben.

DE

(*a*) GALENUS. Comm. IV. Aphor. 34. Chart. Tom. IX. Pag. 155.

(*b*) Comm. V. Aphor. 65. Chart. Tom. IX. P. 239.

(*c*) VAN ZWIETEN. Verkl. der Korte Stell. van BOERHAAVE. Ned. Vert. I. D. Pag. 306.

DE kenmerken deezer Ziekte zyn voor het meefte gedeelte, uit de zoo even gedaane Omfchryving blykbaar. Men kan 'er nog byvoegen, dat het meeftentyds de uiterfte Deelen zyn, welken daar van aangedaan worden: gelyk ook, dat, wanneer men het lydend Deel aanraakt, hetzelve zig voordoet, als ten uiterften koud zynde, niettegenftaande den Lyder zelve, fomwylen, geen het minfte gevoel van Koude daar in waarneemt.

IN de opgaave deezer Kenmerken egter, onderftelle ik, dat het Gebrek enkel, en niet met Ontfteking, Roos, en andere dergelyke Ziekten vergezeld zy. In deeze gevallen immers, doen 'er zig gemengde Kentekenen op, welken gedeeltelyk het Zugtgezwel, gedeeltelyk, de nevensgaande Ziekte aanwyzen.

DE naafte Oorzaak van het Zugtgezwel, is eenen verhinderden Omloop der Vogten, door de Watervoerende Vaten van het aangedaane Deel. Somwylen ook, beftaat dezelve, in eene uitftorting van hetzelfde Vogt, in de vakjes van het Celwyze Weeffel: en, in dit geval, is de Ziekte van eene erger Natuur, dan in het eerfte. Tot de afgelegene behooren, eene algemeene, of biezondere verflapping der Vezelen: overvloed der Vogten: derzelver tegennatuurlyke gefteltheid: verhindering van de Omloopende Beweeging der Vogten, door Gezwellen in de nabyheid der groote Vaten: te lang aanhoudende uiterlyke drukking: en wat dergelyken meer zyn.

MENSCHEN, die van een Slymagtig Geftel zyn, zyn zeer aan deeze Ziekte onderworpen. Vrouwen daarenboven, welkers maandelykfche Zuiveringen zyn opgeftopt, of, die Zwanger zyn, ondergaan dezelve meer dan anderen. Ouden, teringagtige, en door het Scheur-

 buik

buik uitgemergelde Menſchen, worden zeer dikmaalen daar van overvallen.

DE behandeling van het Zugtgezwel, op zig zelve genoomen, is naar de verſchydenheid der Oorzaaken verſchillend. Als het door eenigerhande inwendige Ziekte, of, door eene ongeſteltheid der Vogten, de verhindering van ſommige natuurlyke Ontlaſtingen, en dergelyken, is voortgebragt, moet het door een Geneeskundig beſtier geholpen worden. Door Zwangerheid veroorzaakt, is de Verloſſing het voornaame hulpmiddel. Als 'er Gezwellen liggen, in de nabyheid der groote Vaten, welken door de toedrukking van deezen, de Ziekte veroorzaaken, is de geneezing derzelver, het eenige geneesmiddel tevens van het Zugtgezwel: en, deeze onmooglyk zynde, kan ook de geneezing van dit, niet bewerkt worden. Door Ouderdom, Teering, en eene allerzwaarſte trap van Scheurbuikige ontbinding der Vogten, veroorzaakt zynde, is het ongeneeslyk.

IN 't algemeen egter, kan men de inwendige behandeling van het Zugtgezwel, door uiterlyk aangelegde Heelmiddelen te hulp komen. Dit doet men by voorbeeld, door het wryven der Deelen, met warme Doeken: berookingen met Speſeryagtige dingen: en Oploſſende, zoo wel, als Verſterkende Stoovingen. Rygkouſſen, als het aan de Beenen is; en maatig ſluitende windzels, om het Deel gelegt, moeten als zoo veele, niet onvermoogende Hulpmiddelen beſchouwd worden.

ALS het Zugtgezwel met Roos, Ontſteking, en andere ſoortgelyke Heelkundige Ziekten vergezeld zy; komen voornaamlyk te pas, die Hulpmiddelen, welken in de gewoone Beſchryvingen dier Gebreken worden aangeweezen.

SOM-

SOMWYLEN gebeurd het, dat het Zugtgezwel, alle Hulpmiddelen der Konst weêrstreevende, tot Versterving neigd, en het beleedigde Deel derhalven, met eenen gewissen ondergang gedreigt worde. Het opscheuren der Huid, met barsten, welken in korten tyd zwart worden: opkomende Blaaren, met een geelverwig Water gevuld; welkers grond, als het ingehouden Vogt ontlast is, zwart word: gelyk ook het verschynen van Vlekken of Streepen, die eerst rood, vervolgens loodverwig, en eindelyk zwart worden, aan de Oppervlakte van het lydend Deel: zyn de allereerste verschynzelen deezer beklaaglyke verandering. In deeze omstandigheid, schiet 'er niet anders over, dan het gebruik dier Hulpmiddelen, welken tegen de Verstervingen in het algemeen, worden aangepreezen. Jammer ondertusschen is het, dat dezelven in dit geval, zelden van eenen goeden uitslag agtervolgt worden.

§. 11.

DE WATERGEZWELLEN VAN HET HOOFD, EN DER RUGGEGRAAD.

WATERGEZWELLEN *van het Hoofd*, noeme ik dezulken; welken, door eene verzaameling van een Weyagtig Vogt gemaakt zynde, een bepaald gedeelte van den Omtrek deezes Deels, doen uitzetten; en derhalven daar in onderscheiden zyn van het Waterhoofd, dat in deeze, de geheele Omtrek van hetzelfde Deel, op eene tegennatuurlyke wyze, vergroot word.

DOOR het *Watergezwel der Ruggegraad* integendeel, dat altoos van eene gelyke verzaameling, als het voorige afhanglyk is, word of het eene, of het ander gedeelte, van de uitgestrektheid der Ruggegraad, van agteren,

onder de gedaante van eene zagte Zwelling opgeheeven; welke, wel is waar, in de meeste gevallen kleiner is dan de voorgaande; maar daar in egter overeenkomt met deezen, datze, van dezelfde Oorzaaken afhanglyk, en volstrekt van dezelfde Natuur zynde; ook van gelyke toevallen gevolgd worde.

HET eerste deezer Gezwellen, is door sommigen onder den Naam van *Herssenbreuk* beschreeven (*a*). Anderen hebben ze beiden betrokken tot den Rang der Beursgezwellen (*b*). De meesten egter, geeven aan het laatste, den Naam van *gespleeten Ruggegraad:* waarschynlyk, om datze dat gene voor eene Oorzaak gehouden hebben, 't welk niet anders is, dan een Uitwerkzel.

VAN beide deeze Gezwellen is het waar, datze nimmer gezien worden dan by Kinderen, onmiddelyk na de geboorte: want, wat het geval van KOENIGIUS betreft; door hetwelke men beweeren wil, datze ook by Volwassenen konnen plaats grypen (*c*): dit behoord geenzints tot dezelven.

DE gewoone Kenmerken van het eerst beschreeven Soort deezer Ziekten, zyn deezen. Eene omschreeven, en van alle kanten bepaalde Zwelling, verheft zig, aan het een of ander gedeelte van den omtrek des Hoofds; en wel biezonderlyk, omtrent het Agterhoofd. Deeze Zwelling, welkers uitgestrektheid meer of min aanzienlyk, en, naar de verschillende plaatzingen van het Hoofd,

(*a*) Zie de Dissertat. van CORVINUS, de Hernia Cerebri, in HALLER. Disp. Chir. Tom. II.

(*b*) G. F. ORTH. Dissert. de quib. Tum. Tunic. ext. HALLER. Disp. Chir. tom. V.

(*c*) CORVINUS. Loc. Cit. Pag. 117.

Hoofd, veel of weinig gespannen is; heeft in de meeste gevallen eenen zekeren trap van doorschynendheid en maakt geen de minste verandering in de natuurlyke kleur der omvangende Bekleedzelen. Eene ligte ontvelling egter, welke dikmaalen hier bykomt, kan ten opzigte van de laatste deezer Omstandigheden, eenige veranderingen maaken. Aan den Omtrek van den schynbaaren grond des Gezwels, welkers afmeetingen in verscheiden gevallen verschillend zyn, voeld men somwylen eene beenagtige Cirkel, door dewelke eene gebreklyke Beenwording ter dier plaatze, word aangeweezen. De uitgestrektheid der Zwelling, die aanstonds na de geboorte, byna zyn volkomen beslag heeft, en in 't vervolg weinig toeneemd, word eenigermaaten verminderd door drukking. En, deeze twee laatste Omstandigheden inzonderheid, zyn het, door dewelken dezelven, van alle andere Gezwellen, onderscheiden worden.

IN de Watergezwellen, welken aan de Ruggegraad voorkomen, verschillen de gemeene Verschynzelen niets van de voorgaanden. In dit geval egter, vooral, wanneer de uitgestrektheid van het Gebrek eenigermaaten aanzienlyk is, word hetzelve ter weêrzyden bepaald door eene beenige Lyn; gemaakt door de zydelyke Deelen, van de afgeweeken Uitsteekzels der Wervelen.

WEINIGE Waarneemingen inderdaad, zyn 'er, door dewelken het bestaan van het eerste Soort deezer Ziekten beweezen word. 't Geval immers, door LE DRAN, onder den tytel van Herssenbreuk beschreeven (*a*); gelyk ook dat gene, van het welke door TREW, gesprooken word; schynd geenzints tot den Rang van deezen, te konnen gebragt worden. De gevallen egter, by RUISCH,

(*a*) LE DRAN. Observ. de Chir. Tom. I. Observ. I.

RUISCH, onder den Naam van *Gezwellen van het Agterhoofd der Kinderen afhangende* (*a*) gemeld: dat van JOB VAN MEKEREN (*b*); en vooral die van REISELIUS (*c*) CORVINUS (*d*) en LECHELIUS (*e*) behooren zeekerlyk tot dezelven.

VAN het Watergezwel der Ruggegraad integendeel, zyn menigvuldige Voorbeelden. SCHENKIUS, immers, TULP, RUISCH, FORESTUS, VAN DER WIEL, MORGAGNI, SKOEKIUS, WALTHERUS, BURGIUS, BRUNNERUS, HOFMAN, APINUS, MAUCHART, TREW, BIDLO, HENKEL, GRASHUIS. MUIS, SALTZMAN, ULHOORN, SWAGERMAN, en anderen, hebben 'er verscheiden waargenoomen (*f*).

VEELMAALEN, indien niet altoos, gaat het Water-

(*a*) RUISCH. Ontl. en Heelk. Waarn. de 52 Aanmerk.

(*b*) VAN MEKEREN. Gen. en Heelk. Aanm 7. Hoofdst.

(*c*) Ephem. natur. cur. Dec. II. Ann. 2. Observ. 115. Pag. 272.

(*d*) HALLER. Disp. Chir. Tom. II.

(*e*) Ephem. German. Dec. II. a. 2. Observ. 158. P. 368.

(*f*) SCHENKIUS. Obs. Med. Lib. 5. TULP. Obs. Lib. 3. RUISCH. Aanm. 34. 5 & 6. FORESTUS. Obs. Chyr. 3. 7. MORGAGNI. de Sed. Morb. ep. 12. An. 16. &c. S. VAN DER WIEL. Zeldzaame Aanm. 2. Deel. 34. Aanm. Pag. 346. SKOEKIUS. Ephem. nat. cur. Dec. II. Ann. 2. WALTHERUS. Thes. Med. Chir. BURGIUS. Ephem. nat. cur. An. 6. Observ. 58. BRUNNERUS. Ephem. Dec. 3. An. 1. HOFMAN. Ephem. Dec. 2. An. 5. APINUS. Ephem. Dec. An. 9 MAUCHART. ibid. TREW. Comm. Litt. An. 1741. Hebd. 20. N. 1. Pag. 154. BIDLO. Exerc. Anat. HENKEL. 4. Sammel. en 8. GRASHUIS. Gen. en Heelk. Verhand. van het Knoest en Kreeftgezw. Pag. 203. MUIS. Red. Heelk. Pag. 313. SALTZMAN. by HALLER. Disp. Chir. Tom. V. ULHOORN. Verhand. van de Spina Bifida. SWAGERMAN. Verh. van het Waterh. Watergezw. enz.

tergezwel der Ruggegraad, gepaard met eene algemeene Waterzugt van het Ruggemerg; of met het Waterhoofd. Somwylen ook, vergezellen beide de te vooren beschreeven Watergezwellen, elkanderen. In het geval van LECHELIUS immers, werden ze beiden tegelyk waargenoomen.

IN het een zoo wel, als in het ander deezer Gezwellen, is het verzaamelde Vogt begreepen in eene vliesagtige Zak, welke niet anders is, dan een verlengd gedeelte van het Harde Herssenvlies: deeze Zak egter, word in het laatste dier Gezwellen, van buiten omvangen, door het Bandagtig Beenvlies der Wervelbeenderen; en in het eerste, door het Panvlies.

IN sommige gevallen, is of een gedeelte der Herssenen, of een deel des Ruggemergs, tevens met het by een verzaamelde Vogt, in de holte der gemelde Zak begreepen, en overschryd derhalven de bepaaling der bygelegen Beendeelen. In anderen daarentegen, is de natuurlyke ligging dier Deelen, onverandert. In het Watergezwel der Lenden, en van het Hyligbeen, vind men buiten het ingehouden Vogt, zeldzaam iets anders, dan de verspreide draaden van de zoogenaamde Paarde Staart.

DE naaste Oorzaak van de Watergezwellen welken aan het Hoofd plaats grypen, is waarschynlyk niet anders, dan eene ophooping van dat Vogt, welk in den staat der Natuur, onder de gedaante van eene zeer fyne Waassem, in de zoogenaamde eerste of zydelyke Holten der Herssenen word afgescheiden. Eene ophooping, die misschien afhanglyk is, zoo wel, van eene vermeerderde Doorwaasseming in die Deelen, als, van eene belette terugvoering, door de opneemende Vaten. In alle Waarneemingen immers, tot dit Soort van Gezwellen betreklyk, heeft men niet alleen, eene gemeenschap

ontdekt, tusschen het Gezwel zelve, en deeze Holligheden; maar men heeft van gelyken, eene verzaameling van Water daar in aangetroffen, groot genoeg, om dezelven, op eene aanmerkelyke wyze te doen uitbryden.

IN de Watergezwellen der Ruggegraad integendeel; gelyk dezelven somwylen vergezeld zyn met een Waterhoofd; en somwylen, als een plaatzelyk gebrek moeten worden aangemerkt; kan deeze Oorzaak tweeleedig zyn. In het eerste geval naamlyk, schynd men met reede te moogen vast stellen, datze inderdaad gelyk is, aan die der voorgaanden, en niet bestaat, dan in eene dergelyke verzaameling van Vogt, in de Holligheden der Herssenen. Niets inderdaad is 'er, 't welk dusdaanig eene afgelegen oorsprong, betwisten konne. In het tweede geval egter, moet deeze Oorzaak gezogt worden, in eene affonderlyke verzaameling van een dergelyk Vogt, in de Buis zelve van het Ruggemerg: eene verzaameling, alleen afhanglyk van dezelfde omstandigheden, als wy zoo even hebben aangemerkt.

SOMMIGE Schryvers, hebben de onmiddelyke Oorzaak van de een zoo wel, als van de ander deezer Gezwellen; in niets anders gezogt, dan in eene gebreklyke Beenwording, van één of meer der saamenstellende Deelen van de Herssenpan, of der Ruggegraad. Dit egter, tegen hetwelke zig reeds de Heeren RUISCH en MUNNIKS hebben aangekant, is met zoo veel nadruk wederlegt door den Heer SWAGERMAN (*a*) dat ik met reede dugte, iets dat eenige aanmerking verdient, hier te konnen byvoegen; en uit dien hoofde, zal ik dit stuk met stilzwygen voorby gaan.

AAN

(*a*) SWAGERMAN. Ontl. en Heelk. Verhand. van het Waterh. het Watergezw. enz. §. 256 en 257.

AAN niet minder misslagen als deeze, heeft men zig tot hier toe schuldig gemaakt, in de bepaaling der afgelegen Oorzaaken, tot deeze Gezwellen betreklyk. Zoo draa men had waargenoomen, datze standvastig gezien werden by Kinderen, onmiddelyk na de Geboorte, nam men den toevlugt tot het onderstellen van Oorzaaken, welken in 't algemeen genoomen, zoo ongereimd, als verschillend waren. Sommige inderdaad, die aan de Hartstogten der Zwangeren, met opzigt tot de Vrugt een byna onbepaald vermoogen toeschreeven; wilden alle de veranderingen, welken zy in deeze gevallen waarnaamen, alleen van dusdanig eenen invloed afleiden. Anderen daarentegen, wel gezien hebbende, dat men zulk eene onderstelling, by geene mooglykheid, nog door middel van onbetwistbaare Waarneemingen, nog door de weg van redekavelinge konde voorplyten, verklaarden zulks door eene ongemaklyke ligging der Vrugt, tegen één der Beenige Deelen van het Bekken. Veelen eindelyk, hebben beide deeze voorgewende Oorzaaken te gelyk aangenoomen: en eenigen onder deezen voegen 'er nog by, dat eene lange en moeilyke Verlossing; zoo wel, als eene belediging welke het Kind staande deszelfs Geboorte, ondergaan mogte, hetzelfde kan uitwerken.

IN zulk eene verschydenheid van Gevoelens als deeze; en waarvan de waarschynlykste zelfs, aan oneindige betwistingen onderworpen is; zal het misschien niet onnut zyn, dat wy onze gedagten een oogenblik tot dit stuk bepaalen; en, door middel van zeer zeekere Waarneemingen, en wettig daar uit afgeleide gevolgen, tragten aan te toonen, wat men aangaande dit Onderwerp te denken hebbe.

1. DE Vrugt bestaat, voor de saamenkomst van twee Ondeeligen, in het Ey van de Vrouw. 2. Alle weezenlyke Deelen van dezelve, bestaan te gelyk. 3. Het

Zaadvogt van den Man, in het Eijernest gebragt zynde, werkt op eene zekere, dog voor ons onbekende wyze, op het Eytje. 4. Hier door, ontwikkeld zig waarschynlyk niet alleen het Spruitje; maar ondergaat ook verscheiden Wyzigingen, die zoo wel deszelfs binnenste, als het uitwendige betreffen: en altoos eene meer of min duidelyke overeenkomst hebben, met het Ondeelige, welk de Bevrugting uitwerkt. Het Zaadvogt derhalven, bevat zulke Deelen in zig, welken met de verscheiden Deelen, zoo Vaste als Vloeibaare van den Man, overeenkomen; want, het drukt in het Spruitje, trekken van gelykheid met de verscheiden Deelen van deeze. 5. Het Spruitje, zoo voor, als na de Bevrugting, is zeer teeder, byna geleyagtig; en, door eene ligte toegeeving, op den minsten indruk, verandert het zeer van gedaante. 6. De Vrugt, tot op het tydstip der Geboorte, word gevoed door het moederlyke Bloed; en ontleend alle deszelfs Vogten van deeze. 7. De Veerkragt der Deelen van het Lighaam der Vrugt, is zeer gering: en derhalven geenzints geschikt, om eene verbetering der Vogten, die dezelve van de Moeder ontvangt; ondersteld zynde, dat deezen van hunne Natuurlyke hoedaanigheden af wyken, uit te werken. 8. Eindelyk, de hoeveelheid der Vogten, vergeleeken met den inhoud der Vaste Deelen, is by eene Vrugt merkelyk meerder, dan na de geboorte: deszelfs Vogten, daarenboven, zyn zeer Weyagtig: en, de veranderingen in de Omloopende Beweeging van de Vogten der Moeder; konnen met opzigt tot de Vrugt, aanmerkelyke Omkeeringen veroorzaaken.

UIT alle deeze Beginzelen derhalven, op zeer keurige Waarneemingen gegrondvest (*a*); konnen door een wet-

(*a*) HALLER. Mem. sur la form. du Coeur, dans le Poulet &c.

wettig gevolg, deeze onbetwistbaare Leerregelen worden afgeleid. 1. Dat door eenigerhanden toevallige Oorzaaken, voor de Bevrugting zelve, op het Ey, en daar in bevatte Spruitje werkende, de oorspronglyke Schikking van verscheiden Deelen van hetzelve, indervoegen kan verandert worden; dat daar uit, de Beginzelen voortspruiten van Ziekten, welken zig in het vervolg meer en meer kenbaar maaken. 2. Dat het Manlyke Zaadvogt, na de vermenging op het Spruitje werkende, de ongesteltheden van deeze, tot hetzelve kan overbrengen; en dus den grond leggen tot wanordes, welken niet, dan door een scheppend Vermoogen, konnen weggenoomen worden. 3. Dat, zoo wel voor, als na de Bevrugting, terwyl alle de Deelen van het Spruitje, nog ten uitersten teeder zyn, door eene ongeregelde beweeging van het moederlyke Bloed, hetzelve onderworpen is aan menigvuldige veranderingen, die naar derzelver verschillende hoedaanigheden, verscheiden Ziekten doen te voorschyn komen. 4. Dat de schaadelyke hoedanigheden van de Vogten der Moeder, de oorspronglyke gesteltheid van de Deelen der Vrugt, op meer dan eene wyze, en met onderscheiden gevolgen, kan veranderen. 5. Dat de zeer groote hoeveelheid, van Wateragtige Vogten; welken altoos by eene Vrugt plaats hebben; dezelve noodwendig zeer onderworpen doet zyn, aan dergelyk soort van Verzaamelingen. Men kan hier nog byvoegen: 6. Dat werktuiglyke Ziekten zelve, by eene Vrugt zoo wel, als na de Geboorte, in verscheiden Deelen van het Lighaam, plaatzelyke ongesteltheden konnen veroorzaaken: die vervolgens, met den aanwasch van deeze vermeerderen.

&c. Tom. II. Pag. 172. &c. BONNET. Consid. sur les Corps Organ. Tom. II.

ZIE daar derhalven, verscheiden algemeene Oorzaaken van Ziekten; welken voor de geboorte konnen plaats hebben. Men behoeft de werking van deezen, slegts te onderstellen, dat tot eenige der ingehouden Deelen van het Hoofd, of der Ruggegraad, bepaald worde; en, men zal alsdan gemaklyk begrypen konnen, op welk eene wyze alle de te vooren gemelde gebreken plaats grypen. Zoude ook, de zeer groote zagtheid van het Herssengestel en des Ruggemergs; zoo wel, als de ineengewikkelde ligging der Vrugt in de Lyfmoeder; niet wel iets konnen toebrengen, om de werking van eenigen der aangeweezen Oorzaaken, eerder tot dit, dan tot eenig ander Deel, te bepaalen? Zeeker ten minsten, is het, dat men vry zeldsaam, aangebooren verzaamelingen van Water, in andere deelen, dan het hooft, en de Ruggegraad, waarneemd: en, dat behalven de zoo even gemelde biezonderheden, niet wel eenige Natuurkundige reede, van de meerder gemeenheid der tot hier toe beschreeven gebreken, kan gegeeven worden.

SCHOON de Watergezwellen, welken aan de Ruggegraad voortkomen, het allermeest gezien worden, aan de Lenden en het Hyligbeen; is 'er nogtans geen der biezondere Deelen van dezelve, van uitgesloten. Die van het Hoofd integendeel, schynen meestentyds bepaald te zyn binnen den Omtrek van het Agterhoofdsbeen.

DE gevolgen, zoo wel van het een als van het ander Soort derzelver, zyn by uitstek verderfelyk. Het is zeldsaam zegt RUISCH, spreekende van een dergelyk Gezwel aan de Lendenwervelen, dat Kinderen, daar aan onderheevig, vyftien Maanden oud worden (*a*). Sommige gevallen egter zyn 'er, waar in ze niet slegts den Ou-

(*a*) RUISCH. Ontl. Gen. en Heelk. Aanm. de 36 Waarn.

Ouderdom van drie en meerder; maar zelfs, die van Zeventien en Twintig Jaaren, berykt hebben (*a*). Veelmaalen word de Dood deezer ongelukkigen vooraf gegaan, van eene algemeene vermaagering des Lîghaams, Stuiptrekkingen, Buikloopen, verlies van Kennis, en Verlammingen der Ledemaaten. Somwylen egter, genieten dezelve alvoorens eene vry bestendige gezondheid.

ALLE deeze Ziekten overschryden de paalen van het vermoogen der Heelkunde. RUISCH bekend openhartig, dat hy geene derzelver ooit heeft tot geneezing konnen brengen. De opening derzelver door het Mes, of van zelve; de afbinding; het gebruik van Vermoogende Brandmiddelen; alle deeze, hebben niets anders uitgewerkt, dan het noodlottig tydstip in hetwelke de Lyder word weggerukt, te verhaasten. Dezulken derhalven, schynen de eer der Heelkonst, zoo wel, als hunne eigen agting het best bewaard te hebben; die in alle dergelyke gevallen, niets wilden aanwenden, dan het gene dezelven voor uiterlyke aandoeningen konde bevyligen.

VAN de beschreeven Gezwellen der Ruggegraad, moeten wel onderscheiden worden, zekere afsonderlyke verzaamelingen van Water, in het één of ander gedeelte van het Celwyze Weefsel, onder de Bekleedzelen, door hetwelken de Ruggegraad overdekt worden, plaats grypende. Dit Gezwel inderdaad; tot den Rang van welke het geval van HOFMAN (*b*) en misschien ook, dat van BOHMER (*c*) moet gebragt worden; schynd voornaam-

(*a*) Zie eene verzaameling dier gevallen in het te vooren gemelde Werk van den Heer ZWAGERMAN.

(*b*) Ephem. nat. Cur. Dec. 2. Ann. 50.

(*c*) BOHMER. Obs. Rar. Fasc. 2. Pref. Obs. 18.

naamlyk te beginnen na de Geboorte; en kan, als 'er niet tevens eene verzaameling van Water in de Buis des Ruggemergs mede vergezeld gaat, door eene enkele ontlasting van het ingehouden Vogt, geneezen worden.

§. III.

DE WATERZUGT IN EEN BESLOOTEN ZAK.

ONDER deezen Naam bevatte ik alle verzaamelingen van Water, in één of meer vliesagtige Bekleedzelen, als in zoo veele afzonderlyke Beurzen begreepen; voor zoo veel dezelven naamlyk, in één der voornaamste Holligheden van het Lighaam plaats grypen. De *Hydatides* derhalven, de *Waterzugt des Buikvlies*, gelyk ook die der *Vrouwlyke Eijernesten*, moeten allen hier toe gebragt worden.

HYDATIS, zegt VAN ZWIETEN (*a*) betekende oudstyds, de vermeerdering van Vet, in het buitenste gedeelte, liggende onder het bovenste Ooglid. En, in dien zin waarlyk, is dit Woord door GALENUS (*b*) en ÆGINETA (*c*) genoomen. Thans egter, word daar door verstaan *zekere vliesagtige Zakjes, met wateragtig Vogt opgevuld, in verscheiden holten van het Lighaam voortkomende.*

ARETÆUS is de eerste, die van deeze Ziekte met eeni-

(*a*) VAN ZWIETEN. Verkl. der Korte Stell. van BOERHAAVE. I. D. P. 307.

(*b*) GALENUS. Def. Medic. & Method. Medend. Lib. XIV. Cap. 19.

(*c*) ÆGINETA. Lib. IV. Cap. 14.

eenige naaukeurigheid gesprooken heeft; en, de wyze op welke hy zig dien aangaande uitdrukt, laat niet toe te twyffelen, of hem is eene *Ascites*, door *Hydatides* veroorzaakt, voorgekomen. Hy spreekt egter van dezelve alleen onder den Naam van (Κύστεις) *Vesiculæ*, en bedient zig even zoo min als ÆTIUS, van het Woord HYDATIS, dat FERNELIUS vervolgens, en misschien als de eerste, daar op toegepast hebbe (*a*).

DEEZE Ziekte, gelyk ik reeds in het voorbygaan hebbe aangemerkt, is gemeen aan alle Holligheden van het Lighaam. In den Buik, heeft men dergelyke Blaasjes gevonden aan het Darmschyl (*b*); de Maag, (*c*); de Milt (*d*); het Alvleesch (*e*); het Net (*f*); de Lever (*g*); het Buikvlies (*h*); en de Nieren (*i*). In de Borst, aan de Longen; het Hartenzakje; en het Borstvlies (*k*). In het Hooft, in de Holligheden der Herssenen; aan het Harde en aan het Zagte Herssenvlies (*l*). Somwylen ook, zyn dezelven door het Braaken en den Stoelgang uitgeworpen; 't gene bewyst, datze in den Maag en het Gedarmte, van gelyken gevormd worden (*m*). Vrou-

(*a*) ASTRUC. Trait. des Tum. & des Ulcer. Tom. I. Pag. 464 & 465.
(*b*) TULP. Observ. Med. Lib. II. Cap. 34.
(*c*) RIVERIUS. Observ. Comm. P. 314.
(*d*) V. COITER. Observ. Anat. Chir. P. 117.
(*e*) Ibid.
(*f*) BONETUS. Sepulchr. Anat. Lib. III.
(*g*) ASTRUC. Trait. des Tum. &c. Tom. I. P. 468.
(*h*) T. BARTHOLINUS. in Act. Hafn. Tom. III. Hist. 64.
(*i*) WILLIS. Pathol. Cerebr. Cap. 9.
(*k*) ROLFINCIUS. Epith. Meth. Cognosc. & Cur. Lib. II. Cap. I. en anderen.
(*l*) WEPFER. Exercit. de Apoplex. P. 410 en 415.
(*m*) WHARTON. Adenogr. Cap. II. RIVERIUS. Cent. 4. P. 27.

Vrouwen hebben dergelyke Blaasjes, dikmaalen door de Scheede der Lyfmoeder ontlast (*a*); en in dit geval is het zeeker, datze of in de Scheede zelve; of, in de Lyfmoeder; gehuisvest hebben. Zelden eindelyk, zyn 'er eenigen derzelver, door geweldig Hoesten uit den Mond uitgedreeven; die zeekerlyk, of in de Takken der Luchtpyp, of, in de Luchtpyp zelve gevormd waren.

HET is eene algemeene Waarneeming, dat deeze Blaasjes, welkers grootte in verscheiden gevallen verschillend is, dan eens aan de buitenste Oppervlakte der Bekleedzelen van alle de gemelde Deelen, met één of meer beginzelen zyn vastgehegt; en dan eens, zonder eenige de minste aanhegting, in de Holte waar in zy gevormd zyn, bevat worden. Somwylen, schoon 'er verscheiden tegelyk in eene zelfde Holte plaats hebben, zyn zy alle gescheiden van elkanderen; hebben ieder in het biezonder een afzonderlyk beginzel; en konnen als zoo veele, op zig zelfs bestaande Gebreken, worden aangemerkt. Somwylen, daarentegen, zyn verscheiden deezer Blaasjes, op de wyze van druivetrossen met elkander vereenigt; en hangen alle te gelyk met één enkel Steeltje, aan de Oppervlakte des Deels, van hetwelke zy voortspruiten. In eenige gevallen, zyn dezelven ontbloot van een algemeen Bekleedzel, dat hun allen omvangt; en in anderen, worden zy gezaamentlyk beslooten in eene vliesagtige Zak, die doorgaans dikker is van Zelfstandigheid, dan het eigen Weefsel is deezer Blaasjes. Altoos zyn dezelven vervuld, met een helder, doorschynend, en inderdaad Weyagtig Vogt, maar welkers dikte in verscheiden Omstandigheden, verschillend is.

WEINIG Ziekten misschien, zyn 'er, welkers Kenmer-

(*a*) VAN DER WIEL. Zeld. Aanm. 1. D. 70 Waarn. P. 228.

merken zoo bezwaarlyk konnen aangeweezen worden, dan deeze: Alles waarlyk, is in dit geval bepaald tot enkele gissingen, welken maar al te dikmaalen, door de Ondervinding wederlegt worden. Somwylen heeft men veele deezer Waterblaasjes gevonden in de Lighaamen van Menschen welken zeer gezond geleeft hadden: en, men heeft dezelven ondersteld in Zieken, welkers geopende Lighaamen, het tegendeel aantoonden. Dit egter, is vooral waar, ten opzigte derzulken, welken, of in het Hoofd, of, in de Holte der Borst gevormd worden; en is minder toepaslyk op die van den Onderbuik; als welkers bestaan men met zeer veel waarschynlykheid, uit verscheiden nevensgaande Toevallen, kan afleiden. In dit geval immers, is de Buik naar evenreedigheid van de grootte en hoeveelheid deezer Blaasjes, door eene meer of min omschreeven Zwelling uitgezet; de Ademhaaling belemmerd; en, men gevoeld dikmaalen, niet alleen de schommeling van het ingehouden Vogt, maar ook verscheiden Verhardingen, welken door ontaarte Klieren gevormd worden. De Pis daarenboven, is niet zelden bezet met steenagtige Lighaamtjes; en word niet geloost, dan met moeite, en in eene kleine hoeveelheid. By dit alles voegt zig somwylen, eene hardnekkige Opstopping van den Afgang; Koorts; en eene zeer lastige verzaameling van Winden, in den Darmbuis. Het Spysverteerend vermoogen eindelyk, van de Ingewanden des Onderbuiks, word ten meesten deele vernietigd; de Lyder is veelmaalen onderworpen aan Braakingen, welken alleen uit deeze Oorzaak voortspruiten; en, niet zelden gebeurd het, dat by Vrouwen, de natuurlyke ontlasting der Maandstonden, of, geheel agterblyven; of, in de uiterste wanorde gebragt worden. Alle deeze veranderingen derhalven, konnen als zoo veele, niet zeer bedrieglyke kenmerken deezer Ziekte, in het onderstelde geval, beschouwd worden.

De naaste Oorzaak der *Hydatides* is zeer moeilyk te bepaalen. FERNELIUS, met betrekking tot die welken in den Onderbuik plaats grypen; was van gedagten, dat dezelven voortkwaamen van één of meer barsten in de Zelfstandigheid der Lever: „wanneer deeze barsten (zegt „hy) (*a*) zig uitstrekken tot het Vlies waar mede „dit Ingewand bekleed is; vloeid het Water door. de- „zelven uit, en ontlast zig in de Holte van den Onder- „buik: maar, wanneer dit Vlies geheel blyft; word „het Vogt daar door wederhouden, en maakt als dan „zekere Blaasjes, welken de Grieken *Hydatides* genaamd „hebben: deeze zyn ten naasten by gelyk, aan die ge- „nen, welken de Slagters somwylen aan de Levers van „Ossen en Schaapen waarneemen". Anderen hebben dezelven toegeschreeven aan eene plaatzelyke uitzetting der Watervaten, ingevolge eener verhinderde Omloop van het *Lympha* (*b*). De zeer beroemde GRASHUIS is van gedagten, dat zy niet anders dan door eene opvulling van één of meer Vakjes des Celwyze Weefsels gevormd worden (*c*). Terwyl sommigen, integendeel beweeren, dat de Zelfstandigheid deezer Blaasjes, volstrekt geen werktuiglyke Deelen zynde, alleen door de ontaarting van een uitgestort Wateragtig Vogt gemaakt worde. Misschien is het waar, dat verscheiden deezer Oorzaaken tegelyk konnen plaats hebben, en dat dan eens, de uitzetting van een Watervat, dan eens, de opvulling van de Vakjes des Celwyze Weefsels, en somwylen de verdikking van een buitengevaat *Lympha*, de onmiddelyke Oorzaak is der *Hydatides*.

De uitgestrektheid van sommigen deezer Waterblaa- zen

(*a*) FERNELIUS. Pathol. Lib. V. Cap. 8.
(*b*) ASTRUC. Traité des Tumeurs & des Ulcer. Tom. I. Pag. 468.
(*c*) GRASHUIS. De Natur. Hydatid. Pars 2.

zen is dikmaalen zeer groot: en men heeft 'er gevonden die verſcheiden Pinten water, in haare Holte bevatteden (*a*). Dus is het ook gelegen met derzelver hoeveelheid, die in ſommige gevallen, bykans alle geloof te boven gaat (*b*).

GELYK men nimmer een Hulpmiddel moet voorſchryven, in eene Ziekte, van welkers Natuur men niet door onloochenbaare bewyzen verzeekerd zy; moet men nooit iets aanwenden in dat Soort van *Hydatides*, van welkers beſtaan wy gezegt hebben, dat men zig alleen door den weg van zeer onzeekere giſſingen, overtuigt agte. In de *Hydatides* daarentegen, die in den Onderbuik huisveſten, en welkers kenmerken wy gezien hebben, dat aan minder duiſterheid onderworpen waren, behoord hoe eer hoe liever de noodige hulp te worden toegebragt; en, het is niet dan ten koſte van het leeven des Lyders, dat men nalaate, zig van de hulpmiddelen der Genees en Heelkunde te bedienen. Wy zullen in 't vervolg aantoonen, van welk eene Natuur deeze Hulpmiddelen zyn moete; en nu overgaan tot de andere Soorten van Waterzugt, welken tot den Rang der Beſlootene gebragt worden.

DE *Waterzugt des Buikvlies*, word oneigentlyk dus genaamd, en is inderdaad niet anders dan eene verzaameling van Water, in de Vakjes van het Celwyze Weefſel, dat dit Vlies verbind met de binnenſte Oppervlakte der Buikſpieren.

DIT Soort van Waterzugt, is afhanglyk van eene verſtopping der Vaten van het Buikvlies; die, allengskens

(*a*) Mem. de l'Academ. Roy. de Chir. Tom. VI.
(*b*) RIVERIUS. Obſerv. Commun. ultim. Pag. 393. en anderen.

kens zynde uitgezet, de Vezelen van het Celwyze Weeſſel door hetwelke zy verſpreid zyn, van elkanderen doet wyken; en, zoo wel door deeze uitzetting, als door verbreeking van ſommigen der Watervaten, eene uitſtorting in dit Weeſſel doet ſtand grypen, welken tot eene onbepaalde uitgeſtrektheid kan aanwaſſen.

In de meeſte gevallen, maakt de verzaameling van dit Vogt, eene verbreeking van de vliesagtige tuſſenſcheidzels, die het eene Vakje deezes Weeſſels afzondert van het ander: en alsdan is hetzelve begreepen, in ééne, en van alle kanten bepaalde Holte. Somwylen egter gebeurd het, dat de geheelheid deezer tuſſchenſcheidzels, in weerwil der uitſtorting, ongeſchonden blyve: en in dit geval is het Vogt verdeeld door alle Celletjes van het meergemelde Weeſſel; maakende dus, eene ſoort van Waterzugt, welke zeer wel tot de *Hydatides* gebragt worde.

Ten opzigte van den een, zoo wel, als ander deezer omſtandigheden, is het waar, dat de hoeveelheid van Vogt 't welk is uitgeſtort, de Buik tot eene allereisſelykſte dikte kan doen uitzetten. In het geval by Palfyn gemeld, waren hondert en dertig potten Water, in de uitgerekte zak van het Buikvlies begreepen (*a*). Uit eene andere dergelyke Wateragtige Verzaameling; in de linker zyde van den Buik doorgebrooken, ontlaſte zig meer dan Twee Hondert Blaazen, ter grootte ieder van een Hoenderei; welken allen met een zagt, dog rot en ſtinkend Water vervuld waren (*b*). Meer an-

(*a*) Van Mekeren. Genees en Heelk. Aanmerk. LII. Hoofddeel.

(*b*) Palfyn. Anat. Chir. Tom. I. Pag. 44.

andere foortgelyke Gefchiedverhaalen, vind men in de Werken der bekwaamfte Waarneemers (*a*).

De kentekenen deezer Ziekte, zyn, in 't algemeen genoomen, duidelyker dan die der voorige. De Buik, naamlyk, is naar evenreedigheid der uitftorting, door eene meer of min bepaalde zwelling meer of min uitgezet: de Navel, die natuurlyk een weinig is ingedrukt, verheft zig dikmaalen als de uitftorting algemeen is, tot eene aanzienlyke hoogte: fcherpe Pynen, in de meefte gevallen met Koorts vergezeld, doen de kragten des Lyders verlooren gaan: de Dyen niet alleen, maar ook de Beenen, zyn bezet met eene Zugtige opblaazing: de Ademhaaling is belemmerd: de Eetluft bykans vernietigd: de Dorft daarentegen, onlefchbaar: en, men gevoeld de Schommeling van het uitgeftorte Vogt, wanneer de drukking der Handen, aan weërzyden van het gezwel, of van den Onderbuik gelegt, beurtelings verwiffeld worde. Deeze laatfte omftandigheid, egter, is alleen betreklyk tot dat biezonder foort deezer Ziekte, in dewelke het uitgevaate Vogt, in niet meer dan ééne zakswyze Holte begreepen zy; want, wanneer dezelve, als in zoo veele affonderlyke Blaasjes, door de Celletjes van het Vetvlies gemaakt, behouden word, kan men dergelyk eene golving van Vogt, niet waarneemen; en, het is in dit geval voornaamlyk, dat men uit de ongelykheid der Opzwelling; vergeleeken met de overige toevallen welken wy zoo even gemeld hebben; tot het beftaan deezer Ziekte, befluiten moete.

DE

(*a*) SOLENANDER. Sect. v. Confil. 15. Pag. 489. RHODIUS. Obferv. Pag. 132.

(*b*) BLASIUS. Obferv. Med. rar. Part. I. Obferv. 18. HELWIGIUS. Obf. Phyf. Med. 82. Pag. 255. Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. VI. TITSINGH Heelk. Pag. 330.

DE gevolgen van beide deeze ſoorten van Waterzugt, zyn ten uiterſten verderfelyk. In den beginne egter, is het mooglyk, datze door een Heelkundig Handwerk geneezen worden. Het is niet even eens gelegen, als de Ziekte aanmerkelyke vorderingen gemaakt hebbe; en de zeer groote uitgeſtrektheid, zoo wel als menigvuldige aanhegtingen van den Zak des Buikvlies aan de Deelen des Onderbuiks, niet toelaat, dat derzelver Holte, door inkrimping, vernietigd worde. In dit geval waarlyk, is dezelve vroeg of laat, doodelyk.

DE *Waterzugt der Vrouwlyke Eijerneſten*, de derde Ziekte, welke wy onder den Rang der *beſlooten Waterzugt* hebben opgeteld, is gemeener dan de voorige, en maar al te dikmaalen verward met deeze. Men verſtaat door dezelve *eene tegennatuurlyke uitbreiding van het Eijerneſt, ingevolge eener meer of min groote Verzaameling van een Wateragtig Vogt in dezelve; 't zy dat zulks afhanglyk is, van eene ontaarting der Eijeren, daar in bevat; of wel, van eene vermeerderde opvulling der Waterblaasjes, welken ſomwylen tuſſchen dezelven verſpreid liggen; of, eindelyk, van eene opbooping in het Sponsagtig Weefſel zelve deezer Eijerneſten.*

DEEZE Ziekte, is in alle haare omſtandigheden, door den Heer VAN DER HAAR met zoo veel netheid beſchreeven (*a*) dat ik met reeden twyffele, of men iets dat aanmerking verdiene, daar zal konnen byvoegen. Zeeker is het ten minſten, dat ik my hier door ontheft vinde van de moeite, om het gebreklyke dat in andere Schriften daaromtrent gevonden word, door eene uitgebreide Verhandeling te vergoeden: en, miſſchien mag ik

(*a*) Verhandel. van de Hollandſ. Maatſch. der Weetenſch. VI. Deel. 2. Stuk. Pag. 543.

ik 'er byvoegen, dat eene andere dan zeer korte ontvouwing van derzelver voornaamste biezonderheden, niet van overtolligheid zoude konnen vry gesprooken worden. Ik bepaale my derhalven, tot de enkele aanwyzing der Kentekenen, Gevolgen, en Behandeling deezer zoo beklaaglyke Ziekte; en zal my niet uitlaaten in eenige dier biezonderheden, welken, gelykze aan veele zwaarigheden onderworpen zyn, niet zoo zeer geschikt schynen, om het Geneeskundig Deel derzelve te verbeteren, dan wel, om de verbeeldingskragt des Onderzoekers, met meer of min bedrieglyke Voorstellen te vermoeijen.

INDIEN in eenige, zoo is het in deeze Ziekte, dat de Kenmerken welken het begin derzelver zouden moeten aanwyzen, by uitstek twyffelagtig zyn. De Zieke zelve, gevoeld in deeze eerste tyd, zoo weinig ongemak; en alle de biezondere Werkingen van het Lighaam worden met zoo veel vryheid voltrokken, dat het naauwlyks mooglyk is, eenige de minste ongesteltheid van dien aart te vermoeden. In 't vervolg egter, dat is te zeggen, wanneer de Ziekte eenige vorderingen gemaakt hebbe, verschynen 'er eene groote menigte van verschillende Toevallen, van dewelken de eene minder, de andere meerder, het daadelyk bestaan derzelver aantoonen. Het eerste schynbaare teken dat zig opdoet, is eene harde en bepaalde Zwelling aan de een of ander zyde van den Onderbuik, onmiddelyk boven de Schaambeenderen: deeze Zwelling is in sommige gevallen vergezeld met Pyn, die zig niet alleen in het Bekken, maar ook in de Heup, en langs de uitgestrektheid der Dye doet gevoelen; en in andere gevallen, gaat dezelve gepaard met eene bezwaarlyke ontlasting der Uitwerpzelen. De dagelyksche toeneeming vervolgens der uitzetting, vermeerdert op eene langzaame wyze den omtrek des Buiks; en wel somtyds tot zoo verre, datze de maat van drie, vier, en meer Ellen te boven gaat. In deezen

toeſtand, worden ſomwylen de Maandſtonden in wanorde gebragt, of derzelver gezette ontlaſting vernietigt: de Verteering der Spyzen word bedorven: en, ingevolge hier van, gaat de Eetluſt verlooren; en de Zieke vervald wel haaſt in eene volſtrekte uitdrooging: de Ademhaaling, die tot hier toe, onbelemmerd voltrokken werd, geſchied niet dan met eene alleruiterſte bezwaardheid: de Dorſt word onleſchbaar: de Pis weinig, dik, troebel, en als met roode geklopte Steenen gemengd: het ingenoomen Voedzel, word zonder eenige verandering, door den weg van Braaking uitgeworpen: de Puls is klein en ras: de kleur des Aangezigts word bedorven: en de Lyfmoeder eindelyk, maakt niet zelden eene aanmerkelyke uitzakking in de Scheede.

IN de beginzelen deezer Ziekte, is het Vogt doorgaans in afzonderlyke bewaarplaatzen, als in zoo veele Blaasjes begreepen. Naderhand egter, wanneer door de zeer groote uitſpanning welke deeze blaasjes ondergaan, dezelven verbrooken worden, is hetzelve verzaameld in niet meer dan ééne Holte, gemaakt door de Zelfſtandigheid zelve, van het Eijerneſt. De Zak, welke in dit geval, door het vergroote Eijerneſt gemaakt word, is in de meeſte omſtandigheden zeer dik; en, het is niet, dan in eenen vergevorderden trap van uitzetting, dat dezelve zoo dun worde, datze zig niet meerder tegen de onophoudelyke perſſing van het ingeſlooten Vogt kan aankanten.

WEINIGE gevallen zyn 'er, waar in dit Soort van Waterzugt, ſchoon met de vermoogendſte Geneesmiddelen te keer gegaan, geen doodelyk uiteinde gehad hebbe. Het is derhalven de pligt van een Heelmeeſter, indien hy anders zyne eigen agting, zoo wel, als die der Konſt wil handhaven, dat hy de beklaaglyke uitkomſt derzelver, voorſpelle; en geenzints door te loſſe belof-

ten,

ten, de Zieke ſtreele met eene hoop, die in alle opzigten bedrieglyk is.

ALLE de verſchillende Soorten van Waterzugt, in deeze Onderdeeling beſchreeven, hebben dit met elkanderen gemeen, datze niet anders, dan door een zelfde Heelkundig Handwerk konnen geholpen worden. Deeze egter, ſchoon het eenige hulpmiddel zynde, van hetwelke men zig met eenige verwagting bedienen konne, doet in de meeſte gevallen niets, dan de toevallen der Ziekte, voor eenen meer of min bepaalden tyd verzagten; en moet derhalven niet zoo zeer als Geneezend, dan wel als Onderhoudend worden aaangemerkt.

MEN heeft voorgeſteld, om dezelve, even als in het Buikwater, door middel der Driekante Priem in het werk te ſtellen: en, menigvuldige gevallen zyn 'er, waar in men by een en dezelfde Zieke, het ingeſlooten Vogt, tot verſcheiden ryzen heeft afgetapt. In alle deeze gevallen ondertuſſchen, is het Water binnen eenen zeer korten tyd, in eene gelyke, en ſomwylen nog grooter hoeveelheid, wederom by een vergadert; en, het is niet zonder voorbeeld, dat deeze dikmaalen herhaalde Aftappingen, van eenen zeer ſchielyken Dood agtervolgt zyn. Deeze zoo ſlegte uitſlagen der Aftapping, door den weg van Doorbooring, hebben naderhand doen denken, dat het openen der Zak door eene ruime inſnyding, miſſchien van meer vermoogen zyn zoude, dan deeze: en inderdaad is het waar, dat dezelve in ſommige gevallen, van eene meer dan gemeene uitwerking geweeſt zyn (*a*). Om deeze Bewerking wel te doen, is het zeekerlyk noodig dat men het voorſchrift van

(*a*) Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. VI.

van LE DRAN (*a*) in agt neeme. Men doorſnyd naamlyk, de Huid zoo wel als de Buikſpieren, en de Zelfſtandigheid van den Zak zelve, met eene ruime opening. Ten dien einde, brengt men eene *Troisquart* in den Zak, welkers Pypje voorzien is met eene Sleuf, langs welke men dezelve door middel van een ſtomppuntig Mesje indervoegen opent, dat men de Vinger in de gemaakte opening kan inbrengen. Op het geleide van deeze, die alsze in den Zak gebragt is, de punt van het Mesje bedekken moete, word eene inſnyding gedaan van drie of vier vingeren breed lengte; door dewelke men tweemaalen daags inſpuitingen doet, die van eene zagte en zuiverende Natuur zyn moeten. Gelyk ondertuſſchen, de zyden der Zak, na deeze Bewerking zelden ſaamenhegten, en 'er meeſtentyds eene opening overblyft, welke dagelyks eenige droppelen Etter laat uitvloeijen, moet men de Zieke een geruimen tyd een pypje laaten draagen, om de gemelde ontlasting te begunſtigen. Ik zegge niets van het uitſnyden der Eijerneſten, welke in de biezondere Waterzugt dier Deelen, als een Heelkundig *Problema*, door ſommigen is voorgedraagen (*b*). Niemand voor zoo veel my bekend is, heeft tot heeden toe, deeze Bewerking ondernoomen. Men zal derhalven moeten afwagten, wat de Ondervinding ten dien opzigte, indienze ooit maar beproefd worde, zal aanwyzen.

(*a*) LE DRAN. Conſult. ſur la plusp. des Malad. qui ſont du reſſort de la Chir.

(*b*) Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. VI.

§. IV.

§. IV.

DE WATERBREUK.

Hydrocele, zegt Ætius, betekende by Aspasia, eene wateragtige opzwelling van de Lippen der Vrouwlyke Teelleeden. In 't algemeen egter, word dit woord toegepaſt op eene verzaameling van Water in ſommige der Teeldeelen by Mannen: en, het is biezonder onder den rang der Zugtgezwellen, dat men de eerſte deezer ongeſteltheden, wil betrokken hebben.

Sommige der Ouden, ſtelden vier biezondere Soorten van Waterbreuken, agtervolgens de verſchillende zitplaatzen van het Vogt, welkers verzaameling dezelve uitmaakte. Die der eerſte ſoort by voorbeeld, meenden zy dat plaats hadde, tuſſchen de gemeene Bekleedzelen van den Balzak en het *Dartos:* de tweede, tuſſchen het *Dartos*, en de *opſchortende Spier der Ballen:* de derde, tuſſchen deeze laatſte, en den *Schedenrok der Zaadvaten:* de vierde eindelyk, in de eigen Zelfſtandigheid der Ballen zelve. Onder de laatere Schryvers, zyn 'er eenigen, welken verſcheiden deezer Soorten, met ſtilzwygen zyn voorby gegaan: en, 'er zyn anderen, die het beſtaan van ſommige derzelver, volſtrektelyk ontkend hebben. Men kan hier by voorraad uit opmaaken, hoe weinig grond, alle deeze Soorten van Waterbreuken, in de Natuur hebben: en, deeze verſchillende gevoelens zelve doen denken, dat dezelven eerder als vrugten eener levendige Verbeeldingskragt, dan wel, als zoo veele gevolgen eener ſtandvaſtige bevinding, moeten beſchouwd worden.

Inderdaad, de twee eerſte Soorten deezer onderſtelde Waterbreuken, zyn beide van dien aart, dat, met het

het ontkennen der eene, het verwerpen der andere tevens, op eene onafscheidelyke wyze verbonden is. Het *Dartos* immers, 't welk men gemeenlyk begrypt, een vry sterk spieragtig Vlies te zyn, weezenlyk niet anders, dan een soort van Celagtig Weefsel zynde, is het naaulyks betoogbaar, dat hetzelve zoude konnen strekken ter bepaling van eene merkelyke veelheid Vogt in afzonderlyke Holten, op eene wyze, welke of de een, of de ander deezer Soorten, deed stand grypen. In gevallen daarenboven, waar in eene verzaameling van Water onder de Huid des Balzaks, zoo als men het noemd, plaats hebbe, zal men altoos bevinden, dat hetzelve indervoegen naar alle zyden, en tot de Ballen zelve, is uitgespreid, als of het geheele Celwyze Weefsel, gelykelyk uitgebreid, en in deszelfs gantsche uitgestrektheid vervuld ware. Het derde Soort van Waterbreuk, is niet meerder mooglyk, dan de voorigen, en moet myns bedunkens, zoo wel verworpen worden, als deezen. De zeer groote dunheid waarlyk van de Opschortende Spier der Ballen, gelyk ook, het losse saamenweefsel van derzelver Spieragtige Vezelen, laaten niet toe, dat 'er eene afsonderlyke verzaameling van Water, tusschen deeze, en den Schederok der Zaadvaten kan huisvesten, zonder zig onmiddelyk uit te storten in het Celwyze Weefsel van den Balzak. De vierde Soort eindelyk, dat is te zeggen, die in de Zelfstandigheid der Ballen zelve zoude gevormd worden, is tot heden toe door zoo weinig beslissende Waarneemingen beweezen; en derzelver onderscheiding daarenboven van andere ongesteltheden, aan zoo veele zwaarigheden onderworpen; dat men aangaande het bestaan derzelver, op eene gelyke wyze mag oordeelen als omtrent dat der drie voorige.

INDIEN het derhalven beweezen zy, dat alle de zoo-evengemelde Soorten van Waterbreuken, inderdaad niet an-

anders dan een denkbeeldig beſtaan hebben; is het natuurlyk, te vraagen: *hoe veele Soorten deezer Ziekte zyn mooglyk: en, in welke gedeelten van den Balzak, kan het verzaamelde Vogt huisveſten.* Ik erkenne niet meer dan drie biezondere Soorten van Waterbreuken; in ieder van dewelken, het buitengevatte Vogt, in even zoo veele verſchillende Deelen huisveſt. In de eerſte naamlyk, is hetzelve bevat in het Celwyze Weeffel van den Balzak, onmiddelyk onder de Huid: in de tweede, in den Scheederok der Zaadvaten: en in de derde, in den Scheederok der Ballen zelve. Deeze drie ſoorten van Waterbreuken, worden door zeer zeekere Waarneemingen bekragtigd: en het is niet dan door den weg van redekaveling, dat men het beſtaan van ſommige derzelver geloochend hebbe.

HET eerſte Soort van Waterbreuk, word door ſommigen onder den Naam van *Waterzugt des Balzaks* beſchreeven. Het is vry gemeen aan Kinderen; en word zeldzaamer by Volwaſſenen waargenoomen. In de laatſten ook, gaat dezelve gemeenlyk gepaard met eene algemeene Waterzugt des Lighaams, en behoord in dit geval, eerder als een toevallig, dan wel als een eigenlydig gebrek beſchouwd te worden. Somwylen egter, is de Ziekte plaatzelyk, en afhanglyk van eene biezondere verandering in de Vaten zelve van het Celwyze Weeffel des Balzaks. In dit geval is het voornaamlyk, dat dezelve onder het getal der Waterbreuken moet gereekend worden.

DE Waterbreuk in den Scheederok der Zaadvaten dat het tweede Soort is der genen, welken wy aanneemen; is aan veele betwiſtingen onderworpen. De Natuur, zegt men, heeft geene affonderlyke Holte aan den Scheederok der Zaadvaten gegeeven: deeze is niet anders dan een voortbrengzel van het Celwyze Weef-

ſel

fel des Buikvlies, 't welk, tegelyk met de Zaadvaten, door de Ringen der Buikſpieren heen gaande, in twee biezondere plaaten onderſcheiden word; waar van de binnenſte, welke de Streng deezer Vaten van alle kanten onmiddelyk aanraakt, verſcheiden vliesagtige tusſenſcheidſels, op de wyze van zoo veele kleine Celletjes, tuſſchen dezelven afgeeft, en op de hoogte der *Epididymis* door eene zeer naauwe hegting een einde neemt: terwyl de buitenſte deezer Plaaten, integendeel, tot de *Epididymis* genaadert zynde, van de binnenſte afwykt, en eene vry ruime Zak maakt, in dewelke de Bal zoo wel, als deeze zelfde *Epididymis*, begreepen is: het is derhalven bezwaarlyk te begrypen, dat in dit Deel eene verzaameling van Water zoude konnen plaats grypen, groot genoeg, om vatbaar te zyn voor het onderzoek der Zintuigen. Inderdaad, indien de Natuur, de Scheederok der Zaadvaten op die wyze gemaakt hadde, als hier word voorgegeeven; en dat dezelve altoos, en in alle gevallen, met zulk eene gezette naaukeurigheid, de Zaadvaten omringden; zoude men noodzaaklyk moeten toeſtemmen, dat de Waterbreuk van dit Deel, was 't niet geheel, ten minſten voor het meeſte gedeelte, als eene enkele hersſenſchim moeſt beſchouwd worden. Maar, dit is iets, 't welk door zeer naaukeurige Ontleedkundige Waarneemingen word tegengeſprooken, en, waar van het tegendeel, door den zeer Beroemden CAMPER, op zulk eene onwederleglyke wyze is aangetoond (*a*), dat ik geen de minſte zwaarigheid maake, om hetzelve, als eene algemeene Dwaaling aan te merken. De Waterbreuk derhalven van den Scheederok der Zaadvaten, word niet wederlegt door het ſaamenſtel deezes Deels zelve, maar is, van

(*a*) Verhandel. van de Hollandſche Maatſch. der Weetenſchappen. VI. Deel, I. Stuk Pag. 235. enz.

van dien kant beschouwd zynde, mooglyk. Het komt 'er biezonderlyk op aan, of derzelver daadelyk bestaan, door de Ondervinding ook beweezen worde; en dit is een Vraagstuk, welkers oplossing zoo het my toeschynd, op eene bevestigende wyze begreepen is in de volgende Waarneeming. J. D. R . . . oud Vyf en Dertig Jaaren, vertoonde my den 19 November des Jaars 1761. eene zeer aanzienlyke Zwelling, aan de linker zyde van den Balzak, welke, gelyk hy my zyde, voor omtrent anderhalf Jaar, met een klein beginzel, een aanvang genoomen hadde. Het Gezwel, dat eene langronde gedaante hadde, en door de veelheid van het ingehouden Vogt, zeer gespannen ware, strekte zig uit, van den Ring der Buikspieren tot aan het *Epididymis*. De Bal van die zyde, welke men beneden de Zwelling zeer onderscheiden zien en voelen konde, hing omtrent anderhalf Duim laager dan de regter. De Roede was eenigermaaten gedrongen naar de regter zyde; en zoo terug getrokken, dat men niet dan een zeer klein gedeelte derzelve zien konde. Den Lyder had geen Pyn, dan by het begin der uitzetting, dat is te zeggen, ter plaatze van den Ring; en klaagde niet dan over eene zeekere zwaarmoedigheid, gemeen aan allen, welken aan eenige hymelyke ongesteltheden onderworpen zyn. Alle deeze verschynzelen derhalven deeden my niet twyffelen, of de Ziekte bestond in eene verzaameling van Water, in den Scheederok der Zaadvaten: een duidelyk gevoel van vogtgolving daarenboven, als ik de drukking der beide handen aan weerzyden van het Gezwel gelegt, beurtelings afwisselde, bevestigde my geheel in dit gevoelen. Uit aanmerking van de Jaaren des Lyders, zoo wel, als van de goede gesteltheid zynes Lighaams, stelde ik hem voor, het Gezwel door insnyding, langs deszelfs geheele uitgestrektheid te openen. Dog hier aan wilde hy zig niet onderwerpen, en liet my alleenlyk toe, het ingehouden Water, door

eens

eene opening met de driekante Priem te ontlaften. De Bewerking, uit hoofde van eenige beezigheden des Lyders werd uitgefteld tot den 24 derzelfde Maand. Op dien Dag, ontlafte ik; in tegenwoordigheid van den Heelmeefter. S. C. omtrent drie vierden van een Pint, wateragtig Vogt, dat eene flaauwe geelagtige kleur hadde, en niet verfchilde, van het gene in den Natuurlyken ftaat, in den fchedenrok der Ballen, en misfchien ook in die der Zaadftreng, word afgefcheiden. De Balzak, en Roede, verkreegen onmiddelyk hier op, haare Natuurlyke gedaante. Ik ftoofde met een fterk afkookzel van de *Cortex Quercinus*, daar ik weinige dagen mede aanhield; en liet het overige aan de Natuur bevoolen. Deeze Waarneeming waarlyk, ten zy ik my geweldig bedriege, bewyft het beftaan van dit Soort van Waterbreuk, meer dan baarblykelyk. Misfchien zyn 'er weinigen, welken dit ftuk met eene gelyke nadruk beveftigen.

HET derde Soort van Waterbreuk; de verzaameling naamlyk van Water in den Scheederok der Ballen, gelyk dezelve meermaalen voorkomt, dan die der Zaadftreng, is aan minder tegenfpraak onderhevig dan deeze. Men vind egter Schryvers, die dezelve eerder fchynen aantemerken, als eene ophooping van Vogt, tusfchen de verdubbeling van de Vliezen des Scheederoks, dan wel, als eene verzaameling van hetzelve, tusfchen de binnenfte oppervlakte van den Scheederok, en de Ballen (*a*). LE DRAN, befchouwd dezelve als een foort van *Hydatides*, op één der Ballen gevormd, en vergelyktze met dat Soort van Omkleede Waterzugt des Onderbuiks, in dewelke het uitgeftorte Vogt in affonderlyke

(*a*) GARENGEOT, Traité des Oper. Tom. I Chapitr. VI. Artic. 2.

ke Blaasjes begreepen is (*a*). Het is ondertusſchen zeeker, dat zoo wel de een als de ander deezer Heelkundigen, in dit opzigt gedwaald hebbe: en, dat het Vogt in dit geval, altoos in de Holte van den Scheederok, gehuisveſt zy. Ik hebbe gezegd, dat dit Soort van Waterbreuk gemeener was dan die van den Scheederok der Zaadvaten; en moet 'er byvoegen, dat zulks afhanglyk is, van het biezonder maakzel des Scheederoks in dewelke zy gevormd word. De Scheederok der Ballen immers, is in den ſtaat der Natuur zelve, eene zeer ruime Zak; en die altoos beſproeid word met een zeker ſlymagtig Vogt, door hetwelke deszelfs aanhegting, aan de oppervlakte der Ballen, verhoed worde. Eene te groote verzaameling derhalven van dit Vogt, dat op veelerhanden wyzen kan te wege gebragt worden, is zoo wel geſchikt om eene Waterbreuk van dit Deel te doen voortkomen, dat het inderdaad te verwonderen is, dat dezelve niet nog meermaalen gezien worde.

ALLE deeze beſchreeven Soorten van Waterbreuken, zyn verzeld met biezondere omſtandigheden, welken ieder op zig zelven, als een onderſcheidend Kenmerk derzelver moet beſchouwd worden. In het eerſte Soort, is den Balzak gelykelyk uitgezet door eene witte en geſpannen Zwelling, in dewelke de merktekenen eener drukkende vinger, een geruimen tyd behouden word: de Roede is gezwollen, en wel ſomtyds tot zoo verre, datze eene ſoort maakt van *Paraphymoſis*, die de Glans zelve doet uitzetten: dikmaalen ook, kan men de golving van het ingedrongen Vogt waarneemen: en altoos, is de Zwelling als in tweën gedeelt door den Naad des Balzaks. De Kentekenen van het tweede Soort,

(*a*) LE DRAN. Handw. der Heelk. Pag. 131 & 132. Ned. Vert.

Soort, konnen voor het meeste gedeelte, uit de Waarneeming welke ik hier voor hebbe bygebragt, ontleend worden; en om die reede, zal ik dezelven hier met stilzwygen voorby gaan. In het derde Soort eindelyk, dat is te zeggen, als het Vogt, in den Scheederok der Ballen zelve begreepen zy, voeld men de schommeling van het ingehouden Vogt als men uiterlyk eene beurtelingsche drukking maakt met de Vingeren: het Gezwel is meer rond dan langwerpig, en hersteld zig als het gedrukt word, onmiddelyk in zyne voorige gesteltheid: de Bal is onmerkbaar: de Roede niet opgezwollen: en den Lyder gevoeld geen pyn, dan in den Streng der Zaadvaten, die in dit geval somwylen, boven maaten worden uitgerekt. In alle deeze gevallen egter, onderstelle ik, dat het Gebrek enkel, op zig zelfs bestaande, en niet met eenigerhanden andere ongesteltheden gelyk somwylen gebeurd, vergezeld is: want, in deeze omstandigheden doen 'er zig gemengde Kentekenen op, welken gedeeltelyk de Waterbreuk, gedeeltelyk de nevensgaande Ziekte aanwyzen. Het zal niet noodig zyn, dat ik ieder deezer verschynzelen in 't biezonder, hier by voege: men kan dezelven ontleenen uit de gewoone Beschryvingen deezer ongesteltheden zelve: en, het zal genoeg zyn als ik aanmerke, dat de verplaatzing van sommigen der Ingewanden des Onderbuiks, en de Vleeschbreuk, de voornaamste nevensgaande Gebreken zyn, van dewelken de Waterbreuk met de grootste zorgvuldigheid moet onderscheiden worden.

DAT de naaste Oorzaak, van alle verschillende Soorten van Waterbreuken, in niet anders, dan in eene ophooping van een Weyagtig Vogt moet gezogt worden, leerd het onderzoek van het Vogt dat in alle deeze gebreken gevonden word, zoo nadruklyk, dat het voor zoo veel ik weet, aan geen de minste tegenspraak onderhevig is. De oorsprong van dit Vogt egter, is niet

in

in alle deeze gevallen dezelfde; maar verſchillend, naar de verſcheidenheid der plaats in dewelke hetzelve verzaameld is; gelyk ook, naar de verſchillende Natuur der Gebreken welken de Waterbreuk konnen vergezellen. In dat ſoort van Waterbreuk, welke in het Celwyze Weefſel van den Balzak gevormd worde, is deszelfs oorſprong gelyk, aan alle verſchillende Soorten van Waterzugt: dat is te zeggen, datze beſtaat in eene verbreeking, of ontſluiting der Watervaten. In de Waterbreuk van den Scheederok der Zaadvaten daarentegen; waarin het verzaamelde Vogt, dans eens beſlooten is in de holte deezes Scheederoks zelve; en dan eens, in eene overgebleeven uitzakking van het Buikvlies, na het herſtellen van eenigerhanden Darm, of Netbreuken; is het ſomwylen oorſpronglyk, uit eene vermeerderde Doorwaaszeming van dit gedeelte des Buikvlies zelve; en ſomwylen, uit eene verbreeking van de Watervaten des Scheederoks; en miſſchien ook, uit eene aanhoudende Afſcheiding van het Doorwaaszemende Vogt deezes Scheederoks, terwyl het opneemend vermoogen der terugvoerende Vaten vernietigd is. In de Waterbreuk eindelyk, van den Scheederok der Ballen, is het meer dan waarſchynlyk, dat het altoos oorſpronglyk is, uit eene vermeerderde afſcheiding, zoo wel, als verhinderde terugvoering van dat Vogt, 't welk natuurlyker wyze, in de Holte deezes Scheederoks begreepen is.

SOMWYLEN gebeurd het, dat verſcheiden der beſchreeven Soorten van Waterbreuken, in één en denzelfden Lyder, ter gelyker tyd plaats hebben: en dit verdiend zeer de oplettenheid des Heelmeeſters. In den Jaare 1756 vertoonde den Heer CAMPER, in een Dood Lighaam, zulk eenen ſaamenloop van Waterbreuken: één naamlyk, aan de regter Zyde, in den Scheederok des Bals; één aan de linker Zyde, die in denzelfden Scheederok

huisveſte: en één, in het Celwyze Weefſel van den Balzak, onafhanglyk van eene algemeene Waterzugt des Lighaams: dit alles daarenboven, was nog verzeld met eene Darmbreuk, welke ter regter zyde, tot aan den Bal zelve, was doorgedrongen.

HET is eene aanmerking van BERTRANDI (*a*); dat de Waterbreuk van den Scheederok der Ballen, ſomwylen het gevolg is, van eene biezondere ongeſteltheid deezer laaſtgenoemde Deelen zelve. „ In dit geval (zegt „ hy) kan het gebrek voor eene *Hydro Sarcocele* ge-„ noomen worden, om dat de knobbelagtige uitgroei-„ zelen van den Bal, door derzelver hegting in verſchei-„ den punten, aan de binnenſte oppervlakte des Scheede-„ roks, zekere Celletjes maakt, en alles tot eene zeer „ verwarde klomp ſaamen vloeid. Dit is het miſſchien „ 't welk aan ſommige gelegenheid heeft gegeeven om „ te denken, dat de Waterbreuk inderdaad, alleenlyk „ tuſſchen de Vliezen van den Scheederok gehuisveſt „ ware. Somwylen, is de Bal in het begin der Ziekte „ gezond: maar, geduuriglyk in weeking zynde, ver-„ ſlapt zy allengskens en verſmelt; deszelfs eigen Be-„ kleedzel word van een geſcheiden; en hetzelfde dik-„ maalen, heeft ook plaats omtrent de Vaten: dit „ veroorzaakt die gemengde uitſtorting van Water en „ Bloed, welke men gemeenlyk, in dit Soort van Ge-„ zwellen waarneemd."

IK gaa over tot de Geneezing der Waterbreuken, welke inderdaad onderworpen is, aan zeer veele verdrietelykheden.

WY hebben in het begin deezer Onderdeeling aangemerkt

(*a*) Mem. de l'Acad. Roy. de Chir. Tom. VII. Pag. 382.

merkt, dat het eerste Soort van Waterbreuk, de Verzaameling naamlyk van Water in het Celwyze Weefsel van den Balzak, dikmaalen gezien werd in Kinderen, zeldzaamer by Volwassenen; en in de laatsten meermaalen gepaard gaat met eene algemeene Waterzugt des Lighaams. Alle deeze veranderingen, zyn van eenen volstrekten invloed op de wyze van behandelen: en maaken deeze, aan even zoo veele verscheidenheden onderworpen. In het eerste geval, is het genoeg den Balzak te stooven met Verwarmende tevens, en Oplossende Heelmiddelen; daar men in sommige omstandigheden, het gebruik van zeer zagte Buikzuiverende, zoo wel als Zweet verwekkende Geneesmiddelen kan byvoegen. Zeldzaam gebeurd het, dat het gebrek onder eene aanhoudende toediening van deezen, niet overwonnen worde. In het tweede geval daarentegen, gelyk de Middelen welken wy zoo aanstonds hebben voorgeschreeven, hier niets uitwerken, is 'er geen anderen toevlugt, dan het Handwerk. Men kan in deeze Omstandigheid, het Water eenen uitgang bezorgen door één of meerder insnydingen aan de zyden van den Balzak, die tot in het Celwyze Weefsel doordringen, en grooter of kleiner zyn moeten, naar maate van de uitgestrektheid zelve, der uitzetting. Men kan het ook doen door middel eener doorbooring, met de Driekante Priem; als mede door behulp eener Seton, gelyk van sommige is voorgeschreeven: maar, niets is beter, dan eene inkerving, op verscheiden plaatzen tevens van den Balzak. Deeze inkervingen konnen met de punt van een fyn Snymesje, of van een Lancet gedaan worden: zyn niet pynlyk: niet zeer onderworpen aan Toevallen: en, geneezen gemaklyk van zelve. Ik bekenne datze niet altoos in staat zyn om eene nieuwe verzaameling van Vogt, in het Celwyze Weefsel van den Balzak te verhoeden: maar in dit opzigt waarlyk, zynze gelyk aan de

voorgaande; die daarenboven nog dit hebben, dat ze niet alleen zeer pynlyk, maar ook aan meerder Toevallen onderhevig zyn, dan deezen. Miſſchien ook was het niet onmooglyk, dat men door het aanleggen van een Blaartrekkend Middel, uitgeſtrekt genoeg om den gantſchen omtrek van den Balzak te doen ontſteken; na dat alle deeze kleine inſnydingen waren toegeheeld, eene volmaakte geneezing deezer Ziekte, konde uitwerken. Dit egter, geeve ik alleenlyk op, om door dezulken welken daar toe gelegenheid hebben, beproefd te worden: en, niet meer dan één geval weete ik, waar in hetzelve ooit ondernoomen, en met eenen gewenſchten uitſlag bekroond is. In het laatſte geval eindelyk: dat is te zeggen, wanneer de verzaameling van Water, in het Celwyze Weefſel van den Balzak, gepaard gaat met eene algemeene Waterzugt des Lighaams; is het dikmaalen beſt, niets dat na eene Operatie gelykt, op den Balzak zelve te onderneemen. Gelyk in deeze omſtandigheid, de geheele uitgeſtrektheid van het Celwyze Weefſel des Lighaams, gelykelyk met een wateragtig Vogt is opgevuld; en alle de Vakjes van hetzelve, indervoegen gemeenſchap hebben met elkanderen, dat zy allen, door eene zelfde opening, aan het benedenſte des Lighaams gemaakt, konnen ontleedigt worden; is het veelmaalen genoeg, inkervingen te maaken aan de Beenen, gelyk aan die genen, welken byna alle Heelkundigen, by gelegenheid van het Lyfwater hebben voorgeſchreeven. Somwylen egter, gebeurd het, dat de zeer groote uitzetting van den Balzak in dit geval, denzelven met Verſterving dreigen; en alsdan is het van nut eene inſnyding te doen in dat Deel zelve, om eene te vaardiger ontlaſting van het ingehouden Vogt te bezorgen.

DE behandeling der twee overige Soorten van Water-

terbreuken, is tweeleedig: Onderhoudend naamlyk, en Geneezend. De eerfte beftaat in de enkele Aftapping des Waters, door eene opening met de Driekante Priem; en moet zoo dikmaalen hervat worden, als eene nieuwe verzaameling in de Scheederokken, dezelven doet opfpannen. De tweede, die door verfcheiden Heelkundigen onder biezondere gedaanten is voorgefchreeven, behoord naar eifch der omftandigheden verandert, en dan eens op deeze, dan eens op geene wyze ondernoomen te worden. Waterbreuken van deeze Soort, zoo lang dezelven niet veroudert zyn, en men reeden heeft om te onderftellen, dat de Zak welke het verzaamelde Vogt bevat, geene biezondere verdikking ondergaan hebbe, konnen, of door een *Seton*, of door een aangelegd Bytmiddel met voorzigtigheid beftierd, of, op de wyze van RUISCH en MARINUS, door eene kleine infnyding aan derzelver bovenfte en zydelyke gedeelte, daar een Steekwiek met eenig Ettermaakend middel befmeerd word ingebragt, in zeer veele gevallen, geneezen worden (*a*). Anders is het gelegen, wanneer de uitzetting der Scheederokken zeer groot is; en derzelver Zelfftandigheid, gelyk fomwylen gebeurd, verhard, of op eene buitengewoone wyze in dikte is toegenoomen; vermits alsdan, zonder dat een groot gedeelte derzelver word weggenoomen, geene volftrekte Geneezing kan gehoopt worden. In dit geval derhalven, moet eene infnyding gedaan worden, welke langs de gantfche uitgeftrektheid des Gezwels is uitgebreid: het grootfte gedeelte van de Wanden der Zak, te gelyk met de gemeene Bekleedzelen moet weg ge-

(*a*) HEISTER. Heelk. Onderwyz. 2. Deel. 121 Hoofdd. §. 7. BUTZER. De Hydrocele. by HALLER. Differt. Select. T. III. RUISCH. Adverf. Anatom. Dec. II. P. 22.

gesneeden worden: en, het overblyvende gedeelte van den Scheederok, word of verdeeld door kleine inkervingen, om deszelfs Afscheiding te verhaasten; of, weggenoomen met een stomp Werktuig, de gedaante hebbende van een Myrhten blad (*a*). Ten opzigte egter van alle deeze zoogenaamde *Ontwortelende behandelingen*, is het waar, datze veelmaalen gevolgd worden van toevallen, welken het leeven des Lyders in het uiterste gevaar brengen. Een Geneeskundig bestier derhalven, moet in deeze omstandigheden, de Heelkonst te hulpe komen; en, menigvuldige Aderlaatingen, zoo wel, als Verkoelende Geneesmiddelen, in eene ruime hoeveelheid genoomen, zyn voornaamlyk die dingen, welken geenzints behooren verzuimd te worden. Men moet ook, als eene zaak van het uiterste gewigt in agt neemen, dat men geene deezer Bewerkingen onderneeme, by Menschen, welkers Jaaren zeer verre gevordert zyn; of, welkers kragten niet toelaaten, datze, zonder in levensgevaar gebragt te worden, eene aanmerkelyke Pyn, en Verettering ondergaan konnen. In beide deeze gevallen waarlyk, komt niets dan de Onderhoudende Behandeling in aanmerking.

SOMWYLEN gebeurd het, dat de Bal, de Zaadvaten, of wel beiden deeze Deelen tegelyk, eene aanmerkelyke ontaarting ondergaan hebben; en in dit geval is het waar, dat 'er buiten derzelver geheele wegneeming, geene Geneezing altoos kan verwagt worden. In eene ligte Opzwelling daarentegen der Zaadvaten, gelyk ook, als 'er in de Zelfstandigheid der Ballen, of onder derzelver witte Rok, eene niet zeer diepe Verzweering gevormd zy, is het veelmaalen nog mooglyk, deeze zoo nood-

wen-

(*a*) BERTRANDI sur l'Hydrocele, dans les Mem. de l'Academ. Roy. de Chir. Tom. VII. Pag. 408.

wendige Werktuigen te behouden; mits dat men in het eerste geval, gebruik maake van Oplossende Stoovingen; en in het laatste, de Stof eenen uitgang bezorge door insnyding.

Ik hebbe in het optellen der Behandelingen, welken tot volkoomen Geneezing van de Waterbreuken dienen konnen, niet gesprooken van die kleine insnydingen, welken verscheiden Heelmeesters voorstellen; en die zy willen dat met een Ettermaakend Kaarsje zullen onderhouden worden. Dus heb ik ook niets gezegd, van het Branden met de *Moxa*, in de Liesch; nog van het inspuiten van zagte Corrodeerende Hulpmiddelen in den Scheederok; daar anderen van verzeekeren, dat somwylen met eenen goeden uitslag zyn te werk gesteld, Het schynd my toe, dat alle deeze Behandelingen niet overtuigend genoeg beweezen zyn, om met de voorige in vergelyking te konnen gebragt worden; en, ik ben zeer geneigd om te denken met den Heer BERTRANDI (*a*); „ dat, gelyk men in het stuk van geneezen, altoos de „ zyde der bekwaamsten kiezen moete; wy ons eerder „ moeten laaten geleiden, door verstandige en beredeneerde raadgeevingen; dan bepaalen door uitslagen, „ welken niet dan aan een blind geluk konnen toegeeigend worden."

§. V.

DE WATERZUGT DER GEWRIGTEN.

De Gewrigten, zoo wel als andere Deelen, zyn onderworpen aan eene verzaameling van Water, welke derzelver omtrek, op eene aanmerkelyke wyze doet toe-

(*a*) Mem. de l'Academ. Roy. de [illegible]r. Tom. VII. Pag. 412.

oeneemen. De Latynen noemen dit gebrek *Hydrops Articuli:* en men vind Schryvers, welken hetzelve verward hebben met de Sponsagtige Uitwassen der Gewrigten.

TWEE Soorten deezer Ziekte zyn mooglyk. In de eerste naamlyk, is het Vogt bevat in het Celwyze Weefsel welk de Peezen en Banden der Gewrigten omvangd, en niet, dan door eene zeer losse hegting met dezelven vereenigd is. In de tweede daarentegen, is hetzelve uitgestort in de eigen Holte des Gewrigts zelve, en, het is enkel by toeval, dat het gezegde Celwyze Weefsel, daar aan deel neeme.

BEIDE deeze Soorten worden door biezondere Kenmerken onderscheiden; hebben verschillende Gevolgen; en moeten in sommige opzigten op verschillende wyzen behandelt worden. Dit alles derhalven, maakt eene afzonderlyke Beschouwing derzelver onvermydelyk.

IN het eerste geval, dat zeer wel een *Zugtgezwel der Geleeding* kan genaamd worden, vermengt zig de Zwelling meestentyds met het overige van het Deel, en heeft eene zeer merkelyke uitgestrektheid: de Pyn is gering: de Vogtgolving onmerkbaar: de indrukzelen der Vingeren blyven een geruimen tyd daar in over: en de natuurlyke afstand der saamengeleede Beenderen, blyft dezelfde, of word eenigermaaten vermindert.

DEEZE Ziekte kan het gevolg zyn van eene algemeene ontbinding der Vogten tot eene wateragtige dunheid, welke in zyne uitwerking op deeze Deelen, door toevallige Oorzaaken bepaald worde. Zy kan ook afhanglyk zyn van plaatzelyke beleedigingen, welken, door de Veerkragt des Deels te vernietigen, zoo wel, als door het verbreeken van sommige Watervaten, eene Uit-

Uitſtorting en Ophooping van Vogt in het Celwyze Weeffel doen ſtand grypen.

ZOO lang dezelve aan de omvangende Deelen der Gewrigten bepaald blyve, is ze op zig zelven genoomen, niet gevaarlyk. De langduurige beweegloosheid egter van het aangedaane Deel, een onaffcheidelyk gevolg deezer uitzetting, kan eene verſtyving des Gewrigts veroorzaaken, welken in 't vervolg niet dan met zeer veel moeite overwonnen worde. Dikmaalen ook, als zy zeer lang geduurd hebbe, breid zy zig uit tot in de Holte des Gewrigt zelve; en is alsdan aan dezelfde toevallen onderworpen, als wy omtrend die van het tweede Soort zullen aanmerken.

SOMWYLEN gebeurd het, dat de Stof welke in dit geval in het Celwyze Weeffel huisveſt, eene zeer ſlymerige gedaante hebbe; en by de minſte beweeging van het Deel een geluid maakt, welke niet ongevoeglyk by dat van gekreukt Parkement kan vergeleeken worden. Deeze omſtandigheid is erger dan de voorgaande; en word veel moeilyker geholpen dan deeze.

DE Geneezing deezer ongeſteltheid der Gewrigten, word begonnen met het toedienen van Geneeskundige hulpmiddelen, welken niet tot ons onderwerp behooren. De Eetregel moet maatig zyn, en Verwarmend. Uitwendig bediend men zig eerſt van een Pap uit Moſtert Zaad, in Azyn gekneuſt, om de Zweet gaten der Huid te openen; en vervolgens van dezulken, welken uit Scherpe, Prikkelende, en Oploſſende Heelmiddelen zyn toebereid. De *Radix Bryonia* met Azyn en Zout gekneusd, en onder de gedaante van een Pap aangelegt, is onder deeze allen, een der voornaamſten. Oploſſende Pleiſters, met *Ammoniak Zout* bedeeld, konnen van gelyken met vrugt gebruikt worden. Konſtige Slyken daar-

en-

enboven, gemaakt van Steenkoolen en Water: het Straat slyk zelfs van groote Steeden, dat door het afslyten van de Hoefyzers der Paarden, en Wielen der Rytuigen, met eene aanzienlyke veelheid van zeer fyn Yzer belaaden is, heeft men op de Proef bevonden, dat uitmuntende diensten gedaan hebbe (*a*). Als alle deeze Hulpmiddelen egter, van geen de minste uitwerking zyn mogten; of, wanneer het Gebrek gepaard ging met eene verzaameling van Vogt in de holte des Gewrigts zelve, neemt men den toevlugt tot eenige dier Handwerken, welken zoo aanstonds ter geneezing van het tweede Soort, zullen aangeweezen worden.

De Verzaameling van Water in de eigen Holte der Gewrigten, daar wy nu van spreeken moeten, word onderscheiden van de voorige, door deeze Kentekenen. De zwelling des Gewrigts, hoe groot dezelve ook zyn mooge, is naaukeurig omschreeven, en strekt zig niet uit tot de naastgelegen Deelen: de Beenderen, welken het lydend Gewrigt saamenstellen, wyken van elkanderen; dat is te zeggen, derzelver natuurlyke Afstand, word op eene zigtbaare wyze vermeerdert: de uitzetting welke het gewrigt in dit geval ondergaat, word niet zelden door den tegenstand der Zybanden, als 't waare verdeeld, in verscheiden afzonderlyke Uitzettingen: de Pyn, die somwylen vry hevig is, doet zig voornaamlyk gevoelen in de Holte zelve van het Gewrigt: en, de Beweeging des Deels, is of geheel vernietigd; of word ten minsten niet, dan met de alleruiterste moeilykheid voltrokken. By dit alles, kan men nog met betrekking tot het Kniegewrigt in 't biezonder aanmerken; dat de Knieschyf op eene zeer zigtbaare wyze, door het ingeslooten Vogt

(*a*) Mem. de l'Academ. Roy. des Sciences Ann. 1743. Hist. de l'Academ. de Chir. Tom. III. Pag. 6.

Vogt naar vooren geperst worde: en dat deeze, met de Vingers gedrukt zynde, geenen tegenstand ontmoet, dan wanneer het Vogt dat tusschen dezelve en de Knokken des Dyebeens bevat zy, is weggeweeken.

GEMAKLYK is het zig een denkbeeld te vormen, aangaande den oorsprong van het Vogt, welk in deeze gevallen, in de Holten der Gewrigten huisvest. Eene vermeerderde Afscheiding immers van het zoogenaamde *Lidvogt*, door de Slymklieren des Gewrigts; gepaard, met eene verhinderde opneeming van hetzelve, door de terugvoerende Vaten, is alleen genoeg om eene ongesteltheid als deeze, te doen stand grypen. De algemeenste Oorzaaken van beide deeze biezonderheden zyn deezen. Eene te groote Wateragtigheid of dunheid van het Bloed, afhanglyk van eenen vertraagden Omloop van hetzelve, door de Vaten: Uiterlyke beleedigingen van welk eene Natuur dezelven ook zyn moogen: toeschieting van jigtige Stoffen; blootstelling van een anders welgedekt Gewrigt aan eene zeer koude Lugt, en dergelyken.

DE gevolgen deezer Ziekte, als dezelve eenigermaaten veroudert is, zyn ten uitersten beklaaglyk. De scherpte welke het verzaamelde Vogt in dit geval verkrygt, veroorzaakt eene zeer gevoelige prikkeling in de omvangende Deelen des Gewrigts: de Kraakbeenderen welken de uiteinden der Gewrigte Beenderen bekleeden, gelyk ook het beenagtige deezer uiteinden zelve, worden verknaagd, en bederven: en somwylen zelfs komen 'er uitgroeijingen van Been, welken, van weërzyden tot elkander schietende, de twee gewrigte Beenderen, onmiddelyk saamenhegten. Deeze zelfde Stof daarenboven, door een langduurig verblyf van hoedanigheid verandert, baand zig zelfs een weg door de Bekleedzelen, en ontlast zig geheel of gedeeltelyk, onder de gedaante van een dik, lymagtig Vogt, eenigermaaten naar witte

Honig

Honig gelykende, en hetzelfde zynde, welk de Grieken *Melicera* genaamd hebben (*a*). In dit geval komen 'er Pypzweeren, welken zeer dikmaalen van Vleeſchagtige Uitwaſſen gevolgd worden.

TER Geneezing deezer Waterzugt, neemt men onmiddelyk den toevlugt tot inwendige Hulpmiddelen. Onder deezen moet men als de voornaamſte aanmerken, die het Water door den Stoelgang uitdryven; de Openende; Verdeelende; en de Zweetdryvende. De Eetregel zy maatig, verwarmende, en verſterkend. Uitwendig, behoord men te beginnen even als in het voorige geval, met het *Cataplasma Seminum Sinapi*, welkers werking men vervolgens maatigd, door Verzagtende en Pynſtillende Hulpmiddelen. Deezen worden vervangen, door Verwarmende en Oploſſende, genoomen uit de *Radices Bryoniæ*, en *Cucumeris Aſinini*, de *Flores Sambuci*, *Chamomillæ*, *Meliloti*, en dergelyken. De Kumyn Pleiſter, bedeeld met eene ruime hoeveelheid van *Ammoniak Zout*; ſmeltingen van dit Zout in Pis, of in Wynmoer; het *Kalk Water*; als mede de Loogen, uit Aſch van Eikenhout, en Wyngaard Ranken, met *Ammoniak Zout* aangezet, konnen alle met voordeel gebruikt worden. In de Waterzugt der Knie daarenboven, is het van nut een Blaartrekkend Middel te leggen aan het bovenſte gedeelte van het dik des Schenkels, om eene afleiding, en ontlaſting van Vogt langs dien weg te verkrygen.

SOMWYLEN gebeurd het, en vooral wanneer de Ziekte zeer veroudert is, dat geene deezer aangeweezen middelen, de Oploſſing van het by een verzaamelde Vogt konnen uitwerken. In dit geval, moet het Gezwel door

(*a*) CELSUS. Lib. v. Cap. 26. N. 20.

door insnyding, doorsteking met de driekante Priem, of, met behulp van een aangelegd Bytmiddel, op de voordeeligste plaats die mooglyk is, geopend worden. Men verbind de gemaakte Wonde met Versterkende, Zuiverende, en niet zeer vette of Olieagtige Heelmiddelen. Eene volstrekte rust van het lydend Deel is noodzaaklyk: en het is goed, dat het Gewrigt met een stevig Verband omvangen worde. In eene allerzwaarste trap deezer Ziekte: dat is te zeggen, wanneer dezelve gepaard gaat met zeer uitgestrekte Verzweeringen, en verknaaging der Beenderen, is de afzetting des Deels, onvermydelyk.

VAN de beschreeven Ziekten der Gewrigten, moet wel onderscheiden worden, zekere schielyke vloeijingen van eene Jigtige stof op dezelven. Deeze waarlyk, gelyk dezelven met een zeer duidelyk gevoel van Vogtgolving vergezeld gaan, en veelmaalen eene uitermaaten groote Zwelling maaken, zyn misschien maar al te dikwyls voor eene Waterzugt der Gewrigten aangezien en behandeld, en konnen in de meeste gevallen, door Verwarmende en Oplossende Stoovingen geneezen worden (*a*).

(*a*) DE LA MOTTE. Trait. Compl. de Chir. Tom. II. Observ. 131 en 132.

ZE.

ZEVENDE AFDEELING.

Behelzende de Gezwellen der Bloedvaten.

De Bloedvaten, niet minder als andere Deelen, zyn aan uitzettingen onderheevig. Deezen, door dewelken de Natuurlyke gesteltheid dier Werktuigen, op meer dan éénc wyze, en met onderscheiden gevolgen verandert word, kan men gevoeglyk in twee soorten onderscheiden.

In die der eerste Soort, welken alleen de Slagaderen aantasten, krygt het Gezwel den Naam van *Slagaderbreuk*. Die der tweede daarentegen, om datze niet anders, dan in de Aderen plaats grypen, worden gemeenlyk onder de benaaming van *Aderspatten* begreepen.

Beide deeze Gezwellen, zullen de Stof zyn van twee naastvolgende Onderdeelingen.

§. I.

DE SLAGADERBREUK.

Wanneer men agt slaat op den Oorsprong van het Woord *Aneurysma*, 't welk de Grieken, ter benoeming van het bovenstaande Gezwel gebruikt hebben; zoude men hetzelve niet moeten toepassen, dan op dusdanig eene verandering eener Slagaderlyke Buis, in dewelke derzelver middenlyn op eene tegennatuurlyke wyze vergroot werde.

Galenus wel is waar, schynd daar mede biezonderlyk te doelen op eene toevallige kwetsing der Slagade-

âderen, welke niet gelyktydig met de Huid, tot een Lidteken gebragt word. Zeeker ondertusschen is het, dat de Kentekenen, door dewelken hy zegt dat men het van andere Gezwellen onderscheiden kan, zeer wel overeenkomen met eene uitbryding van den Omtrek der Slagaderen: en eerder betreklyk konnen gemaakt worden tot deeze, dan tot eene kwetsing van derzelver saamenstellende Bekleedzelen (*a*).

NUK, egter, BOERHAAVE, LITTRE, en de meeste der Hedendaagschen, hoewel zy zig allen van dit Woord bedienen, geeven aan hetzelve eene meer uitgestrekte betekenis; en verstaan 'er niet alleen door, eene uitzetting van de holte eener Slagader; maar ook, eene kwetsing derzelver door uiterlyke Oorzaaken, met uitvloeijing van Bloed, in de vakjes van het Celwyze Weefsel. In het eerste deezer Gevallen ondertusschen, werd het gebrek een *Waare* in het tweede daarentegen, een *Valsche Slagaderbreuk* geheeten (*b*).

IK zal, om my naar het gemeen gebruik te voegen, de verdeeling van dewelken wy zoo even gesprooken hebben, aanneemen; en beide deeze Gebreken, onder den gemeenen Naam van *Aneurysma* beschryven. Ik zal 'er zelfs, een derde Soort byvoegen; en van deeze, zal onder de benaaming van *Saamengestelde Slagaderbreuk* gesprooken worden.

EEN

(*a*) VAN ZWIETEN. Verkl. der Korte Stell. van BOERHAAVE. I. D. §. 178. P. 558.

(*b*) NUK. Exper. Chir. BOERHAAVE. Korte Stell. §. 176. & 178. LITTRE. Mem. de l'Acad. des Scienc. de l'Ann: 1707 & 1712. HEISTER. Heelk. Onderw. 2 D. Pag. 495. LE DRAN. Handw. der Heelk. Pag. 380. SHARP. Oordeelk. Aanm. P. 458. enz.

EEN *Waare Slagaderbreuk*, is niet anders dan eene plaatslyke verwyding van de holte eener Slagader: of, eene zakwyze uitbryding van het een of ander gedeelte zyner zyden, zonder uitſtorting van Bloed in de naaſtgelegen Deelen.

EEN *Onwaare* daarentegen, die veel meer gemeen is dan de voorige, beſtaat in eene uitſtorting van het Slagaderlyke Bloed in het Celwyze Weefſel; zoo van het Vat zelve, als van de nabuurige Deelen. Eene uitſtorting, alleen afhanglyk van eene toevallige Opening in de eigen Bekleedzelen der Slagaderen.

DE *Waare* Slagaderbreuk, in zoo verre toegenoomen zynde in grootte, dat de Rokken der Slagader niet meer beſtand zyn, om zig tegen de onophoudelyke Werking van het ingehouden Bloed te konnen aankanten, maakt door eene uitſtorting van hetzelve in het Vetvlies der omringende Deelen, een meer uitgebryde Zwelling dan te vooren: en aan deeze is het, dat men den Naam van *Saamengeſtelde* moet toeëigenen.

DE beſtaanlykheid van het eerſte Soort deezer Gebreken, word inderdaad door zoo weinig Waarneemingen beweezen, dat den Heer FREIND, na eene meenigte van gevallen onderzogt te hebben, niet ſpreekt van dezelve, dan op eene ontkennende wyze (*a*). 't Geval egter, door VAN ZWIETEN beſchreeven, ſchynd my toe, dat tot deeze moet gebragt worden.

EEN klein Man, naamlyk, des avonds door de Duisternis gaande, ſtoot zyn regter Borſt zeer ſterk tegen een Paal. Hy betuigde eene zeer zwaare pyn gevoeld te hebben

(*a*) FREIND. Hiſt. Medicin. Tom. I.

ben in het bovenfte gedeelte van zyn Borft, die evenwel kort daar na ophield. Na verloop van eenige Maanden begon hy eene ongewoone klopping te gevoelen onder het regter Sleutelbeen, die allengskens vermeerderde. Hy hygde van de minfte Lighaamsbeweeging; en werd op het laatft van zyn Leeven byna verftikt: dus een Jaar lang kwynende ftierf hy eindelyk. De Heer VAN ZWIETEN vond in het Lyk de regter Onderfleutelbeens Slagader, tot eene groote zak verwyd: zoo dat het Vlies deezer Slagaderbreuk dunner was dan Papier, en men door dit doorfchynend Vlies, het daar in bevatte Bloed zien konde. Een ligt Wondje gemaakt zynde, kwam 'er veel geronnen Bloed uit (*a*).

VAN het tweede Soort, zyn menigvuldige Voorbeelden. Dat van SEVERINUS egter, is geenzints een van de minften. Een Jongeling van 17 Jaaren, werd gewond met een Musket Koogel, door de Dye heen dringende, agt Vingeren breedte van de Liefch. Aanftonds volgde 'er eene zeer zwaare Bloedvliet, welke egter door een Heelkundig Verband geftuit werd. Den volgenden Dag zag men eene groote Zwelling, vergezeld met zulk eene fterke Klopping, datze de beide opgelegde Handen opligtte. Door de Wonde ondertuffchen, liep dikmaalen Bloed uit tot drie en vier Uncen; welk vervolgens weer van zelfs ophield. In dezen toeftand bleef alles tot op den veertigften Dag, na de toegebragte Wond. Toen werd 'er met gemeen overleg befloten, fchoon de Koorts, en vervallen kragten des Lyders zeer groot gevaar voorfpelden; dat men de beleedigde plaats moeft openen, en de gewonde Slagader toebinden, om de bloedftorting te ftuiten. De plaats

(*a*) VAN ZWIETEN. Verkl. der Korte Stell. van BOERHAAVE. 1. D. §. 176. P. 543.

plaats open gesneeden zynde, vertoonde zig eene groote veelheid bloedklonters, weegende in alles zes Ponden, welk SEVERINUS met eigen handen wegnam. Terstond liet de geopende Slagader, van deeze drukkende zwaarte bevryd, haar ingehouden Bloed met eene hevige sprong uitvloeijen. Een zeer kundig Heelmeester, bond de half afgescheurde Slagader aan weërzyden toe, en den Lyder was na verloop van zes Weeken volkoomen geneezen; zonder dat de Dye zwakkêr of dunner werd (*a*).

TOT het derde Soort, behalven veele anderen, behoord inzonderheid het geval van WALTHER. Zeeker Dienstknegt van meer dan Vyftig Jaaren, klein van gestalte, maar zeer Bloedryk en Welvarend, willende iets, dat op den grond verspreid lag, by een zaamelen; bevond zig onpaslyk, en stierf oogenbliklyk. De Heer WALTHER, vergezeld van verscheiden Studenten in de Geneeskunde, opende deszelfs doode Lighaam; en ontdekte onder anderen, de volgende biezonderheden. De regter kwabbe van de Long was gehegt aan het Borstvlies: de Groote Slagader byna leedig: en de bogt derzelver, in dat gedeelte welk het Hartenzakje beantwoord, indervoegen verandert, dat men met zeekerheid besluiten konde, dat by het Leeven eene aanmerkelyke uitzetting daar ter plaatze geweest ware. Dat gedeelte deezer Slagader daarentegen, welk het Hartenzakje aanraakt, was natuurlyk, en vertoonde geen de minste verandering. Het Hartenzakje was uitermaaten verwyd: en, toen het geopend werd, vloeide 'er twee Ponden Bloed uit: een gedeelte van dit Bloed was tot klonters saamengeronnen. Het Hart, door deszelfs laatste

(*a*) M. A. SEVERINUS. de Efficace Medicin. Lib. I. Pars. 2. Pag. 51.

fte kloppingen, zoo wel als de beide Ooren van hetzelve waren leedig. Men vond zeer weinig Bloed in het opklimmend gedeelte der Groote Slagader, dog meerder in de een, zoo wel als ander der Longvaten. De Kroonflagaderen waren vol: de Aderen daarentegen van denzelfden naam, waren zulks minder. Geheel geene *Polypi* waren 'er, nog in de Holten van het Hart, nog in deszelfs Ooren, nog in de Stammen der daar uit voortkomende Vaten. De Groote Slagader egter, op een Duim afftand van deszelfs oorfprong, en nog binnen de bevatting van het Hartenzakje, had eene *Aneurysma* ter grootte van een klein Ey: en, aan deszelfs zydelyke gedeelte, digt by het Hart, ontdekte men eene opening, groot genoeg om toe te laaten dat 'er eene kleine Noot werd ingebragt. De rokken der Slagader waren ter deezer plaatze niet dikker dan Natuurlyk, en men zag geene uitftorting, nog tuffchen deezen, nog in het Celwyze Weeffel dat de Slagader omvangt (*a*).

DE *Waare Slagaderbreuk* komt miffchien zeldzaam anders, dan in den Stam zelve der Groote Slagader; of, in de voornaamfte Takken van deeze, onmiddelyk na haaren oorfprong. Zeeker ten minften is het, dat allen, welken men onder dien Naam, aan de uiterlyke Ledemaaten befchreeven heeft, aan veelerhanden betwiftingen onderhevig zyn. Men kan hetzelfde zeggen, van de *Saamengeftelde*, als alleen het gevolg zynde van deeze.

DE Kentekenen van dit Soort, zoo lang ze nog geene aanmerkelyke vorderingen gemaakt heeft, zyn zeer bezwaarlyk te bepaalen. De Hoeft immers, de Benaaud-heid

(*a*) WALTHER. Progr. de Aneur. by HALLER. Difp. Chir. Tom. v. P. 189.

heid omtrent de Deelen, in de nabyheid van het Hart gelegen; en wat dergelyke Toevallen meer zyn, welken men heeft waargenoomen dat veelmaalen met dezelve vergezeld gingen, zyn Verſchynzelen, gemeen aan zoo veel andere Ziekten, dat men geen het minſte beſluit uit dezelven kan opmaaken. Veelmaalen egter gebeurd het, dat het Gezwel, door langheid van tyd, in uitgeſtrektheid zynde toegenoomen, allen tegenſtand van de omvangende Deelen overwind, en zig aan de uiterlyke Oppervlakte der Borſtholte, onder verſchillende vertoonzelen voordoet. In dit geval alleenlyk is het, dat wy door de volgende Kenmerken, van deszelfs beſtaan verzeekerd worden. Het Gezwel naamlyk, dat naar deszelfs verſcheiden grootte, meer of min bepaald en omſchreeven is, maakt geen de minſte verandering in de natuurlyke kleur der Bekleedzelen. Zoo lang het Bloed, welk daarin word opgehouden, nog vloeibaar is, verminderd deszelfs Omtrek eenigermaaten door drukking, en den Lyder gevoeld ter zelfder tyd eenige Benaaudheid omtrent het Hart: de drukking nalaatende, keerd het wel haaſt weder tot zyne voorige uitgeſtrektheid. Den Lyder, gevoeld nog pyn, nog hitte in hetzelve: maar, zoo wel hy, als den Heelmeeſter, beſpeuren eene meer of min ſterke Klopping, overeenſtemmende met die der Slagaderen. Dit alles egter, is in veele gevallen, aan zoo veele verſcheidenheden onderworpen, dat men ook in dit opzigt, niet te voorzigtig kan zyn in het bepaalen van zyn Oordeel.

MANGETUS bekend openhartig, dat hy, zoo wel als de Voorzitter van zyn Genoodſchap, zig bedroogen vonden by een Mysje van Tien Jaaren, die een groot Gezwel aan de Borſt hadde, van het regter Sleutelbeen, tot aan het midden des Borſtbeens; zonder verandering van de Natuurlyke kleur der Bekleedzelen; en waar

aan nog roodheid, nog hette, maar eene zeer ſterke klopping beſpeurd werd. Zy beſchouwden hetzelve voor eene *Aneurysma*, minder agt ſlaande op deszelfs hardheid en tegenſtand, dan op de gezegde klopping; die ondertuſſchen niet afhanglyk ware, dan van de gewoone beweegingen van het Hart. Geheel vooringenoomen met hun gevoelen, oordeeldenze het niet geoorlooft, iets het allerminſte daar aan te werk te ſtellen. De Natuur egter, deed hun wel haaſt zien, dat het geval geenzints tot de *Aneurysmata* behoorde: want, zig zelve door den weg van doorbraak eene redding bezorgende, vloeide 'er eene groote veelheid welgeſtelde Etter uit; en de Zieke werd volkoomen geneezen (*a*).

GELYK derhalven in dit geval eene zeer ſterke klopping plaats hadde, zonder dat 'er eene Slagaderbreuk ware: zoo worden 'er ook *Aneurysmata* van het beſchreeven Soort gevonden, in dewelken men geene merkbaare klopping zoo het ſchynd beſpeurd hebbe. RUISCH immers, vond in het doode Lighaam van een Jongeling, die ſedert langen tyd geklaagt hadde over Benaaudheid omtrent die Deelen, welken in de nabyheid van het Hart gelegen zyn, vergezeld met eene zeer vermoeijende Hoeſt; eene Slagaderbreuk ter grootte van een Hoender Ey, in één der Tuſſchenribbige Slagaderen; welke zoo vaſt aan de Ribben en de Lighaamen der Wervelen was aangewaſſen, datze niet dan door Hamer en Bytel daar van konde geſcheiden worden (*b*).

EEN en dezelfde Slagaderbreuk, wat meer is, vertoond zig op verſcheiden tyden, dan eens met, en dan eens zonder klop-

(*a*) MANGETUS. Biblioth. Chir.
(*b*) RUISCH. Cab. x, N°. 5. 2. Deel. Pag. 781.

klopping. Dit is afhanglyk van zekere klonteragtige Stremmingen, welke het Bloed, in den zak der Slagaderbreuk begreepen, na eene langduurige ophouding ondergaat. Van deezen aart was het geval, door denzelfden Hoogleeraar op eene andere plaats beschreeven. Een Soldaat naamlyk, in deeze Stad woonagtig, had eene *Aneurysma* in de Borst, zonder kenbaare oorzaak voortgekomen, welke zoo groot ware, datze met een middenmaatig Stoelkussen, de Hoeken daar af getrokken, overeenkwam. Veele Dagen voor zyn Dood, brak het Gezwel open, zonder eene groote Bloedvliet te veroorzaaken: en de klopping, die te vooren vry sterk geweest ware, had reeds, zeedert eenige Weeken nagelaaten. Het doode Lighaam geopent zynde, vond men dat het Gezwel zyne zitplaats hadde in den Stam der Groote Slagader, omtrent drie dwarssche Vingeren van het Hart. Het bestond uit eene opeenstapeling van ontallyke dikke, Vleeschagtige, en zeer taaije Plaaten, tusschen welken het gestolde Bloed verhoolen lag; en welkers buitenste, dat de eigen Zelfstandigheid ware der Slagader, de dikte, van de gewoone breedte eener Stroohalm hadde. Byna alle de Ribben, zoo wel als het Borstbeen, waren geheel vernietigt (*a*).

DE *Onwaare Slagaderbreuken* konnen in alle Deelen des Lighaams zonder onderscheid plaats grypen. De meesten egter derzelver, zyn het gevolg eener kwetsing van de *Arm Slagader*, by het openen der *Vena Basilica.* Deeze Soort, is aan verscheiden veranderingen onderworpen, en kan, naar de verschillende omstandigheden welken daar mede vergezeld gaan, in even zoo veele onderhoorige Soorten verdeeld worden.

SOM-

(*a*) Ibid. 38. Waarn. Pag. 82.

SOMWYLEN naamlyk, het Vat met eene taamelyk ruime opening doorboord zynde, geſchied 'er eene uitſtorting van Bloed in de Vakjes van het Celwyze Weefſel; groot genoeg, om de meeſte uitgeſtrektheid van een Deel, door eene zeer miskleurige, en ſomwylen kloppende Zwelling, die alle werking van hetzelve vernietigt, te doen uitzetten. Van deezen aart was het geval van SEVERINUS, van hetwelke wy hier voor geſprooken hebben. Dat van MUZELL daarenboven, ſchoon gedeeltelyk voor een Waare, gedeeltelyk voor een Onwaare Slagaderbreuk gehouden, ſchynd my toe, dat tot deeze moet gebragt worden (*a*).

SOMWYLEN daarentegen, als de opening der Slagader zeer klein, en het vat zelve, onder het een of ander Peesagtig Uitbrydzel gelegen is, geſchied 'er eene ſtolling van het Bloed in de nabyheid van het Wondje der Slagader, die de verdere verſpreiding van hetzelve door het Vetvlies verhindert; en een Gezwel maakt, inderdaad zoo overeenkomſtig ten opzigte van deszelfs Verſchynzelen met eene Waare Slagaderbreuk, dat een allergeoeffendſt Oordeel zelve, naaulyks genoeg is, om het te onderſcheiden van deeze. Weinige gevallen misſchien, zyn 'er, welken de beſtaanlykheid van dit Soort, met zoo veel nadruk beveſtigen, dan het volgende.

JACOB FORREST, door een val, de beide Beenderen van zyn regter Been, in verſcheiden kleine ſtukken vermorzeld zynde, werd het Been weggenoomen. Drie Dagen hier na, opende hem een jong Heelmeeſter de *Vena Baſilica* van den regter Arm; welke kleine Bewerking hem eene zeer gevoelige pyn veroorzaakte. Na verloop van

(*a*) MUZELL. Medic. und Chir. Wahrn. 2. Samml. P. 27.

van nog vier Dagen, befpeurde hy in den Omtrek van het Wondje eene Zwelling, zoo groot als een kleine Kers. Den twaalfden Dag na zyn ongeval, in *Edenburg* gebragt zynde, werd hy in het Ziekenhuis ingenoomen; alwaar de heeling van den Stomp, gewenfte voortgangen maakten. Agt Dagen, in dit Huis geweeft zynde, verhaalde hy aan één der Heelmeefters van hetzelve, dat hy een Gezwel hadde aan den Elleboog, welk hem zeer hinderde. Deeze, het geval onderzoekende, ontdekte een Eyrond Gezwel, dat de grootte hadde van een klein Hoender Ey; en agter de *Vena Bafilica* gelegen ware. De Huid, welke het Gezwel dekte, was Natuurlyk; men befpeurde geen Polfflag in hetzelve; en, het was zoo vaft gehegt aan de Peesagtige uitbryding van de *Tweehoofdige Armfpier*, als een Peesknoop gehegt is aan de onderliggende Peezen. Twee Dagen hier na egter, befpeurde men daar in duidelyk eene klopping, overeenftemmende met die der Slagaderen. Door drukking, konde men het Gezwel wel eenigzints verminderen in uitgeftrektheid, maar niet geheel onmerkbaar maaken. Den Lyder hadt geen Pyn, nog wanneer het Gezwel gedrukt, nog als den Voorarm bewoogen werd. Verfcheiden Genees- en Heelkundigen, verklaarden het geval voor eene *Waare Breuk der Slagader*. De kragten des Lyders, voor als nog niet toerykend zynde, om eene Operatie te ondergaan, kwam men overeen om de uitwerking der drukking te beproeven. Deeze werd eerft met een taamelyk gevolg bezogt, door het aanleggen van trapswyze Drukdoeken, door een omgelegd Bindzel onderfteund: en naderhand, dog met minder uitflag, door verfcheidenerley Werktuigen: men keerde derhalven weder tot het aanvoegen van Drukdoeken en Windzels. Eene geringe Zweering, ftaande het gebruik der voorgemelde Werktuigen opgekomen, werd intuffchen geneezen. De Zwelling, welke in weerwil van

van alles toenam, werd over het geheel vaſt en hard; deszelfs meeſt uitpuilend gedeelte egter, was zagter; en hier alleen beſpeurde men de Polſſlag, als den Arm gebogen, niet, wanneer dezelve uitgeſtrekt ware. Om voor alle plotslyke Bloeding vylig te zyn, leide men het *Tournequet* aan den Opperarm. In het begin van January 1733. oordeelde men den Zieke in ſtaat te zyn, om de Operatie te ondergaan: en, gelyk in die Maand, het Ziekenhuis door den Heer MACGIL bedient werd, moeſt dezelve gedaan worden door deeze. Het Gezwel was nu naar alle zyden aanmerkelyk vergroot. Deszelfs grond ſtrekte zig inwendig uit, tot aan de binnenſte Knokkel des Opperarmbeen: uitwendig had hetzelve de Pees der Tweehoofdige Armſpier gedreeven tot aan de *Vena Cephalica*. Het ſtrekte zig uit langs de binnenzyde der gemelde Spier, tot op omtrent drie Duimen naar boven: naar beneden maakte het eenen gelyken voortgang over het Gewrigt van den Onderarm. Gelyk het onzeeker ware, of het Gezwel buiten de Slagader, of, door deszelfs uitzetting zelve gemaakt was; beſloot men om de Bewerking met de uiterſte voorzigtigheid, en door een Soort van Ontleding uit te voeren. Het *Tournequet* werd op de gewoone wyze aangelegt; en het Gezwel, na de Bekleedzelen wat opgeligt te hebben, tot in het Vetvlies doorſneeden. Eene kleine gegroefde Sonde, onder de Huid, naar de een en andere zyde van het Gezwel ingeſteken, diende tot geleide van het Mes, in het doen eener kruiswyze inſnyding. De vier hoeken deezer inſnyding, werden met een rondſneedig Mesje van de ondergelegen Deelen afgeſcheiden: en, men onderſchepte eene Slagader, welke men voorzag dat het vervolgen der Bewerking zoude vertraagt hebben. Het Gezwel, op deeze wyze ontbloot zynde, was van boven bedekt met een dun Celwys Weeſſel; en van onderen, had hetzelve een zeer ſterk pees-

peesagtig Bekleedzel. Dit laatſte ontdekte men wel haaſt, dat niet anders ware, dan het Peesagtig Uitbrydzel van de Tweehoofdige Armſpier: dit weggenoomen zynde, lyde de Zelfſtandigheid van het Gezwel zelve, duidelyk voor Oogen. Deszelfs Bekleedzel beſtond uit een zeer teder Vlies, 't welk zoo wel als de Vaſte Stof, daar in beſlooten, ter plaatze alwaar de meeſte uitpuiling gezien werd, doorknaagd ſcheen, Men ondernam, om het gantſche Gezwel met den Vinger van de onderliggende Deelen af te ſcheiden; dog dit werd, door het breeken van deszelfs Bekleedzel, op verſcheiden plaatzen, verhindert. Niets derhalven, was 'er over, dan dit Bekleedzel, van boven tot beneden door te ſnyden; en dit gedaan zynde, werden 'er eenige Uncen van een zwart graauw Vogt ontlaſt, zeer wel gelykende naar Koffy, die uit half doorgebrande Boonen is toeberyd: deeze Vogt was doormengt, met veele Bloedklonters niet alleen, maar ook met verſcheiden Polypeuſe ſaamenrunningen. Het overblyvende, dat de gedaante hadde eener *Polypus*, woog Zes Uncen. Eenige Lepels vol daarenboven, van een zwartagtig Vogt, met Bloed vermengt, werden met een Spons uitgewiſcht. Geenerhande Vleeſchagtige Bindzels waren van de eene naar de andere zyde uitgeſpreid: maar de *Armſlagader*, kwam in alle zyne Vliezen beſlooten voor Oogen. In het midden van het ontblootе gedeelte van deeze, ontdekte men eene opening, welke zoo groot ware datze het grootſte ſoort van Sondeeryzer inliet: en, nog uitwaards geboogen randen, nog eenig ander teken hadde, waar uit men konde afleiden, dat de binnenſte Rok der Slagader, door de volgenden waren uitgeweeken: in alles waarlyk, had het de gedaante, als of het door een Eyvormig, puntig, en ſnydend Werktuig gemaakt ware. Een der helpers, eene ſtevige Sonde in deeze opening gebragt hebbende, om de Slagader op te ligten; onderſchepte men dezelve

met

met eene Naalde tot dergelyke Bewerkingen geſchikt; en leide niet alleen boven, maar ook beneden de opening, een Bindzel; zonder egter de Zenuwen en Aderlyke Vaten daar in te begrypen, welken de voorgemelde Slagader vergezellen. Het aanleggen van het bovenſte deezer Bindzels, veroorzaakte den Lyder, zoo hy zyde, gevoelige pynen: dog men voleindigde het Verband op de gewoone wyze. De Hand, na dat de Lyder verbonden was, bleef omtrent een half Uur koud en ongevoelig; naderhand egter, verkreeg dezelve zyn natuurlyk Gevoel, en Warmte. De Geneezing, was ten einde van Maart reets voltrokken: de Arm ondertusſchen, de Hand, en de Vingeren, ſchoonze wel konnen bewoogen worden, zyn Zwak gebleeven; en vooral de Duim en Wysvinger. Na verloop van eenige Maanden, konde men weder de klopping der Slagaderen beſpeuren aan den Voorhand (*a*).

EEN derde Soort van *Onwaare Slagaderbreuk* misſchien, is afhanglyk van eene verbreeking van de binnenſte Rok der Slagader, ingevolge eener ſchielyke uitzetting van het Vat, van eene Verzweering, of van eene Doorknaaging, door eenigerhanden ſcherpte welke in het Bloed huisveſt. Gelyk in dit geval, het doorloopend Bloed eenen open weg gebaand word, om in het Celwyze Weefſel, welk dit Vlies verbind met de overigen, in te dringen; zoo kan het ook gebeuren, dat deeze zelfde Vloeiſtof, zig verſpreidende tusſchen de ſaamenſtellende Vezelen der Veeragtige Rok, deeze Vezelen doet van een wyken; derzelver Saamenhang vernietigt; eene Uitſtorting maakt in het buitenſte Celagtig Vlies der Slagader, zoo wel, als in het Vetvlies der nabuurige Deelen: en dus, eene Slagaderbreuk doet voort-

(*a*) Medical. Eſſays. Tom. II. No. 15.

voortkomen, welke ten opzigte van deszelfs uiterlyke Vertoonzelen, gedeeltelyk gelyk is aan een *Waare*, gedeeltelyk aan een *Onwaare*. De meeſten dier gevallen, welken men wil, dat zonder uiterlyke Oorzaaken, op eene ſchielyke wyze zyn voortgekomen; ſchynen my toe, dat tot deeze moeten gebragt worden.

EEN vierde Soort deezer Gebreken eindelyk, is het gevolg eener Kwetſing van de Veeragtige Rok der Slagaderen; de binnenſte ongeſchonden blyvende. In dit geval waarlyk, vooral wanneer de Kwetſing eenigermaaten uitgebryd is, word het evenwigt tuſſchen den Tegenſtand van het Vat, en de Werking van het Bloed indervoegen weggenoomen, dat de laatſte de overhand krygt, op de eerſte. De binnenſte Rok derhalven, op die plaats niet meer geſteund wordende door de Veeragtige, wykt naar buiten, en word onder de gedaante eener meer of min bepaalde Zwelling, welkers klopping zeer merkbaar is, opgeheeven. Het maakzel van deeze egter, die ten uiterſten teder is, laat niet toe, dat dezelve zig merkelyk uitzette, zonder verbrooken te worden: en, dit plaats grypende, moet het geval tot een der twee eerſte Soorten gebragt worden. De beſtaanlykheid van dit Soort, word door de Waarneemingen van DE LA FAYE, beweezen. (*a*)

ALLE deeze beſchreeven Soorten van Slagaderbreuken, zyn van verſchillende Oorzaaken afhanglyk. Het geval door VAN ZWIETEN beſchreeven, van hetwelke wy hier voor geſprooken hebben, was het gevolg eener ſtoot, aan de omvangende Deelen der Borſtholte toegepaſt. Dat van LANCISIUS werd veroorzaakt, door het on-

(*a*) DIONIS. Cours d'Oper. de Chir. Pag. 690. in Nota.

ongelukkig werpen van een houten Kloot tegen den Rug (*a*). Door iets zwaars te tillen, kreeg zeker man eene Slagaderbreuk aan één der *Carotides*, even boven het Sleutelbeen (*b*). Dat uit Lagchen eene *Aneurysma* gekomen is, in de Voorhoofds Slagader, leest men by COWPER (*c*). Door Braaken was het geval veroorzaakt van LITTRE (*d*). Door Hoeften kwam 'er een in de beide *Carotides* (*e*). Door fterk Huilen werd 'er een veroorzaakt aan de regter *Carotis*, welke zoo groot werd, dat den Lyder 'er aan ftikte (*f*). Slagen op het Hoofd, en het trekken by het Hair, hebben het geval doen ftand grypen, dat volgens PLATNER, by HOLTORFFS gemeld word (*g*). Van eene ongelukkige Kwetfing der Armflagader, by het openen van de *Vena Bafilica*, waren afhanglyk de gevallen van RUISCH, MACGIL, TEYCHMYER, en VAN DEN HESPEL (*h*).

DE gevolgen deezer Gezwellen, tot welk eene Soort zy ook behooren, zyn in alle gevallen zoo beklaaglyk, dat men niet anders, dan eene zeer ongunftige Voorzegging doen konne. Die aan de uiterlyke Ledemaaten voortkomen, zelfs als zy reets verre gevordert, en verouderd zyn, konnen egter fomwylen door een Heelkun-

(*a*) LANCISUS. de Mot. Cord. & Aneur. Pag. 235.
(*b*) MANGETUS. Biblioth. Chir. Lib. I. Pag. 88.
(*c*) COWPER. Anat. of Hum. Body.
(*d*) Mem. de l'Acad. Roy. des Scienc. Ann. 1707. P. 30.
(*e*) Ephem. Nat. Cur. Dec. I. Ann. IV.
(*f*) VAN LEEUWEN. Differt. de Aneur. Ver. P. 13.
(*g*) PLATNER. Heelk. I. D. Pag. 403. in Nota.
(*h*) RUISCH. Ontleedk. Aanm. 2 Waarn. I. D. Pag. 48. MACGIL. Medic. Effays. Tom. II. No. 15. TEYCHMYER. by HALLER. Difp. Chir. Tom. V. Pag. 195. VAN DEN HESPEL. Uitgez. Verhandel. VII. Deel. P. 189.

kundig Handwerk geneezen; of den Lyder, door het wegneemen des Deels gered worden. Dezulken daarentegen, welken in één der Holten van het Lighaam, of op plaatzen liggen, welken de hulp der Handen niet toelaaten, zyn vroeg of laat doodelyk.

EEN zeer gewoon gevolg van de Slagaderbreuk der *Aorta*, is het Bederf, en de vernietiging van het Beengestel, door hetwelke de Borstholte van rondsomme bepaald word. Dit immers, had plaats in het geval welk wy te vooren uit RUISCH hebben overgenoomen (*a*); en het blykt nog naader uit de drie volgende Waarneemingen.

ZEKER Mensch, had eene verouderde *Aneurysma*, van de Groote Slagader, ongelyk van Oppervlakte; welkers agterste verhevenheden, geplaatst waren, in even zoo veele overeenstemmende Gaten, uitgehold in de Lighaamen van de derde, vierde, vyfde, en zesde Rugwervel. De dikke Band, welke tusschen deeze ligt, was zoo wel, als die Lighaamen zelfs, gedeeltelyk verteerd; zoo dat het Gezwel niet meer dan één of twee Lynen afstand had van het Ruggemerg (*b*).

IN het doode Lighaam van een Man, die een langen tyd eene *Aneurysma* gedraagen hadt in de Borst, welks grootte, die van het Hoofd eens eerstgebooren Kind evenaarde, en met eene zeer sterke klopping, uiterlyk merkbaar, vergezeld ware; vond men eene uitzetting der Groote Slagader, omtrent twee Duimen van het Hart. De waare Ribben, gedwongen om van een te wyken, waren indervoegen bedorven, datze voor een

(*a*) Zie Pag. 200.

(*b*) Comm. Petrop. Tom. VI. P. 315.

een groot gedeelte ontbraken; en het gene 'er van ware overgebleeven, was zoo verandert, dat het met de Vingeren konde gewreeven worden als tot een Papje (*a*).

EEN Man van omtrent 50 Jaaren, hadt aan de regter zyde van de Borſt, een kloppend Gezwel, van kleur als de Huid, van gedaante langwerpig rond. Het was van het Borſtbeen tot aan den Oxel, twaalf Vingeren lang, agt Vingeren breed, en ſtrekte zig van drie Vingeren onder het Sleutelbeen, tot twee Duim breed beneden de Tepel uit. De Ziekte was begonnen met eene Kneuzing, voor eenigen tyd aldaar geſchied, waar uit een Gezwel ontſtond, dat allengs tot die grootte aangroeide. Hy klaagde over eene zwaare knelling in de Borſt, benaaudheid voor het Hart, en eene drooge Hoeſt. De Puls was klein, oneenpaarig, en ſomwylen naaulyks merkbaar. Op deeze wyze heeft hy met veele ongemakken zes Weeken lang geleeft, dog ſtierf eindelyk. Het geval onderzoekende na het overlyden, bevond men hetzelve ten grootſte deele gelegen onder de groote Borſtſpier; en voor een gedeelte, onder de voorſte Zaagſpier, of kleine Borſtſpier. Deeze Spieren weggenoomen zynde, openbaarde zig zwart geſtold Bloed, met eenige Etter gemengt; en, toen men dit ook had weggeruimd, kwam 'er eene Opening te voorſchyn, groot genoeg, om 'er met gemak een Vuiſt te konnen inſteken: want, de derde, vierde, en vyfde, der egte Ribben, waren met haare Kraakbeenderen zelfs, door Beenbederf verteerd. Toen openbaarde zig tevens het geborſten *Aneurysma;* 't welk een Zak was, zig van de uitkomſt der *Aorta*, uit het Hartenzakje, tot aan den oorſprong van de linker Onderſleutelbeens Slagader uitſtrek-

(*a*) RUISCH. Ontl. Waarn. 37. Aanm. 1. D. Pag. 81.

ftrekkende. Deeze Zak bevatte agt en dertig waare Polypi, plaatswyze om elkander heen gelegt. De grootfte derzelver woog vyftien, een ander zes Uncen en vyf Dragmen; de overige minder. Allen te faamen haddenze de zwaarte van drie Ponden, elf Uncen, en twee Drachmen. Deeze Zak was van onderen, voor een gedeelte faamen gegroeid met het Middenrif; en van vooren, gedeeltelyk met het Ribbenvlies. De regter Long, maakte door haare aangroeijing één Lighaam met dit Vlies, zynde ter grootte van de Slagaderbreuk naar agteren en om hoog gedrongen. Het Vlies zelve was op verfcheiden plaatzen zeer dik, zoodanig dat hetzelve daar het met de Long vereenigt was, een halve Vinger evenaarde. De linker Long was wel gezond, dog zwom in eene groote veelheid van Weyagtig Vogt. Eindelyk: daar vertoonde zig eenige Ontfteking aan de punt van het Hart (*a*).

EEN der zeldzaamfte Verfchynzelen miffchien in de *Aneurysmata* der Groote Slagader, is de ontaarting van deszelfs binnenfte Bekleedzel, in eene Beenagtige Zelfftandigheid. Dit egter, zag ik voor weinig Jaaren in het doode Lighaam eener bejaarde Vrouw, by dewelke de Bogt deezer Slagader tot eene zeer ruime Zak, met veele Bloedklonters vervuld, ware uitgezet. De geheele binnenfte oppervlakte der Slagader naamlyk, voor zoo veel dezelve in deeze uitzetting deel hadde, was bezet met een ongelooflyk getal van zeer dunne Beenplaatjes, welken allen met hun midden gehegt waren, aan de overeenftemmende Oppervlakte der Veeragtige Rok, dog welker randen, door eene foort van omkrulling naar de Holte van het Vat, daar van afweeken. Het overige

(*a*) Nov. Comm. Acad. Scienc. Imp. Petropol. Tom. III. Ann. 1750 & 1751.

tige van de Zelfſtandigheid der Slagader, was ter plaatze alwaar deeze afwykingen der Beenplaatjes gezien werden, doorſchynend. Alle de Beenderen daarenboven van dit Voorwerp, geheel doordrongen met eene rosagtige Wey, waren zoo broos; datze naaulyks zonder verbreeking konden behandelt worden. De Ribben zelfs, van de eerſte tot de laatſte toe, aan de eene zoo wel als aan de andere zyde; droegen op verſcheiden plaatzen de merktekenen van Beenbreuken, die voor een gedeelte geheeld, voor een gedeelte nog los waren. De Ruggegraad, welkers ſaamenſtellende Beendeelen, van eene gelyke ontaarting waren aangegreepen, was naar de een en ander zyde omgeboogen: en de Rugwervelen inzonderheid, helden zoo zeer voor over, dat de waare lengte deezer geheele Beenkolom, omtrent vier Duimen vermindert ware. Deeze laatſte omſtandigheden, welken eene algemeene verbaſtering der Vogten aanwyzen, konnen eenig licht geeven; om den Oorſprong van dit Soort van Slagaderbreuken, in ſommige gevallen te bepaalen. Dezelfde Oorzaak immers, van dewelke deeze weekheid der Beenderen afhanglyk ware, kan ook gediend hebben, om de Veerkragt der gemelde Slagader in zoo verre te verminderen, datze niet meerder beſtand ware, om zig tegen de Werking van het Bloed, welkers grootſte kragt zeekerlyk ter deezer plaatze word aangewend, te konnen aankanten.

ALLE Slagaderbreuken, van welk eene Soort dezelven ook zyn moogen, wanneer ze in één der Holten van ons Lighaam plaats grypen, konnen niet, dan op eene onderhoudende wyze behandeld worden. De vermindering derhalven van de perſſing des Bloeds tegen de Wanden der Vaten, door Aderlaaten, Buikzuiveringen, en eene verkoelende Leevenswys: gelyk ook de beſcherming van de uitgerekte Wanden der Slagader, als het Gezwel uiterlyk zigtbaar is, voor geweldige aandoenin-

gen; is met één Woord, alles, wat men in dergelyke gevallen kan aanwenden.

DAT Soort van Slagaderbreuk integendeel, welk het ongelukkig gevolg is eener Aderlaating op de *Vena Basilica*, kan somwylen geneezen worden door eene konstige toedrukking van het Vat, door aangelegde Verbanden, of Werktuigen (*a*). Meermaalen egter word 'er vereischt, dat de Zak der Slagaderbreuk, door eene regtlynige of kruiswyze insnyding der Bekleedzelen ontbloot zynde, geopend, het geronnen Bloed weggenoomen, en de verdere uitvloeijing van hetzelve, door het aanleggen van één of meer stukken *Agaricus*, van een welsluitend Verband ondersteund, of, door het Binden der beleedigde Slagader, zoo wel boven als beneden de gekwetste plaats, verhindert worde.

DE verschillende Omstandigheden welken in het doen deezer Bewerking moeten in agt genoomen worden; zyn gedeeltelyk in de te vooren bygebragte Waarneeming van den Heer MACGIL aangeweezen: gedeeltelyk ook kan men dezelven ontleenen uit de gewoone Beschryvingen der Heelkundige Konstbewerkingen, van dewelken zy, een der voornaamste Onderwerpen uitmaaken.

GELYKE Behandelingen als deezen, zyn betreklyk tot alle andere Soorten van *Aneurysmata*, welken, aan eene der uitwendige Deelen van het Lighaam zyne zitplaats hebbende, niet met eene algemeene Uitstorting van Bloed in de gantsche uitgestrektheid eenes Deels vergezeld gaan. Want, wanneer dit laatste plaats hadde, zoude de eerste deezer behandelingen, meer schaadelyk dan nuttig zyn, en van eene Verstikking des Deels kon-

nen

(*a*) Zie HILDANUS, Cent. III. Observ. 44.

nen agtervolgd worden, welke geen anderen toevlugt overliet dan de Afzetting. In dit geval derhalven, moet alleen tot de voorgemelde Operatie beſlooten worden.

§. II.

DE ADERSPATTEN.

HETZELFDE gebrek, dat een Waare Slagaderbreuk genaamd word, met opzigt tot de Slagaderen; noemt men een *Aderſpat* (*Varix*) met betrekking tot de Aderen. Een *Aderſpat* derhalven, is eene tegennatuurlyke vergrooting der Middenlyn van een bepaald gedeelte eener Aderlyke Buis: indervoegen, dat dezelve, tot eene meer of min aanzienlyke Zwelling, boven de natuurlyke Oppervlakte des Deels, word opgeheeven.

DE gemeenſte Zitplaatzen deezer Gezwellen, zyn de Beenen. Somtyds egter, heeft men dezelven gezien, aan den Buik der Zwangeren; aan de Slaapen des Hoofds; aan de binnenzyde van den Dye; in het Balzakje; en dergelyken. HIPPOCRATES zelve, heeft ze in de Aderen van de Long waargenoomen (*a*).

ALLE Aderſpatten, welken zig aan de uiterlyke Oppervlakte des Lighaams opdoen; worden daar uit gekend, datze Gezwellen maaken, die zagt, ongelyk van Oppervlakte, knoopagtig, loodverwig of zwartagtig, en meerendeels onpynlyk zyn. Men kan hier nog byvoegen, datze naaukeurig eene zelfde ſtrekking volgen als den loop is van het Vat in hetwelke zy ſtand grypen; als ook, datze met geen de minſte klopping bedeelt

(*a*) MUNNIKS. Heelk. Pag. 145.

deelt zyn; en in de meeste gevallen, door drukking eenigermaaten konnen verkleind worden.

OVERMAATIGE Arbeid, sterke Beweegingen, Bloedrykheid, lang aanhoudende Drukking, sterk sluitende omgelegde Windzels, eene regtstandige plaatzing van het Lighaam, by aanhoudenheid voortgezet; Kwaade Gesteltheid, Miltzugt, Zwangerheid; en met één Woord, alles door hetwelke de terugkeering van het Bloed naar het Middenpunt van Beweeging vertraagd word; moet men als zoo veele Oorzaaken derzelver, aanmerken.

SCHOON het niet zeer gemeen zy, dat de Aderspatten, tot eene bovenmaatige grootte aanwassen, vind men egter Voorbeelden, uit dewelken blykt dat dit somwylen geschieden konne. LOWER immers, heeft 'er een gezien aan het *Been*, welke de grootte van een Beuling hadde, en omtrent twee Ponden Bloed in haare holte bevattede (*a*). HILDANUS heeft 'er een terzelfder plaatze geneezen, welke de lengte hadde van een Span, en zoo breed ware, als de dikte was van zynen Voorarm (*b*). Niet minder was het geval van BIDLO, vermits één der drie *Varices*, welke hy zegt dat aan de Knie eenes Mans plaats hadden, aan de uitgestrektheid van het Hooft eenes Kinds evenaarde (*c*).

GEENE deezer Gezwellen, alsze zonder eenige blykbaare oorzaak voortkomen, en van eene maatige grootte zyn, is gevaarlyk. Ingeval van Aambeijen zelfs, vooral in Droefgeestige Lighaamen, wordenze voordeelig geoordeelt. Alsze onvoorzigtiglyk met sterke Terug-

(*a*) LOWER Tract de Cord. Cap. 2.
(*b*) HILDANUS. Cent. IV. Observ. 85.
(*c*) BIDLO. Exercit. Anatom. Chir.

rugdryvende Middelen behandeld worden, geeven ze in sommige voorwerpen gelegenheid tot allerley soorten van Bloedstortingen, inwendige Ontstekingen, en Beroerten. Sommigen derzelver egter, welken na eene toevallige doorbraak, eene groote veelheid Bloed laaten uitvloeijen, konnen den weg baanen tot eene Kwaade Gesteltheid, Waterzugt, en Teering; en worden daarenboven meermaalen gevolgd van zeer hardnekkige Verzweeringen. Aderspatten eindelyk, zoo wel aan den Buik, als aan de Beenen van Zwangeren, geneezen in veele gevallen, na dat de Verlossing haar beslag heeft, van zelve.

MEN moet als een biezonder gevolg van dat soort van Aderspatten, welken aan den binnenkant der Dey, by Vrouwen plaats grypt; aanmerken; een zeker soort van Kankeragtige Zweeren, door déwelken niet zelden, den geheelen Omtrek des Deels vernield worde. Deeze Zweeren waarlyk, hoe gering zy ook in den eersten opslag moogen toeschynen, zyn kwaadaartig genoeg, om zig tegen alle Hulpmiddelen der Heelkonst aan te kanten. Uitermaaten pynlyk zynde, vloeid 'er niet uit, dan eene zeer scherpe *Ichor*, die alles rondom de Zweer zelve, wegknaagt; en dezelve by aanhoudenheid doet toeneemen. Van oppervlakkig alze te vooren ware, gaatze wel haast over tot eene zeer diepe Verzweering, welke met verscheiden hoolen en uitbultingen op derzelver grond bezet zynde, eene loodverwige kleur heeft, en eene byna ondraaglyke stank van zig afgeeft. De randen deezer Zweer, welken alsdan omkrullen, zyn zeer pynlyk, ontsteken, en miskleurig. De Lieschklieren, worden vervolgens, even als in de Kanker der Borsten omtrent die van den Oxel plaats heeft, door overbrenging der Stof, aangedaan, en verharden. Eindelyk komen 'er Vleeschagtige uitspattingen in de Zweer zelve, die somwylen tot eene aanmerkely-

kelyke grootte aanwassen: en, niet zelden gebeurd het in dit geval, dat, alles tot op het Been toe vernield wordende, de doorknaaging der Bloedvaten, zeer aanzienlyke Bloedstortingen veroorzaakt, welken het elendig Leeven der lydende, op eene haastige wyze doen eindigen.

DE behandeling van alle deeze gevallen is tweeleedig; algemeen naamlyk, en biezonder.

DE eerste, welke voornaamlyk zyn opzigt heeft, tot de verbetering of het wegneemen dier ongesteltheden, welken wy gezegt hebben, dat dikmaalen als de voortbrengende Oorzaaken deezer Gezwellen moeten aangemerkt worden, behoord inzonderheid tot de Geneeskunde; en is in de meeste omstandigheden waarlyk, aan zeer veele zwaarigheden onderworpen.

DE tweede, die naar de verscheiden toestand waar in de Aderspat zig bevind, verschillend is, word van verscheiden Heelkundigen, onder biezondere gedaanten voorgeschreeven; en is dan eens bepaald tot het aanleggen van Saamentrekkende en Opdroogende middelen, door een welsluitend Verband ondersteund; dan eens door het openen van de Aderspat, op de wyze eener Aderlating; somwylen, door wegsnyding van het uitgezette Deel der beledigde Ader; en somwylen, door het aanwenden van Daadelyke, of Vermoogende Brandmiddelen.

DE eerste deezer Behandelingen egter, de eenige misschien welke by onze Heelmeesters in gebruik is, voldoet in de meeste gevallen zoo weinig aan het Oogmerk, dat men wel als eene doorgaande waarheid, mag aanmerken, datze naaulyks anders, dan als eene onderhoudende Geneeswyze moet beschouwd worden.

VAN denzelfden Natuur is het openen der Aderspat,

op

op de wyze eener Aderlaating, welke eerst van HIPPOCRATES, en naderhand, dog met eenige veranderingen, door GALENUS, ÆTIUS, AVICENNA, ALBUCASIS, en RHASES is voorgeschreeven (*a*). PARÉ ondertusschen verzeekert, dat hy verscheiden ryzen, zig met veel voordeel daar van bedient heeft, op zig zelven.

DE derde deezer handelwyzen, de geheele wegsnyding naamlyk van den Zak der Aderspat, die van CELSUS en ÆGINETA, op verschillende manieren is voorgesteld (*b*) gaat zeekerder. Deeze egter, word in 't algemeen geagt zoo pynlyk te zyn, dat PLINIUS verzeekerd, dat maar éénen CAJUS MARIUS, die zevenmaalen te Rome Burgemeester was, staande heeft toegelaaten en verdraagen, dat dezelve in zyn eene, en geenzints in het andere Been, schoon met dezelfde ziekte bezet, werd te werk gesteld (*c*). SEVERINUS ondertusschen, heeft op deeze wyze verscheiden Aderspatten geneezen: in weerwil zelfs, van den tegenstand derzulken, welken het bestier van het Ziekenhuis in Napels, de plaats alwaar hy deeze Bewerkingen uitvoerde, in handen hadde (*d*).

DE uitroeijing der Aderspatten, door middel van een daadelyk Brandyzer, is van denzelfden CELSUS oorspronglyk (*e*). Of deeze egter, immer met eenen goeden uitslag beproeft zy, is my onbekend.

't GEBRUIK van Vermoogende Brandmiddelen, dat den

(*a*) M. A. SEVERINUS. De Efficace Medicin. Pars. II.
(*b*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 31. P. ÆGINETA. Lib. VI. Cap. 28.
(*c*) SEVERINUS. Loc. Cit. & MUNNIKS. Heelk. Pag. 146.
(*d*) Ibid.
(*e*) CELSUS. Loc. Cit.

den laatften weg is, welke men ter Geneezing der meergemelde Gezwellen heeft ingeflaagen; is misfchien afkomftig van MENGUS FAVENTINUS, een Italiaanfch Geneeskundige (*a*). BIDLO bediende zig van dezelve, in het voorbefchreeven geval, met eenen goeden uitflag: hy bekend egter, dat de Boter van Spiesglas, welke hy ten dien einde gebruikt hadde, zynen Lyder zeer gevoelige Pynen veroorzaakten (*b*).

EEN biezonder Soort deezer Ziekten, is eene uitbryding van de Vaten der Zaadftreng, afhanglyk van Welluftige Denkbeelden, ongefteltheid der Vogten, en verhinderde terugkeering van het Bloed, door Gezwellen in de nabyheid van het één of ander gedeelte derzelve.

DEEZE uitbryding, welke men door den Naam van *Cirfocele* onderfcheiden heeft van alle andere Soorten van Aderfpatten, is in de meefte gevallen, niet anders dan eene toevallige Ziekte, welke van zelve overgaat, zoo draa de Oorzaaken van dewelke zy afhanglyk is, zyn weggenoomen. Somwylen egter, kan men haar aanmerken als een Gebrek dat op zig zelve beftaat: en in dit geval, is ze meerendeels bepaald tot de zoogenaamde *Epididymis*.

EENE knobbelagtige Zwelling van den Zaadftreng, zoo wel, als van het voorgemelde Vaatagtig Lighaam, zyn de gewoone kenmerken van beide deeze ongefteltheden.

BEHALVEN eene meer of min groote uitrekking van den Zaadftreng, en een foort van uitdrooging van het Lig-

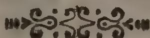
(*a*) SEVERINUS. Lib. III. Pars. II. Cap. 98.
(*b*) BIDLO. Loc. Citat.

Lighaam des Bals zelve, dat ſomwylen met dezelve gepaard gaat; is het zoo zeldzaam datze eenigerhande kwaade gevolgen, veroorzaakt, dat men byna altoos volſtaan konne, met 'er niet anders dan eene Verzagtende Geneeswyze op toe te paſſen. Eene Horiſontaale plaatzing derhalven van het Lighaam, by Nagt; het onderſteunen van den Balzak, door een opſchortend Verband; het aanleggen van Saamentrekkende en Verſterkende Hulpmiddelen; eene gemaatigde Levenswys; en het doen van één of meer Aderlaatingen, in gevalle van Bloedrykheid; zyn de eenige biezonderheden, welken in de meeſte gevallen moeten in aanmerking genoomen worden.

GEBEURD het nogtans, datze door de een of ander bykomende Oorzaak getergd zynde, pynlyk worden, en den Lyder drygen met eenigerhanden ſchaadelyke Toevallen: alsdan kan men de Geneezing beproeven door het Openen en Afbinden van de uitgeſpatte Vaten. MONRO egter verzeekert, dat hem nimmer een geval is voorgekomen, in hetwelke dergelyk eene Bewerking vereiſcht werde (*a*).

DAT Soort van Aderſpatten, welken in de Vaten zelve van den Balzak plaats grypen, en door CELSUS als een ander ſoort van *Cirſocele* aangemerkt zyn (*b*); verſchild in geenen deele van de overigen. Alles derhalven, wat wy te vooren met betrekking tot de Aderſpatten in het algemeen gezegt hebben, moet men ook begrypen dat plaats hebbe, omtrent deeze.

(*a*) Medical. Eſſays. Vol. v. Part. I. N. 22.
(*b*) CELSUS. Lib. VII. Cap. 18.

AGT-

AGTSTE AFDEELING.

Bevattende de Twyffelagtige Gezwellen.

TWYFFELAGTIGE Gezwellen, noeme ik dezulken, welken, of uit hoofde van hunne biezondere Natuur in verscheiden gevallen, niet toelaaten, dat ze tot één der te vooren beschreeven Soorten van Gezwellen gebragt worden: of, welkers waare hoedanigheden ons tot nog toe niet bekend genoeg zyn, om met zeekerheid te bepaalen, welk eenen Naam dezelven eigenlyk toekomen.

TOT deezen derhalven, behooren het *Keelgezwel;* de *Koude Verzweeringen;* en de zoogenaamde *Lymphatike Gezwellen.* Ieder van deezen, zal het Onderwerp zyn van één der naastvolgende Onderdeelingen.

§. I.

HET KEELGEZWEL.

KEELGEZWEL, *Keelbreuk*, en *Kropgezwel*, zyn zoo veele verschillende benaamingen, welken de voornaamste Genees- en Heelkundigen, aan één en het zelfde Gebrek gegeeven hebben. Men verstaat 'er naamlyk door zulk een Gezwel, 't welk op de hoogte van het Strottenhoofd, een aanvang neemende, langs de uitgestrektheid der Luchtpyp voortgaat, en niet zelden de geheele breedte van den Hals inneemd.

DE Grieken hebben dit Gezwel onder den Naam van *Bronchocele* beschreeven. De Latynen noemen het *Hernia Gutturis:* en men vind Schryvers, welken daar van

van onder den Naam *Botium*, *Bocium*, en *Boſſium* geſprooken hebben.

VERSCHEIDEN ſoorten deezer Ziekte zyn mooglyk; en dit is de reede, dat dezelve voor geene biezondere bepaling vatbaar zy. Zomwylen waarlyk, is dezelve niet anders dan een Soort van Vetgezwel, in het Celwyze Weefſel; welk de Halsſpieren van elkanderen ſcheid, plaats grypende. Somwylen daarentegen, behoordze tot de Claſſe van het derde Soort van Papgezwellen; en is afhanglyk van eene opzwelling der Waterklieren, welken in den omtrek van dit Deel, in een groot aantal gevonden worden. In ſommige gevallen eindelyk, is deszelfs Natuur verſchillend van die van alle andere Gezwellen, en moet alleenlyk in eene Uitbryding van de Schildwyze Klier des Strottenhoofds geſteld worden. Dit alles derhalven, maakt eene afſonderlyke Beſchouwing van een ieder deezer ongeſteltheden op zig zelve, onvermydelyk.

HET eerſte Soort van Keelgezwel, is ten opzigte van deszelfs Verſchynzelen, zoo gelyk aan alle andere Vetgezwellen, dat men ſlegts de aangeweezen Kenmerken van deezen behoeft in agt te neemen, om over deszelfs beſtaan te oordeelen. De gevolgen egter van deeze, zoo wel als deszelfs Behandeling, verſchillen in verſcheiden opzigten van die der overigen; en zyn niet zelden aan veele verdrietelykheden onderworpen. Dikmaalen waarlyk gebeurd het, dat door de zeer groote uitgeſtrektheid van het Gezwel, de Lugtpyp niet alleen gedrukt, maar zelfs aanmerkelyk vernaauwd, en de Ademhaling derhalven belemmerd word: De Konſtbewerking daarenboven, dat de eenige Geneeswyze in deeze Ziekte zyn zoude, is uit hoofde van de veelheid van zoo veele aanzienlyke Bloedvaten, als hier ter plaatze gelegen zyn, byna

na ondoenlyk; en beide deeze omſtandigheden, maaken dezelve ten uiterſte gevaarlyk.

KEELGEZWELLEN van het tweede Soort, komen zelden tot eene aanzienlyke hoogte. Derzelver Kenmerken, zyn volmaakt gelyk aan de genen welken wy in de algemeene Beſchryving der Papgezwellen van het derde Soort, hebben aangeweezen. Hunne Geneezing is gemaklyk; en kan in de meeſte gevallen door de enkele Opſnyding des Gezwels verkreegen worden. Dit is afhanglyk, van de biezondere Natuur der Stof, welke in dit geval plaats heeft, als meerendeels van eenen zeer Vloeibaaren aart zynde.

HET derde Soort, is zeer gemeen aan de bewooners van *Carinthia*, *Styria*, en andere Plaatzen, omtrent het *Alpiſe Gebergte*. De Stof, welke in dit geval in de Schildwyze Klier word opgehouden, is verſchillend; en ſomwylen, niet ongelyk aan door warmte geſtold Eywit; ſomwylen Etteragtig, Vleeſchagtig, of van eenige andere hoedanigheid; en veelmaalen als een Soort van *Hydatides*, met een meer of min lymagtig Vogt opgevuld.

DE eerſte beginzelen van deezen, zyn in de meeſte gevallen naaulyks merkbaar. Vervolgens egter, groeijen ze dikmaalen tot zulk eene verſchriklyke grootte, datze niet alleen de vrye Beweegingen van den Hals verhinderen, maar ook door eene gedeeltelyke toedrukking van de Lugtpyp, de Ademhaaling belemmeren. De kleur der Huid, welke dezelve uitwendig bedekt, zoo wel als deszelfs dikte, is in den eerſten aanvang natuurlyk; maar ondergaat by de vergrooting des Gezwels aanmerkelyke veranderingen, en ſomwylen zelfs gebeurd het, dat de oppervlakte van dit Weefſel beſproeid word, door eene groote menigte verwyde Bloedvaten. Alle deeze omſtan-

ſtandigheden, gevoegd by de plaatzing des Gezwels op de Schildwyze Kraakbeenderen van het Strottenhoofd, en de zeer ſchielyke toeneeming van hetzelve in uitgeſtrektheid, moeten als zoo veele Kenmerken deezer Ziekte worden aangemerkt.

DE Naaſte Oorzaak van dit Soort van Keelgezwel, moet alleenlyk gezogt worden in eene ophooping van dat Vogt, welk natuurlyk in de Schildwyze Klier word afgeſcheiden: eene ophooping, welke afhanglyk is, van eene veranderde geſteltheid van het Lympha, zoo wel als van de natuurlyke geſteltheid deezer Klier zelve, welkers Veerkragt ten uiterſten gering is. Of ook het Drinken van Sneeuwater, van geſmolten Ys, en van Water dat met veele Kwikdeeltjes belaaden is, dezelve kan voortbrengen, is twyffelagtig; en ſchynd zelfs door de Waarneemingen van den zeer beroemden HALLER betwiſt te worden (*a*).

GEENE deezer Gezwellen, op zig zelven genoomen, is gevaarlyk. Die egter, welke zig uitſtrekken tot agter het bovenſte gedeelte van het Borſtbeen, gelyk ſomwylen gebeurd, en de Lugtpyp voor een groot gedeelte toedrukken, konnen verſcheiden nadeelige gevolgen veroorzaaken. Dezulken, welken na eene buitengemeene vergrooting, by toeval tot Ontſteking overſlaande, doorbreeken; worden enkele ryzen, door eene daar op volgende Verettering geneezen: en dit gebeurd voor al, wanneer deszelfs ingehouden Stof, van eenen vloeibaaren aart is. Ik zegge niets van de overgang deezer Gezwellen tot eene Kankeragtige hoedaanigheid, die door ſommige beweerd worde. Overtuigd zynde, dat dezelve door geenerhande beſliſſende Waarneeming beweezen, maar alleen op ongegronde Onderſtellingen, is aangenoomen; kan ik eene verandering, zoo kwaadaartig als deeze, niet toeſtemmen.

GE-

(*a*) HALLER. Opuſc. Pathol. Lauſ. 1755. Pag. 16.

GELYK het Gezwel waar van wy ſpreeken, in de meeſte gevallen niet dan door deszelfs misſtand hinderlyk zy, is het naaulyks der moeite waardig, dat men eenigerhanden Hulpmiddelen, daar op toe paſſe. De tederheid egter van veele Menſchen, omtrent dit punt, is zoo groot, dat den Heelmeeſter niet altoos voorby kan, om zyne poogingen, ter Geneezing van hetzelve, aan te wenden: en in dit geval kan men tot één der volgende Behandelingen den toevlugt neemen.

ZOO lang het Gezwel naamlyk, nog klein is, en vooral, wanneer eene duidelyke Vogtgolving aanwyſt, dat daar in eenige Vloeibaare Stof is opgeſlooten, tragt men de verſpreiding van dezelve te bevorderen door het aanleggen van Oploſſende middelen, onder de gedaante van Pleiſters. Meermaalen egter, voldoen dezelven niet aan de verwagting des Heelmeeſters: en in deeze omſtandigheid, ſchiet 'er niets over dan het Handwerk.

DEEZE, die van verſcheiden Heelkundigen, onder verſchillende gedaanten is voorgeſchreeven, moet naar eiſch der omſtandigheden, in dewelken het Gebrek zelve zig bevind, op eene onderſcheiden wyze worden ingerigt. Somwylen naamlyk, en vooral indien de ſtof des Gezwels dun is, kan men volſtaan met eene opening daar in te maaken door middel van de driekante Priem, die in dit geval een weinig dikker zyn moet dan gewoonlyk, Somwylen daarentegen, als het Vogt eenen minderen trap heeft van Vloeibaarheid, en men onderſteld dat hetzelve door de opening van het Pypje niet zoude konnen uitvloeijen, tragt men het Gezwel op eene langzaame wyze te doen veretteren, door een Seton; die zoo lang onderhouden word, als de noodzaaklykheid medebrengt. Sommigen zelfs hebben voorgeſteld, om het gantſche Lighaam des Gezwels door den weg van Uitpelling weg te neemen: dog, met welk een

één gevaar eene Bewerking als deeze vergezeld is, leerd de volgende Waarneeming.

EENE Vrouw van aanzien, werd tegen het gevoelen van de eerste Heelmeesters van Parys, door het overreeden van een ander, zoo verre gebragt, datze zig overgaf aan de behandeling van deeze, en een Gezwel van dit Soort, door uitpelling liet wegneemen. De Bewerking werd gedaan: maar, naaulyks was dezelve geëindigt, of 'er kwam zulk eene hevige Bloedstorting, dat, in weerwil van alles welk men ter Stemping van dezelve aanwende, de Operateur en deszelfs Helpers, naaulyks vertrokken waren, of de Lyderes overleed zoo schielyk, dat men zelfs geene geleegenheid hadde, om haar de laatste Kerkgeregten toe te dienen (*a*).

IN gevallen derhalven, waar in, nog plaatzelyke Hulpmiddelen, nog eenige der twee voorgemelde Bewerkingen iets uitrigten, moet alles aan de Werking der Natuur worden overgelaaten.

§. II.

DE KOUDE VERZWEERINGEN.

ONDER deezen Naam begrype ik zekere harde, niet zeer pynlyke, dog inderdaad hardnekkige Gezwellen; inzonderheid plaats grypende by Menschen, in dewelken eene kwaade gesteltheid der Vogten, de overhand heeft.

DE Latynen hebben dezelven beschreeven onder de benaaming van *Abscessus Frigidi*: en, men vind 'er waar-

(*a*) PALFYN. Anat. Chir. 1753. Tom. II. P. 313.

waarlyk weinigen, welken daar van op eene voldoende wyze gesprooken hebben.

GEEN Deel van ons Lighaam misschien is 'er, in dewelke, dezelven niet konnen plaatsgrypen: gemeenlyk egter ontmoet menze in het midden der uiterste Ledemaaten; en in den Omtrek der Gewrigten. Kinderen, zyn in 't algemeen genoomen, meerder aan dezelven onderworpen dan Volwassenen. De zeer groote zwakheid van de Vaste Deelen by deezen; de overvloed der Vogten; en inzonderheid eene maar al te dikmaalen voorkomende ziekelyke gesteltheid derzelver, moet men als de voornaame reede deezer biezonderheid aanmerken. Menschen, welkers Jaaren zeer verre gevordert zyn: dezulken, in dewelken eene alleruiterste trap van Scheurbuik, eene ontbinding der Vogten tot eene wateragtige dunheid, veroorzaakt hebbe: Vrouwen eindelyk, die een stilzittend Leeven leiden; of aan eene Opstopping der Stonden onderheevig zyn; worden dikmaaler van dezelven overvallen, dan anderen.

IN den beginne zyn dezelven zeer bezwaarlyk van andere Gezwellen te onderscheiden. De zeer groote hardheid egter, welke altoos daar aan eigen is: de langzaame toeneeming in uitgestrektheid: de geringe pynlykheid derzelver, als ze aan zig zelfs overgelaaten, en niet door menigvuldige drukkingen getergd worden: de naauLyks merkbaare verandering van de natuurlyke kleur der Bekleedzelen: een zeer duister gevoel van Vogtgolving in het midden der Verharding: maar vooral, de van elders bekende verandering en ontaarting van de hoedanigheden der Vogten, in het Onderwerp by hetwelke zy voortkomen: zyn zoo veele biezondere Omstandigheden, welken derzelver bestaan aanwyzen.

SCHOON wy gezegt hebben, dat de Gezwellen waar van

van we ſpreeken, meerendeels onpynlyk; niet miskleurig; en derhalven zonder Ontſteking zyn; moet men egter niet begrypen, dat zulks altoos, en in alle gevallen plaats hebbe. Veelmaalen waarlyk gebeurd het, dat, of door eene allengskens verkreegen ſcherpte der Vogten, welken het Gezwel maaken; of, door eenigerhande uiterlyke Oorzaak, eene Ontſteking worde voortgebragt, welke niet alleen zeer gevoelige pynen te wege brengt; maar ook eene Verzweering doet ſtand grypen, welke, alsze doorbreekt, eene groote menigte van een wateragtig Vogt laat uitvloeijen, en niet zelden van zeer nadeelige gevolgen vergezeld worde. Alle deeze veranderingen egter, behooren zoo weinig tot den eigen aart deezer Gezwellen; dat dezelven een geruimen tyd konnen ſtand houden, zonder dat 'er eenige derzelver beſpeurd worde: en, het is hierom, dat ik dezelven van de eigen kenmerken dier Gebreken hebbe uitgeſlooten.

GEZWELLEN van dit Soort, alsze in een Deel ſtand grypen, welkers uitgeſtrektheid niet zeer aanzienlyk, en waar van het Saamenſtel voor het meeſte gedeelte Klieragtig is; worden ſomwylen gevolgd van eene geheele verteering des aangedaane Deels zelve: en dit verdient vooral de oplettenheid des Heelmeeſters. By eene Vrouw van middenmaatige Jaaren, die onder het Heelkundig beſtier van den Heer SWAGERMAN, in weerwil van haar ongeval een vry gelukkig Leeven leid, is door een dergelyk Gezwel, de geheele Schyf der Mam byna, zonder dat de Huid merkelyk benadeelt is, tot niet geworden; en het geheele Saamenſtel derzelver indervoegen verteerd, dat de Huid zelve, de onderliggende Borſtſpier onmiddelyk aanraakt.

INDIEN in eenige, zoo is het in deeze Ziekte, dat de Genees- en Heelkunde moeten ſaamenwerken, om

eene bestendige Geneezing te doen stand grypen. De heerschende ongesteltheid der Vogten inderdaad, moet verbeterd; de zwakheid der Natuurlyke Werktuigen moet versterkt; en het Gezwel zelve, dat naaulyks vatbaar is voor Oplossing, moet zoo draa mooglyk tot Verettering gebragt, en het ingeslooten Vogt ontlast worden. Oogmerken waarlyk, welken by geene mooglykheid, door het opvolgen der Leerregelen van eene dier beide Wetenschappen op zig zelve, konnen bereykt worden.

OM aan de laatste deezer Oogmerken te voldoen, neemt men den toevlugt tot het aanleggen van Pappen, saamengesteld uit Verwarmende, en Prikkelende Hulpmiddelen. Gommen, van aart, als de *Ammoniak gom*, de *Galbanum*, *Bdellium*, *Opopanax*, *Sagapenum* en dergelyken, in een Dooijer van een Ey ontbonden; zoo wel, als de *Herbæ Menthæ*, *Flor. Chamæmeli*, *Meliloti* en *Sambuci*, met Melk en Kruim van Brood gekookt, en met voorgemelde Gommen vermengd, zyn onder deezen allen de voornaamsten. De Werking deezer Hulpmiddelen, moet men zorg draagen dat bevorderd worde, door dezelven zoo warm als den Lyder het maar eenigermaaten verdraagen kan, aan te leggen; als ook, door het zieke Deel naaukeurig te bevyligen voor den toegang der uiterlyke Lugt.

Zoo draa men oordeeld, dat de Ettermaaking genoegzaam gevorderd zy, om het ingeslooten Vogt eenen uitgang te bezorgen; moet het Gezwel door eene ruime insnyding geopend, en vervolgens met Dragtmaakende Middelen verbonden worden. Dezulken zelfs, welken in den omtrek der Gewrigten voortkomen, behooren hoe eer hoe liever op eene zelfde wyze geopend te worden; om de verspryding van derzelver stof, in de holten derzelver te voorkomen. Eene zoo

traa-

traage Ettermaaking naamlyk, als in alle deeze gevallen plaats hebbe, maakt, dat we in deeze omſtandigheid, eene van zelfs komende doorbraak niet konnen afwagten.

§. III.

DE LYMPHATIEKE GEZWELLEN.

LYMPHATIEKE Gezwellen, zyn door QUÉSNAY genoemd, dat Soort van Langduurige Gezwellen, door dewelken niet zelden het Werktuiglyke der Deelen geheel vernietigd worde; en welkers ingehouden vogt, in zeer veele gevallen, aan de gewoone hoedanigheden van het *Lympha* beantwoord (*a*).

DEEZE Gezwellen, van welk eene Natuur derzelver vogt ook zyn mooge; konnen in alle Deelen van het Lighaam zonder onderſcheid plaats grypen. Somwylen waarlyk, ziet men dezelven onder de Huid, in het Celwyze Weefſel; maar dikmaalen ook dieper, tusſchen de Lighaamen der Spieren; en enkele ryzen zelve, in het Beenvlies.

IN alle deeze gevallen, geſchied geen de minſte verandering, nog in de Kleur der Huid, nog in deszelfs Natuurlyke Warmte. Men gevoeld 'er zelfs, naaulyks eenige gewaarwordelyke Pyn in; ten zy dezelven in de nabyheid van zeer gevoelige Deelen geplaatſt zynde, door eene bovenmaatige vergrooting, eene uitrekking en ſpanning dier Deelen veroorzaakt. In deeze omſtandigheden waarlyk, konnen de Smerten welken zy voortbren-

(*a*) Verhandel. van de Koninglyke Akademie der Heelk. 1. Deel. P. 102. in Nota.

brengen ondraaglyk zyn. In fommige gevallen, zynze van alle kanten naaukeurig bepaald en omfchreeven: in anderen daarentegen, beflaanze de gantfche uitgeftrektheid van het Deel welk zy aantaften, en doen hetzelve op eene verfchriklyke wyze uitzetten. In den beginne, zynze den eenen Dag grooter dan den anderen; en fomwylen zelfs geheel niet merkbaar dan uit de Pyn, welke de drukking der Vingeren daar in veroorzaakt. Altoos is hunne meefte dikte in het midden; en zy verminderen allengskens naar den Omtrek. Schoonze, in 't algemeen genoomen, niet ten eenemaal van vaftheid en veeragtig vermoogen verfteken zyn, zynze egter zulks onvergelykelyk minder dan de Knoeft en Vleefchgezwellen. Zy zyn daarenboven minder bepaald in Omtrek, en nog zoo rond, nog zoo verfchuifbaar als de Vetgezwellen; en worden alszo zeer groot zyn, uitwendig befproeid, van verfcheiden Verwyde Bloedvaten. In deeze laatfte omftandigheid zelfs, gefchied 'er niet zelden door het verwyden van de Huidopeningen, eene zigtbaare ontlafting van een Wateragtig Vogt, welke geen de minfte verandering egter, in de uitgeftrektheid des Gezwels veroorzaakt: verfcheiden dunne plekken, aan deszelfs oppervlakte zig voordoende, geeven veelmaalen een bedrieglyk vermoeden van eene aanftaande doorbraak: en, de kragten des Lyders eindelyk, gaan indervoegen verlooren, dat dezelve niet langer het geweld der Ziekte konnende tegenftaan, ingevolge eener volflaagen uitteering, word weggerukt. Alle deeze Verfchynzelen derhalven, moet men als zoo veele Kenmerken deezer gebreken aanmerken.

DE eigen zitplaats deezer Gezwellen is het Celwyze Weeffel. De naafte Oorzaak derzelver, die in verfcheiden gevallen miffchien verfchillend is, kan nogtans voor het meefte gedeelte onderfteld worden te beftaan, in eene ophooping van het *Lympha*, of, in de Vaten zelve wel-

ken

ken tot de voering van dit Vogt verordend zyn; of, in de vakjes van ditzelfde Celwyze Weeffel. In den beginne naamlyk, fchynd den loop van dit Vogt door de gezegde Vaten, niet dan voor een gedeelte vernietigd; en dit maakt, dat dusdanig een Gezwel den eenen tyd meerder is opgezet dan den ander. Naderhand egter, als de Ziekte meerder veroudert is, word den Omloop derzelver door de aangedaane Vaten geheel weggenoomen: een gedeelte deezer Vaten zelve word verbrooken: het daarin behouden Vogt word uitgeftort in de Celletjes van het Vetvlies: en, hier in vermengd zynde met de daarin begreepen Vetftof, doet het de eigen Zelfftandigheid van dit Vlies verdikken; en maakt dus eene uitzetting, welke gedeeltelyk Vliesagtig; gedeeltelyk Vet en Korlagtig; en over het geheel genoomen, aan eene verdunde Gomagtige Stof, niet ongelyk is.

DAT Soort deezer Gezwellen, welke ik gezegt hebbe dat fomwylen in het Beenvlies plaats greepen; zegt men gemeenlyk, dat gevormd worden tuffchen de binnenfte Oppervlakte van dit Vlies, en de Beenderen. Dog, wanneer men in aanmerking neemt, dat het Beenvlies zelve, even gelyk het Celwyze Weeffel van andere Deelen, met Water doordrongen zynde, in een foort van vlokagtige Spons ontwonden word; en hier byvoegd, dat hetzelve met een groot getal Watervaten befproeid zynde, aan dezelfde veranderingen ten deezen opzigte bloot ftaat, als het algemeene Celwyze Weeffel; zal men gemaklyk konnen begrypen, dat het natuurlyker is te denken, dat dezelven in de eigen Zelfftandigheid van dit Vlies, dan tuffchen dit en de buitenfte oppervlakte der Beenderen, gemaakt worden.

ONDER de afgelegen Oorzaaken deezer Ziekte, zyn eenige inwendig, andere uitwendig. De inwendige, beftaan voornaamlyk in eene verdikking van het *Lympha*,

 het

hetzelve onbekwaam maakende, om met genoegzaame vryheid, door deszelfs eigen Vaten te konnen bewoogen worden: 'tzy dat deeze afhanglyk is, van eene verzwakking der voortdryvende Werktuigen; of, van eenig Pokkig, of ander Gif, dat nogtans te zwak is, om eene verknaaging der Deelen te konnen voortbrengen. Deeze egter, moeten niet anders dan als algemeene Oorzaaken beschouwd worden, gelykelyk werkende op alle Deelen van het Lighaam zonder onderscheid; en niet meer geschikt zynde, om de Gezwellen waar van gesprooken word, eerder op de eene plaats, dan op de ander, en meer in het eene, dan in het andere Deel te doen stand grypen. Hier toe derhalven, worden andere plaatzelyke en uiterlyke Oorzaaken vereischt, welke deeze Stof, in een bepaald Deel, eerder dan in eenig ander doet ophoopen; en deeze zal men vinden in alles, waar door ons Lighaam op eene geweldige wyze word aangedaan. Een Slag by voorbeeld, een Kneuzing, sterke drukking, en eene langduurige gedwongen houding van eenig Deel, geeft 'er aanleiding toe: eene Verdraaijing des Gewrigts met betrekking tot de Geleeding des Opperarms; en eene Verstuiking met opzigt tot die van den Voet, doet hetzelfde: en, de blootstelling van een Deel, aan de Werking eener zeer koude Lugt; gelyk ook, het aanleggen van naauwsluitende Windzels om hetzelve, hebben niet zelden dergelyke Gebreken doen voortkomen.

GELYK dusdanige Gezwellen, uit zig zelve niet zeer geneigd zyn tot Ontsteking, konnenze in veele gevallen, zeer lang gedraagen worden, zonder eenig merkelyk ongemak te veroorzaaken. Ik zelve heb 'er één behandeld, dat tusschen de Schouderbladen van een zesjaarig Kind geplaatst ware; 't welk eerst na verloop van agttien Maanden, door een zeker toeval ontsteken geraakt zynde, doorbrak. Somwylen egter, zyn derzelver vorderingen zoo aanmerkelyk, datze in een korten tyd, de

gant-

gantſche uitgeſtrektheid van een Deel inneemen: en de Werktuiglyke Werkingen van het Saamenſtel deezes Deels indervoegen uitbluſſen, dat dezelven van eene volſtrekte vernietiging van dit Saamenſtel zelve, gevolgd worden. In de eerſte deezer omſtandigheden, verkrygt men eene zeer laſtige en langduurige Verzweering; die in plaats van Etter, niet anders dan ontaard Vetvlies, en eene zeer taaije en Lymige Stof uitleverd: dikmaalen zelfs, geſchied 'er in dit geval, zulk eene groote toevloed van *Lympha*, dat de kragten voor het meerder gedeelte verlooren gaan, en het Lighaam by uitſtek vermaagerd word. In de laaſte omſtandigheid, is al de hulp welke de Heelkunde kan aanbieden vrugteloos, en, de afzetting niet mooglyk zynde, den Dood des Lyders onvermydelyk.

ALLES wat ik tot dus verre, aangaande de Natuur en Gevolgen deezer Gezwellen gezegt hebbe, word door zeer naaukeurige Waarneemingen beweezen.

EENE Vrouw van 62 Jaaren, werd onderworpen aan zeer hevige Hoofdpynen. Deeze werden wel haaſt gevolgd van eene volſtrekte gevoelloosheid in den Omtrek van het Ooghol, die zig langs de geheele regter zyde van het Hoofd uitſtrektte. Het Oog van die zyde, ſchoon volmaakt welgeſteld ſchynende, was uitermaaten pynlyk; werd allengskens Scheel; en puilde eindelyk zoo zeer naar buiten, dat het in den tyd van zes Maanden, na dat al het Gezigt en Beweeging daar van verlooren waren, naar de zyde van het Wenkbraauwſche Gat, uit het Ooghol gedreeven werd. Alle deeze Toevallen waren alleen afhanglyk van een Gezwel in het Ooghol, dat in den eerſten opſlag niet ſcheen dan eene geringe Verharding, maar welkers aanhoudende toeneeming in uitgeſtrektheid, na verloop van drie Jaaren den Dood veroorzaakte. Menigvuldige Neusbloedingen, Doofheid, verlies van Gezigt, en eene zeer belemmer-

de Doorſlikking der Voedzelen, waren de eenige Verſchynzelen, welken het geval vergezelden. Na den Dood der Zieke, werd het Gezwel Ontleedkundig onderzogt; en zie hier wat men by dit onderzoek heeft waargenoomen. De Zwelling, welke in het regter Ooghol huisveſte, ſtrekte zig uit naar vooren tot op omtrent zeeven Lynen boven den Neus, die zy naar de linker zyde had toegedrongen: zy vervulde naaukeurig de helft van den Oogkuil, en had het Oog genoodzaakt, naar buiten te wyken: naar beneden wasze uitgebreid tot aan de Tandkaſſen, welken zy indervoegen had doen uitzetten, dat de Bovenkaak, meer dan een Duim over den rand der Onderkaak heenreikte: het Verwulft des Verhemelte was in zoo verre nedergedrukt, dat hetzelve een plat Vlak uitmaakte; en de Tandkaſſen der linker Zyde, waren van gelyken begonnen, zig uit te zetten: naar binnen maakte het eenen voortgang, niet minder aanzienlyk dan de buitenſte: van den Zadel des Wiggebeens naamlyk, die geheel daar door vernietigd ware, ſtrekte zy zig uit tot aan het Steenbeen, en berykte zelfs het Groote Gat van het Agterhoofdsbeen, van welks omtrek zy byna een derde verknaagd hadde: alles wat dezelve in haaren weg ontmoet hadde was ontaart: verſcheiden Zenuwen zelfs, Bloedvaten, en Vliezen, maakten met het Gezwel zelve, niet meer dan ééne klomp, die van den Wang zig uitſtrekte tot de Herſſenen. De Zelfſtandigheid derzelve was Vaſt, Wit, en Kaasagtig: in de nabyheid der Herſſenen egter, was haare vaſtheid en witheid minder, en hier had ze zeer veel overeenkomſt met eene Klieragtige Zelfſtandigheid (*a*).

BY eene andere Vrouw, was een groot gedeelte van den

(*a*) ASTRUC. Trait. des Tum. & des Ulcer. Tom. II. P. 190.

den Arm bezet met eene dergelyke Zwelling, welkers zwaarte in den laatſten tyd, aan omtrent twee honderd Ponden evenaarde. Men onderzogt dezelve na den Dood van de Zieke; en men werd gewaar, dat het vaſte gedeelte daar van, voornaamlyk gemaakt werd door Vliezige Celletjes, opgevuld met een zeer vloeibaar en helder Vogt, 't welk met vetagtige Vlokjes vermengt zynde, byna geheel ſmaakloos ware, maar op het Vuur, de dikte, withcid, en ſmaak aannam van gekookt Eywit. De Celletjes, welken dit Vogt bevatteden, waren van binnen met een lymig Vogt beſmeerd, en doorzaaid met ſommige kleine Klieragtige ſtippen. De Zelfſtandigheid van dit Gezwel was niet zeer bedeeld met Bloedvaten; en geleek wel naar eene Koeſpeen. Gedroogd zynde, bedroeg deszelfs zwaarte ſlegts zeeven Ponden: zoo dat de hoeveelheid van Vogt, welke daar in bevat ware, meer dan zeeven en twintig maalen, de Hoeveelheid van de Vaſte Deelen overtrof. De zeer groote uitrekking van de Huid, die de openingen van dit Weefſel uitermaaten verwyd hadde, verſchaften uitgangen, door dewelken het Vogt zig ſomtyds in groote menigte ontlaſte, zonder eene merkelyke verminderring van het Gezwel. Deeze ontlaſting werd gemeenlyk voor af gegaan van eene pynlyke ſpanning: het Zieke Deel werd loodkleurig; en 'er kwam Koorts: maar de ontlaſting deed alle deeze Toevallen verdwynen; en de Zieke genoot, buiten het Gezwel, eene taamelyke Gezondheid (*a*).

DEN 12 September 1740 werd in het Hoſpitaal van Bicêtre een Man gebragt, wiens Dye door eene onmaatig groote Zwelling indervoegen was uitgezet, dat dezelve twee Voet in den Omtrek hadde, en dus ten minſten

(*a*) Ephem. Germ. Ann. 1692. Dec. 3. Obſerv. 2.

ſten tweemaalen dikker was als de andere. De Huid, die gelyk uitgeſtrekt ſcheen over den geheelen Omtrek, bood overal gelyken tegenſtand: men merkte nogtans eenige ligte indrukkingen, waar van de grootſte niet meer als drie Lynen middenlyn had. In deeze kuiltjes voelde men eenige Vogtgolvingen zeer naby de oppervlakte; gemaakt door eene Stof, welke men merkte dat wegſchoot door kleine Puiſten, die in 't midden van deeze kuiltjes waren, en die in hunnen top open zynde, uitgang aan het Vogt, dat in deeze bepaalde ruimtens bevat was, daar men de Vogtgolving had gevoeld, door een byna ontzigtbaar klein gat gaven. Het Vogt, dat door deeze Puiſten uitkwam, was uitneemend Vloeibaar, en van eene roſſe kleur. De geheele Huid was indervoegen bezet door verwyde Bloedvaten, dat dezelve daar mede, als doorzaaid ſcheen. Men ondervroeg den Lyder, om de Oorzaak van zyne Ziekte te ontdekken. Hy zeide, dat hy, op het midden van een weg zynde, van twee honderd Mylen, welke hy gedwongen was af te leggen, eene zoo geweldige pyn in zyne linker Dye omtrent den grooten Draaijer, had gevoeld, dat hy verpligt ware, zig in 't midden van zyne reys op te houden; en zelfs zes Weeken te vertoeven in eene Herberg, alwaar hy geene hulp kreeg, by gebrek van een Heelmeeſter, die bekwaam was hem die toe te brengen. Hy voegde 'er by, dat, hebbende eenige verligting gevoeld, maar niettemin nog veel uitſtaande, hy zyne ryze vervolgde, en kwam aan zyn Huis, met dezelfde pyn, die zeedert zyn vertrek bleef duuren tot in de Maand October 1739, zonder dat in dien tyd, die een geheel Jaar uitmaakte, hy eenige Zwelling, nog verandering in de kleur der Huid, gemerkt had: maar de Pynen zoo heevig en geweldig zeedert geworden zynde, gelyk zy de eerſte zes Weeken waren geweeſt, kwam 'er een Gezwel by den Grooten Draaijer des Dyebeens, dat van het begin van deszelfs opkomſt, niet afgelaaten had

had te vermeerderen. Dit was alles, 't gene men van den Zieke konde hooren. Men zette te vergeefs, zyne ondervraagingen voort, en vond geen teken van Pokken, Koningszeer, of Scheurbuik De Zieke, niettegenstaande zyn Ongemak, konde nog gaan: maar telkens als hy de Hiel nederzettede, werd de pyn zoo scherp, dat hy in 't oogenblik in flaauwte viel. Het Gezwel werd wel haast, door deszelfs dagelyksche aangroei, zoo groot, dat de Lyder volstrekt niet meer gaan konde; het heeft dus voortgegaan met aanwassen tot den 8 February, wanneer hy gestorven is. Zeedert de laatste veertien Dagen, zyperde uit de geheele oppervlakte des Gezwels, onder de gedaante van eene Daauw, een uitneemend helder Vogt, zynde den Omtrek van het Gezwel, nu drie Voeten; en het Gewigt, de Dey daar onder begreepen, een en veertig en een half Pond. De Heeren GRAMONT, SORBIER, en HEVIN, waren tegenwoordig by de opening die de Heer DU FOUART daar van deed. Men vond dat het Gezwel als in drie Zakken verdeeld ware, welker eerste en grootste, het geheele voorste Deel van den Dye besloeg; onder de *Muscul. Cruralis*, *Gracilis*, en de beide *Vasti*, welke alle zeer verdund waren, zonder nogtans vermengd te zyn met het Gezwel. De tweede was niet als eene uitbryding van het Gezwel, dat voortliep onder de groote Bilspier, en *fascia lata*; vervolgens door de sleuf van het Heupbeen tot in het Bekken, alwaar het verscheiden uitsteekzels, of verlengingen maakte, die vervuld waren met een Vogt, dat meer of min dik en geleyagtig was. De derde Zak, strekte zig uit langs de geheele lengte van het inwendige en agterste Deel van den Dye, zig by de tweede voegende omtrent de Uitpuiling van het Zitbeen. Men nam de twee laatste Deelen weg, ten einde men met minder moeite aan het middenpunt van het Gezwel konde komen. De Dye zelfs, werd los gemaakt van het Heupbeen. De Geleeding was in goeden staat: het

Hoofd

Hoofd van het Dyebeen, nog de ronde Band, waren niet grooter dan gewoonlyk: het Deybeen egter was gebrooken, twee Duimen onder den kleinen Draaijer. Het Gezwel had zyne zitplaats in het Beenvlies: het bewys hier van was, dat de uitwendige oppervlakte van hetzelve, niet anders ware, als de uitwendige oppervlakte van dit Vlies zelve; want, de hegting der Spieren, die zig in den Dye inplanten, vertoonden zig buiten op het Gezwel; zynde de uitwendige zyde van het gezegde Beenvlies, en de hegting der Spieren, die te ſaamen door de Vogten, welken het Gezwel maakten opgeheeven waren, zoo verre van het Lighaam des Beens verwydert, als de geheele dikte ware van het Gezwel zelve. In het midden des Gezwels vond men eene beenagtige Saamengroeijing; of liever, eene ſaamenloop van witagtige en vryfbaare Stof: deeze werd van het Been zelve geſcheiden door de Zelfſtandigheid van het Gezwel, dat haar bekleedde, en overal gelykelyk omvattede. Het gene in deeze Saamengroeijing in 't biezonder aanmerkelyk was, is, dat de laagen van de Stof, die dezelve uitmaakte, geen vaſte ſaamenſtelling hadden, dewyl de Deelen daar van zoo vryfbaar waren, datze byna zoo ligt van malkanderen ſcheiden, als de Deelen van een verbrand Been: zy maakten zelfs geen gelyk vereenigde Maſſa uit; dewyl haare Deelen, door oneindig veel Tuſſchenruimten die zeer zigtbaar waren, van één geſcheiden werden: eindelyk, zy maakten in 't geheel geen Werktuiglyk Deel uit, om dat het niet als eene verzaameling van ongelyke Plaaten was, zoodanig als de opeenhooping dezelve had konnen opeenſtaapelen; zonder Vaten; zonder tuſſchenloopende Draaden; zonder hegting; zonder Orde; en zonder Saamenhang: met één Woord, het was niet, als tot zoo verre Verdikte Sappen, dat zy eene Vaſtheid konden aanneemen, die in ſchyn Beenagtig was, welke eerſt door de geopende Vaten, die geſchikt waren dezelven

te

te voeren, uitgeſtort zynde, zig vervolgens, doordien haar belet werd, zig te verſpreiden, verzaamelden, en dus eene onregelmaatige vergaadering vormde, die geen andere gedaante had, als die, welke haar was voorgeſchreeven door de meer of minder tegenſtand, welke de Zelfſtandigheid van het Gezwel maakte, tegen de uitſtorting van deeze Sappen. Verſcheidenerley Proeven, met de grootſte naaukeurigheid, op de Zelfſtandigheid van het Gezwel gedaan; hebben doen zien, dat hetzelve beſtond uit twee derden *Geleiagtige*, en één derde *Lymphatieke* Sappen: zynde het Vaſte Gedeelte van hetzelve, dat niet anders ware dan het Beenvlies, zoo weinig, dat het naaulyks verdiende in aanmerking genoomen te worden (*a*).

OM de behandeling van dit Soort van Ziekten vaſt te ſtellen, moet men de verſcheiden Omſtandigheden derzelver wel in agt neemen; en zorgvuldig letten op de Natuur der Oorzaaken, van dewelken zy afhangen.

IN den beginne naamlyk, dat is te zeggen, zoo lang het Vogt welk het Gezwel maakt, geene andere verandering, dan eene vertraaging van deszelfs Omloopende Beweeging, ondergaan hebbe, en het Lighaam voor het overige welgeſteld zy; is het ſomwylen mooglyk, datze door het aanleggen van Oploſſende Middelen, bedeeld met eene ruime hoeveelheid van *Ammoniak Zout*, en onderſteund met gepaſte Buikzuiveringen, verdreeven worden. In gevallen egter, waarin zig eenige toevallen van Venusziekte opdoen, of, als men op eenige andere wyze reede heeft, om eene dergelyke ongeſteltheid der Vogten te vermoeden; moeten tevens de gewoone Middelen tegen die Ziekte worden aangewend.

WAN-

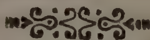
(*a*) Verhandel. van de Koningl. Akadem. der Heelk. 1 Deel. Pag. 318 enz.

WANNEER integendeel, het geval reeds tot zoo verre gekomen is, dat de Vogten, daar in bevat, ingevolge eener voorafgaande verbreeking der Watervaten, in de Vakjes van het Celwyze Weeffel zyn uitgeftort, en eenen meer of min bepaalden trap van ontaarting ondergaan hebben; is de Oploffing onmooglyk, en moet niets anders ondernoomen worden dan het Handwerk.

DEEZE egter, is niet in alle omftandigheden dezelfde, maar verfchillend naar de verfcheiden uitgeftrektheid des Gezwels; zoo wel, als naar de verfchillende verwoeftingen, welken hetzelve in het Werktuiglyke der Deelen, heeft aangerigt. Somwylen naamlyk: dat is te zeggen; als 'er niet meer dan een bepaald gedeelte van de Zelfftandigheid eenes Deels door hetzelve is aangetaft, kan het op de wyze der Vetgezwellen, door Uitpelling worden weggenoomen; en, de Waarneemingen van den Heer PETIT leeraaren, dat men dergelyk eene Bewerking, in het onderftelde geval, met eenen goeden uitflag gedaan hebbe (*a*). Somwylen daarentegen, wanneer de gantfche uitgeftrektheid van eenig Deel indervoegen ontaart is, als de te vooren gemelde Waarneemingen aanwyzen; moet, of het gantfche Deel zelve worden weggenoomen; of, dit niet mooglyk zynde, den Lyder worden overgelaaten aan zyn noodlot, dat in deeze omftandigheid waarlyk, ten uiterften elendig is.

(*a*) Ibid. Pag. 106 en 114.

E I N D E.

BLAD.

BLADWYZER

DER

VOORNAAMSTE

ZAAKEN.

A.

Ge-

HYDA-

KNOEST-

KOU-

Kreeft-

KROP-

LYF-

LYM-

NEUS-

O.

P.

S. Saa-

S.

Uit-

VLEESCH-

VLEESCH-

VOG-

VORSCH-

WATER-

WATER-

ZENUW-

Drukfeilen, dus te verbeteren.

Bladz. 26	*Reg.* 11	*staat*,	dat te vooren,	*lees*, dat de te vooren.
— 43	— 21	—	gedeelteyk,	— gedeelte-lyk.
— 58	— 24	—	ondervlndingen.	— ondervin-dingen.
— 130	— 4	—	*Cercofts.*	— *Cercosis.*
— 171	— 16	—	Schedenrok,	— Scheede-rok.
— 173	— 6	—	buitengevatte.	— buitenge-vate.

